

169135

**KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ ÜRETİMİN MEKANSAL
YER DEĞİŞTİRME STRATEJİLERİ : İZMİR ÖRNEĞİ
ÜZERİNE AMPİRİK BİR ARAŞTIRMA**

Dokuz Eylül Üniversitesi

Fen Bilimleri Enstitüsü

Doktora Tezi

Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

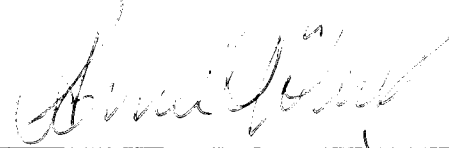
169135

Levent ÜNVERDİ

Ekim,2004
İzmir

Doktora Tezi Sınav Sonuç Formu

LEVENT ÜNVERDİ tarafından Prof.Dr.EMEL GÖKSU yönetiminde hazırlanan “KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ ÜRETİMİN MEKANSAL YER DEĞİŞTİRME STRATEJİLERİ: İZMİR ÜZERİNE AMPİRİK BİR ARAŞTIRMA” başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof.Dr.Emel GÖKSU

Danışman

Prof.Dr.Sezai GÖKSU

Jüri Üyesi

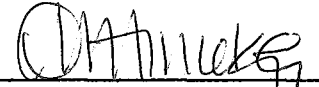
Prof.Dr.Neşe KUMRAL

Jüri Üyesi

Doç.Dr.Oğuz IŞIK

Jüri Üyesi

Yard.Doç.Dr.Funda AYSEL

Jüri Üyesi

Prof.Dr.Cahit Helvacı

Müdür

Fen Bilimleri Enstitüsü

TEŞEKKÜR

Bu tezin oluşmasında, her tezde olduğu gibi pek çok şey olması gerektiği şekilde eşzamanlı olarak bir araya geldi. Öncelikle bunların her birine..tek tek, bana bu uzun yolculukta yaptıkları rehberlik için teşekkür ederim.

Tezin analitik tabanını oluşturan veriler EBSO'nun bana tanıdığı olanaklar sayesinde toplanabildi. Kurumsal olarak bana sağladıkları her tür destek için minnettarım.

EBSO'dan derlenen bilgiler kapsamında yürüttüğüm anket çalışmasında, hemen tüm firmaların konuya özenle yaklaşıtlarına şahit oldum. Akademik bir çalışmaya ve onun oluşturduğu bilginin yaratılmasına gösterdikleri özen için hepsine teşekkür borçluyum.

Tezin gerektirdiği veri toplama ve alan çalışmalarında zaman en önemli faktörlerden biriydi. Bölümüm, bu zamanın yaratılmasında bana büyük destek verdi. Özellikle tez süresince Bölüm Başkanlarım olan Prof. Dr. Sezai Göksu ve Hülya Koç'a bu açıdan ifade edebileceğim her tür teşekkür yetersiz kalacaktır.

Tezin tartışma düzeyini yükselten ve yaklaşıtlarıyla penceresini genişleten Prof. Dr. Neşe Kumral, Doç.Dr.Murat Güvenç, Doç.Dr.Oğuz Işık ve tez danışmanım Prof. Dr. Emel Göksu'nun katkılarından ve rehberliklerinden çok şey öğrendim. Kendilerine teşekkür ederim.

Arkadaşlarım Funda Altınçekiç, Funda Barbaros, Sema Doğan, Evren Erdin ve Tolga Çilingir pek çok aşamasında bu çalışmanın içinde vardılar. Ne mutlu ki dostlarım olarak yaşamımdalar.

Tez aşamasında en büyük sıkıntı en yakındakilere yansır kaçınılmaz olarak. Eşim Hayat Ünverdi, oğlum Berke, kızım Selin bu tez yazımındaki her aşamaya şahit olarak inanılmaz bir sabır ve anlayış gösterdiler. Birlikte öğrendiğimiz ve yaşadığımız her durumda beni desteklemeyi sürdürdüler. Sonsuz teşekkürler.

Annem ve babam, beni olduğum gibi ve olduğum kadar kabul ederek bir büyük olmanın anlamını bana yeniden gösterdiler. Bir gün onlar gibi olabilmeyi umarak her ikisine de sevgilerimi ve teşekkürlerimi sunuyorum.

ÖZET

Son 20 yıldır dünyadaki hızlı değişim ve dönüşüme koşut olarak sanayileşme ve mekan konusunda da yeni görüşler ve tartışmalar yaşanmaktadır. Özellikle sanayi coğrafyası literatüründeki tartışmaların odak noktasını yeni teknolojik buluşların ve üretim dinamiklerinin bir sonucu olarak sanayinin yeniden yapılanması oluşturmaktadır. Sanayinin yeniden yapılanması temelde yeni mekansal ilişkileri gerektirdiğinden, bu yeni ilişkilerin mekana yansması bağlamında sanayinin yer seçimi ve yer değiştirmesi konularında artan bir ilgi söz konusudur.

Bu çalışma son dönemde artan bu ilgiye paralel bir kapsamda, İzmir imalat sanayinin genelde mekansal yer seçim ve özelde de yer değiştirme davranışları üzerine odaklanmaktadır. Ancak bu odaklanma yalnızca mekan üzerinden değil, mekanı biçimlendiren gerek uluslararası gerekse de ulusal düzlemdeki ekonomik, sosyal ve politik yapılanmalar ve değişimler bağlamında gerçekleştirilmektedir. Böyle bir çerçevede çalışma; mekansal harekete ilişkin davranışın hangi faktörlerle etkileşim içinde şekillendiğini, bu faktörlerin hangi aralıklarda mekansal davranışdaki kararlılık düzeyinin belirlediğini ortaya koymayı ve İzmir imalat sanayinde gözlemlenen mekansal hareketliliğin değişen koşullara uyum sağlamada mekanı stratejik bir unsur olarak kullanıp kullanmadığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Her ne kadar çalışmada elde edilecek bulgular, İzmir bağlamına bağımlı bir açıklayıcılık ortaya koyacaksa da, özellikle sanayinin mekansal hareketliliğini açıklamada ampirik bulgularla, kuramsal yaklaşımların birbirini açıklayıcılık düzeylerinin tartışılmasına yönelik ipuçları ile sanayinin mekansal hareketinin ortaya

çıkardığı davranış biçimlerinin hangi kararlılık düzeyinde belirleyici olduğuna yönelik tespitler aracılığıyla özellikle planlamada yeni tartışma kanalları sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar sözcükler : Sanayi coğrafyası, sanayinin mekansal hareketliliği, sanayinin yer seçimi

ABSTRACT

There have been new ideas and debates on industrialization and space based on the rapid change and transformation that the world has faced in the last 20 years. Particularly, the center of debates in the literature of industrial geography is “industrial restructuring” as an outcome of new technological innovations and production dynamics. As industrial restructuring requires new locational relations, there has been a growing concern at the issues of industrial relocation and displacement as a reflection of new relations to space.

This research, parallel to this increasing concern for last decades, focuses on choosing locations of production industry in Izmir, in general; and relocation behaviours of production industry in Izmir, in particular. Not only is the focus of this research based on the space, but it is also based on both international and national level economic, social, and political structuring and changes that are (re)shaping the space. Working on such frame aims at showing what type of factors interconnected with behaviors of industrial locational mobility and what sequences of these factors determine the stability level in industrial locational behaviors. It also intends to show whether the observed locational mobility in Izmir production industry uses the space as a strategic principle to adapt changing conditions in the world.

Although the findings of this research provides explanation of locational mobility of industries in Izmir, in particular; it is also expected to provide new debates especially in planning arena by giving clues to show the interconnectivity of empirical findings with theoretical approaches in the explanation of locational mobility of industry, and by demonstrating the ways in which stability level of industries in behaviors of their locational mobility.

Keywords: Industrial geography, locational mobility of industry, industrial (re)location.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
İçindekiler	vii
Şekil Listesi	xii
Tablo Listesi	xiii
Grafik Listesi	xviii
Harita Listesi	xxi

Birinci Bölüm

GİRİŞ

1. Giriş	1
1.1. Konunun Açınımı	1
1.2. Çalışmanın Amacı	6
1.3. Çalışmanın Yöntemi	7
1.4. Çalışmanın Kapsamı	10

İkinci Bölüm

SANAYİNİN YER SEÇİMİ ÜZERİNE KURAMSAL AÇILIMLAR

2. Sanayinin Yer Seçimi Üzerine Kuramsal Açılımlar	13
2.1 Sanayinin Yer Seçimine İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar	15
2.1.1 Geleneksel Teorik Yaklaşımlar	19
2.1.1.1 Neo-Klasik Yaklaşım	21
2.2. Davranışsal Yaklaşım	30
2.3. Yapısalcı ve Post-Yapısalcı Yaklaşımlar	34
2.3.1. Organizasyonel Büyüme ve Değişim Yaklaşımları	38
2.3.2. Metropol İçi Sanayi Yer Seçim Kuramı	43

Üçüncü Bölüm

METODOLOJİ

3. Metodoloji	45
3.1. İzmir’de İmalat Sanayinin Mekansal Yapısını Anlamaya Yönelik Çalışmanın Tasarımı	47
3.2. İzmir’de İmalat Sanayinin Mekansal Hareketliliğini Anlamaya Yönelik Çalışmanın Tasarımı	54
3.3. İzmir’de İmalat Sanayinin Mekansal Hareketliliğinin Nedenlerinin Tespitine Yönelik Araştırmanın Tasarımı	57

Dördüncü Bölüm

1950-2000 DÖNEMİNDE İZMİR İMALAT SANAYİNDE YER DEĞİŞTİREN FİRMALARIN GENEL YAPISI

4. 1950-2000 Yılları Arasında Yer Değiştiren Firmaların Genel Yapısı ve Yer Değiştirme Tipleri İtibariyle Değerlendirilmesi	81
4.1. Yer Değiştiren Firmaların Genel Yapısı	82

4.1.1 Firma Sayısı, Kuruluş ve Yer Değiştirme Yılları	
İtibariyle Değerlendirme	83
4.1.2 Sektörel Yapı İtibariyle Değerlendirme	86
4.1.2.1 Ana Gruplar İtibariyle Değişim	86
4.1.2.2. Alt Sektörel Değişim	89
4.1.3. İşgücü Dağılımı	95
4.1.4. Firma Yapısı	101
4.1.5. Sermaye Durumu	104
4.1.6. Mekansal Analiz	110
4.1.6.1 Kentsel Alan Üzerindeki Genel Yer Değiştirme	
Eğilimleri	111
4.1.6.2 Yer Değiştiren Firmaların Kuruluş Yılları	
İtibariyle Mekansal Dağılımı	130
4.1.6.3 Sektörel Yığılmalar İtibariyle Firmaların Mekansal	
Yer Seçim Eğilimleri	133
4.1.6.4 İşgücü, Sermaye Büyüklüğü ve Şirket Türü İtibariyle	
Yer Değiştiren Firmaların Mekansal Yer Seçim	
Eğilimleri	136
4.2. Yer Değiştiren Firmaların Mekansal Hareket Profilleri	142
4.2.1 Firmaların, Mekansal Yer Kategorilerine ve Dönelmlere	
Göre Dağılımı	144
4.2.2 Sektörel Yapı İtibariyle Değerlendirme	148
4.2.2.1 Ana Gruplar İtibariyle Değerlendirme	148
4.2.2.2 Alt Sektörel Gruplar İtibariyle Değerlendirme	150
4.2.3. İşgücü Dağılımı	152
4.2.4. Firma Yapısı	154
4.2.5. Sermaye Durumu	156
4.2.6. Mekansal Dağılım	158
4.2.6.1 Mekansal Yer Seçim Kategorilerine Göre	
Firmaların Kentsel Alan Üzerindeki Genel	
Yer Değiştirme Eğilimleri	158

4.2.6.2 Sektörel Yığılmalar İtibariyle Firmaların Mekansal Yer Seçim Eğilimleri	170
4.2.6.3 İşgücü, Sermaye Büyüklüğü ve Şirket Türlerinin Mekansal Yer Seçim Kategorileri İtibariyle Dağılımı	174
4.2.6.4 Yer Değiştirme Kategorilerinin Mekansal Dağılımına İlişkin Genel Değerlendirmeler	179

Beşinci Bölüm

1950-2000 YILLARI ARASINDA YER DEĞİŞTİREN FİRMALARIN MEKANSAL HAREKETLİLİK NEDENLERİ

5. 1950-2000 Yılları Arasında Yer Değiştiren Firmaların Mekansal Hareketlilik Nedenleri	182
5.1. Anket Kapsamındaki Firmaların Genel Yapısal Özellikleri	183
5.1.1. Kuruluş ve Yer Değiştirme Yılları	183
5.1.2. Firmaların Faaliyet Konusu ve Yer Değiştirme Biçimi	187
5.1.3. İşgücü Özellikleri	190
5.1.4. Üretim ve Pazar Koşulları	194
5.1.5. Arazi ve Mülkiyet Özellikleri	197
5.2. Firmaların Mekansal Hareketlilik Nedenleri ve Yeniden Konumlanma Eğilimleri	199
5.2.1 Üretim Yerinden Taşınma Nedenleri	200
5.2.1.1. Arazi ve Bina Koşullarına İlişkin Nedensellikler	200
5.2.1.2. Pazar Olanaklarına İlişkin Nedensellikler	206
5.2.1.3. İşgücüne İlişkin Nedensellikler	211
5.2.1.4. Ulaşım ve Altyapı Olanaklarına İlişkin Nedensellikler	213
5.2.1.5. Yerel ve Merkezi Otoritenin Kararlarına İlişkin Nedensellikler	216
5.2.1.6. Finansal Destek ve Teşviklere İlişkin Nedensellikler	218
5.2.1.7. Yaşam Kalitesine İlişkin Nedensellikler	219
5.2.2. Yeni Üretim Yerini Tercih Nedenleri	221

5.2.2.1. Arazi ve Bina Koşullarına İlişkin Nedensellikler	221
5.2.2.2. Pazar Olanakları ve Hammadde Teminine İlişkin Nedensellikler	226
5.2.2.3. İşgücüne İlişkin Nedensellikler	230
5.2.2.4. Ulaşım ve Altyapı Olanaklarına İlişkin Nedensellikler	233
5.2.2.5. Yerel ve Merkezi Otoritenin Kararlarına İlişkin Nedensellikler	237
5.2.2.6. Kamusal Teşviklere İlişkin Nedensellikler	239
5.2.2.7. Yaşam Kalitesine İlişkin Nedensellikler	242
5.3. Genel Değerlendirme	244

Altıncı Bölüm

SONUÇ

6. Sonuç.....	251
6.1. Kuramsal genelleme düzeyi	251
6.2. İzmir Sanayi Coğrafyasına İlişkin Genelleme Düzeyi	253
6.2.1. İzmir İmalat Sanayine İlişkin Yapısal Unsurlar	254
6.2.2. İzmir İmalat Sanayinde Yer Değiştirme Eğilimleri	256
6.2.3. İzmir İmalat Sanayinde Yer Değiştirme Nedensellikleri	261
KAYNAKLAR	265

EKLER

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 3.1 Firma Yer Değiştirme Biçimleri	55
Şekil 3.2 Toplumsal Ağda Konum ve Rol Analizi	68
Şekil 3.3 Firmaların Son Üretim Yerleri İtibariyle Mahallelere Göre Yeniden Dağılım Öngörüsü	73
Şekil 3.4 1950-2000 Yılları Arasında Yer Değiştiren Firmaların Benzemezlik Göstergesi (Dissimilarity) Matriksi Üzerinde Sayısal Sınıflaması	77

TABLO LİSTESİ

Sayfa

Tablo 2.1 Yerleşim Kuramlarında Üç Kanal	18
Tablo 3.1 Anket Yapılacak Firmaların Sektörler ve Kümeler İtibariyle Dağılımı ...	79
Tablo 3.2. Örnekleme Planı	81
Tablo 4. 1 1950-2000 Yılları Arasında Kurulan ve Yer Değiştiren Firmaların Dönemler İtibariyle Dağılımı	84
Tablo 4.2 1950-2000 Yılları Arasında Yer Değiştiren Firmaların Alt Sektörler İtibariyle Dağılımı	90
Tablo 4.3 1950-2000 Yılları Arasında Kurulan Firmaların Yer Değiştirme ve Değiştirmeme Durumuna Göre Sektörel Dağılımı	91
Tablo 4.4 1950-2000 Yılları Arasında Yer Değiştiren Firmaların Sektörler ve Kuruluş Tarihleri İtibariyle Dağılımı	93
Tablo 4.5 Yer Değiştiren Firmaların Sektör ve Kuruluş Dönemlerine Göre Dağılımı	94
Tablo 4.6 Yer Değiştiren Firmaların Firma Sayısı ve İstihdam Grupları İtibariyle Dağılımı	95
Tablo 4.7 Yer Değiştiren Firmaların Sektör, Firma Sayısı ve İşgücü İtibariyle Dağılımı	99
Tablo 4.8 Yer Değiştiren ve Yer Değiştirmeyen Firmaların Sektör ve İşgücü Grupları İtibariyle Dağılımı	100
Tablo 4.9 Yer Değiştiren Firmaların Firma Türleri İtibariyle Dağılımı	101

Tablo 4.10 Yer Değiştiren Firmaların, Şirket Türü ve Dönemler İtibariyle Dağılımı	102
Tablo 4.11 Firma Türlerinin İşgücü Grupları İtibariyle Dağılımı	103
Tablo 4.12 Yer Değiştiren Firma Türlerinin Sektörel Dağılımı	104
Tablo 4.13 Yer Değiştiren Firmaların Sermaye Büyüklüğü ve Sektörler İtibariyle Dağılımı	106
Tablo 4.14 Yer Değiştiren Firmaların Sermaye Büyüklüğü ve Firma Türü İtibariyle Dağılımı	107
Tablo 4.15 Yer Değiştiren Firmaların Sermaye Büyüklüğü ve İşgücü Grupları İtibariyle Dağılımı	107
Tablo 4.16 Yer Değiştiren Yabancı Sermayeli Firmaların Sektörel Dağılımı	108
Tablo 4.17 Yer Değiştiren Yabancı Sermayeli Firmaların Sermaye Büyüklükleri İtibariyle Dağılımı	109
Tablo 4.18 1950-2000 Yılları Arasında Yer Değiştiren Firmaların İlk Kuruluş Yerleri İtibariyle Mekansal Dağılımı	111
Tablo 4.19 1950-2000 Yılları Arasında Yer Değiştiren Firmaların En Son Üretim Yerleri İtibariyle Mekansal Dağılımı	113
Tablo 4.20 Kurulan, Kapanan, Üretimine Devam Eden ve Yer Değiştiren Firmaların Dönemler İtibariyle Dağılımı	131
Tablo 4.21 Kuruluş Yılı ve Mekansal Dağılımlar İtibariyle Yer Değiştirmelerin Dönemsel Dağılımı (En Son Üretim Adreslerine Göre)	132
Tablo 4.22 Yer Değiştirmelerin Sektörler İtibariyle Mekansal Dağılımı	134
Tablo 4.23 Yer Değiştiren Firmaların İşgücü Grupları İtibariyle Mekansal Dağılımı	137
Tablo 4.24 Yer Değiştiren Firmaların Sermaye Büyüklükleri İtibariyle Mekansal Dağılımı	139
Tablo 4.25 Yer Değiştiren Yabancı Sermayeli Firmaların Mekansal Dağılımı ...	140
Tablo 4.26 Yer Değiştiren Firmaların Şirket Türleri İtibariyle Mekansal Dağılımı	141
Tablo 4.27 1950-2000 Döneminde Yer Değiştiren Firmaların Yer Değiştirme Tipleri İtibariyle Dağılımı	144

Tablo 4.28 1950-2000 Döneminde Yer Değiştiren Firmaların Tipler ve Sektörler İtibariyle Dağılımı	149
Tablo 4.29 İşgücü Gruplarının Mekansal Yer Değiştirme Kategorileri İtibariyle Dağılımı	152
Tablo 4.30 İşgücü Sayısındaki Değişimlerin Mekansal Yer Değiştirme Kategorileri İtibariyle Dağılımı	154
Tablo 4.31 Firma Türlerinin Mekansal Yer Değiştirme Kategorileri İtibariyle Dağılımı	154
Tablo 4.32 Yer Değiştiren Firmaların Sermaye Büyüklüklerinin Mekansal Yer Değiştirme Kategorileri İtibariyle Dağılımı	156
Tablo 4.33 Yer Değiştiren Yabancı Sermayeli Firmaların Mekansal Yer Değiştirme Kategorileri İtibariyle Dağılımı	157
Tablo 4.34 Yer Değiştirme Kategorilerine Göre Firmaların Mekansal Dağılımı .	159
Tablo 4.35 Sektör ve Yer Değiştirme Kategorilerine Göre Firmaların Mekansal Dağılımı	171
Tablo 4.36 Firmaların İşgücü Büyüklüklerinin Yer Değiştirme Kategorilerine Göre Mekansal Dağılımı	175
Tablo 4.37 Firmaların Şirket Türleri İtibariyle Yer Değiştirme Kategorilerine Göre Mekansal Dağılımı	176
Tablo 4.38 Firmaların Şirket Türleri İtibariyle Yer Değiştirme Kategorilerine Göre Mekansal Dağılımı	177
Tablo 5.1 Üretim Yapılan Birimlerin Küçüklüğü	201
Tablo 5.2 Üretim Yapılan Arazinin Küçüklüğü	201
Tablo 5.3 Alternatif Alan ve Binaların Yokluğu	202
Tablo 5.4 Üretim Yerinin Maliyeti	202
Tablo 5.5 İmar Planı ve Yönetmeliklere Aykırılık	203
Tablo 5.6 Arsa ve Arazi Fiyatları	203
Tablo 5.7 Kira Kontratı	204
Tablo 5.8 Birimlerin Eskiliği ve Güncel Olmayışı	204
Tablo 5.9 Farklı Coğrafi Pazarlara Girme	206
Tablo 5.10 Yeni Bir Ürün Pazarına Girme	207
Tablo 5.11 Alıcılara Uzaklık	207

Tablo 5.12 Hammadde Sağlayıcılarına Uzaklık	207
Tablo 5.13 Aynı Faaliyet Kolundaki Diğer Firmalara Uzaklık	208
Tablo 5.14 Bağımlı Çalışılacak Firmaya Olan Uzaklık	208
Tablo 5.15 Üretim Maliyetlerinin Yüksek Olması	209
Tablo 5.16 İşgücü Azlığı	211
Tablo 5.17 Uygun Eğitimli ve Nitelikli İşgücünün Azlığı	211
Tablo 5.18 İşgücü Maliyetlerinin Fazlalığı	212
Tablo 5.19 Ulaşım ve Trafik Yoğunluğu	213
Tablo 5.20 Otopark Olanaklarının Olmaması	214
Tablo 5.21 Altyapı Servis Maliyetleri	215
Tablo 5.22 Yerel Hizmetlerin Maliyeti	215
Tablo 5.23 Yerel ve Merkezi Otoritenin Zorlayıcı Kararları	216
Tablo 5.24 Vergi Sistemi	217
Tablo 5.25 Kamu Yönetiminin Yetersizliği	217
Tablo 5.26 Banka Finans Mekanizmasının Yüksek Maliyeti	219
Tablo 5.27 Teşvik Olanaklarının Yetersizliği	219
Tablo 5.28 Yaşama Maliyetlerinin Yüksekliği	220
Tablo 5.29 Çalışanlar İçin Yüksek Yaşama Maliyetleri	220
Tablo 5.30 Arazi ve Binaya Erişilebilirlik Olanakları	222
Tablo 5.31 Düşük Arazi ve Bina Maliyetleri	222
Tablo 5.32 Mülkiyet Durumu-Sahipliği	223
Tablo 5.33 Arsanın – Binanın Genişleme Olanakları	225
Tablo 5.34 Yeni ve Daha Geniş Pazarlara Açılma Olanakları	226
Tablo 5.35 Hammaddeye Yakınlık	227
Tablo 5.36 Alıcılara Yakınlık	227
Tablo 5.37 Malın Sevk Süresindeki Kısalık	228
Tablo 5.38 Aynı Faaliyet Kolundaki Diğer Firmalara Yakınlık	228
Tablo 5.39 Bağlantılı Çalışılacak Firmaya Yakınlık	229
Tablo 5.40 Düşük Üretim Maliyetleri	229
Tablo 5.41 İşgücü Olanaklarının Varlığı	230
Tablo 5.42 İşgücünün Niteliği	231
Tablo 5.43 İşgücü Maliyetleri	231

Tablo 5.44 İşgücü Kültürü ve Davranışları	232
Tablo 5.45 Güçlü Karayolu Bağlantısı	233
Tablo 5.46 Güçlü Demiryolu Bağlantısı	234
Tablo 5.47 Güçlü Havayolu Bağlantısı	234
Tablo 5.48 Limana Yakınlık	235
Tablo 5.49 Trafik Yoğunluğunun Düşüklüğü	235
Tablo 5.50 Otopark Olanakları	236
Tablo 5.51 Altyapı Maliyetleri	236
Tablo 5.52 Yerel Otoritenin Zorlayıcı Kararları	238
Tablo 5.53 Teşvik Olanakları	239
Tablo 5.54 Vergi ve Harç Muafiyeti	240
Tablo 5.55 Yerel Yönetimin İşbirliği	241
Tablo 5.56 Kamu Yönetiminin Etkinliği	241
Tablo 5.57 Konut Fiyatları	243
Tablo 5.58 Güvenlik	243
Tablo 5.59 Suç Oranlarının Düşüklüğü	243

GRAFİK LİSTESİ

Sayfa

Grafik 4.1 Dönemler İtibariyle Yer Değiştiren Firma Sayılarının Dağılımı	84
Grafik 4.2 Yer Değiştiren Firmaların Dönemler İtibariyle Toplam Firma Sayısı İçerisindeki Yüzdesi	85
Grafik 4.3 Firmaların Yer Değiştirme Yılları İtibariyle Dağılımı	85
Grafik 4.4 Yer Değiştiren Firmaların Ana Gruplar İtibariyle Dağılımı	87
Grafik 4.5 Yer Değiştiren Firmaların Ana Gruplar ve Kuruluş Yılları İtibariyle Dönemsel Dağılımı	87
Grafik 4.6 Yer Değiştiren Firmaların Ana Gruplar ve Yer Değiştirme Yılları İtibariyle Dönemsel Dağılımı	88
Grafik 4.7 Yer Değiştiren Firmaların Sektörel Dağılımı	89
Grafik 4.8 Yer Değiştiren Firmaların İşgücü Grupları İtibariyle Dağılımı	96
Grafik 4.9 Yer Değiştiren Firmaların İşgücü Grupları ve Dönemler İtibariyle Dağılımı	96
Grafik 4.10 Yer Değiştiren Firmaların Kuruluş ve Bugünkü İşgücü Grupları İtibariyle Dağılımı	97
Grafik 4.11 Yer Değiştiren Firmaların Kuruluş ve Bugünkü İşgücü Gruplarının Dönemler İtibariyle Dağılımı	98
Grafik 4.12 Yer Değiştiren Firmaların Firma Türleri İtibariyle Dağılımı	102
Grafik 4.13 Yer Değiştiren Firmaların Sermaye Büyüklükleri İtibariyle Dağılımı	104

Grafik 4.14 Yer Değiştiren ve Yer Değiştirmeyen Firmaların Sermaye Büyüklikleri Açısından Karşılaştırılması	105
Grafik 4.15 Yer Değiştiren Yabancı Sermayeli Firmaların İşgücü Grupları İtibariyle Dağılımı	110
Grafik 4.16 Yer Değiştiren Firmaların İşgücü Değişimi	137
Grafik 4.17 Yer Değiştiren Yabancı Sermayeli Firmaların İşgücü Grupları İtibariyle Dağılımı	147
Grafik 4.18 Mekansal Yer Değiştirme Kategorilerine Göre Firmaların Alt Sektörel Dağılımı	151
Grafik 4.19 Mekansal Yer Değiştirme Kategorilerine Göre Firmaların İşgücü Dağılımı	153
Grafik 4.20 Mekansal Yer Değiştirme Kategorilerine Göre Firmaların Sermaye Büyükliklerinin Dağılımı	157
Grafik 5.1 Firmaların Kuruluş Yıllarının Dönemler İtibariyle Dağılımı	183
Grafik 5.2 Firmaların Yer Değiştirme Yıllarının Dönemler İtibariyle Dağılımı ...	184
Grafik 5.3 Firmaların Kuruluş Sonrası Yer Değiştirme Süresi	186
Grafik 5.4 Firmaların Yer Değiştirme Sayıları	186
Grafik 5.5 Firmanın Yer Değiştirme Biçimi	187
Grafik 5.6 Firmanın Yer Değiştirmede Yönetim Birimlerini Taşıma Durumu	188
Grafik 5.7 Firmanın Bu Faaliyet Dışındaki Faaliyet Durumu	188
Grafik 5.8 Firmaların Bir Başka Yabancı Firma İle Ortaklık Durumu	189
Grafik 5.9 Firmaların Bu Adresteki İş Tanımı	189
Grafik 5.10 Firmaların Çalışan Kişi Sayısı İtibariyle Dağılımı	190
Grafik 5.11 Üst Düzey Çalışanların Yer Değiştirme Durumu	192
Grafik 5.12 Orta Düzey Çalışanların Yer Değiştirme Durumu	193
Grafik 5.13 Alt Düzey Çalışanların Yer Değiştirme Durumu	193
Grafik 5.14 Firmanın Üretimde Kullandığı Malı Sağladığı Yer	194
Grafik 5.15 Firmanın Ürettiği Malı Sattığı Bölgeler	195
Grafik 5.16 Firmaların Diğer Kurum ve Firmalarla İlişki Biçimi	196
Grafik 5.17 Firmanın Mülk Sahipliği	197
Grafik 5.18 Mekansal Genişleme Olanacağı	198
Grafik 5.19 Firmaların Parsel Büyüklerine Göre Dağılımı	198

Grafik 5.20 Arazi ve Bina Koşullarına İlişkin Nedensellikler	205
Grafik 5.21 Pazar Olanakları ve Hammadde Sağlamaya İlişkin Nedensellikler ...	210
Grafik 5.22. İşgücüne İlişkin Nedensellikler	213
Grafik 5.23 Ulaşım ve Altyapı Olanaklarına İlişkin Nedensellikler	215
Grafik 5.24. Yerel ve Merkezi Otoritenin Kararlarına İlişkin Nedensellikler	218
Grafik 5.25 Arazi ve Bina Koşullarına İlişkin Nedensellikler	225
Grafik 5.26 Pazar Olanaklarına İlişkin Nedensellikler	230
Grafik 5.27 İşgücüne İlişkin Nedensellikler	232
Grafik 5.28 Ulaşım ve Altyapı Olanaklarına İlişkin Nedensellikler	237
Grafik 5.29 Kamusal Teşviklere İlişkin Nedensellikler	242
Grafik 5.30 Yaşam Kalitesine İlişkin Nedensellikler	244

HARİTA LİSTESİ

Sayfa

Harita 3.1 Coğrafi Matrisin Sadeleştirilmesinde Kullanılan Mekansal Gruplamalar	75
Harita 4.1 Yer Değiştiren Firmaların İlk Kuruluş Yerlerine Göre İBKB Sınırları İçerisindeki Mekansal Mesafe Halkalarına Göre Dağılımı	112
Harita 4.2 1950-2000 Döneminde Konak İlçesindeki Firmaların İlçeler İtibariyle Mekansal Hareketliliği	116
Harita 4.3 1950-2000 Döneminde Bornova İlçesindeki Firmaların İlçeler İtibariyle Mekansal Hareketliliği	119
Harita 4.4 1950-2000 Döneminde Çiğli İlçesindeki Firmaların İlçeler İtibariyle Mekansal Hareketliliği	122
Harita 4.5 1950-2000 Döneminde Gaziemir İlçesindeki Firmaların İlçeler İtibariyle Mekansal Hareketliliği	124
Harita 4.6 1950-2000 Döneminde Buca İlçesindeki Firmaların İlçeler İtibariyle Mekansal Hareketliliği	126
Harita 4.7 1950-2000 Döneminde İlçeler İtibariyle Karşıyaka İlçesine Gelen Firmaların Mekansal Dağılımı	127
Harita 4.8 1950-2000 Döneminde Balçova İlçesindeki Firmaların İlçeler İtibariyle Mekansal Hareketliliği	129
Harita 4.9 Kuruluş Yerleri İtibariyle Firmaların Mekansal Yer Değiştirme Tiplerine Göre Dağılımı (Merkez)	163

Harita 4.10 Kuruluş Yerleri İtibariyle Firmaların Mekansal Yer Değişirme	
Tiplerine Göre Dağılımı (Doğu)	165
Harita 4.11 Kuruluş Yerleri İtibariyle Firmaların Mekansal Yer Değişirme	
Tiplerine Göre Dağılımı (Güney I)	166
Harita 4.12 Kuruluş Yerleri İtibariyle Firmaların Mekansal Yer Değişirme	
Tiplerine Göre Dağılımı (Güney II)	167
Harita 4.13 Kuruluş Yerleri İtibariyle Firmaların Mekansal Yer Değişirme	
Tiplerine Göre Dağılımı (Kuzey)	168

BÖLÜM 1

GİRİŞ

1.1. Konunun Açınımı

Özellikle son 20 yıldır dünyada hızlı bir sosyal ve ekonomik değişim ve dönüşüm sürecinin yaşanmakta olduğu artık herkes tarafından tartışılmaz bir gerçekliktir. Bu değişim ve dönüşüm o kadar hızlı yaşanmaktadır ki yaşananları açıklamaya yönelik olarak söylenmiş bir söz, yazılmasından daha hızlı hareket edebilmekte, geçmişte tanımlanan kavramlara yüklenen anlamlar ve vurgulamalar farklılaşmaktadır.

Yoğun bir biçimde ve giderek yaşamın her alanına yayılan bu tartışmaların ve söylemlerin odağında ise “mekan” kavramı vardır. Mekanı bu kadar önemli kılan şey ise, farklı disiplinlerde yapılan hemen hemen bütün araştırmaların günümüzdeki sosyal ve ekonomik yapıları çözümlenmede temel kategori olarak “mekan”ı kullanmalarıdır.

Mekan bilim alanında farklı disiplinlerin kesişme noktası olmasının yanında, disiplinler arasındaki sınırların sorgulanması ve aşılmasının da bir aracı haline gelirken, kapitalizmin yeniden örgütlenmesi bağlamında ise, sermayenin küresel dolanımı ile belirginleşen ve farklılıklara vurgu yapan yeni kapsamı ile bugüne dek sahip olduğundan çok daha farklı roller üstlenmektedir.

Böyle bir ortamda, Williams ve Bell’in de vurguladığı gibi, *"Ulus-devletlerin artık büyük problemler için çok küçük, küçük problemler için ise çok büyük kaldıkları"* görülmektedir.

Artık sermayenin tüm mekansal engelleri aşırp yerküre üzerinde tüm yöreleri birbirine bağladığı böyle bir ortamda ise, yeni ilişki biçimleri ortaya çıkmakta ve tek tek mekanları birbirinden ayıran özgül niteliklere giderek daha fazla duyarlı hale gelinmektedir (Işık,1994,s.3). Nitekim birbirine son derece benzeyen yığınların ortak kültürlerinin egemen olduğu bu ortamda "farklı olanın hızla baskın olduğu" bir sosyal yapının varlığı iddiaları, birbirine karşıt olsalar da son dönemin popüler söylemi olma özelliğini korumaktadır.

Hatta bu çerçevede "küresel" ,"uluslararası" kavramları birbiri yerine ve "küreselleşme" hepsinin yerine kullanılmaktadır. Böylece 1980'lerin popüler söylemi olan "post modernite" nin ardından 1990'lara damgasını vuran "küreselleşme" olgusu bugün hala altın yıllarını yaşarken 1980'lerden itibaren telaffuz edilen bu kavramın kendisinin de giderek "küreselleşmiş" olduğuna şahit olunmaktadır.

Gerek yerel ve gerekse de tüm dünya coğrafyası üzerinden geręekleřtirilen bu yeni tartişmalarda ise, "mekan"ın ekonomik ilişkilerin analizi üzerinde ve "ekonomik coğrafya" bağlamında çok ciddi bir rol oynamakta olduğu görölmektedir. Nitekim ekonomik coğrafyanın son 50 yıllık gelişimine bakıldığında bölgesel ekonomilerin yeniden canlanması ve küreselleşme dinamiklerinin çok gündemde olması paralelinde ve kültürel coğrafyanın ekonomik coğrafya üzerinde artan etkisiyle tanımlanabilecek gelişmelerde mekanın değişen konumu ve önemi konusunda önemli ipuçları bulmak mümkündür.¹

Bu tartişmalar bağlamında mekanın ekonomik ilişkiler analizi üzerinde ekonomik coğrafya çok ciddi bir rol oynamaktadır. Ekonomik coğrafyacılar, mekanın daha fazla önem kazanmasını sadece ekonomik farklılaşma ve rekabet için gerekli olan fırsatların sunulduğu stratejik kaynaklardan ötürü değil, aynı zamanda onun bir

¹ Bu konuda Scott, "Son 20-30 yıldır ekonomik coğrafya, coğrafi mekanın ekonomik ilişkiler analizi üzerinde giderek kaybolan bir göreliliğe sahip olduğunu öne süren sosyal bilimler içerisinde çok ciddi bir rol oynamaktadır. Mekan daha az değil çok daha fazla önem kazanmaktadır. Bu da sadece ekonomik farklılaşma ve rekabet için gerekli olan fırsatların sunulduğu stratejik kaynaklardan ötürü değil ayrıca onun bir sosyal ve politik eylem alanı oluşturmasından ötürü" olduğunu ifade etmektedir (Ayrıntı için Bkz. Scott, 2000; Işık,1994).

sosyal ve politik eylem alanı da oluşturması, yani yeni global ekonomide belirli sınırlar içerisindeki ele alışların sürekli değişen bir bütünlük iddiasında olduğunu ileri sürmektedirler. (Scott, 2000, s.495).

Bugün belirgin bir biçimde çağdaş ekonomik coğrafyanın temel tartışma alanı, endüstriyel aktivitenin mekansal yer seçimindeki değişimleri (tarihsel ve yıllık zaman ölçeklerinde), ulusal, bölgesel ve yerel ekonomik gelişme için endüstriyel yer seçiminin değişen dokusunun anlamını, endüstriyel aktivitenin yer seçimini açıklamak (global ölçekten yerel ölçeğe kadar) ve tanımlamaktır.

Basitçe ortaya konulursa ekonomik coğrafya imalat aktivitesinin yer seçim dinamiklerini ve bu dinamiklerin yerel gelişim anlamlarını açıklamak için araştırma yapar. Daha geniş bir içerikte, insanların geçimlerini “*nasıl kazanacağını*” ve “*mekanın ekonomik süreçte nasıl bir farklılık sağlayacağını*” açıklamaya çalışır. Disiplinlerarası perspektif açısından ise; uzun dönemli amaçlarla buluşan, bununla birlikte bu amaçları ifade edebilen, geçerli endüstriyel yapıları başlatmak, canlandırmak ve elinde tutmak için ulusların, bölgelerin ve toplumların bir yeteneği olarak endüstriyel dönüşüm problemini açıklamaya çalışır (Hayter, 1997,s.14).

Toplumsal bir yeteneği temsil etmek anlamında endüstriyel yapı, bunun organizasyonu ve kendisiyle birlikte her an yeniden yapılanan mekansal dokunun karşılıklı ilişkileri; hareket ve yer'e ya da her ikisine ilişkin bazı işleyiş mekanizmalarının belirlenebileceği ve bu mekanizmaların geleceğe yönelik müdahalelerde kullanılabilmesi düşüncelerine kapı açmıştır. Bu tür düşünceleri olanaklı kılan gelişmeler ise özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşmiştir. Gerek savaş sonrası uluslar arası ekonomideki gelişmeler, gerekse savaşın yıkım alanlarının yeniden yapılanması kapsamında sermayenin ve özellikle sanayinin mekansal hareket kabiliyetindeki artış dikkat çekmiş ve bu konudaki çalışmalar yoğunlaşmıştır.

Bir çok yazında, firma yeniden yerleşimi üzerine bilinen ilk çalışmanın, Mc Laughlin ve Robock'un 1949 yılında yayınladıkları "*neden sanayiler güneye hareket eder*" isimli çalışması olduğu vurgulanmaktadır. McLoughlin ve Robock, bu klasik çalışmada firmanın yer değiştirmesinde kuzeydoğu Amerika'daki işgücü ücretleri ve militanlıktaki artışlar gibi dışsal faktörlerinin önemini vurgulamışlardır. Yine aynı dönemlerde Garwood, Utah ve Colorado'ya olan firma hareketlerini diğer dışsal faktörlerin etkisi üzerine bir başka deyişle pazarlar ve materyaller üzerine yoğunlaşarak açıklamaya çalışmıştır Yerel ve bölgesel politik araçlar içinden firma yeniden yerleşimlerini etkileyen olasılıklar ve yerel ve bölgesel ekonomik yapılar üzerine firma yeniden yerleşim süreçlerinin etkisi bu süreçteki araştırmacıların ilgi odağıdır. Bir başka deyişle, firma göçü araştırmalarının temel odağı, 1950'ler ve 60'lar boyunca, firmanın dış dünyası yani dışsal süreçler olmuştur (Pellenbarg, Van Wissen, Van Dijk, 2000, s.11).

1970'li yıllara gelindiğinde ise firmaların mekansal hareketliliği, başta İngiltere olmak üzere Batı Avrupa ekonomik coğrafyasında önemli bir araştırma konusu olmuştur. Bu dönemde İngiltere dışında Hollanda, Almanya, Fransa ve İtalya'da firma göçüne ilişkin birçok araştırma yayınlanmıştır. Luttrell, Cameron ve Clark, Keeble ve Townroe firma göçüne ilişkin elde ettikleri sonuçları İngiltere'de basmış; Molle ve Kruyt 1970'lerin sonunda olguyu Hollanda özelinde irdelemiş; Bade Almanya örneğine, Aydalot ise Fransa örneğine odaklanmış; Camagni, Ortona ve Santagata benzer çalışmaları İtalya için yapmışlardır (Mariotti, 2001).

1970'li yıllarda firma yeniden yerleşim çalışmaları üzerine odaklanan araştırmaların sayıca artmasının en temel nedeni, bu dönemde oluşan ekonomik büyüme ve hızlı nüfus artışının nedenlediği dönüşümün yarattığı mekansal problemlerin ve yerleşim sorunlarının bölgesel ekonomik politikalarla değerlendirilmesi olmuştur. Bu süreçte, özellikle Avrupa'da firma yer değiştirmelerinin odağı, nüfus göçü çalışmaları içinde önem kazanmış, nüfusun ve işgücünün yeniden dağılımı önemli başlıklar olmuştur.

Bu çalışmalarda elde edilen tüm bulgular firma göçü bağlamında açıkça gözlemlenebilir ikili bir yapıyı ortaya çıkarmıştır. İncelenen tüm örneklerde büyük kentsel alanlar etrafında genelde transfer amaçlı ve kısa mesafeli olan “endüstriyel alt bölgelere” yönelik firma göçleri bu ikili yapının bir bölümünü oluştururken, diğer tarafta ise ekonomik iş merkezi alanlarından çeperele ve/veya gelişme / büyüme alanlarına doğru olan ve çoğunlukla ana firmanın branş fabrikalarının kurulması bağlamı uzun mesafeli olan firma göçleri gözlemlenmiştir. Özellikle bu dönemde bölgesel büyüme politikaları bu ikili yapıda uzun mesafeli mekansal hareketler üzerine yoğunlaşmıştır (Van Dijk, Pellenbarg, 2000).

Ancak 1970’li yıllardan itibaren bölgesel politikaların önemini yitirmesi, ekonomik büyümenin motorları olarak kentsel alanların görülmesi ve ekonomik faaliyetlerin yeniden dağıtım politikasının önemini yitirmesi yeni firmalara yönelik araştırmaların daha çok şehirsal alanlarda yoğunlaşmasına yol açmıştır. Dolayısıyla da 1970’li yıllardan sonra firma göçü üzerindeki ilgi neredeyse yok olmuştur.

Avrupa çıkışı bu araştırmalarda firmaların yeniden yer seçim sürecinin arkasında yatan itici güçlerin; mekan yetersizliği, ulaşım-taşıma ile ilgili sorunlar ve işçi pazarındaki problemler olduğu belirtilmiştir. Bu itici güçlerden mekan yetersizliği ve taşıma sorunları kent merkezleri ve çevresindeki kısa mesafeli hareketliliğe yol açarken, işgücü azlığı ulusal ölçekte gelişme bölgelerine doğru olan uzun mesafeli göçü açığa çıkardığı önemle vurgulanmıştır. (Armstrong & Taylor 2000, s. 368).

1980’li yıllarda Molle, Klaassen ve Bade, Erickson ve Wasylenko tarafından yapılan çalışmalar ağırlıkla ulusal ölçekte merkez ve çeper ilişkileri üzerinde odaklanma eğilimi göstermiştir. Bir anlamda bölge(sel)den, kent(sel)e doğru uzanan bu değişimde özellikle merkezi otoritenin kentsel yenileme projelerinin önemli etkisi olmuştur. Eski fabrikaların kent merkezlerinden çıkarılıp yeni yer seçimine yönlendirilmesi ve yeni kentsel büyüme alanlarının yaratılması firma yer değiştirmeleri açısından bu dönemde önemli bir yer tutmuştur.

1990’lı yıllarda ise Batı Avrupa’da firma yer değiştirmeleri üzerine azalan ilgi İngiltere’de (Cheshire and Gordon, 1994; Prism Research, 1992, 2001) ve

Hollanda’da (Kemper and Pellenbarg, 1997; Pen and Pellenbarg, 1998) yapılan çalışmalarla yeniden önem kazanmaya başlamıştır. 1990’lı yıllara kadar bölgesel gelişmenin bir çözümü olarak görülen firmaların mekansal hareketleri yaklaşımı bu tarihten itibaren tamamen terk edilmiştir. 1990’lı yıllarla birlikte bölgelerin **Yeni Ekonomik Faaliyetleri ve Yenilikleri** kendilerinin yaratması gerektiği savı hakim olmuştur. Bunun yanında bölge kaynakları yeni ekonomik faaliyetlerin ve yeniliklerin açığa çıkarılmasında yetersiz ise, o takdirde de kaynak yaratmada / oluşturmada gerekli olan alt-yapı ve bilginin kurabilmek için devlet tarafından bölgesel kaynak aktarımı ve desteklenmesinin yapılması görüşü hakimiyet kazanmıştır. Bu bakış açısından da, tıpkı 1980’lerde olduğu gibi temel ilgi odağı yeni ekonomik faaliyetler olmasına karşın bu dönemdeki yeni olan vurgulama **Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme** üzerine olmuştur. Avrupa Birliği Bölgesel Fonu bu politik yaklaşıma güzel bir örnektir. Bölgesel yığılma etkileri (*regional agglomeration effects*), yöresel / geleneksel büyüme (*endogenous growth*), bölgesel bilgi/iletişim kanalları (*regional knowledge network*) ve öğrenen bölgeler (*learning regions*) gibi kavramlar bu yeni yaklaşımın ana olguları olmuştur (Pellenbarg, Van Wissen, Van Dijk, 2000, s.15).

Özetle aktarılan bu çabalar göstermektedir ki, sanayi yerseçim meseleleri oldukça uzun bir dönemdir tartışılmakta ve günümüzde tartışmaların çerçevesi ağırlıklı yer değiştirmelere odaklı bir gelişme göstermektedir. Yeni bölge ve yerelleşme pratikleri, sermayenin artan hızla hareket yeteneği, yeni bölgesel gelişme politikaları ve her ölçekte artan rekabet olgusu firmaların yer değiştirme süreçleri üzerinde etkide bulunmakta ve yerseçimden bağımsız bir yer değiştirme tartışmasının yapılamayacağını ortaya koymaktadır.

1.2 Çalışmanın Amacı

Yukarıda ortaya konan çerçeveden hareketle, bu çalışma şu sorulara yanıt bulmayı amaçlamaktadır.

- İzmir imalat sanayi değişen koşullara uyum sağlamada mekanı bir stratejik unsur olarak görüyor mu?
- İzmir imalat sanayinin değişen koşullara uyum sağlama mekanizması olarak geliştirdiği bir yer seçim ve yer değiştirme stratejisi var mıdır?
- Bu uyum stratejileri ne tür faktörlerle etkileşim içinde gelişmektedir?
- Bu faktörler hangi aralıklarda İzmir imalat sanayinin mekansal davranışındaki kararlılık düzeyini belirlemektedir?

1.3. Çalışmanın Yöntemi

Yukarıda tarif edilen amaca yönelik olarak İzmir'deki imalat sanayinin mekansal dağılımı, zaman içerisinde gösterdiği mekansal hareketlilik ve bu hareketliliğin nedenselliklerinin analiz edildiği bu çalışmada, araştırma **üç aşamalı olarak kurgulanmıştır.**

- Araştırmanın birinci aşamasında; Ege Bölgesi Sanayi Odası'na (EBSO) kayıtlı bulunan ve halen üretim faaliyetine devam eden firmaların sicil kayıtlarının taranması sonucu **210.000 kişinin çalıştığı 5963 firmaya** ilişkin bir veri seti elde edilmiştir. Verilerin **1950-2000 yılı aralığı** içerisinde yer alması nedeniyle 50 yıllık bir kesitte derlenen bu veri seti, EBSO ve ticaret sicil numaraları, firma unvanı, firma kurucuları ve ortakları, adres bilgisi (ilk üretim yeri, bugünkü üretim yeri ve irtibat adresi), faaliyet kolu, sermaye, yabancı sermaye, işçi sayısı (kuruluş tarihindeki ve bugünkü işçi sayıları), kuruluş yılı, yer değiştirme yılı, firma yapısı bilgilerinden oluşturulmuştur.
- Araştırmanın ikinci aşamasında; EBSO'ya kayıtlı ve halen üretimine devam eden firmaların oluşturduğu araştırma evreninden hareketle, **İzmir imalat sanayinde yer değiştiren firmaların genel yapısı ve mekansal hareket**

biçimleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada mekansal hareketlilik yani **“yer değiştirme”** bir firmanın A lokasyonundan B lokasyonuna gösterdiği adres değişikliği olarak ele alınmıştır. Bu amaçla öncelikle veri seti firma kuruluş adresi ve bugünkü üretim adresinin karşılaştırılması sonucu yeniden derlenmiştir. Bu tanımlama çerçevesinde, çalışmanın birinci aşamasında 5963 firmadan oluşan veri seti, 1950-2000 yılları arasında mekansal hareketlik gösteren sanayilerin bulunduğu **1699** firmalık yeni bir veri setine indirgenmiştir.

- Araştırmanın üçüncü aşamasında, 1950-2000 yılları arasında İzmir sanayi coğrafyasını oluşturan ve mekansal olarak yer değiştiren firmaların yer değiştirme nedensellikleri çözümlenmeye çalışılmıştır. Ancak firma yer değiştirmelerinin nedenlerinin sorgulanacağı bu bölümün, yalnızca EBSO sicil kayıtlarının taranmasıyla elde edilen ve 1699 firmadan oluşan araştırma evreni aracılığıyla geliştirilmesinin yetersiz kalacağı düşünülmüştür. Zira elde edilen araştırma evreni, İzmir sanayi coğrafyasının genel yapısı ve dağılımı ile bu genel yapı içerisinde mekansal hareketlilik gösteren firmalara ilişkin niceliksel ve mekansal bilgiler sunmaktadır. Bir başka deyişle bu bölümde elde edilen bulgular çalışmanın yanıtlamayı amaçladığı ilk iki sorunun yanıtlarını verebilecek bulguları içermektedir.

Oysa imalat sanayinin mekansal hareketliliğinin nedenlerinin araştırılması, firmaların neden mekansal yer değiştirme ihtiyacı duyduğu, bu ihtiyacın hangi faktörlerle etkileşim içerisinde geliştiği, üzerinde hareket edilen mekanın özelliklerinin yer değiştirme sürecindeki etkileri, yer değiştirmede etkili olan faktörlerin mekansal davranışındaki kararlılık düzeyini nasıl etkilediği ile bu kararlılık aralıklarının planlamaya ne tür yeni tartışma alanları getireceğinin ortaya konulmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla, çalışmanın bu bölümünde EBSO'dan elde edilen veri setinin bu soruların yanıtlarını verecek bulguları da içerecek biçimde genişletilmesine ihtiyaç duyulmuştur.

Bu noktada, gerek sanayi coğrafyası çalışmalarını önemli ölçüde güçleştiren kurumsallaşmış bir coğrafi veri üretiminin hazır olmayışı, gerekse de var olan veri tabanının firmaların niceliksel ve niteliksel özelliklerinin dışında mekansal hareketlilik nedenlerine ilişkin bilgileri içermemesi, bilginin doğrudan firmalardan toplanmasını gerekli kılmıştır.

Bu gereklilik, mekansal hareketliliğin nedenlerinin sorgulanmasına yönelik olarak bir dizi **yöntembilimsel sorunu** da beraberinde getirmiştir. Bu sorun alanlarını ve çözümlerini üç başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar;

1. **Yöntem** : İzmir sanayi coğrafyası içinde mekansal hareketlilik gösteren 1699 firmadan, yer değiştirme nedenlerine ilişkin “ne tür bilgilerin” ”ne şekilde toplanacağına” ilişkindir. Bu sorun İzmir sanayi coğrafyasını oluşturan kuruluşların büyük bir çoğunluğunun bu tür araştırmalara katkı koymada ne yazık ki gönüllü ve istekli olmaması üzerine araştırma kapsamında seçilecek örnek firmalarla ve önceden hazırlanmış soru kağıdı aracılığıyla birebir ve derinlemesine görüşmeler yoluyla çözümlenmiştir.
2. **Temsil Kabiliyeti** : İkinci sorun alanı, sanayi coğrafyasına ilişkin görgül araştırmaların mekansal çözümleme dillerine ve nedensellik teşhisine yönelik “verinin temsil biçimi” ile, bu “temsil biçiminin mekansal çözümlemesi” konularına aittir. Bu sorun alanı 2 aşamalı bir çözümleme yöntemiyle aşılmaya çalışılmıştır. Öncelikle ilk aşamada, 1699 firmadan oluşan araştırma evrenindeki firmalardan benzer mekansal hareketlilik gösterenleri içeren ikinci bir alt araştırma evreni oluşturulmuştur. Söz konusu araştırma evreninin oluşturulmasında “toplumsal ağ analizi” (social network analysis) kullanılmıştır. Toplumsal ağ analizi yardımıyla 1699 firmadan oluşan veri seti farklı lokasyonlarda olmalarına rağmen varış ve çıkış noktaları itibariyle benzer mekansal kaymalar gösteren firmaların

oluşturduğu kümeler aracılığıyla gruplanmıştır. Böylece 1699 firmadan oluşan veri seti 59 varış noktası ve 89 çıkış noktasının oluşturduğu 6 kümede gruplanan 445 firmaya indirgenmiştir. İkinci aşamada ise bu gruplardan yapılan örnekleme çerçevesinde yürütülen anket çalışmaları ile yer değiştirme eğilimlerinin nedensellikleri bulgulanmaya çalışılmıştır.

3. **İfade Biçimi** : Üçüncü sorun alanı ise, farklı lokasyonlar arasında oluşan çok sayıda deplasmanın, mekansal çözümlemesinde ve bütünleştirilmiş bir resim biçiminde sunulmasındaki “dil ve ifade zorlukları” biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu sorun alanı çözümünde ise coğrafi bilgi sistemlerinin sunduğu olanaklardan yararlanılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla, NETCAD programı kullanılarak sayısallaştırılan mekansal veriler, daha sonra mekansal olmayan veri seti ile ilişkilendirilmiş ve bulgular tematik haritalar yardımıyla görsel olarak ifade edilmeye çalışılmıştır.

1.4 . Çalışmanın Kapsamı

İzmir’de 1950-2000 yılları arasında kurulan, EBSO’ya kayıtlı ve halen üretim faaliyetine devam eden firmalar üzerinden hareketle İzmir imalat sanayinde gözlemlenen mekansal hareketliliğin değişen koşullara uyum sağlamada stratejik bir unsur oluşturup oluşturmadığı, bu davranışın hangi faktörlerle etkileşim içinde şekillendiği, bu faktörlerin hangi aralıklarda mekansal davranışdaki kararlılık düzeyini belirlediğini ortaya koymayı amaçlayan çalışma, amaç, kapsam ve yöntemin ortaya konduğu bu bölüm ve sonuçla birlikte altı ayrı bölümde gerçekleştirilmiştir.

İkinci Bölüm : Sanayinin yer seçim ve yer değiştirmesine ilişkin kuramsal açımları, içinde geliştiği tarihsel kesitlerde, temel aldıkları ana kabuller açısından değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu değerlendirmede, sanayinin mekansal

hareketliliğini açıklamada ampirik bulgularla, kuramsal yaklaşımların birbirini açıklayıcılık düzeylerinin tartışılmasına yönelik ipuçları elde edilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü Bölüm : Bu bölüm, çalışmanın varsayımlarının, araştırmada kullanılan veri setinin nasıl elde edildiğinin ve hangi aşamalardan geçirilerek analiz edildiğinin ve bu analizde kullanılan yöntemin ayrıntılı olarak aktarılmasını içermektedir.

Dördüncü Bölüm: İzmir imalat sanayinin, zaman içerisinde gösterdiği mekansal kaymaları ve bu kaymaların nedenselliklerini analiz etmeye çalışan araştırmancının bu bölümü 3 aşamalı olarak kurgulanmış ve veri analizinin ilk iki aşaması değerlendirilmiştir. Bu çerçevede bu bölümde 1950-2000 yılları arasında Ege Bölgesi Sanayi Odası'na (EBSO) kayıtlı bulunan firmaların sicil kayıtlarının taranması sonucu elde edilen veri tabanından hareketle, üretim yerini değiştirmiş olan firmaların zaman içerisinde gösterdikleri mekansal kaymalar ve bu mekansal kaymaların sektör, işgücü, sermaye kompozisyonu, kuruluş ve yer değiştirme yılları ile firma yapısına bağlı olarak ne tür değişiklikler gösterdiği incelenmiştir. Daha sonra ise, mekansal hareket profilleri itibarıyla 50 yıllık süreç içerisinde yer değiştiren firmaların yapısı, mekanın özelliklerine ve hareket biçimine bağlı olarak çözümlenmiştir.

Böylece, İzmir sanayi coğrafyasının 1950-2000 yılları arasındaki genel yapısal özellikleri ve mekansal yapısının *sermaye, sektör, firma yapısı, yer seçimi, işçi sayısı* gibi genel ekonomik süreçlerle İzmir'in *genel fiziksel koşulları, planlama süreci, yasal ve örgütsel düzenlemeler* gibi yerele bağlı diğer oluşumlar çerçevesinde değerlendirilmesine olanak sağlanmaya çalışılmıştır.

Beşinci Bölüm : Bu bölümde, 1950-2000 yılları arasında kurulan EBSO'ya kayıtlı ve halen üretim faaliyetine devam eden firmalardan 50 yıllık kesitte üretim yerini değiştiren firmaların anketlerden elde edilen bilgiler doğrultusunda yer değiştirme nedensellikleri üzerine odaklanılmıştır. Böylece 50 yıllık kesitte yer değiştiren firmalar üzerinden hareketle, İzmir özelinde, firmaların yer değiştirmesinde hangi faktörlerin ağırlıkla etkili olduğu ve bu faktörlerin hangi

aralıklarda İzmir imalat sanayinin mekansal davranışındaki kararlılık düzeyini ve dağılım stratejisini belirlediğine ilişkin ipuçları elde edilmeye çalışılmıştır.

BÖLÜM 2

SANAYİNİN YER SEÇİMİ ÜZERİNE

KURAMSAL AÇILIMLAR

Bugün gelinen aşamada, mekansal, toplumsal, ekonomik, siyasal vb. kategorilerde yaşanan değişim ve dönüşümleri açıklamaya yönelik yeni araştırmalara ve kavramsallaştırmalara olan ihtiyaç açıkça görülmektedir. Geçmişten beri gelenekselleşerek günümüze gelen pek çok kuramsal yaklaşım biçiminin var olan ilişkiler desenini açıklamaya yetmediği bir ortamda, yeni araştırmalara ve sorgulama biçimlerine doğru yaşanan kaçınılmaz sürüklenişin eşiğinde, yine bugüne ait krizin bir uzantısı olan disiplinlerarası yeniden yapılanma çabaları karşımıza çıkmaktadır. Böylece bir yandan farklı disiplinler aracılığıyla bugüne dek gerçekleşmiş olan açıklama biçimlerine referanslar, diğer yandan da yeni olanın yaratmış olduğu karmaşa ortamı ve bilinmezlik deseni bugüne ve bugüne ait söylemlere damgasını vurmaktadır.

Özünde yine gelenekselleşerek bugüne gelmiş olan kapitalist üretim ilişkileri ve bu çerçevede egemen olan ekonomik büyüme hedeflerinin bulunduğu mevcut koşullar içerisinde belirgin bir biçimde ön plana çıkan “mekan” ise, süregelen değişimin öznesi olmanın yanı sıra, söz konusu değişimleri anlamaya ve analiz etmeye yarayacak bir olanaklar deposu olarak karşımızda durmaktadır. Artık dünyada her şeyin, her türlü ilişki biçiminin ve kapitalin kendisini inanılması güç bir akış hızına teslim ettiği yeni zamanlarda, böyle bir olanağın varlığı bizler için, mekanı belirleyen ya da mekan tarafından belirlenen her türlü açılımı, bugünkü koşullar temelinde anlayabilme yolunda önemli bir çıkış noktası olacaktır.

Mekan odaklı yaklaşımları bugün zorunlu kılan gelişmeler içinde, kapitalin küresel ölçekte yeniden organize ettiği sanayileşme süreçleri ve bunun kentleşme biçimlerinde yarattığı değişimler önemli bir itici faktör olarak görülmelidir. Dünya coğrafyasında yaşanan sanayisizleşme süreçleriyle eşzamanlı olarak karşımıza gelen sanayideki yeniden yapılanma ve dünya coğrafyasında yeniden konumlanma biçimleri, kapital birikim ilişkilerinde mekanı geçmişte olduğundan daha etkin bir araç olarak ön plana çıkarmaktadır.

Elbette sanayileşme, tarihsel olarak bakıldığında hemen her dönemde ekonominin söz konusu ilerlemeci doğasına ve coğrafi olarak tercih ettiği “yaratıcı yıkımın” eşit olmayan yapısına katkıda bulunmuş önemli bir süreçtir. Ancak sunduğu yeni yüzleriyle sanayileşme; doğrudan ya da dolaylı olarak yarattığı bolluk, iş imkanları, farklı hizmetleri bir araya getirme biçimi ya da ortaya çıkardığı tüketici talepleri bağlamlarında önemli bir mekansal kullanım biçimi olmanın çok daha ötesine taşan anlamlar da yüklenmiştir. Sanayileşmenin ve ona bağlı olarak gelişen mekansal biçimlenişin söz konusu öneminin değişen şartlara rağmen değişmemiş olması ise, yeni olanı bu önem doğrultusunda kavramanın gerekli olduğunu açıkça göstermektedir.

Sanayinin zaman ve mekandaki sürtünme katsayısını aşma yönünde karşı karşıya kaldığı küresel ölçekli yeni rekabet ilişkileri, sermaye birikim sürecinin girişimciler üzerinde oluşturduğu etkiler, mekandaki yer seçim tercihleri ve yığılma ekonomilerinde de yansımaları bulmaktadır. Dolayısıyla metropoliten kentlerdeki üretim alanlarının ekonomik özelliklerinin farklılaşması ve yoğunlaşma alanlarının farklı avantajlar sunması gibi nedenler ile birlikte, sanayi kompleksleri; gerek yer seçim kararları gerekse kentlerin giderek karmaşıklaşan mekansal olanaklarını çakıştırmak durumundadırlar. Bu durum ise giderek, hem kentlerin hem de sanayi komplekslerinin karşılıklı yeniden üretim mekanizmalarında değişen biçimlenmelerin yeniden okunmasını gerektirmektedir.

Çalışmanın bu bölümü böyle bir çerçevede, dünyada ortaya çıkan dönüşümleri özellikle de son döneme ait gelişmeleri “mekan”ın değişen anlamı çerçevesinde ele

almayı ve söz konusu değişimleri açıklamaya çalışan mekansal/coğrafi süreçlere odaklanmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda mekana bağlı değişimler açısından çok önemli bir konuma sahip olan “sanayi” alanındaki yer değişim tercihlerindeki farklılaşma biçimlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

2.1 Sanayinin Yer Seçimine İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar

Mekanın örgütlenmesine yönelik paradigmalara ortaya çıkışı, dünyada son 50- 60 yıllık dönemde yaşanmış olan önemli dönüşümlerle birliktelik göstermektedir. 1940’lı yılların ortalarından itibaren gelişen, 1970’li yıllarda yeniden irdelenen ve son yirmi yıllık periyotta ise sürekli yeni tartışmaları gündeme getiren mekana ilişkin ele alışlar etkilenmiş oldukları sosyo-ekonomik gelişmeler nedeniyle zamansal olarak farklı dönemleri ifade ettikleri gibi gruplandırılmaya da açıktırlar.

Ayrı dönemlere karşılık gelmekle birlikte birbirleri üzerine eklenerek gelişen ve etkileri bugünlere dek ulaşan bu yaklaşımları dört farklı süreç içerisinde tarif etmek mümkündür (Scott,2000,s.485). Bunlar;

1. Alansal farklılaşma temelinde ampirik olarak yerlerin fiziki ve sosyal durumunun tanımlanması olarak nitelendirilebilecek geleneksel hareket,
2. 1960’ların mekansal analiz ve bölge bilimi hareketi,
3. 1970’lerdeki politik ekonomik yaklaşımların dönüşü, Marksist yaklaşımlara dönüş,
4. 1980’lerin ortalarından itibaren bölgesel global etkileşimler üzerindeki ilginin yoğunlaşması biçimindedir.

Bununla birlikte söz konusu sürece bağlı olarak gelişmiş olan mekanın yeniden yorumlanması çabaları, coğrafya ve iktisat alanlarında yaşanan dönüşüm ve değişimlere koşut olarak iki temel çerçevede gelişim göstermektedir. İlk açılım coğrafya disiplininin içinde kalınarak yorumlama yaparken, ikinci açılım, coğrafyayı sistematik bir kuram yapma disiplini olarak gören yaklaşımlardan hareketle açıklamalarını yapmıştır. Bunu takip eden tartışmalar, tartışmayı yapanların disiplin

içinden ya da dışından olmasına göre de iki farklı özellik göstermiştir. Disiplinin içerisinde duranlar disiplinin mantıksal yapısını incelemeye çalışırken, dışında duranlar ve özellikle de sosyal bilimciler, daha normatif-soyut bir bilgi kuramı ile disiplinin nasıl çakıştırılabileceği konusu ile ilgilenmişlerdir (Scott, 2000, s.484).

Ancak hangi dönemde, hangi etkileşimler çerçevesinde olursa olsun mekansal kuramlar, özellikle mekana ilişkin örgütlenme-organizasyon ve yeniden üretim konularından başlayarak, hep ideolojik yaklaşımlar tarafından belirlenmiştir (Eraydın, 1994,s.55). Nitekim II. Dünya Savaşı sonrası ön plana çıkmış olan akılcılık paradigması, büyüyen ve sanayileşen ulus devletler için belirlenmiş olan kalkınma ideolojisinin etkilerini mekana yayarken; 1970'lerde, neo-klasik ekonomik kuramın varsayımları ve analiz teknikleri, sol söylemin bazı temel tartışmalarını da içine alacak biçimde mekansal açıklama biçimleri üzerinde etkili olmuştur. Meta kuramları biçiminde gelişmiş olan söz konusu mekansal paradigmlar, 1960'ların sonunda ortaya çıkan ekonomik bunalımla birlikte, bölgesel gelişme farklılıkları temelinde ele alınmaya çalışılırken 1970'lerle birlikte içine düşülen krizi aşma çabalarında Marksist kuramın yardımını alma eğilimleri geçerlilik kazanmıştır. Massey tarafından, mekansal analizde ideolojinin yeniden keşfedilmesi olarak adlandırılmış olan bu süreci takip eden aşamalarda bunalım koşullarını merkeze alan bazı açıklama biçimleri izlenmiş, ancak her biçimde söz konusu yaklaşımlar literatüre sağladıkları önemli katkılara rağmen yetersiz düzeyde kalmışlardır (Massey,1984, aktaran Eraydın,1994,s.58) .

1980'li yılların ideolojik düzlemde ve kapital birikim ilişkilerinde oluşturduğu yeni örgütlenme biçimleri, bilgi üretiminde yeni açılımlarla kavranmaya ve sorgulanmaya çalışılmıştır. Örneğin mikro ekonomi, planlama, gelişme, ekonomik coğrafya, bölge bilimi, kent ekonomisi, yer seçim teorileri, sanayi organizasyonu, uluslar arası ticaret, doğrudan yabancı yatırımlar, ulaşım ekonomisi, yenilikçilik kapasitesi, rekabet gibi alanlardaki çalışmalar artmıştır.

Bugün belirgin bir biçimde çağdaş ekonomik coğrafyanın temel tartışma alanı haline gelen sanayileşmeye bağlı gelişmeler, başta mekansal yer seçimlerindeki değişimler (tarihsel ve zaman ölçeklerinde) olmak üzere, ulusal, bölgesel ve yerel ekonomik gelişme süreçlerine bağlı olarak yer seçim dokusunun değişen anlamına (global ölçekten yerel ölçeğe kadar) vurgu yapmaktadır. Bir başka deyişle, endüstriyel coğrafyadaki vurgu, sanayiye bağlı aktivitelerin yer seçimlerinde yer alan değişimlerin nerede ve niçin olduğunu açıklama ve neden bazı alanların endüstriyel gelişimi ve diğer alanların endüstriyel azalmayı denediğini anlama çabası üzerinedir (Watts, 1987, aktaran Hayter, 1997, s.16).

Endüstriyel coğrafya, bir başka deyişle yer seçim teorisi, son 20 yıldır birçok kuram ve yaklaşıma sahip olmuş ancak hiçbir kuram bu alanda baskın olamamıştır (Scott,2000,s.484). Bunun temel nedeni, geliştirilen kuram ve yaklaşımların açık bir paradigmadan yoksun bulunmasıdır. Hatta her şeyin kabul gördüğü bir ortam söz konusudur (Bryson,1999, aktaran, Pellenbarg, Van Wissen, 2000, s.4).

Firma yer seçim teorilerinin yer aldığı literatür incelendiğinde, konuya yönelik yaklaşımlar ve kuramsal çerçeveler çok farklı başlıklar altında gruplanmaktaysa da (Bkz. Tablo 2.1), bu çalışmada Hayter'in 3'lü yaklaşımı daha genişletilerek yeni yaklaşımları da içerecek biçimde, 5 alt grup altında ve kuramların birbirinden ayırt edici temel kabulleri itibarıyla tartışılacaktır. Genel olarak bu yaklaşımlar;

- Geleneksel Teorik Yaklaşımlar
 - Neo-Klasik Yaklaşımlar
- Davranışsal Yaklaşımlar
- Yapısalcı ve Post-Yapısalcı Yaklaşımlar
 - Organizasyonel Büyüme ve Değişim yaklaşımları
 - Metropol İçi Sanayi Yer Seçim Kuramı

Tablo 2.1 Yerleşim Kuramlarında Üç Kanal

Özellikler	(Neo-)klasik	Davranışsal	Yapısal
Kurucusu ve konuda en tanınmış yazarlar	Alfred Weber (1909), Von Thünen, Lösch, Hotelling, Palander	Allan Pred (1979; 1969), Townroe, Keeble, Stafford, North, Dicken	Robert McNee (1968), Krumme, Galbraith, Rees, Steed, Taylor, Storper
Anahtar kavramlar	Homo economicus/ optimize edici /ekonomik insan, araçsal rasyonel, tam bilgilenim	Tatmin edici, sınırlı/bağımlı ve süreçsel rasyonel, sınırlı bilgi, öznellik	Teknostrüktür, strateji, strüktür ve güç, rasyonel tercih Marksizm, monopoli/oligopoly
Bilimsel alan	Mikro ve genel ekonomi, ekonometri	Sosyoloji, psikoloji (sosyal coğrafya)	İşletme & Organizasyon, iş ekonomisi
Yapıtaşları	Minimum maliyet, maksimum kar, tam rekabet	Bilgilenim, eylem mekanı ve isteklilik düzeyi	Büyüme, istikrar/değişmezlik ve kar
Analiz	Makro, istatistik, mekansal doku ve dinamiklerin açıklanması → modelleme	Mikro, arazi çalışması, mekansal davranışların açıklanması → tanımlama ve yorumlama	Mezo, firma verisi, mekansal etkileşimin açıklanması → yapılanma
Karar Verme Tipi	Ekonomik kişi	Memnun Edici	Teknik Danışman (Technostructure) Yönetici
Karar Verme Kapasitesi	Mükemmel Mantıklılık, Bilgi	Sınırlandırılmış Mantıklılık, Bilgi	Strateji ve Yapı, Güç
Amaçlar	Minimum Maliyet, Maksimum Fayda	Daha iyisini sağlamak	Büyüme, gizlilik ve kar
Rekabet Teorisi	Mükemmel ve (Tam)	Mükemmel ve (Tam)	Tekelci
Ekonomik Alanın Doğası	Maliyet ve gelir düzeyi	Bilgi alanı - Hareket alanı	Büyük iş, büyük işgücü ve büyük hükümet
Ekonomik ilişkilerin doğası	Sanayi kollarının uzunluğu	Bilgi akışı	Pazarlık, hile, ikna
Yerleşim kararı	Otomatik ve aniden	Öğrenme süreci	Pazarlık süreci
Yer değiştirme	Ekonomik güçlere adapte olmak	Öğrenme, ekonomik güçlere adaptasyon	Politik ekonomi ve teknoloji
Yöntem	Yapısal modeller	Röportaj ve anketler	Örnek alan çalışmaları
Eleştiri	Gerçekçi olmayan varsayım, hesaplama üzerinde odaklanma, ve coğrafyanın zenginliğinin gözardı edilmesi	(Neo)-klasik kurama karşı çok fazla muhalefet, bir kara kutu olarak firma ve süreç, aynı şeylerin tekrarı	Pratiğe çok zor aktarılabilir olma, firma stratejilerindeki ilgiye karşın davranışsal yaklaşımdaki ile kıyaslanabilir bir eleştiri
Güncel konu	Krugman'ın yeni ekonomik coğrafyası	Yeniden-canlanma?	Kümelenmeler/endüstriyel bölgeler ve kültürel dönüşüm
İlgi	Artan düzeyde	Minör düzeyde, ancak biraz artış söz konusu	Zirvede ve moda

Kaynak: Mariotti'nin (2001) Hayter (1997) ve Pen (2000)'e dayanarak yaptığı değerlendirme genişletilerek elde edilmiştir.

Yer seçim teorilerine ilişkin geleneksel teorik yaklaşımlar neo-klasik modellerde ve teorilerde kökleştirilmiştir. Bu teoriler incelendiğinde 2 farklı nedenle geleneksel oldukları görülmektedir. Öncelikle bu teoriler 18. yüzyılın sonunda Adam Smith'in öncülük ettiği klasik öğretilerden hareketle, sanayinin ilk yer seçimi hareketlerine temel

kaynak oluşturmuş ve ikinci olarak da kapitalist toplumların ekonomik işleyişi için gereken rasyonelleri sağlayarak gelenekselleşmişlerdir.

Neo-klasik düşüncede, rekabet, uzun dönemde sosyal refahı ve bireysel verimliliği maksimize eden ekonomik hareketin büyük düzenleyicisidir. Bugün gelenekselleşmiş olan bu kurgu ise, 18. yüzyılın sonunda Adam Smith'in öncülük ettiği klasik teori ile temellenerek gelişmiş olan neo-klasik teorilere kaymış ve kanıksanmış, gelenekselleşmiş olandan, dolayısıyla da çıkarılara bağlı olarak gelişen bir yapıdan başlayarak, daha çok serbest pazara bağlı olarak gelişen bir yapıya doğru yönelmiştir (Hayter, 1997, s.17).

Sanayi yer seçimi, bu geleneksel çerçevede düşünüldüğünde, yer seçimini etkileyen faktörlerin araştırılması ve yapılan sanayi yatırımlarının bu faktörlere uygunluklarının irdelenmesine dönüşmektedir.

2.1.1 Geleneksel Teorik Yaklaşımlar

Dünyada 18. yüzyılın sonlarında yaşanmaya başlamış olan sanayileşme süreci, sermayeyi var olan merkantalist birikim modelinden yeni bir yapılanma biçimine dönüştürmeye çalışırken, söz konusu yapılanmayı kusursuz biçimde ileriye taşıyacak stratejileri de beraberinde getirmiştir. Klasik yaklaşımın temellerini oluşturan söz konusu yeni yapılanma ve stratejiler, 19. yüzyılda İngiltere'de olgunlaşacak olan sanayi devrimi ile birlikte gelişen kapitalist girişimci sınıfının dünya görüşü çerçevesinde biçimlenmiştir. Yeni gelişen kapitalist girişimci sınıfın, özellikle soylu toprak sahipleri karşısında oluşturmaya çalıştıkları bireysel ve bağımsız girişimlere yönelik denetim mekanizmasının (Kazgan, 1984,s.39), zamanla bireysel davranış taleplerinin ötesine geçmesi ile, İngiltere'de ülkeler arası işbölümü, Almanya'da ise, hammadde ve pazara bağlı farklı açılımlara odaklanan yeni kuramsal yaklaşımları ortaya çıkarmıştır. Ele alınışları farklı olsa da, temelde üretimin nerede ve ne şekilde yapılacağını merkeze alan ve dolayısıyla da mekansal olan söz konusu yaklaşımlar¹,

¹ Her iki teoride mekanın ele alınışına ilişkin farklılıklar bulunmaktadır. Ülkeler arası ticaret teorisinde üretimin mekanı verilmekte iken, bu mekan için en uygun üretim tipinin ne olduğu aranmakta,

sanayi yerseçim kuramlarının temelini oluşturmuş ve ilk gelişme aşamalarından bugüne kadar ekonomi bilimi içerisinde yaygın kullanım gören kuramlara bağlı bir gelişim çizgisi izlemiştir.

Klasik yer seçim teorileri, firmaların yer seçimlerini genel olarak ekonomik yapılarındaki değişimlere bağlı olarak açıklamaktadır. Mantığını rekabet prensiplerine dayandıran bu yaklaşım biçimi içerisinde rekabet ekonomik davranış içerisinde önemli bir faktördür. Güçlü bir rekabet ortamında, fiyat, üretim teknolojisi veya lokasyona bağlı olarak zayıf olanlar eleneceği için, üretim ve pazar koşulları da önemli bir hale gelmektedir. Yer seçimini firmalar açısından kritik kılan bu gerçeklik, Hayter'in de belirttiği gibi, ekonomik güçlerin firma lokasyonlarına dayattığı bir tür ekonomik determinizmi ortaya çıkarmaktadır (Hayter, 1997, s.354).

Gelenekçi yaklaşımlar, içinde buldukları dönemde, firmaların optimal yerseçim kararlarını üretmelerine kaynak oluşturmak gibi bir katkı sağlamıştır. Ancak söz konusu bu kaynak, bir yandan bireysel verimliliğin maksimizasyonu, bir yandan da hakim ekonomik rasyonel ve kabulleri devam ettirmek türünde bir eğilimle birlikte yürümüştür. Dolayısıyla gelenekçi yaklaşımlarda ağırlık, yer değiştirme mekanizmalarına yönelmek yerine, makro düzeyde bir yerseçim tartışmasının geliştirilmesi olarak şekillenir. Ayrıca gelenekçi yaklaşımlar mekan odaklı olmakla birlikte, buradaki mekan daha çok dönemin hakim bilimsel paradigmasıyla etkileşen öklidyen geometriye² dayandığından, yapılan soyutlamada mekan üzerinde yığılan ilişkilerin statik bir görünümünü sergilemektedir. Bu durum daha sonraki neo-klasik ve yapısalcı analizlerde de büyük oranda varlığını sürdürmektedir.

Yer seçimine ilişkin ilk mekansal analizler tarımsal yer seçimi ve tarımsal kira yaklaşımının temellerini atan J.H.von Thünen tarafından yapılmıştır. Bu yaklaşım özellikle demiryolunun henüz oluşmadığı daha çok sanayi öncesi tarımsal bir toplum yapısına referansla oluşturulmuştur. Thünen'in lokasyon teorisinde, alan homojen

yerseçimi teorisinde ise önce üretimin tipi seçilmekte sonra bunun optimum yerinin neresi olduğu araştırılmaktadır (Tekeli, 1979,s.50; Seymen, 1988, s.82).

² Öklidyen geometri uzay ve zamanı dolayısıyla da zaman/mekanı ve mekan üzerindeki ilişkileri kartezyen bir koordinat sistemi üzerinden kavramsallaştırmaktadır. Dolayısıyla oluşan bu çözümler statik bir modellemeyi ortaya çıkarmaktadır.

ve taşıma masrafları her yönde aynı olarak kabul edilmiştir. Thünen, ulaşım harcamalarının üretimde büyük bir engel oluşturduğunu gözlemiş ve pazardan uzaklaştıkça hangi ürünlerin yetiştirilmesinin daha ekonomik olacağını saptamaya çalışmıştır (Seymen, 1988, s.82).

Thünen'nin yaklaşımında tarımsal üretim bölgesindeki farklılaşmanın ana ögesini pazar kentine olan uzaklık oluşturmaktadır. Pazar kentinden itibaren üretim bölgeleri taşıma harcamalarıyla orantılı olarak birbirini izlemektedir. Homojen bir alanda, taşıma harcamaları her yönde aynı olacağı için farklı ürünlerin üretim alanı birbirinden çemberler şeklinde ayrılmaktadır.

Thünen, ürünün merkezden uzaklığına bağlı marjinal maliyetleri üzerinde durmuş ve üretim girdilerinin kullanımını, mesafe dahil marjinal maliyetin marjinal verime eşit olduğu noktada belireceğini söylemiştir (Seymen, 1988, s.82).

Thünen'i izleyen yıllarda Launhardt, harcamaların tüketim merkezi ve hammaddenin elde edildiği yer bakımından en düşük olduğu optimum kuruluş yerinin nasıl saptanacağını belirlemeye çalışmıştır. Launhardt taşıma girdileri, uzaklık ve ağırlıkla orantılı olarak firmanın optimal kuruluş yerini, iki hammadde ve bir tüketim merkezinden oluşan bir kuruluş yeri üçgeni modeli kurarak tartışmıştır. Bu modelde homojen alan, girdi ve ürün fiyatının sabit ve üretim katsayısının veri olması varsayımları altında, bir işletmenin optimal kuruluş yerinin toplam taşıma masraflarının minimum olduğu yer olarak belirtilmiştir. Launhardt sanayi üretim birimleri için pazar alanı büyüklüğünün saptanmasının, üretim birimlerinin hammadde ve pazara göre yer seçimi sorunu olduğunu belirtmiştir (Selman,1980, s. 4).

2.1.1.1 Neo-Klasik Yaklaşım

Neo-klasik yerseçim teorisi 3 temel özellik göstermektedir.

1. neo-klasik yaklaşımın tarih, politik, ekonomik ve sosyal süreçleri görmezlikten gelerek ya da ekonomik güçleri 'engel' olarak

yorumlayarak, sanayinin yer seçimini ulaşım değerleri, işçi ücretleri gibi ekonomik değişkenler üzerine odaklaması;

2. neo-klasik yer seçim teorisinin, sanayinin nerede yer seçeceği konusunda genelleştirme yapmak için tümdengelimci bir tavır içinde ekonomik faktörleri analiz etmesi;
3. neo-klasik modellerin, evrensel ekonomik yasaların hareketini yöneten evrensel rasyonalite düşüncelerine dayandırılması;

bu üç temel özelliği oluşturmaktadır.

Bir başka deyişle, bu üç özellik firmaların özelliğinden çok, hareketi yöneten iktisattaki temel yasalardır. Serbest rekabetin hüküm sürdüğü neo-klasik görüşte, rekabetçi süreç en verimli yerseçimi düzenini kendisi hallettiği için, bireysel firmaların özellikleri, aslında konu dışındadır. Yani, ürün ve pazarlar küçük firmalar tarafından düzenlense de, büyük firmaların yer seçimi verimliliğin rasyonalitesine bağlıdır (Williamson,1975, aktaran Hayter,1997,s.23).

Özetle; neoklasik teori, endüstriyel yer seçiminde, idiographic çalışmaların önerdiğinden ve konunun en önemli olduğu idiographic görüşün karşısında yer alan görüşlerden tamamen farklı bir form oluşturmuştur. Hayter, uygulamada, neo-klasik teorilerle yapılan açıklamalarda pozitif yaklaşımı teşvik etmektedir. Teori, ölçülebilen ekonomik değişkenlere bağlı olduğundan, firmaların genellenebilir statik ilişkilerini açıklamada temel oluşturmaktadır (Stafford 1960; Watts 1971; Auty, 1975, aktaran Hayter,1997).

Weber (1929), Hoover (1948), Greenhut (1952), Mosses (1958) ve Beckmann (1968) 'in de klasik ve neo-klasik lokasyon teorisi literatürüne yaptıkları katkılarda ortaya koydukları gibi, temel ereklerden biri “**kar maksimizasyonu**” ve diğeri ise “**maliyet minimizasyonu**”dur. Her iki açılımın da kaynağını Adam Smith'in

öncülük ettiği klasik teori ve bu teoriden türemiş olan Homo Economicus³ oluşturmaktadır. Smith'in ekonomik insan anlamına gelen ve bireysel ekonomik çıkarların ön planda tutulması gerekliliğine vurgu yapan bu yaklaşımı, bireysel olandan genel olana doğru yönelen bir faydaya dikkat çekmeye çalışmaktadır. Bu kurgu temelinde firmaların bireysel çıkarlarına odaklanan bu yaklaşım, ulaşım/taşıma maliyetleri ve ölçek ekonomisi yaklaşımlarıyla bütünleştirilmektedir.

Böyle bir ayrışma biçimi içerisinde, kar maksimizasyonu modelleri daha çok mesafe olarak pazarda dağılmış ve o lokasyonda rakip davranışın etkisine göre birleşmiş ulaşım/taşıma maliyetleri üzerine odaklanırken, maliyet minimizasyonu yapan modeller ise, maliyet yapısındaki lokasyon koşullarının etkilerini birleştirerek, girdilerin ulaşım/taşıma maliyetlerini merkeze almışlardır.

Bu yaklaşımda yer seçimi problemi görüldüğü gibi maliyet odaklıdır. Öte yandan, ulusal yönetimin yerel ve bölgesel gelişimi optimize edecek ve maliyet faktörlerini etkileyecek birçok araç da bulunmaktadır. Dolayısıyla kuramsal olarak maliyet seviyeleri, yalnızca üretim birimlerinin yerleşimi ile değil, aynı zamanda girdi arzı ve maliyet düzeylerine göre de (altyapının kullanılabilirliği, elektrik, işgücü vb) değişen bir belirsizlikten etkilenmektedir. Sıralanan bu etkiler, mevcut üretim faaliyetlerinin yöneldiği yeni yatırımları ve/veya yeni yer seçimlerini belirlemektedir (Pussarungsri,1990)

Neo-klasik yerseçim teorileri karlarını maksimize etmek için optimal bir yerseçim tercihinde bulunan firmalara öncülük etmeye odaklanmıştır. Bir firmanın mevcut konumu eğer karını maksimize edecek bir mekan içinde değilse (itici faktör) ve ikinci olarak da bir başka konumda daha karlı olunacaksa (çekici faktör), yer değiştirebileceği varsayılmaktadır. Dolayısıyla firmaların yeniden yer seçiminin ana etkeni, ulaşım ve işgücü maliyetidir. Bu teorinin 2 varsayımı vardır: Karar vericiler mükemmel bilgiye ve güce sahiptir ve karlarını maksimize edecek çabaya sahip olmak zorundadır (Mariotti,2001,s.11).

³ Homo Economicus, Maliyetleri minimize ve gelirleri maksimize edecek optimal lokasyonun sağlanmasında gerekli olan mükemmel bilgi ve mükemmel mantığa sahip ekonomik kişidir.

Hotelling, 1929 yılında geliştirdiği, mekansal rekabet ve rekabetçi farklılaşma teorisinde (spatial competition and competitive differentiation) benzer olarak, neo-klasik teorideki rakip firma davranışları üzerindeki belirsizliğin yoğunlaşmayı desteklediğini belirtmiştir. Homo Economicus'u ele alarak Hotelling, rakip iki satıcının da pazarın merkezinde yer almak isteyecekleri sonucunu çıkarmıştır (Hayter,1997,s.369).

Sanayinin yer seçimine yönelik neo-klasik kuramsal çerçeveler içinde minimum maliyetler yaklaşımının hem kurucusu hemde bu yaklaşım biçiminin en önemli kuramcısı olarak anılan A.Weber, kuramını klasik ekonomi geleneğine temellendirmiş ve rasyonel karar verme sürecini ve kar maksimizasyonunu hedefleyen davranışları ön planda tutarak geliştirmiştir (Seymen,1988,s.82). Weber, endüstriyel lokasyonda "minimum maliyet" (least-cost) yaklaşımını ağır sanayinin hüküm sürdüğü ve taşıma maliyetlerinin yüksek değerlere ulaştığı 20.yy'ın başlarında oluşturmuştur. Weber taşımayı, lokasyonun en önemli prensibi olarak ele almış, ve bunları satın alma ve dağıtım maliyetleri olarak sınıflandırmıştır.

Weber analizinde toplam üretim maliyetlerini minimize eden 3 temel faktör sıralamaktadır. Bunlardan ilki; mekanın sürtünme katsayısına tabi olan ve mekandaki yer değiştirme ile birlikte değişim gösteren taşıma maliyetleridir. İkinci faktör; mekanda değişimi sürekli olmayıp noktasal değişime tabi olan işçi ücreti, vergi ve elektrik fiyatı türündeki faktörlerdir. Üçüncü faktör ise, yığılma ekonomileridir ve bu faktörün değişim ilişkileri firmanın verdiği yerseçim kararı ile birlikte kurulur. Bu faktörler kapsamında, ulaştırma için ödenmesi gereken miktar hammaddenin ağırlığı ile mesafenin bir fonksiyonu olarak görülebilir. Weber'in yaklaşımında, üretim maliyetleri ve ücretler, mekanda farklılaşma göstermediğinden ve talep fiyata göre esnek olmadığından, sadece taşıma maliyetinin minimize edilmesiyle kar en üst düzeye çıkmaktadır. Bir başka deyişle taşıma giderinin minimum olduğu nokta ile karın maksimum olduğu noktada çakışmaktadır (Tekeli ve diğerleri,1991, s.12).

Weber'in bu yaklaşımı özgün şekliyle bir yerseçim eğilimleri sınıflamasıyla sonuçlanmaktaysa da, daha çok genelleştirilmiş bir ulaştırma problemi olarak kavramsallaştırılmaktadır.

Weber'in yer seçimi problemi 1950'li yıllarda yeniden ele alınmış ve firma kuramından genel denge teorisine kadar geniş bir alanda mekanistik mekan boyutundan arındırılarak yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenlemelerle yerseçim tartışmalarına, kuruluşun kentteki konumu, teknoloji ve emek pazarı türünde faktörler de dahil olmuştur. Kuşkusuz bu durum belirsizliğin giderek daha çok hakim olduğu bir piyasayı tanımlamaktadır. Dolayısıyla neo-klasik katkılar sadece yerseçimini değil, yeniden yerseçimini gerektiren ya da tetikleyen faktörlerin de analize katılmasını olanaklı kılmıştır.

Kurama göre yapılan analizlerde, metropol kentlerdeki sanayi yerseçimine ilişkin önemli sonuçlar elde edilebilmiştir. Özellikle firmanın kullandığı teknolojinin niteliğine bağlı olarak firma yerseçiminin değiştiği; sermaye yoğun firmaların artışıyla kent dışına kaçışlar arasında bağıntı olduğu pek çok kentte yapılan araştırmayla doğrulanmıştır.

Öte yandan Weber modelini metropol içi sanayi dağılımlarını açıklamak için kullanan Bağlantı Okulu da firmalar arası girdi – çıktı ilişkilerini analize tabi kılmış ve bu ilişkileri yatay ve dikey olarak sınıflamıştır. Vernon ve Hoover 1959'da, bu yaklaşımla ele aldıkları New York kentinde, 1899 ile 1954 yılları arasındaki dönemde, kentin yapısında oluşan değişimleri makro ekonomik parametrelerle çözümlenmişlerdir. Buna göre farklı işkollarındaki yerseçimlerini; gerek firma içi değişkenler gerekse kentsel faaliyetlerdeki oluşumlarla birlikte ele alarak açıklamışlardır. Bu tür bir bakış, kuluçka hipotezi olarak anılan ve firma gelişimini döngüsel bir biçimde tarifleyen yaklaşıma da temel oluşturmuştur (Scott, 1990, s.206).

Bu yaklaşıma göre, üretim birimleri varsayımsal olarak kuruluş aşamasında küçük ve belirli dengelere ulaşamamış işletmeler olduğu için, işletmelerin gelişimi

destekleyici bir çevrede yer alarak bu çevre içinde gelişip olgunlaşacakları düşünülmektedir. Bu olgunlaşma sürecine koşut olarak firmaların kentsel veya metropoliten ölçekte farklı konumlarda yerleşme eğilimi gösterecekleri vurgulanmaktadır. Kent merkezlerinin bu tür firmaların genel ihtiyaçlarını sağlama koşullarını bünyesinde barındırdığı ve büyüme ve gelişme ortamı hazırladığı varsayıldığından, firma yerleşim eğilimlerinde bu faktörün etkin olduğu kabul edilmektedir. Firmaların süreç içinde merkezde beslenerek olgunlaşma aşamasına geçişiyle birlikte merkez dışına çıkacakları ve giderek kent çeperleri ile kent dışındaki alanlara sıçramalı olarak hareket edecekleri öngörüsü bu yaklaşımdaki temel beklentilerden biri olarak ifade edilmektedir.

Bir başka ikame temelli yaklaşım ise Moses'a aittir. Moses 1958'de ikame analizinde ikame etmeye örnek olarak, neo-klasik lokasyon teorisini neo-klasik üretim teorileriyle birleştirmiştir. Bu yaklaşımda Moses, verilen belirli büyüklükteki bir fabrika için üretim faktörlerini farklı yollarla birleştirmiştir. Bu üretim faktörleri arazi, işgücü ve kapital olarak genellenebilir. Örneğin, bir çok imalat sanayi, işgücü yerine kapitali ya da kapital yerine işgücünü bir ikame aracı olarak kullanmaktadır. Üretim teorisine göre, bir işletmenin kapital veya işgücü seviyesinin yoğunluğu, kapital ve işgücünün benzer maliyetlerinin ikame edilebilme olasılıklarına bağlıdır. Eğer işgücü kapital yerine kullanılıyorsa, ucuz işgücü, ucuz lokasyon yerine tercih edilmektedir. Aynı zamanda fabrikanın büyümesiyle birlikte, yeni girdi kombinasyonları optimal hale gelmektedir. Bu iki nedenden dolayı, fabrikaların büyüklük ve lokasyonlarıyla ilgili karar almaları birbirleriyle ilişkilidir (Hayter, 1997, s.385).

Sanayinin kent içi yerleşimini ve gelişim döngüsünü analiz etme amaçlı olarak ele alınan ikame ilişkileri temelli bu yaklaşımlar, firma büyüme ve gelişmesi ile bunun kentsel alanda yarattığı değişimleri analiz etmekteyse de, bu ilişkilerin görgül olarak temellendirilmesinde sorunlar olduğu Scott tarafından vurgulanmaktadır (Scott, 1990, s.265).

Neo-klasik yaklaşımlar içinde arazi değeri ve rant kavramlarını temel alarak belirli bir arazi kullanım modeli üzerinden hareket eden yaklaşımlar da bulunmaktadır. Isard, Went, Alonso gibi teorisyenler, kent içinde her etkinlik için kendine özgü bir fayda sağlayan konum bulunduğunu ve bu faydanın ölçüsünün ise o alana ödenecek olan kira değeri üzerinden belirlendiğini ifade etmektedirler. Dolayısıyla bir kentsel alandaki arazi kullanım örüntüsü, uzun dönemde kentsel alanlar için ödenen kira bedelleri tarafından şekillendirilmektedir. Arazi kullanımını bu biçimde tarifleyen rant ise, büyük ölçüde ulaşılabilirliğe ve talebin yığılma ilişkilerine bağlıdır. Bu açıdan bakıldığında, bir firmanın sahip olduğu üretim türü ve ürüne olan talebin niteliği, kentsel arazi kullanım örüntüsü ile yakından ilişkilidir. Ancak üretim birimi ile mekan arasındaki ilişkiyi analiz etme sürecinde pek çok parametrenin modele dahil edilmesi gerekmektedir. Üretim birimleri ile mekanın arasında varolan etkileşim; firmaların birbirleri ile olan bağlantıları, ürün çeşitlenmeleri, kuruluş içi ve dışı örgütlenme yapısı, emek pazarının sunduğu nitelikler ve talebin yığılma deseni gibi pek çok parametre belirlenerek modele dahil edildiğinde ise, modeller açıklama güçlerini yitirmekte ve çok daha sınırlı çıkarımlar sunar hale gelmektedir. Belirsizliği azaltmak yerine arttıran bu yaklaşımların bir tür tıkanma noktasına geldiği söylenebilir.

Ancak, neo-klasik yaklaşımdaki bu tıkanma Krugman'ın "yeni iktisadi coğrafya" şeklinde isimlendirilen çalışmasının bir sonucu olarak 1990'lı yılların başlangıcından itibaren yeniden ilgi görmeye başlamıştır. Yeni iktisadi coğrafya anlayışı klasik ekonomi yaklaşımının temel taşları olan rasyonel karar verme ve basit denge modellerine oturmakla birlikte, yerseçim eğilimlerinin belirlenmesinde modele kattığı amortisman giderlerindeki artış ve mükemmel olmayan rekabeti vurgulayan yaklaşımları ile mekan analizlerine yeni bir boyut getirmiştir. Ancak bu alanda geliştirilen eleştiriler yeni iktisadi coğrafya yaklaşımının, geleneksel mekan analizi ve bölge bilimi kabullerine bastığını ve bu alanda yeni bir tutumu temsil edemeyeceğini de vurgulamaktadır (Pellenbarg, 2000, s.16).

Neo-klasik yaklaşımlar yerseçim olgusunun özel bir türü olan yer değiştirme mekanizmalarına değinmişlerse de, bu alanda yapılan çalışmalar sayıca çok azdır. Bu

yaklaşımlarda yer değiştirme, bir lokasyonun diğeri tarafından ikame edilmesi olarak görüldüğünden sadece çekim faktörlerini değil firmayı yeniden yerseçimine götüren itici faktörleri de analize katmaktadır. Nakosteen ve Zimmer (1987), firmanın sabit bir hedef eşiğinde görel olarak karlarını sürekli gözlediği kuramsal bir çerçeve oluşturmuşlardır. Buna göre, firma bu kar oranını aştığı sürece bir başka deyişle karlılık marjlerinde kaldığı sürece mevcut konumunda kalmaya devam edecek ve ancak 3 nedenden ötürü optimal bir lokasyona taşınmama kararı alacaktır (Nakosteen & Zimmer,1987, s.357).

Bu kararlardan birincisi; yer değiştirme maliyetleri ile ilgilidir. Yer değiştirme maliyetleri, yeni piyasa bulmanın araştırma ve bilgilenme maliyetleri, işgücü, hammadde sağlayıcının yanı sıra, taşınmanın direkt maliyetlerini de içerebilir. Başka bir coğrafi pazara taşınmak, büyük maliyetlerin ve belirsiz gelirlerin söz konusu olduğu bir süreç olarak yeniden işe başlamakla eşdeğerdir. Ancak dolaylı maliyetlerin bu türleri, genellikle neo-klasik çerçeve içerisinde bilgi ve rasyonel davranış üzerinde odaklanılmak kaydıyla göz ardı edilmektedir.

İkincisi; önemli bir oranda sermaye yetersizliğidir. Örneğin, pek çok durumda eski yerleşimdeki mevcut binalar ve diğer ekipmanlar düşük maliyetle çalışmalarını yüzünden gözden çıkarılabileceği halde, çıkarılamayabilmektedir. Bu nedenle, firma kar yapmadığı bir alanda yine de yarar sağlayabilecektir.

Üçüncüsü; yerleşim faktörlerinden maliyet ve/veya gelir elastikiyeti genellikle düşük olmasıdır. Diğer bir deyişle, mekansal seçim, kar veya kayıpları belirlemede hakim bir faktör değildir. Firma hemen hemen eşit karlılığa sahip olan yerleşim alanları arasında seçim yapabilir. Ancak, diğer bir mekanda karlar daha yüksek olduğu zaman firma, mevcut yerleşim alanında kar yapmış olmasına rağmen yer değiştirmeye yönelik karar verebilmektedir.

Mevcut yerleşim artık karlılığa ilişkin mekansal sınırlar içinde değilse, yer değiştiriminin diğer olası sonucu maliyet ve gelir düzeylerinin değişen yapısına bağlı olabilmektedir. Bundan sonra yer değiştirme yapılmalıdır. Çünkü, firma mevcut

konumunda kalması durumunda başarısız yani karsız olacaktır. Diğer düzenlemelerin yanında mekansal düzenlemeler bu problemin çözüm yolu olabilir. Bu yaklaşıma göre, firmanın içsel değişiminin en yaygın formlarından birisi büyümedir.

Karlılığa ilişkin mekansal sınırların neo-klasik anlayışı, bütün mekanlardaki maliyet düzeyinin küçük firmalarda büyük firmalara nazaran daha yüksek olduğudur. Bu sınırlar büyük firmalar için geniş araziler gerektirmektedir. Bu yüzden küçük firmalar için maliyet düzeyi her yerde gelir eğrisinden daha yüksek olacaktır. Bu nedenle, küçük firmalar yer değiştirme ile başarısızlıktan kaçamazlar ancak, karlı kalabilmeleri için büyümek zorundadırlar. Firma kendi içinde genişlemek, başka bir yerde daha büyük bir alanda yeniden yerleşmek veya daha fazla alan arasında kombinasyon sağlamak zorundadır. Nakosteen ve Zimmer'in bu ayırımı, Krumme'nin 3 tiplmeli mekansal ayarlama yaklaşımına benzemektedir. Eğer firma yeniden yerleşmeyi tercih ederse, geleneksel ve yerleşim faktörleri ile hareket etmez, ama bunu içsel dinamikleri ayarlayarak yapmaya ihtiyaç duyar (Pellenberg ve Van Dijk, 2000, s.15).

Bir çok ampirik çalışma, genişleme ihtiyacını, firmanın yer değiştirmesindeki en önemli tetikleyici unsur olarak görmektedir (Pellenberg,1985,1995). Ancak dışsal çevre ile ilişkili olarak, büyümeyi sağlamaştıracak mekansal yer seçim süreci firmanın yer değiştirmesini açıklayan temel faktörlerinden bir tanesidir. Bu da, firmanın içsel dinamikleri ile açıklanmaktadır. Ayrıca bu süreç neo-klasik teorisinin açıklamalarına da uygun düşmektedir. Ne var ki, dışsal faktörlere odaklanan neo-klasik yerseçim teorisi, gerekli ilgiyi oluşturamamıştır (Hayter, 1997).

Yeniden yerseçim yaklaşımlarına yönelik temel eleştiriler, neo-klasik teorisinin konuya büyüme odaklı baktığını vurgulamaktadır. Büyüme odaklı yaklaşımlar, genel olarak, üzerine bastıkları meta kuramların yüksek soyutlama düzeyleriyle çalıştıklarından, mekansal örgütlenme ve mekansal değişim süreçlerinde rasyonel karar verme eğilimlerinin varlığını kabul etmektedirler (Eraydın, 1994, s.57). Dolayısıyla, bu yaklaşım mekanın bizzat sunduğu olanak ve eşiklerden çok, iktisadi süreçlerin analizde baskın açıklayıcı ögeler olduğunu öne sürmektedir.

Genel bir eleştiri olarak ise, neo klasik yaklaşımlar için şu tür değerlendirmelerin yapılması olanaklıdır. Endüstriyel yer seçimde neo-klasik açıklama ilk olarak daha temel ekonomik güçleri engel olarak yorumlayarak ya da görmezden gelerek yalnızca tarih, politik, ekonomik ve sosyal süreçlerle ekonomik değişkenler (ulaşım değerleri, işçi ücretleri vb.) üzerine odaklanmaktadır. İkinci olarak ise, neo-klasik yer seçim teorisi özetle, sanayi nerede yer seçmeli konusunda genelleştirme yapmak için tüm dengelimi bir tavır içinde ekonomik faktörleri analiz etmektedir. Üçüncü olarak, neo-klasik modeller, evrensel ekonomik yasaların, hareketi yöneten evrensel rasyonalite düşüncelerine dayandığını varsaymaktadırlar. Diğer bir deyişle, bu, firmaların bireysel özelliklerinden çok, hareketi yöneten iktisadi temel yasalarıdır (Williamson 1975).

2.2. Davranışsal Yaklaşım

Neo-klasik teori temel aldığı mikro ekonomik kabuller nedeni ile zaman ve mekanda değişim göstermeyen bir girişimci ve tüketici profilini veri almaktadır. Bu nedenle analize tabi tuttuğu üretim birimleri ve mekan kategorisi arasında var olan ilişkiler, statik ve özgünlükten yoksun genel geçer kabuller ile sonuçlanmıştır. Özetle; neo-klasik teori, mükemmel enformasyon ve maliyet varsayımları altında, firmanın optimal davranışını tanımlamakta standart ya da kuramsal bir örnek olarak fayda sağlamakla birlikte gerçekliğin doğasına dair iç tutarlılığı olan alması modellerin oluşturulmasında oldukça sınırlı olanaklar sunmuştur. Bu durum coğrafya alanında pek çok araştırmacıyı olması gereken yerine gerçekte olana yöneltmiş ve tüm den gelim yerine tümevarımı, standart özne yerine özgün yeni bir ekonomik bireyi temel alan kabullere yöneltmiştir.

“Neo-klasik kuramda firma küçük ölçekli tek kuruluşlu ve tek yöneticili dışsal verilere, fiyat sinyallerine ve diğer yapı değişikliklerine anında tepki gösteren bir birim olarak görülmekteydi. Davranışçı yaklaşımın öncüleri, bu kavramsallaştırmanın gerçekçi olmadığını vurgulayarak, sanayi yerseçim sürecinin

ve sanayi dağılımlarındaki değişimlerin açıklanabilmesi için sanayi kuruluşlarının örgüt yapısının ve karar sürecinin çalışılması gerektiğini vurguladılar (Tekeli, 1991, s 31).

Davranışçı yaklaşımı temsil eden Simon (1955,1957), Cyert ve March'ın (1963) çözümlenmeleri, sınırlı rasyonellik ve bilginin hakim olduğu çok daha gerçekçi bilgiye dayanan firma yapılanmasının davranışlarını açıklamaya yönelik olarak kurgulanmaktadır. Bu tür bir çözümlenmede optimize davranış memnun edici davranışla yer değiştirmiştir. Bir başka deyişle optimize davranış, memnun edici davranışla ikame edilmiştir.

Davranışsal yaklaşım öncelikle Pred (1967,1969) tarafından yerseçim teorisine başarılı bir şekilde monte edilmiş ve zamanla bu yaklaşım beşeri coğrafyanın bütün dallarında popüler olmuştur (Cox ve Golledge 1981; Harvey, 1969).

Davranışsal yaklaşımın temel aldığı özel koşullar, özel ekonomik faktörler veya ekonomik olmayan faktörler firmanın yerseçimini açıklamada önemli olduğu kadar yeni yerleşiminin açıklanabilmesinde de geçerlilik kazanmaktadır. Davranışsal yaklaşım özel faktörleri olabildiğince hesaba kattığından, firma göçünü nedenleyen karar mekanizmaları üzerinde de belirli bir açıklama gücüne sahip olduğunu düşündürmektedir.

Yer seçim teorisinin daha çok mekansal çekim faktörleri ile ilgili iken, yer değiştirme teorisinin itici faktörlerle, hareketi tetikleyen faktörlerle ilgili olduğu daha önceki neo-klasik yaklaşımda ifade edilmişti. Bu tesbitin, doğrudan doğruya firmanın karar sürecinin basitleştirilmiş betimlemesine uygun düştüğü ve yer değiştirmenin ikiden fazla aşama ile değerlendirilebileceği, davranışçı yaklaşımıcılar tarafından vurgulanmaktadır (Dicken ve Lloyd 1977; Hayter 1978,1997). Bunlar;

1. yer değiştirme veya değiştirmeme,
2. alternatif yerleşimler arama,
3. alternatif yerleşimlerin değerlendirilmesi,

4. yeni yerleşimin seçimidir.

Buna ek olarak uygulama kararının değerlendirilmesi ve belirlenmesi beşinci aşama olarak da değerlendirilebilmektedir. Davranışçı yaklaşımda çekici ve itici faktörlere eşit önem verilerek, sürecin düzenlenmesi neo-klasik teoride olduğu gibi mekansal çekim ve itim faktörlerine yönelik benzer bir eğilimle açıklanmaktadır. Yer değiştirmeye ilişkin karar, ilk adım olarak düşünülebilir, ama bunu takiben gelecek olan yer değiştirme projesinin de firma düzenlemesinin bir parçası olabileceği vurgulanmalıdır. Bu tür bir düzenlemeye yeniden organizasyon veya diğer yatırım stratejilerinde de rastlamak olasıdır. Yeniden yerleşime ilişkin karar, birden fazla aşamayı ve farklı aşamalar arasındaki geri dönüşümü içeren karmaşık bir karar sürecinin sonucudur. Dolayısıyla burada pek çok seçeneğin gerçekleşme olasılığı bulunmaktadır. Örneğin, firma eski yerleşim alanını kapamadan genişleyebileceği gibi bir başka alanda yeni bir üretim birimi açabilir (Schmenner,1982).

Yer değiştirme mekanizmasında karar oluşturma sürecinden ayrı olarak dört kilit elemanın daha mevcut olduğu davranışçı yaklaşımıcılar tarafından ifade edilmektedir. Bunlar sırasıyla;

1. sınırlı enformasyonun (bilgi) rolü,
2. enformasyonu kullanım kabiliyeti,
3. sezgi ve mental haritalar,
4. belirsizlik,

olarak belirtilmiştir. Bu elemanlar Pred (1967,1969) tarafından davranışsal matriks içerisinde kaynaştırılmışlar ve bu matriksde firmalar 2 farklı düzlemde sınıflandırılmışlardır.

1. Enformasyonu elde etme,
2. Enformasyonu kullanma yeteneği.

Yüksek enformasyon düzeyine sahip olan ve onu kullanmada büyük yeteneği olan firmaların optimal yer seçiminde bulunmaları beklenir. Skalanın diğer ucunda ise,

çok az bilgiye sahip olan ve bilgiden yararlanmayı bilmeyen firmalar bulunmaktadır ve bunların az karlı veya karsız alanlarda yerleşmeleri beklenir. Bu tür firmaların çoğu sonunda başarısız olacaktır. Basitliğine ve popülaritesine rağmen, Pred'in bu davranışsal matriksinin davranışçı bir yerleşim veya yeniden yerleşim teorisi oluşturmaya yarayan kavramsal bir temelden daha fazlasını sunmadığına yönelik eleştiriler mevcuttur (McDermott 1973 aktaran Hayter, 1997).

Firma davranışında, sadece firma içi gerçekliğin kavranmasının yetmeyeceği bunun yanı sıra coğrafyanın sunduğu mekansal fırsat ya da risklerin de sezinlenmesinin karar vermede belirleyici olabileceği Pellenberg (1985) ve Meester'in (1999) çalışmalarında ifade edilmiştir. Sınırlı bilgi, sınırlı kabiliyet, sezgi ve belirsizliğin yeni yerleşim kararlarının verilmesinde mekana yönelik önyargıları güçlendirdiği araştırmacıların çalışmalarında bulgulanmaktadır. Birinci olarak, çok uzak yerleşimler daha az bilindiği için yer değiştirmede daha yakın mekanların seçilmesi çok sık rastlanan bir eğilimdir. Bunun yanısıra uzak alanları, yer seçim alanı olarak düşünmek de yakın alanları düşünmekten daha zordur. Üçüncü olarak, kısmen bilginin miktarına ve ayrıca yerin algılanma cazibesine bağlı olarak zihinsel haritalarda kuvvetli bir çarpıtma vardır. Son olarak ise, firma geleceğe ilişkin bir belirsizlikle karşı karşıyadır. Bunun nedeni sadece bilgi boşluğu veya mümkün olan bilginin hazmedilememesi değil aynı zamanda yatırım kararlarının ağırlıkla tahmin edilebilen bir gelecekteki duruma dayandırılabilir olmasıdır. Bilinmeyen yerleşimlere ilişkin gelecekle ilgili beklentiler belirsizliği arttıracığından, bu durumda yeni yerleşime ilişkin mesafe büyüdükçe geleceğe ilişkin hedefler hakkındaki belirsizliğin de miktarı artar. Dolayısıyla yeni bir alanda yapılacak yatırıma nazaran mevcut yerleşimde yapılacak yatırımlar daha fazla çekicilik kazanır (Mariotti, 2001).

Diğer bir coğrafi pazardaki yeni yerleşim, başlangıçtaki belirsizlikle de kıyaslanabilir. Firmaların yeni yer seçimine ilişkin davranışsal yaklaşımın bir sonucu olarak, sürecin hareketliliği ile ilgili güdüler ve nedenlerin ayrıntılı betimlemelerini veren geniş ve kapsamlı bir literatür oluşmuştur. Sıkça değinilen itici nedenler firma için içsel ve dışsal faktörlerden oluşmaktadır. Bu faktörlerden içsel olanlar temelde firmanın büyümesi ile ilişkilidir. Mevcut yerleşimdeki sınırlı genişleme alanı veya

mevcut yerleşimin sınırlı temsilciliğine olan ihtiyaç, firmanın büyüklüğü ve yaşı ile orantılı olarak artmaktadır. Dışsal faktörler ise, sınırlı nüfus, binaların yıpranması, çevresel faktörler, sınırlı işgücü potansiyeli veya yüksek yerleşim nitelikleri gibi faktörlerden oluşmaktadır. Çekici faktörler ise, genellikle içsel faktörlerden olan yeterli alan, pazarlama olanakları, nüfus, pazar, işgücü, düşük maliyetler ve arazi fiyatları ile çevresel şartlardan oluşmaktadır.

Davranışsal yaklaşım, firmanın karar oluşturma sürecinde önemli olan ve özel bir yerleşime öncülük eden ekonomik veya diğer pek çok unsurun keşfedilmesinde neo-klasik görüşe eklemeler yapar. Davranışsal yaklaşım girişimcilerin gerçek davranışlarını anlamaya, yeniden yerleşime yol açan faktörleri çözümlenmeye ve aynı zamanda belirsizliğin içinde bir yön oluşturma yönündeki eğilimlerini ve karar oluşturma süreçlerini analiz etmeye odaklanmaktadır.

Öte yandan bu yaklaşım, anlama ve politika oluşturma bakımından çok değerli bir bilgi sunsa da, aynı zamanda yaklaşımın zayıf yönünü de ortaya çıkarmaktadır. Çünkü, yaklaşım doğası gereği genellikle ayrıntılı ampirik çalışmaya dayanmakta dolayısıyla da, araştırmacılar için önemli bir model oluşturmamaktadır. Araştırmaya yönelik neo-klasik anlayışa benzer bir şekilde yerleşime ilişkin faktörlere verilen önem artmakta ve firma içsel süreçlerde var olan üretime yönelik yatırım ve büyüme bağlantısı türünde ilişkilere yapılan vurgu azalmaktadır.

Yaklaşımın bir diğer zayıf noktası ise, çoğunlukla neo-klasik ekonomik faktörleri göz ardı ederek sosyolojik, psikolojik ve benzeri değişkenlere çok fazla önem vermesidir (Scott, 2000, s. 488). Onun için davranışsal ve neo-klasik yaklaşımların eklektik bir kaynaşmasının daha verimli olabileceği yönünde eleştiriler mevcuttur.

2.3. Yapısalcı ve Post-Yapısalcı Yaklaşımlar

Dünyada 1960'lı yıllarda hüküm süren Keynesçi refah devleti politikasının bir tür yansımasını içeren bireyci metodolojik çözümler, 1970'li yıllarda içine düşülen krizle birlikte yerini kapitalizmin eleştirilerine ve çözümlerine bırakmıştır.

Kapitalist modelin yapısal işleyiş mekanizmalarına odaklanan bu yaklaşımlar başlangıçta pozitivist temelli bir bakma biçimiyle temellenirken zamanla pozitivismin sınırlarına gelerek yeni alternatif bilgi kuramsal çerçevelere yönelmişlerdir. Dolayısıyla ekonomi-politiğin yeniden keşfi ile başlangıçta yeniden üretimi çözümleyen kent modelleri öne çıkarken, 1970'lerin sonlarına doğru, analizciler doğrudan üretim alanıyla ilişkili modellemeler yaratma olanağı bulunmuştur.

Davranışçı modellerin tersine yapısalcı modellerde analiz yöntemi genelden özele doğru gelişen bir çözümlemeyi öngörmektedir. Bu durumda, davranışçı metodolojinin üzerinde yoğunlaştığı, firma karar verme süreçleri yerine çözümlemeler, iktisadi model ve bu modelin üretim birimlerini etkileyen yapısal unsurlarına doğru kaydırılmıştır. Dolayısıyla, yer seçim ile üretim ilişkilerinin oluşturduğu karşılıklı ilişki ağında, emek gücü olgusu ve emek pazarının nitelikleri, yapısalcı yaklaşımlarda özel bir vurgu kazanır. Dahası, yer değiştirme mekanizmaları, endüstriyel yeniden yapılanma süreçleri bağlamında emek pazarını yeniden kurma nitelikleri doğrultusunda analizlerin merkezinde yer alır hale gelmiştir. Bu çerçevede kapsamında yapısalcı yaklaşım yer değiştirmede 4 ana unsurun varlığına vurgu yapmaktadır. Buna göre yer değiştirme mekanizmaları;

- *Kullandıkları işgücününün sahip olması gereken beceri düzeyini, dolayısıyla ücret seviyesini düşürmeye yönelmektedir.*
- *Dolayısıyla bu kuruluşların oldukları yerde yeniden yapılanmalarının sağlanması durumunda bile sanayi kentlerinde gereksinme duyulan becerili işgücü talebi azalacaktır.*
- *Yeniden yapılanma sürecinde beceri düzeyi yüksek emek gereksiniminin azalması nedeniyle bu sanayi kuruluşlarını, metropollere bağlayan mekansal bağlar zayıflayacaktır (beceri düzeyi yüksek işgücü metropoliten alanlarda bulunmaktadır).*

- *Yeniden yapılanan sanayilerin beceri düzeyi düşük ücretli işgücü alanlarına yönelmeleri nedeni ile, bu kez, beceri düzeyi düşük işgücüne ilişkin özelliklerin (geçerli ücret düzeyinin mekansal farklılaşması, sendikali olma eğilimi, vb) mekansal farklılaşması, yer seçim üzerinde etkili olmaya başlamaktadır (Tekeli, 1991, s.42).*

Yeniden yapılanma ve yer seçiminin toplumsal ve ekonomik çıktılarını eşdeğer bir vurguyla ele alan bu yaklaşım, metropolitan alanlar ile endüstriyel yapılanmadaki karşılıklı değişimleri açıklamaya dair yeni olanaklar getirmekteyse de, diğer yaklaşımlarda varolan biçimde kuramın görgül temellendirmesinde bazı sıkıntılar olduğu vurgulanmaktadır.

Bu yeni gelişmeler, nasıl çalışırlarsa çalışsınlar, ortak bir inancı paylaşırlar. Bu inanca göre alandaki ekonomik süreç esas olarak toplumun kültürel kurumları ve değer sistemleri tarafından şekillendirilir. Başka bir deyişle, sadece firmanın davranışına değil aynı zamanda bu davranışın yerleştiği sosyal ve kültürel bağlama da bakmamız gereklidir. Kuramsal yaklaşımlar o zamandan beri konuyu egemenliği altına almıştır. Krugman (1995) ve Fujita (1999) ekonomistlerin mekansal boyutu ekonomik teoride kilit bir faktör olarak keşfetmelerine ve bunu “yeni coğrafya” olarak nitelendirmelerine rağmen, çoğu gelenekçi ekonomik coğrafyacının bu alandan ayrılarak şimdi kurumsal coğrafyacılar olarak nitelendirilmelerinin dikkate alınması ilginçtir. Bunun yanısıra, aralarında yeni Marksist teorisyenlerin, feminist coğrafyacıların, kültürel coğrafyacıların önerdiği yaklaşımlar yer seçim ve yer değiştirme teorisi açısından açıklayıcı çözümler getirememektedir. Ancak **firma demografisi yaklaşımı**, yer değiştirmeye yönelik getirdiği açıklayıcı çözümler nedeniyle bu yaklaşımlardan ayrı tutulmaktadır (Krumme, 1996).

Firma demografisi; firmayı çevresi ile - ki bu çevre bölgesel sistem veya endüstriyel yöredir - karşılıklı etkileşim içinde görmektedir (Hayter, 1997, s.26). Buna göre firmalar, pazarlama olanakları, yerel, bölgesel veya ulusal yönetimler, işçi sendikaları ve diğer kurumlar, üretim sürecinde yer alan fiyatlar, ücretler, vergiler,

sübvansiyonlar, alt yapı ve diğer anahtar faktörler hakkında bilgi sahibi olması ve bu kurum ve kuruluşlarla karşılıklı görüşmeler yapması gerekmektedir. Bu görüşmeler, yer seçim kararında belirleyici olacağından, yer seçim olgusu bu yaklaşımda bir müzakere sürecine dönüşmektedir. Ancak, firma demografisi yaklaşımında, öngörülen müzakere süreçleri daha çok büyük ölçekli firmalar için uygun bir yaklaşım sunmaktadır. Çünkü, müzakere olgusu belirli güç düzeylerinin karşılıklı etkileşimine açıktır ve bu yanıyla büyük firmaların içinde yer aldıkları çevre üzerinde daha etkin yaptırım güçleri bulunmaktadır.

Öte yandan, yapılan çalışmalar küçük firmaların çevresel kısıtlayıcılara daha sıklıkla maruz kaldığını göstermektedir (Hayter,1997,s.367). Yerel sistemler firmanın büyümesi için önemli bağlamlardır. Silikon vadisi veya Emilia-Romagna örnekleri yerel sistemlerin firma büyümesindeki etkinliğini gösteren en çarpıcı örneklerdendir. Bu bölgeler, özel ve hoş giden girişimci kültüre sahiptir ve bu kültürde kilit konumunda bulunan riskli yatırım ve bilgi gibi kaynaklar yoğun networkler aracılığıyla paylaşılmaktadır (Scott,1995,2000). Kuvöz bölgeler, yeni endüstriyel alanlar, öğrenen bölgeler gibi yeni kavramlar bu oluşumlarla birlikte literatüre girmiş ve son dönemde tartışılıp üzerinde çalışılan en önemli araştırma konuları olmuştur

Gerçekte bu tür genellemeler büyük ölçekli firmaların evrimini ve bölgesel büyümesinin tarihsel sürecini anlamada yardımcı olan genel çerçeveler sunmakla birlikte, orta veya küçük ölçekli firmaların gerçek mekansal davranışlarını anlamak açısından çok da açıklayıcı olamamaktadırlar. Bu tür soyutlamalar belirli bir geçerlilik taşımakla birlikte, genellikle araştırmaların çoğunun büyük ölçekli firmalar üzerinde odaklanmasına neden olmuşlardır. Ne var ki, küçük ve orta ölçekli firmalar da, büyük ölçekli firmaların mekansal davranışı üzerinde kayda değer bir etkiye sahiptir ve kurumsal bir çevre içinde birlikte çalışmaktadır. Ancak analizler, genellikle küçük ve orta ölçekli bu gruba yönelik yer değiştirme ile ilgili çözümlenmelere ağırlık vermemiştir. Bu ölçekte bir soyutlama pek çok üçüncü dünya ülkesi gerçeğini oluşturan bir olgunun gözden kaçmasına neden olmaktadır.

Son dönemde yapısalcılık sonrası yaklaşımlar içinde gelişen yeni yaklaşımlardan biri A. J. Scott'un "*Metropol İçi Sanayi Kuruluşu Yer seçim Kuramı*"dır. Bu yaklaşım bir yandan ekonomi-politiğin temel açıklama biçimleriyle çakışmakta, bir yandan da yapı ve birey arasındaki ilişkiyi karşılıklı olarak yeniden temellendirmektedir. 1980 sonrası kriz ve belirsizlik ortamında firmaların riski dağıtacak biçimde dikey ve yatay olarak oluşturdukları ayrışmanın mekansal süreçlerdeki örgütlenmeyi değiştiren etkisi, bu tür yaklaşımların gelişmesini olanaklı kılmıştır. Üretimde ortaya çıkan esnekleşme eğilimlerinin sadece üretim birimleriyle sınırlı kalmadığı; mekanda da kendi merkez ve bölgelerini yarattığı bulgusu, bu yaklaşımların omurgasını oluşturur. Üretim süreçleri ile mekanın örgütlenmesi arasındaki bu etkileşimin yerel ölçeklerde emeğin yeniden örgütlenmesi, üretimin yeniden örgütlenmesi ve sosyal kültürel ilişkilerin yeniden yapılanması gibi oldukça geniş bir çerçevede etkin olduğu bu yaklaşımıcılar tarafından belirtilmektedir. Bu yeni bölgesel gelişmelerin birbirinden farklı nitelikler sunabildiği, gelenekselin yeniden canlandırılmasından, tümüyle yeniyi temsil eden yüksek teknolojiye uzanan bir yelpazede faaliyet gösterebildikleri ve söz konusu gelişmelerin yeni tür bir yerellik boyutunu gündeme taşıdıkları konusunda oluşan görüşler giderek kabul görmektedir.

2.3.1. Organizasyonel Büyüme ve Değişim Yaklaşımları

Özellikle 1980 sonrası yeni liberal politikalarla gündeme taşınan ve giderek yeni bir yerleşme pratiği olarak karşımıza gelen oluşumlar, kent ile üretim birimleri arasındaki ilişkiyi de yeniden sorgu alanına çıkarmaktadır. Devlet kaynaklarının dağılım stratejisini yeniden kuran liberal yaklaşımlar, gerek üretim süreçlerinde, gerekse kent bölgelerinin kendilerini yeni rekabet ortamında ayakta tutacak kaynakları kendi becerileri doğrultusunda yaratması konusunda zorlayıcı değişimler ve yaptırımlar öngörmektedir. Dolayısıyla, bu koşullar özellikle 1990'lı yıllardan sonra daha da belirginleşen bir biçimde, yerel yönetimler ile bu yönetim bölgelerinde yer seçen firmalar arasındaki ilişki ağlarını da yeniden kurmakta ve üretim kapitalinin bölge kaynaklarını çoğaltacak stratejiler oluşturması yönünde firmalara yönelik desteklerin artışı biçimindeki eğilimlerle karşımıza gelmektedir. Firma

ölçeğindeki çalışmaların yeniden canlanışını nedenleyen bu gelişmeler, zaman zaman geçmiş metodolojilerden, özellikle de neo-klasik kuramdan beslenmekteyse de, idari yapılarla firmalar arasında son dönemde kurulan söz konusu yeni ilişki ağlarını da bir kez daha okumak ve değerlendirmek durumunda bırakmaktadır.

Bu bağlamda, 1980'li yıllardan sonra uygulanan politikaların sadece firmalar arası rekabeti değil, aynı zamanda, kentler ya da bölgeler arası rekabeti çoğalttığı ve ayakta kalma-eklemlenme stratejilerini harekete geçirdiği söylenebilir. Dolayısıyla, bu oluşumlar, özellikle Batı Avrupalı araştırmacıların ilgisini çekmiş ve bu çerçevede firmaların mekansal hareketlerinin demografik bir bakış açısı ile yeniden ele alınması türünde yaklaşımlar gündeme gelmiştir.

Bu çalışmanın ampirik boyutunu da şekillendiren, Hollanda çıkışlı çalışmalarda, firmaların mekansal hareketleri bir nüfus göçü hareketi gibi düşünülerek değerlendirilmekte ve itici, çekici ve tutucu olmak üzere 3 temel faktöre bağlı olarak açıklanmaya çalışılmaktadır (Pellenbarg, Van Dijk, 1999, s.196).

Bu yaklaşıma göre; bir firmanın kar oranı, o firmanın gerektirdiği çizginin dışına çıkarsa, yani kar sınırının altında kalırsa ya da yakın gelecekte firma karda belirli kayıplarla karşı karşıya kalırsa, söz konusu firma mevcut konumunu yeniden değerlendirmeye başlayacaktır savı ortaya atılmıştır. Bu koşullarda yeniden konumlanma kararı itici faktörlere, yani mevcut konumu terk etme gerekçelerine bağlıdır.

Bir firmanın mevcut lokasyonu mekansal karlılık marjı içerisinde kalmakla beraber, firmanın bir yada daha fazla lokasyon hakkında daha yüksek karlılık beklentisiyle bilgi topladığı ve bu durumda yer değiştirme kararının çekici faktörlerle, yani firmayı başka lokasyona çeken güçler aracılığıyla yönlendirildiği varsayılmaktadır. Bu yaklaşımda firma göçünde itici ve çekici faktörlere ek olarak üçüncü bir faktör de gündeme gelmektedir. Bu faktör de "tutunma faktörü"dür. Tutunma faktörü mevcut konumda kalmaya ilişkin gerekçelerden oluşmakta ve taşınma ile ortaya çıkan sabit ve değişken maliyetlere dayanmaktadır.

Tutunma faktörü, bir firmanın mevcut lokasyonunda bina ve altyapı anlamında büyük yatırımlara girdiğini gösterir. Eğer böyle bir firma yeniden konumlanmaya karar verirse, yeni lokasyonda da çok büyük yatırımlara gereksinim duyar. Bu ise firmanın taşınma olasılığını düşürür. Çünkü, eski ve yeni konumlar arasındaki kar farklılığının taşınmadan kaynaklanan sabit ve yüksek maliyetleri telafi etmek için oldukça yüksek olması gerekmektedir.

Firma göç süreçlerinin açıklanmasındaki üçüncü anahtar değişken ise, yeni bir lokasyon bulma zorunluluğuna sahip çoğu firma için çalışanlarını kaybetmeme isteğinin birinci tutucu faktör olması anlamında işgücü piyasasıdır. Özellikle oldukça uzmanlaşmış bir işgücüne yatırım yapmış ve yüksek işe alma, işten atma ve eğitime maliyetlerine sahip firmalar için, bölgeler arası taşınma maliyetleri bölge içi taşınma maliyetlerine göre aşırı yüksek çıkabilir. Bu tutucu gücün pratik bir sonucu olarak yöneticiler, genellikle göç mesafesini minimize etmeye çalışırlar ki böylelikle, eğer mümkün olursa, çalışanlar evlerini taşıma zorunluluğu olmadan çalışmaya devam edebilsinler.

Lloyd ve Dicken'nin uzantısında itici, çekici ve tutucu faktörler gibi bir ayrıştırmaya kıyasla, firma göç süreçlerini etkileyen yeni bir faktör kategorizasyonu oluşturulmuştur. Bu yeni faktörler, mevcut ve olası alternatif lokasyonların özelliklerine temellendirmektedir. Lloyd ve Dicken'in önerisi farklı aktörlerin karar gücüne dayalıdır ve bir firmanın durumu ne dereceye kadar kontrol edebildiğini ve dışsal değişimleri ne dereceye kadar kabul edebileceğini yansıtır (Pellenberg, Van Dijk, 1999, s.197).

Bir firmanın çevresinden ziyade, firma içerisindeki değişiklikler ve gelişimler üzerinde kontrol sahibi olduğu düşünülebilir. Bazı alansal faktörler az ya da çok sabittir ve sadece uzun vadede değiştirilebilir. Başka faktörler ise daha kısa vadede değiştirilebilirler. Dolayısıyla üç adet faktör arasında bir ayrıştırma yapılabilir :

A. İçsel Faktörler :

- Organizasyonel yapı: aktivitelerin çok yapılı organizasyon yapılarının birinden diğerine yeniden aktarılması; organizasyonel büyümenin mekansal yoğunlaşması veya dağılması; firmanın yaşamsal döngüsü.
- Yönetim: alternatif konumlanma alanlarının bilgisi ve algılanması.
- Organizasyonel hedefler: yayılma stratejisi, işgücü tatminini maksimize etme politikasının bir parçası olarak ortalama ev-iş arası mesafenin minimum yada toplu taşıma alternatiflerine yakın bir firma lokasyonu.
- Finansal rezervler: yeniden konumlanma maliyetlerini karşılayacak tasarrufların varlığı.
- Sabit sermaye mal yatırımlarının büyüklüğü ve yapısı: sermayenin hacmi.

B. Konumsal Faktörler (alan ve durum):

- Parselin ya da binaların büyüklüğü: mevcut bina içinde ya da mevcut parselde teknik olarak olası aktivitelerin yayılması.
- İkamet özellikleri : mülk sahibi / kira, tek yada birden fazla kiracının bulunması.
- Yayılma için mekan olasılığı: mekanda yatayda ve dikeyde yayılma potansiyelinin olması.
- Erişilebilirlik: karayoluyla ulaşım, kamu ulaşımı, havayolu gibi ulaşım olanakları ve çeşitliliğinin bulunması.
- Otopark hizmeti: araç birikim alanlarının bulunma olasılığı.
- Mekan kalitesi:
- Hammaddeye uzaklık:
- Piyasaya uzaklık:
- Yerel devlet politikası: mekansal planlamaya ve arazi kullanımına ilişkin olarak yerel politikalar.

C. Firmaya Dışsal Olan Faktörler

- Hammadde sağlayıcılarının ve müşterilerin konumu, kompozisyonu yada niceliksel değerlerindeki değişiklikler: firma nüfusuna, giriş ve çıkışlarına bağlı olarak niceliksel değerlerdeki hareketlilik.
- İşgücü piyasasına ilişkin konular:
- Devlet politikası: bölgesel politika; başka yerde karşılanabilecek sübvansiyonlar, ulaşım, çevresel ve hareketlilik politikası.
- Başka yerde bulunabilecek elverişli lokasyonların miktarı, lokasyonu ve kalitesi:
 - Genel ekonomik koşullar
 - Firmanın mevcut konumu
 - Firmanın işe başladığı yer.

Bu temel yaklaşımdan hareket eden firma göç araştırmalarında, mekansal yer değiştirmenin yukarıda sözü edilen üç faktörle ilişkide olduğu öngörülmektedir. Verbon (1966), firmaya içsel olan faktörlerin, firmanın yaşam döngüsüyle ilişkili olduğunu ve bu yaşam döngüsünün sınırlı sayıda ürün üreten firmalar açısından ürün-yaşam döngüsünden etkilendiğini belirtmiştir. Firma yaşam döngüsünün lokasyona bağlı olarak değişen gereksinimleri de beraberinde getireceği, bu durumda firmanın ağırlıklı içsel faktörlere dayalı bir yer değiştirme eğilimi göstereceği vurgulanmıştır. Bunun dışında, konumsal ve dışsal faktörlerin de zaman içinde değişiklik gösterebileceği ve bunun firmanın mevcut konumunun daha az optimal hala getireceği belirtilmiştir. Bu durumda, yer değiştirme içsel süreçlerden ziyade konumsal veya dışsal süreçlere bağlı olarak gelişecektir.

Firma göçüne yönelik yer değiştirmelerde, özellikle Batı Avrupa çıkışlı analiz çalışmalarında, bu üç faktör üzerinden önemli bulgular elde edilmiştir. Bu bulgularda dikkati çeken en önemli vurgulama, kentlerin yeni kurulmuş firmalar için bir kuvöz görevi göreceği yönündeki açıklamalardır. Yine aynı çalışmalarda, firma göç hareketlerinin mekansal davranış biçiminin ve büyüklüğünün güvenilir bir şekilde

öngörülmesinin mekansal planlama, özellikle de sanayi alanlarının planlaması üzerinde çok ciddi bir önemi olduğu belirtilmiştir.

2.3.2. Metropol İçi Sanayi Yer Seçim Kuramı

“Metropoliten yapı ve bu yapıdaki dönüşümlerin sanayinin yer seçimi üzerinde etkisi; alan gereksinimi, kentsel arazi fiyatlarının farklılaşması, sanayi kuruluşlarının büyüme ve genişleme olanakları üzerindeki yasal ve ekonomik kısıtlayıcılar, bölgeleme uygulamaları ve işçi ücret düzeylerindeki mekansal farklılaşmanın yarattığı dinamiklerle açıklanmaktadır” (Tekeli, 1991, s.8). 1950’lerde ortaya atılan bu yaklaşım, günümüzde sanayinin yer seçim problemiyle üretimin örgütlenme biçimini firma içi ve firmalar arası ilişkiye oturtan yaklaşımların öncüsü kabul edilmektedir.

Bu yaklaşımda firmalar gelişme süreçlerinin ilk aşamalarında yığılma ekonomilerinin en yüksek düzeyde bulunduğu kent merkezinde veya merkezi çevreleyen geçiş alanlarında konumlanmaktadır. Firmaların büyüme süreci hızlandıkça metropoliten merkezin sağladığı dışsallıklara duyduğu ihtiyaç azalacaktır. Bir başka deyişle, firma kapasitesini arttırdıkça, merkezin ona sunduğu olanakları kendi bünyesinde gerçekleştirme yoluna gitmektedir. Hoover ve Vernon’un çalışmalarında yer alan, merkez ve merkez çevresindeki sanayi kuruluşları arasında kiracılık oranının yüksek, çeperde ise düşük olması durumu, merkezi terk etmenin rasyonel temelini oluşturmaktadır. Bu durumda firma, beceri düzeyi ve iş deneyimine sahip olan işgücüne bağımlılığını azaltmakta ve yerleşme hiyerarşisinin daha alt basamaklarında yer seçen büyük ölçekli firmalar ucuz ve deneyimsiz işgücü kullanma olanağına kavuşmaktadırlar. Bu tür bir genelleme ağırlıklı teknoloji üreten gelişmiş sanayi ülkelerinde geçerli görünmektedir. Dolayısıyla bu yaklaşımın ithal teknolojiye bağımlı az gelişmiş ülkelere uyarlanmasında; ithal ve yerel teknolojiye dayalı ikili sanayi yapısının ve nüfusun yapısında oluşan hızlı dönüşümlerin dikkate alınması büyük önem taşımaktadır.

Kıray'ın azgelişmiş ülkelere ilişkin yaptığı çözümlemede, ithal teknolojiyle çalışan örgütlü üretim birimleri ve zanaatkarlık yöreleri ile zaman içinde büyüyen ve her büyümede yeni bir yer seçen, sonunda şehir içi mekana sığmayarak taşan orta çaplı sanayi haline gelen girişimlerin farklı yer seçim eğilimlerine sahip olduğu vurgulanmaktadır. Azgelişmiş ülkelere özgü bu ikili sanayi yapısında örgütlü birimler kent dışında ulaşım ve haberleşme olanakları sağlanmış boş bir alanda fabrika kampusleri (OSB'ler) şeklinde kurulurken, büyüyen birimler metropoliten alanın bitişik çevresinden öteye küçük kentlere kadar uzaklaşabilmektedirler. Yani azgelişmiş ülkenin sanayi yer seçim süreci teknolojik gelişme süreci ve sanayileşme sürecinin iç ve dış dinamikleri ile ilişkilendirilmelidir.

Dolayısıyla azgelişmiş ülkelerde merkezi iş alanı dışına yönelen sanayi hareketlerinin tümünü desantralizasyona yönelik bir süreç olarak değerlendirmek yanıltıcı olabilecektir. Aynı şekilde, sanayi kuruluşlarının merkez dışına çıkışlarının genelde tüm metropollerde gözlenen bir süreç olmasına karşın sektörel farklılıkların göz ardı edilmesi de benzer bir sakıncayı da taşıyacaktır.

BÖLÜM 3

METODOLOJİ

Mekan, yaşamsal varlığımızın ve sürekliliğinin temel nesnesi olarak hayatımızda önemli bir yer tutarken, sahip olduğu bu önemli konum çerçevesinde de devamlı olarak sorgulanmakta ve değişik kapsam ve içerikteki tartışmalara konu olmaktadır. Sözkonusu tartışmalara yön veren temel dinamiklerin, sosyal ve ekonomik gelişmelere koşut olarak biçimleniyor olması ise, dönemsel farklılıklar temelinde odaklanan kavramların ve içeriklerinin ön plana çıkması sonucunu beraberinde getirmektedir. Böyle bir çerçevede Leibniz gibi bireyi temel alanlar, Harvey gibi doğrudan üretim ilişkilerine odaklananlar ya da Lefebvre gibi temsil şeması üzerinden yaklaşarak açıklama getirenler olsa da, esas olarak mekanın ne kadar sorunlu bir alan olduğu sonucu ortaya çıkmakta ve böyle bir alanda yaklaşım geliştirmenin kaygan bir zeminde denge yaratmak kadar zor olduğuna işaret etmektedir.

Mekanın kavramsallaştırılmasının bu denli sorunlu hale gelişini ise mekanın bizzat kendisinin ve mekan üzerinde var olan her şeyin sürekli olarak hareket ediyor oluşundan kaynaklanan dinamik yapıda aramak gerekir. Böyle bir yapıda neyin neye göre ve ne kadar hareket ettiğinin belirlenmesi ile dinamiğin, neden sonuç ilişkileri içerisinde çözümlenmesi oldukça zordur. Bu çerçevede farklı disiplinler içerisinde çıkan uğraşlara da bakıldığında, dönemsel olarak farklı yaklaşımlara bağlı bir biçimde geliştirilmiş açıklama biçimlerine ve beraberinde de her açıklama biçimine yönelik eksikliklere rastlamak mümkün olmaktadır.

İçinde bulunduğumuz dönemde de, bu konuda kapsamlı ve bir o kadar da karmaşık literatüre yeni arayışlar çerçevesinde önemli katkıların sağlandığı

izlenebilmektedir. Bu katkı çabalarının içerisinde tıpkı geçmişte olduğu gibi mekanı açıklamada genel geçer ve evrensel yasalar bulmaya çalışanlar ya da konuya tamamen süreç açısından yaklaşanlar bulunmaktadır. Bu ayırım esas olarak kurama bağlı açıklama yapma ya da bağlamlar üzerinden hareket etme biçimindeki iki temel yaklaşım biçiminin bir sonuç ürünü olarak da varlığını sürdürmektedir. Ancak belki de son dönem açısından esas ayırt edici olan durum, süreç temelli yaklaşımların “**Şikago Okulu**” (*Chicago School*) ile ortaya çıkmış olan geleneksel yapısına bir dönüş olarak da adlandırılabilir bağlam bağımlı açıklama biçimleridir.

Kent mekanı üzerinde cereyan eden ilişkilerin artık bütüncül bir bakış açısına dayanarak ve baştan kurulacak bir kuramsal çerçeve temelinde geliştirilmenin mümkün olmadığını anlaşılması ile, 1990’lı yılların ortalarından itibaren farklı disiplinlerin de bu bağlamda, içsel olarak yaşamış oldukları dönüşümlerden beslenerek, ama esas olarak kendi geçmişimizdeki geleneğin yeniden inşa edilmesi bağlamında yeni bir kuramsal bakıştan söz edilir olmuştur. Social Network Analysis ya da Türkçe literatürdeki adıyla “**Toplumsal Ağ Analizi**” olarak adlandırılan söz konusu ele alış biçimi, mekan üzerinde var olan nesnelerin bireysel olarak özellikleri ile ilgilenmezken, doğrudan ilişkiler üzerinden hareket etmekte ve her bağlamın farklı zaman kesitlerinde ortaya çıkardığı ilişkiyi ortaya koymaya çalışmaktadır.

Böyle bir çerçeve interdisipliner yapısı ile, mekan üzerinde var olan her türden ilişki desenini açıklayabilme yetisine sahip olduğundan, girdi olacak parametrenin niteliği önemini yitirmekte, toplumsal ilişkilerden başlayarak bu ilişkileri belirleyen ya da bu ilişkilerce belirlenmiş her türlü mekansal oluşum, açıklama nesnesi olarak analizler içerisinde ele alınabilmektedir.

Bu çalışma da böyle bir analiz yönteminin sağladığı olanaklar çerçevesinde kurgusunu doğrudan “**Toplumsal Ağ Analizi**” üzerine odaklayarak, kentsel ve bölgesel yapılanmada önemli bir mekansal oluşum olarak varlığını sürdüren “**sanayi kuruluşları**”nı temel almaktadır. Esas olarak sanayi kuruluşlarının mekan üzerindeki hareketlerinin nedenlerini sorgulayan görgül çalışmalarda, genel geçer sonuçlar

oluşturmanın mümkün olamayacağı, bölgesel ve yerel ayrışmalardan öte, farklı zamansal kesitlerin de bağlayıcı olduğu düşüncesinden hareketle, İzmir ve yakın çevresinde kurulmuş olan firmalar, araştırma nesnesi olarak seçilerek, analiz edilmektedir.

İzmir'deki imalat sanayinin mekansal dağılımı, zaman içerisinde gösterdiği mekansal kaymalar ve bu kaymaların nedenselliklerinin analiz edildiği bu çalışmada, araştırma üç aşamalı olarak kurgulanmıştır. Birinci aşamada, Ege Bölgesi Sanayi Odası'na (EBSO) kayıtlı bulunan firmaların sicil kayıtlarının taranması sonucu elde edilen veri tabanından hareketle, İzmir sanayi coğrafyasının genel yapısı ortaya konmaya çalışılmıştır. İkinci aşamada, bu genel yapı içerisinde üretim yerini değiştirmiş olan firmaların zaman içerisinde gösterdikleri mekansal kaymalar ve bu mekansal kaymaların sektör, işgücü ve sermaye kompozisyonu, kuruluş ve yer değiştirme yılları ile firma yapısına bağlı olarak nasıl değişiklikler gösterdiği ortaya konulmuştur. Üçüncü aşamada ise, yer değiştiren firmalar, “**toplumsal ağ analizi**” yöntemi kullanılarak farklı lokasyonlarda olmalarına rağmen varış ve çıkış noktaları itibariyle benzer mekansal kaymalar gösteren firmaların oluşturduğu kümeler aracılığıyla gruplanmış ve bu gruplardan yapılan örnekleme çerçevesinde yürütülen anket çalışmaları ile yer değiştirme eğilimlerinin nedensellikleri ortaya konulmuştur.

3.1. İzmir'de İmalat Sanayinin Mekansal Yapısını Anlamaya Yönelik Çalışmanın Tasarımı:

İzmir'deki sanayi coğrafyasının, mekansal yapısını genel anlamda ortaya çıkarmak üzere kurgulanmış ilk aşama için araştırma evreni, EBSO sicil kayıtlarının taranması ile oluşturulmuş ve var olan verilerin **1950-2000 yılı aralığı** içerisinde yer alması nedeniyle 50 yıllık bu zaman kesitinde derlenmiştir. Ancak özellikle firmaların geçmişine ilişkin kurumsallaşmış bir bilginin bulunmayışı çalışmanın aşmak zorunda olduğu en önemli sorun olmuştur. Kayıtlı firmalara ilişkin veri tabanının güncellenmesi gerektiğinde, güncellemenin eski kayıtların üzerine yama şeklinde gerçekleştirilmesi, geçmiş yıllara ilişkin firma bilgilerinin kaybolmasına neden olmuştur. Bu nedenle firmaların geçmişine ilişkin veri tabanı 1950-2000

yılları arasında kurulmuş olan ve **halen üretim faaliyetine devam eden** (2000 yılı itibariyle) yaklaşık **210.000 kişinin çalıştığı 5963 firmaya** ilişkin yazılı sicil kayıtlarının taranması ile elde edilmiş ve SPSS 11.0 programı aracılığıyla düzenlenmiştir.

EBSO sicil kayıtlarının taranması ile oluşturulan bu veri tabanı, her bir firmaya ilişkin;

- EBSO ve ticaret sicil numaraları,
- firma ünvanı,
- firma kurucuları ve ortakları
- adres bilgisi (ilk üretim yeri, bugünkü üretim yeri ve irtibat adresi),
- faaliyet kolu,
- sermaye,
- yabancı sermaye,
- işçi sayısı (kuruluş tarihindeki ve bugünkü işçi sayıları) ,
- kuruluş yılı,
- yer değiştirme yılı,
- firma yapısı bilgilerinden oluşturulmuştur.

Elde edilmiş olan data İzmir ili dışında, Aydın, Manisa illeri ve ilçeleri ile birlikte Milas ilçesini de kapsadığından, ilerleyen aşamalarda, bu il ve ilçeler içerisinde kurulmuş ve üretimine halen aynı alanlarda devam etmekte olan firmaların değerlendirme dışında bırakılmak üzere elenmesi yoluna gidilmiştir. Böylece, firmalar bazında, İzmir il sınırları içine ve dışına doğru gerçekleşmiş olan hareketlerin tespiti sağlanmıştır. Bir başka deyişle elde edilen data;

- İzmir il sınırları içerisinde kurulmuş ve halen üretimine İzmir il sınırları içerisinde devam eden,
- İzmir il sınırları dışında kurulmuş ancak bugün İzmir il sınırları içerisindeki bir alanda üretimine devam eden,
- İzmir'de kurulmuş ancak bugün İzmir il sınırları dışında bir alanda üretimine devam eden firmaları kapsayacak biçimde yeniden düzenlenmiştir.

Bu yeni düzenleme sonrası araştırma evreni **5963 firmadan, 4740 firmaya** indirilmiştir.

Coğrafi Ayrıştırma

Elde edilen bu datanın mekansallaştırılmasında adres bilgileri 3 farklı düzeyde kodlanmıştır. Bu düzeylerden 1.'si, İzmir Büyük Kent Bütünü (İBKB) olarak tanımlayabileceğimiz Büyükşehir belediyesi mücavir alan sınırlarının içerisidir. Bu sınır içerisinde de mekansal birim hiyerarşisi olarak 3 alt düzey bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla;

- İlçe,
- Mahalle,
- Mevki ya da mahal, düzeyleridir.

Birinci düzeyi oluşturan bu alan içerisinde firma adres bilgileri, mekansal birim olarak ilçeler ve bu ilçelerde bulunan mahalle/mevki/mahallere ilişkin geliştirilen 7 basamaklı bir kod sistemi kullanılarak mekansallaştırılmıştır. Bu kodlama sistemine göre ilk iki basamak il kodunu, sonraki iki basamak ilçe kodunu, son üç basamak ise mahalle/mevki/mahal kodunu ifade etmektedir. İBKB sınırları içerisinde yer alan firma adresleri, mekansal birim olarak toplam 349 farklı kod ile ifade edilmiş mahallelerden birisine atanırken, herhangi bir mahalleye atanamayanlar ise, adres bilgisinde ifade edilen mevki yada mahallerin her birisinin 1/100.000 ölçekli harita üzerinde ayrı ayrı tanımlanan mekansal birimlere atanması ile kodlanmıştır. Bu atama işleminde harita üzerinde tanımlanan mekansal birimin ait olduğu il ve ilçe kodu yine ilk 4 basamağı oluştururken, son üç basamak harita üzerinde tariflenen mekansal birimlerin kodlarından oluşmuştur. Mekansal birimler kodlanırken, İBKB içerisindeki mahallelerden oluşan birimlerin tümü, sanayi faaliyetinin bulunması gibi bir zorunluluk aranmadan kodlanmıştır. Ancak, 1/100.000 ölçekli harita üzerinde oluşturulan mekansal birimler, doğrudan firma adres bilgilerinde belirtilen mahal ve mevkilerden çıkılarak gerçekleştirildiği için yalnızca sanayi faaliyetlerinin

bulunduğu alanları içermektedir. Bu alanlar dışında ise, firma adresleri ilçe yada bucak, köy gibi daha küçük idari birimlere atanmıştır.

Adres bilgilerinin mekansallaştırılmasında kullanılan ikinci düzey, İBKB sınırları dışında ancak İzmir il sınırları içerisinde yer alan alanlardan oluşmaktadır. Bu alanlarda belirleyici mekansal birim ilçe, bucak yada köy gibi yerleşme merkezleri ile 1/100.000 ölçekli haritalarda tanımlanan mekansal birimlerdir.

Üçüncü düzey ise, İzmir il sınırları dışındaki alanlardan oluşmaktadır. Bu alanlarda belirleyici mekansal birim il, ilçe, bucak veya köy gibi yerleşme merkezleridir. Bu düzeyde harita üzerinden herhangi bir mekansal birim tarifine gidilmemiştir.

Tüm bu kodlamalar sonucunda firmalara ait adres bilgileri toplam 475 mekansal birimin bulunduğu bir kodlama sistemi içinde mekansallaştırılmıştır.

Firma adres bilgilerinin İBKB içindeki mahallelere atanmasında, 1998 yılında basılan 1/10.000 ölçekli İzmir Şehir Rehberi kullanılmıştır. Ancak gerek veri setinin çokluğu, gerekse de her bir firmaya ait en az iki adres bilgisinin bulunması, veri setindeki firma bilgilerinin mekansallaştırılmasında bilgisayar teknolojisinin kullanılmasını gerektirmiştir. Bu çerçevede söz konusu rehberi oluşturan toplam 17 paftanın scanner aracılığıyla taranması sonucu elde edilen raster görüntüler üzerinde, NETCAD programı yardımıyla ilçe, mahalle ve mücavir alan sınırları sayısallaştırılmış ve sayısallaştırılan her mahalle birimine 7 basamaklı kod numaraları verilmiştir. Kenti, akslar boyunca kat eden bulvar ve ana caddeler üzerinde yer alan firmalar ise, ilçe belediyelerinden alınan numarataj bilgileri yardımıyla mahallelere atanmıştır.

Ölçek Farklılaşması

EBSO sicil kayıtlarının taranması ile elde edilen datada firmaların işçi sayılarının derlenmesi ve değerlendirilmesinde, firmaların EBSO'ya kayıt olabilmesi için aranan

minimum işçi sayısı baz alınmıştır. Bir firmanın EBSO'ya kayıt olabilmesi için üretimde en az 5 işçi çalıştırması gerekmektedir. Dolayısıyla çalışma EBSO veri tabanını kullandığı için 5 işçiden az işçi çalıştıran firmalar analiz dışında kalmıştır.¹ Bu temel çerçevede elde edilen datada firmalara ilişkin iki dönemsel bilgi derlenmiştir. Bunlardan birincisi, firmanın üretime ilk başladığı döneme ait işçi sayısı, diğeri ise son dönemdeki işçi sayısıdır. Bu iki değerin alınmasındaki temel amaç, işçi sayısındaki azalma veya artmaya bağlı olarak firmanın zaman içerisindeki ölçek değişimlerini tespit etmektir.² Ancak bu değerlendirmede zaman içerisindeki firma ölçek değişimlerini tespit etmek için işçi sayıları mutlak değer olarak alınırken, İzmir imalat sanayinin genel yapısını anlamaya yönelik olarak yapılan değerlendirmelerde işçi sayıları aşağıdaki biçimde gruplandırılmıştır;

5-9	}	Küçük Ölçekli
10-24		
25-49		
50-99	}	Orta Ölçekli
100-199		
200-499	}	Büyük Ölçekli
500 +		

Ayrıca yapılan gruplandırmada 5-49 işçi arasında işçi çalıştıran firmalar **küçük ölçekli**, 50-199 arası işçi çalıştıran firmalar **orta ölçekli** ve 200 işçiden fazla işçi çalıştıran firmalarda **büyük ölçekli** firmalar olarak nitelendirilmiştir. Ancak çalışmada İzmir imalat sanayinin analizinden ziyade sanayinin yer değiştirme nedenleri üzerinde durulduğundan 5 işçiden fazla işçi çalıştıran tüm firmalar analizde değerlendirmeye alınmıştır.

¹ Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) imalat sanayi işgücü istatistiklerinde 2 ana grup kullanmaktadır. Bunlardan birincisi 10 işçiden fazla işçi çalıştıran firmaların değerlendirilmeye alındığı “İmalat Sanayi İstatistikleri”, ikincisi ise 1-9 işçi çalıştıran firmaların değerlendirildiği “Küçük Ölçekli İmalat Sanayi İstatistikleri”dir.

² Firma ölçeğinin tespitinde toplam beygir gücü, makine parkı, sermaye gibi değişkenler kullanılmaktadır. Ancak genel olarak dünyada ve Devlet İstatistik Enstitüsü de dahil olmak üzere ülkemizde firma ölçeğinin tespit edilmesinde “işçi sayısı” temel değişken olarak kullanılmaktadır.

Dönemsel Ayrıştırma

EBSO sicil kayıtlarının taranması ile elde edilen datada, firmalar, kuruluş yılları itibariyle 10'ar yıllık 5 ayrı dönemde ele alınmıştır. Bu dönemler, temelde uluslar arası konjonktürde değişen koşulların ve rollerin nedenlediği ulusal sanayileşme politikalarındaki kırılmalar ve bu politikaların imalat sanayine sağladığı yeni olanaklar çerçevesinde oluşturulmuştur. Bu dönemler;

DÖNEM I

İTHAL İKAMECI SANAYİLEŞME DÖNEMİ (1950-1980)

- 1950 – 1960 planlı kalkınma öncesi dönem
- 1960 – 1970 planlı kalkınma dönemi
- 1970 – 1980 üretim krizleri dönemi

DÖNEM II

İHRACATA YÖNELİK SANAYİLEŞME DÖNEMİ (1980-2000)

- 1980 – 1989 büyüme stratejisinin radikal değişim dönemi
- 1990 – 2000 finansal serbestleşmeye geçiş dönemleridir.

Kuruluş yıllarının dönemlenmesinde, ekonomik ve siyasal kırılmaların esas alınmasının yanı sıra, iktisadi faaliyetlerin niteliğinin değişmesinde, minimum 10 yıllık bir sürenin gerekliliği de bir diğer belirleyici etken olmuştur.

Sektörel Sınıflama

Veri tabanında yer alan firmaların, faaliyet kollarına göre sınıflanması ise EBSO'nun 51 sektörden oluşan sınıflamasının, DIE' nin 9 sektörlü ³ sanayi gruplamasına uyarlanması ile gerçekleştirilmiştir. Ancak, bu yeni gruplamada İzmir

³ DIE'nin 9'lu sanayi sınıflaması ana gruplar itibariyle; 31 Gıda, İçki ve Tütün Sanayi, 32 Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri Sanayi, 33 Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi, 34 Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi, 35 Kimya-Petrol-Kömür, Kauçuk ve Plastik Ürünleri Sanayi, 36 Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi, 37 Metal Ana Sanayi, 38 Metal Eşya, Makine ve Teçhizat, Ulaşım Aracı, İlimi ve Mesleki Ölçme Aletleri Sanayi, 39 Diğer İmalat Sanayi biçimindedir.

sanayi coğrafyasının genel yapısı gereği, araştırma evrenindeki sektör yoğunlaşmalarına bakılarak, bazı sektörler tek bir ana grup olarak ele alınırken, bazı sektör grupları ise alt gruplara ayrılarak detaylandırılmış ve 20 sektör grubundan oluşan bir sınıflama oluşturulmuştur.

Bu ayırım özellikle İzmir sanayi coğrafyasını oluşturan temel yoğunlaşmanın betimlenmesi ve bu yoğunlaşma içerisinde yer alan firmaların mekansal kaymalarının daha detaylı bir biçimde ortaya konulmasında önemli açılımlar sağlamıştır.

Bu bağlamda, çalışmada kullanılan faaliyet kollarının 20'li sektör gruplandırması şu şekildedir ⁴;

- Plastik Sanayi
- Maden Sanayi (İstihraç)
- Gıda Sanayi
- Alkollü Ve Alkolsüz İçki Sanayi
- Tütün Sanayi
- Dokuma Sanayi
- Tekstil Sanayi
- Ağaç Mamulleri Sanayi
- Mobilya Sanayi
- Kağıt Ve Kağıt Ürünleri Sanayi
- Basım-Yayın ve Bunlara Bağlı Sanayi
- Deri Sanayi
- Kauçuk Sanayi
- Kimya Sanayi
- Petrol Sanayi
- Toprak Sanayi
- Metal Ana Sanayi
- Madeni Eşya Sanayi
- Makine Sanayi

⁴ Çalışmada kullanılan 20'li sektörel sınıflamanın, alt sektörler itibariyle dağılımı için Bkz. Ek 1

- Elektrikli Makine İmalatı
- Taşıt Sanayi
- Diğer Sanayi

Ancak, araştırma evreninde yer alan bazı sektör ya da alt sektörler, firmaların mekansal kaymalarına ilişkin analiz aşamasında veri setinin dışında bırakılmıştır. Petrol sanayi ve maden sanayi, sektörün yapısı gereği, üretim yerinin mekansal değişikliğine olanak sağlamaması, toprak sanayinin bir alt grubunu oluşturan inşaat sanayi firmaları ise sektörün doğası ve sektöre bağlı daha öznel koşullar gereği mekansal yer değiştirme gösterse bile analize dahil edilmemiştir.

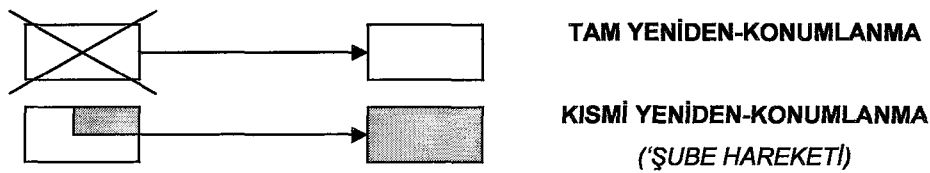
3.2. İzmir’de İmalat Sanayinin Mekansal Hareketliliğini Anlamaya Yönelik Çalışmanın Tasarımı :

EBSO’ya kayıtlı ve halen üretimine devam eden firmaların oluşturduğu araştırma evreni, İzmir imalat sanayinin mekansal hareketliliğinin genel coğrafyasının ve yapısının değerlendirileceği bu ikinci aşamada, kuruluş adresi ve bugünkü üretim adresinin karşılaştırılması ile yeniden derlenmiştir. Bir başka deyişle 1950-2000 yılları arasında kurulan ve halen üretimine devam eden EBSO’ya kayıtlı firmalardan zaman içerisinde mekansal kayma gösteren firmaları ve bu firmalara ait bilgileri içeren bir veri seti elde edilmiştir.

Kuramsal olarak bir firmanın yer değiştirmesi, firmanın değişen koşullar nedeniyle konumsal tercihlerinin farklılaşması olarak ifade edilmektedir. Bir başka deyişle bir firmanın mekansal olarak yer değiştirmesi, firmanın değişen koşullara mekansal uyum göstermesinin özel bir biçimidir, (P.H.Pellanbarg, J.van Dijk, 2000,s.2).

Bu bağlamda, çalışmada mekansal hareketlilik yani **“yer değiştirme”** bir firmanın A lokasyonundan B lokasyonuna gösterdiği adres değişikliği olarak ele alınmıştır. Çalışmada söz konusu yer değiştirme hareketinin en az iki biçimde gerçekleşebileceği kabul edilmiştir. Bunlardan birincisi **“tam yeniden**

konumlanma” (*complete relocation*), A lokasyonundaki bir firmanın kapatılarak B lokasyonunda yeniden kurulması olarak ele alınırken, ikincisi ise **“kısmi yeniden konumlanma / şubeleşme”** (*branch movement*), A lokasyonunda var olan bir birimle bağlantılı B lokasyonunda yeni bir lokal birimin kurulması olarak değerlendirilmiştir.⁵ Çalışmada her iki yeniden konumlanma biçimi de bir mekansal hareketlilik göstergesi olarak ve eşdeğer konumda değerlendirmeye alınmıştır, (Bkz. Şekil 3.1).

Kaynak: Fielding and Prism Research,1992, s.16,Mariotti,2001

Şekil 3.1 Firma Yer Değiştirme Biçimleri

Bu tanımlama çerçevesinde, çalışmanın birinci aşamasında **4740** firmaya indirilmiş olan veri seti, firma kuruluş adresi ve bugünkü üretim adresinin karşılaştırılması neticesinde mekansal hareketlik gösteren sanayilerin bulunduğu **1699** firmalık bir veri setine indirgenmiştir.

Bu aşamada, firmaların mekansal hareketliliğindeki coğrafi ölçek 3 ana kategoride ele alınmıştır. Bu kategoriler;

- uluslararası hareketler,
- bölgelerarası hareketler ve
- bölge-içi mekansal hareketlerdir.

⁵ Genellikle, firma yer değiştirmesine ilişkin yapılan araştırmalar, tam konumlanmayı, firma ölçeği açısından küçük ve orta ölçekli ve tek tesisli firmaların gerçekleştirdiğini gösterirken, çok tesisli ve daha büyük firmaların ise birden fazla lokasyona dağılmış bulunan eylemlerinin mekansal dağılımını yeniden yapılandırılması yani kısmi yeniden konumlanma biçiminde gerçekleştirdiğini göstermektedir.

Çalışma kapsamında, her üç kategorideki yer değiştirme biçimi de veri setine dahil edilmiş ve bir yer değiştirme biçimi olarak analiz edilmiştir.

İzmir sanayi coğrafyası içerisinde, yer değişikliği gösteren firmaların mekanda ne tür kaymalar gösterdiği ve bu kaymalara bağlı olarak firmaların faaliyet kolu, istihdam yapısı, sermaye büyüklüğü, işletme büyüklüğü, kuruluş yılı, yabancı sermaye ortaklığı gibi değişkenler açısından ne tür farklılıklar ya da benzerlikler gösterdiğinin ortaya konulduğu bu bölümde, firmalar yer seçtikleri mekanların ölçeğine ve özelliklerine bağlı olarak 7 grupta toplanmıştır. Bu grupta firma hareketlerinin ölçeği ve özelliği 2 temel kavram aracılığıyla ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu kavramlar; “**coğrafi bağlam**” ve “**kurumsal bağlam**”dır. Coğrafi bağlam, firma hareketlerinin İzmir il sınırları içerisinde oluşturduğu coğrafyayı nasıl şekillendirdiği ile ilgilidir. Bir başka deyişle, İzmir sanayi coğrafyasının zaman içerisinde gösterdiği gelişim ve değişimde, uluslararası ya da bölgeler arası firma hareketlerinin etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Kurumsal bağlam ise, firma hareketleri sonucu oluşan yeni İzmir sanayi coğrafyasının planlama aracılığıyla mı, yoksa sanayinin kendi süreçleriyle mi biçimlendiğini anlamayı amaçlamaktadır. Bir diğer deyişle planlamanın sanayi aracılığıyla kentsel makroformu yönlendirme de başarılı mı olduğu, yoksa kendiliğinden oluşan yapılanmaların gerisinde kalarak, bu oluşumlara teslim mi olduğunu ortaya koymayı hedeflemektedir.

Bu çerçevede, EBSO’ya kayıtlı ve halen üretim faaliyetine devam eden ve 1950-2000 yılları arasında yer değiştirmiş firmaların tiplendirildiği bu 7 grup şu şekilde oluşturulmuştur;

- A Tipi Organize olmayan bir alandan yine organize olmayan bir alana giden firmalar
- B Tipi Organize olmayan bir alandan, bir organize sanayi bölgesine / sanayi sitesine giden firmalar
- C Tipi Bir organize sanayi bölgesinden / sanayi sitesinden, başka bir organize sanayi bölgesine / sanayi sitesine giden firmalar

- D Tipi Bir organize sanayi bölgesinden / sanayi sitesinden, organize olmayan bir alana giden firmalar
- E Tipi İzmir İl sınırları dışında bir başka alana / organize sanayi bölgesine / sanayi sitesine giden firmalar
- F tipi İzmir İl sınırları dışından organize olmayan bir alana / organize sanayi bölgesine / sanayi sitesine gelen firmalar
- G tipi Aynı lokasyonda yer değiştiren firmalar (aynı mahalle / mıntıka / organize sanayi bölgesi / sanayi sitesi sınırları içerisinde)

Bu 7 tipten firma sayısı açısından toplam veri setinin yaklaşık %90'nını oluşturan A, B ve D tipleri, İBKB sınırlarının içi ve dışı olmak üzere 2 alt gruba daha ayrılmıştır. Bu ayırımın yapılması ile 2 temel kentsel – mekansal okumanın gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir:

- mekansal yer değiştirme sonrası oluşan firma yığılmalarında, belediye ve mücavir alan gibi idari sınırların ve imar planlarının etkilerini test edebilmek,
- İzmir kenti için gerek İTO ve EBSO gibi kurumların gerekse de İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin kentteki temel istihdamın desantralizasyonuna ilişkin politikalarının, hangi işkollarında ve ne yoğunlukta yönlendirilmesi gerektiği sorularına ipuçları sağlamak.

3.3 İzmir'de İmalat Sanayinin Mekansal Hareketliliğinin Nedenlerinin Tespitine Yönelik Araştırmanın Tasarımı:

1950-2000 yılları arasında İzmir sanayi coğrafyasını oluşturan ve mekansal olarak yer değiştiren firmaların nedenselliklerinin sorgulanacağı bu bölümün, yalnızca EBSO sicil kayıtlarının taranmasıyla elde edilen ve 1699 firmadan oluşan araştırma evreni aracılığıyla geliştirilmesinin yetersiz kalacağı düşünülmektedir. Zira elde edilen araştırma evreni, İzmir sanayi coğrafyasının genel yapısı ve dağılımı ile bu genel yapı içerisinde mekansal hareketlilik gösteren firmalara ilişkin niceliksel ve mekansal bilgiler sunmaktaydı. Bir başka deyişle bu bölümde elde edilen bulgular;

- Ülkenin genel iktisat politikalarında oluşan radikal değişimlerin yönünü,
- Bu politika değişimine bağlı olarak İzmir imalat sanayinde oluşan değişimlerin yönünü,
- Söz konusu olan temel tercih ve politika değişimlerinin bir yer değiştirme eğilimini tetikleyip tetiklemediğini sorgulamaya yönelmektedir.

Oysa imalat sanayinin mekansal hareketliliğinin nedenlerinin araştırılması;

- İzmir sanayi coğrafyasını oluşturan firmaların mekansal yer değiştirme ihtiyacı duymasının nedenlerinin ve
- Üzerinde hareket edilen mekanların özelliklerinin bu mekansal yer değiştirme sürecindeki etkilerinin belirleyiciliğinin

ortaya konulmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla, çalışmanın bu bölümünde EBSO'dan elde edilen veri setinin bu soruların yanıtlarını verecek bulguları da içerecek biçimde genişletilmesine ihtiyaç duyulmuştur.

Bu noktada, gerek sanayi coğrafyası çalışmalarını önemli ölçüde güçleştiren kurumsallaşmış bir coğrafi veri üretiminin hazır olmayışı, gerekse de var olan veri tabanının firmaların niceliksel ve niteliksel özelliklerinin dışında mekansal hareketlilik nedenlerine ilişkin bilgileri içermemesi, bilginin doğrudan firmalardan toplanmasını gerekli kılmıştır.

Bu gereklilik, mekansal hareketliliğin nedenlerinin sorgulanmasına yönelik olarak bir dizi **yöntembilimsel sorunu** da beraberinde getirmiştir. Bu sorun alanlarından ilki,

1. **Yöntem** : İzmir sanayi coğrafyası içinde mekansal hareketlilik gösteren 1699 firmadan, yer değiştirme nedenlerine ilişkin "ne tür bilgilerin" "ne şekilde toplanacağına" ilişkindir.
2. **Temsil Kabiliyeti** : İkinci sorun alanı, sanayi coğrafyasına ilişkin görgül araştırmaların mekansal çözümleme dillerine ve nedensellik teşhisine

yönelik “verinin temsil biçimi” ile, bu “temsil biçiminin mekansal çözümlemesi” konularına aittir.

3. **İfade Biçimi** : Üçüncü sorun alanı ise, farklı lokasyonlar arasında oluşan çok sayıda deplasmanın, mekansal çözümlemesinde ve bütünleştirilmiş bir resim biçiminde sunulmasındaki “dil ve ifade zorlukları” biçiminde ortaya çıkmaktadır.

Hangi Tür Bilgilerin Ne Şekilde Toplanacağına İlişkin Sorun Alanı;

İzmir sanayi coğrafyası içinde mekansal hareketlilik gösteren 1699 firmadan, yer değiştirme nedenlerine ilişkin ne tür bilgilerin toplanacağı sorunu, firma dinamiklerine ilişkin bu tür süreçleri demografik bir yaklaşımda ele alan **Dijk** ve **Pellenbarg**'ın yaklaşımına benzer bir eklektik yaklaşımla çözülmüştür. Coğrafyacılar, sosyologlar ve ekonomistler tarafından endüstriyel demografi, ya da ekonomik demografi adı verilen bu yaklaşım, temelde firma hareketlerini bir çeşit mekansal uyum gösterme biçimi olarak görmekte ve firmanın piyasalardaki değişimlere, müşterilerin tercihlerine, çevresel düzenlemelere ve teknolojik ilerlemeye uyum sağlamalarının olası yollarından birisi olarak kabul etmektedir, (P.H.Pellenbarg, L.J.G.van Wissen, J.van Dijk).

Bu temel yaklaşımdan hareketle firmaların yer değiştirme nedenselliklerinin tespitine yönelik bilgi formu 7 ana bölüm üzerine kurgulanmıştır. Bu bölümler;

- Firma kimliği,
- Firmanın faaliyet konusu,
- İşgücü özellikleri,
- Üretim ve pazar koşulları,
- Arazi ve bina özellikleri,
- Taşınmayı nedenleyen faktörler,
- Yeni yer seçimini etkileyen faktörlerdir.

Burada ilk 5 sorgulama kümesi firmaya ilişkin niceliksel ve niteliksel bilgileri sorgularken, son iki bölüm doğrudan yer değiştirme nedenselliklerini sorgulamaktadır.

Firmaların yer değiştirme nedenlerini tespit etmeye yönelik olarak oluşturulan bu son iki bölümün kurgulanmasında, iki farklı yaklaşım biçimi dikkate alınmıştır. Bunlardan birincisi, demografik bir süreç olarak göç olgusunun, kentleşme ile olan bağımlı açıklamak için kullanılan itici-çekici ve tutucu faktörlerin, mekansal yer değiştirme süreçlerinin açıklanmasına uyarlanması ile şekillendirilmiş olan yaklaşımdır. Buna göre firma göç hareketinde mevcut konumu terk etme gerekçeleri itici faktörleri oluştururken, gittiği lokasyona ilişkin koşullar ise çekici faktörleri oluşturmaktadır. İşgücü piyasası gibi taşınma ile ortaya çıkan ve mevcut konumda kalmaya ilişkin sabit ve değişken maliyetler de, tutunma faktörleri olarak adlandırılmaktadır.

İkincisi ise Lloyd ve Dicken (1977) tarafından önerilen kategorizasyondur. Bu kategorizasyon mekansal hareketliliği mevcut ve olası alternatif lokasyonların özelliklerine temellendirerek açıklamaktadır. Lloyd ve Dicken'in önerisi farklı aktörlerin karar gücüne dayalıdır ve bir firmanın yer değiştirme sürecinde ne dereceye kadar durumu kontrol edebildiğini ya da dışsal değişimleri ne dereceye kadar kabul edebileceğini yansıtmaktadır.

Bu bağlamda mekansal hareketliliğin nedenselliğine ilişkin 3 temel faktör tanımlanmıştır. Bunlar ;

- firmaya içsel olan faktörler
- konumsal faktörler (arazi ve koşulları)
- firmaya dışsal olan faktörlerdir.

Lloyd ve Dicken (1977) tarafından önerilen bu üçlü kategorizasyon, çalışmada kullanılan ve firmaların yer değiştirme nedenlerinin tespit edildiği bilgi formunun son 2 bölümünün oluşturulmasında kullanılmıştır. Bu tercihin temel nedeni,

söz konusu yaklaşım biçiminin, yer değiştirme nedenlerini açıklamada, ikinci bölümde de değinilen üç kuramsal yaklaşım ile ilişkilendirilmeye açık bir yapıda oluşudur.

Firma yer değişikliklerinin de eklenmesi ile genişletilecek veri tabanında, firmalardan toplanacak bilginin nasıl toplanacağı sorunu ise, öncelikle soru formlarının firmaların tümüne e-mail, faks ya da posta aracılığıyla gönderilmesi yoluyla çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu sürecin başında rasgele seçilen 5 firma ile bir ön çalışma gerçekleştirilmiş ve bu çalışma sonrası bilgi formu yeniden düzenlenerek son şekli verilmiştir. Bu aşamadan sonra ilk etapta yaklaşık 50 bilgi formu önceden telefonla irtibat kurulan firmalara gönderilmiş ve kendilerinden bilgi formlarını yanıtladıktan sonra geri postalamaları istenmiştir. Ancak bu aşamada, gönderilen bilgi formlarından sadece 2 tanesi firmalar tarafından yanıtlanmış olarak geri gelmiştir.

İzmir sanayi coğrafyasını oluşturan kuruluşların büyük bir çoğunluğunun bu tür araştırmalara katkı koymada ne yazık ki gönüllü ve istekli olmaması üzerine araştırma kapsamında bu yöntemin kullanılmasından vazgeçilmiştir. Bunun üzerine araştırmanın, seçilecek örnek firmalarla ve önceden hazırlanmış soru kağıdı aracılığıyla birebir ve derinlemesine görüşmeler yoluyla sürdürülmesi kararlaştırılmıştır.

Verinin Temsil Biçimi ve Bu Temsil Biçiminin Mekansal Çözümlemesine İlişkin İkinci Sorun Alanı;

Ampirik bilgiye dayalı çalışmalarda eğer araştırma evreninin tümüne ilişkin bir veri seti oluşturulamıyor ise en temel sorun söz konusu bilgi setinin oluşturulmasına dair örneklerin araştırma evrenini hangi düzeyde temsil ediyor olduğuna ilişkindir. Nitekim, bu çalışmada seçilecek örneklerin ekonomik ve mekansal açılardan araştırma evreninin tümünü temsil edici nitelikte olması son derece önemlidir. Bir başka deyişle, mekansal hareketlilik süreçlerinde firmanın içsel, dışsal veya mekansal süreçlerden hangisinin ya da hangilerinin ağırlıklı etkisi ile yer seçtiğinin

belirlenmesinde, çıkış ve varış lokasyonlarının ne tür konumsal özelliklerinin ve olanaklarının yer değiştirmede belirleyici olduğunu gösterecek örneklerin seçilme zorunluluğu vardır.

Bu nedenle bu tür bir sorunun aşılmasına olanak sağlayacak bir yöntem arayışına gidilmiş ve bunun sonucunda, aşağıda ayrıntılandırılan 2 aşamalı bir çözümlene yöntemi benimsenmiştir. Öncelikle ilk aşamada, 1699 firmadan oluşan araştırma evrenindeki firmalardan benzer mekansal hareketlilik gösterenleri içeren ikinci bir alt araştırma evreni oluşturulmuştur. Söz konusu araştırma evreninin oluşturulmasında “**toplumsal ağ analizi**” (social network analysis) kullanılmıştır.

Mekansal Hareketliliğinin Sorgulanmasında Bir Yöntem Olarak Toplumsal Ağ Analizi;

Mekansal hareketliliğin sorgulanmasında toplumsal ağ analizinin temsil sorununu çözmeye yönelik bir yöntem olarak kullanılması, bu yaklaşımın mekanı ve mekan üzerindeki ilişkileri algılama ve çözümlene biçiminden kaynaklanmaktadır. Bunun yanında çalışmaya ait veri setinin özgün yapısı da böyle bir analiz yönteminin kullanılmasını gerektirmiştir.

Bu noktada öncelikle veri setinin özelliklerine değinmek gereklidir. Çalışmada kullanılan veri seti temelde iki farklı özellikteki bilgiyi içermektedir. Bunlardan birincisi, firma tanımlamasıdır. Bir başka deyişle, veri setinde yer alan firmaların sahip oldukları özellikler kümesi aracılığıyla tanımlanmasıdır. Bu tanımlama **madde dilinde** gerçekleşmektedir. İkinci bilgi grubu ise, **zaman ve mekan** dilindeki tanımlama alanıyla ilgilidir. Yani, firmanın zaman ve mekanı temsil eden bir koordinat sisteminde ifade edilmesidir.

Bu durumda mekansal hareketliliğin sorgulanmasında kullanılan veri setinin öncelikle aşmak zorunda olduğu konu bu iki farklı tanımlama alanının birbiriyle ilişkilendirilmesini sağlayacak kavram ve yöntemleri geliştirmek ve bunun ardından ortaya çıkan yapıyı ampirik olarak sınamaktır. Ancak bugün henüz bu yapıları tek

bir potada eritip birlikte çözümlenebilecek bir yaklaşım biçimi ya da bir üst dil mevcut değildir. Bu nedenle de sözkonusu üst dilin oluşmadığı bir durumda yapılacak çözümlenmeler, bu iki alan arasındaki boşlukta kalmakta, çözümlenmenin başarısı ise, bu iki dili buluşturabilme oranına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.

İşte bu noktada, bu iki dil arasındaki alanda kalarak geliştirilecek çözümlenmelerde “mekan”ın önemli bir araç olarak kullanılabilirdiği görülmektedir. Mekanın bu araçsallığı Harvey’in de (2003) belirttiği gibi, nesnelere bir birey olarak tanımlamada mekan kategorisinin kullanılabilmesi ve bunun yanında yine, bireylerin zaman-mekan ya da madde dilinde tanımlanmış özellikleri olarak görülebilmelerinden kaynaklanmaktadır. Ancak mekanın bu özelliği, mutlak bir kavram olarak değil, **görelî** ya da **ilişkisel** olan açılımı aracılığıyla tanımlanması durumunda ortaya çıkabilmektedir.

“Görelî Mekan” görüşü, mekanı sadece birbirleriyle bağlantılı nesnelere varlığı ile ortaya çıkan olan bir olgu olarak tanımlamakta ve mekanın sözkonusu nesnelere arasındaki ilişki olarak anlaşılması gerektiğini söylemektedir. “İletişimsel mekan” ise, Leibniz’in yaklaşımıyla mekanın nesnelere içinde görülmesi ve nesnelere de ancak kendi içlerinde başka nesnelere ilişkiler içererek ve bunları temsil ederek var olduğunun kabul edilmesi düşüncesi üzerine kuruludur. Bir başka deyişle Leibniz’in bu yaklaşımında birey, kendi dışındaki evrenle etkileşim içerisinde temsil edilmektedir. Bu temsil içinde birey, kendisini kuşatan evrene belirli bir perspektiften bakmakta ve evren ile belirli bir açıdan ilişki kurmaktadır. Bireylerin mekanı farklı perspektiflerden bakarak algılaması ve ilişki kurması ise bireyin konumuna bağlı olarak farklılıklar göstermektedir. Böylece her birey dünyayı kendi bakış açısından göreceği ve yansıtacağından, algı ve ilişki kurma biçimleri de kabaca bir mekansal pozisyona sahip olmaktadır.

Sonuç olarak, mekanı ister görelî ister ilişkisel olarak tanımlayalım bireyin evrenle kurduğu ilişkide “konum” önemli bir değişken olarak tanımlanmaktadır. “Mekansal konum”un ayırt edici bir değişken olarak ele alınması durumunda, mekan bireylerin özelliğine, yani konumsallığına ve duyarlılığına bağlı olarak

değerlendirmeye girer. Ya da mekan birtakım konumsal birimlere bölünerek doğrudan, sözkonusu zaman ve mekan bireylerinden madde dilinde bilgi toplamak için yararlanılabilir hale gelir. Böyle bir durumda, yani mekanı bir özellik olarak kullanılabilir kılmak için; benzer zaman ve mekan bireyleri aramaya, bir başka deyişle bazı ayırt edici özelliklere göre homojen olan zaman-mekan bireyleri tanımlamaya yönelik farklı stratejiler ve kombinasyonlar denenebilir. Üstelik böyle bir çaba dil alanına ilişkin olarak da önemli açınımlar sağlayacaktır.

İlişkisel bir analize dayalı bu çalışmada da mekan, farklı boyutlarıyla girdi alınabilecek önemli bir araç olma niteliğini korumaktadır. Zaman ve mekan bireylerine ait madde dilindeki bilgilerden hareketle ve toplumsal ağ analizini de bir strateji olarak kullanarak, İzmir sanayi coğrafyası içerisinde farklı biçimlerde konumlanmış firmaların mekansal yer değiştirme nedenleri, dağılım kalıplarının özelliklerine (konumsallıklarına) bağlı olarak ve verinin temsil biçimi ve bu temsil biçiminin mekansal çözümlenmesi aracılığıyla, açıklanabilir hale gelmektedir.

İlişkisel temsil üzerine odaklanan **toplumsal ağ analizi**, firmaların mekansal hareketliliklerinin nedenselliklerini, nesne temelli yaklaşımların aksine çok daha fazla karşılaştırılabilir ve sınanabilir kılmaktadır. Çünkü toplumsal ağ analizi, standart sosyal bilim yaklaşımının aksine **iletimsel bilgiyi** odağa almaktadır. Bu yaklaşım biçimine göre, sosyal çevreyi oluşturan aktörler ve onların davranışları, birbirinden bağımsız değil, birbirine bağımlıdır. Bir başka deyişle, sosyal çevre, birbirinden etkilenen ilişkilerin devamlılığı ve dokusuyla ifade edilmektedir. Dolayısıyla herhangi bir yapının analizinde kullanılacak yöntem, yalnızca aktörlerin nitelikleri ve davranışları üzerine değil, aktörler arası davranışlar üzerine odaklanmak zorundadır. İşte bu noktada ilişkiler ve bu ilişki dokuları üzerine yoğunlaşan ve ikiden daha fazla ilişkinin tarif edildiği veri gruplarının analizinde geleneksel istatistik ve veri analizlerinin dışında, toplumsal ağ analizi önemli açınımlar sunmaktadır. Bir başka deyişle, toplumsal ağ analizi, ilişkisel kavramlarla tanımlanması neredeyse imkansız olan yapıları ve sistemleri matematiksel tanımlara dönüştürerek, açıklanabilir, test edilebilir ve ölçülebilir kılmaktadır.

Firmaların zaman içerisinde gösterdikleri hareketliliği, bir firmanın A lokasyonundan B lokasyonuna gösterdiği adres değişikliği olarak ele alan bu çalışma, mekanlar arası hareketliliğe yani “**ilişkiler**” üzerine odaklanmaktadır. Bir başka deyişle firmalar, araştırma evreninde, üzerinde hareket ettikleri mekansal birimler, yani, mahalle / mıntıka / mevki’ler (konumsallıklar) aracılığıyla temsil edilmektedir. Bu temsil sistemi içerisinde, İzmir sanayi coğrafyasını oluşturan firmalar “**aktörler**”, bu grubun üyeleri arasındaki bağın toplanmış biçimi yani “**ilişki**” olarak tanımlanırken, firmaların çıkış ve varış noktaları itibariyle bu mekansal birimler arasındaki hareketleri ise “**ilişkisel bağlar**” olarak ele alınmaktadır.

“**İlişkisel bağlar**” (bağlantılar) aktörler arasındaki kaynak transferini, bir başka deyişle aktörler arasındaki iletişimsel bağı tanımlamaktadır. Aktörler arasındaki “**iletişimsel bağlar**”, maddesel ya da maddesel olmayan kaynakların transfer edildiği kanallardır. İletişimsel bağın en belirgin özelliği bir çift aktör (diyad) arasındaki bağlantıyı ortaya koymasıdır.⁶ Bu bağlar çok farklı tiplerde gerçekleşebilir. Bir insanın bir başka insan tarafından değerlendirilmesi, (arkadaşlık, saygı ya da beğenme), maddesel kaynak transferi (borç verme-alma, iş ilişkileri), birlikler veya cemiyetler (sosyal bir olaya katılım veya aynı sosyal kulüp’e üye olma), davranışsal etkileşim (beraber konuşma , mesajlaşma), fiziksel bağlantılar (yol, nehir veya iki noktayı bağlayan köprüler), resmi ilişkiler (otorite), biyolojik ilişkiler (akrabalık ve ırk), toplumsal ağ analizinde kullanılan bağlara örnek olarak verilebilir, (Wasserman, Faust, 1994,sf 37). Bu çalışma kapsamında da firmaların **mekanlar arasındaki hareketi (statüler arasındaki hareket, göç, mekansal hareketlilik, sosyal veya psikolojik hareketler)** ilişkisel bağ olarak ele alınmaktadır.

⁶ En temel düzeyde bir bağlantı veya ilişki iki aktör arasındaki bağla gerçekleşir. **Diyad** olarak adlandırılan bu bağ da sözkonusu çiftin ortak özelliğidir. Birçok ağ analizi tipinde amaçlanan bu çiftler arasındaki bağı anlamaktır. Bu tip yaklaşımlarda diyadlar analiz birimi olarak ele alınır. Bunların karşılıklı olup olmadığı veya çoklu ilişki gibi spesifik tiplerin gerçekleşip gerçekleşmediği üzerinde de durur. **Triad** daha geniş aktör gruplarından oluşan ilişkileri konu alır. Bir çok önemli sosyal ağ metodu triad temellidir.

Aktör ya da aktör grupları arasındaki ilişkilerdeki doku ise, toplumsal ağ analizinde “**yapı**” olarak tanımlanırken, bu yapıyı ölçme birimleri de “**yapısal değişkenler**” olarak adlandırılmaktadır. Bu tanımlamalar bağlamında “**toplumsal ağ**” sınırlı sayıda bir grup aktörden ve bunlar arasında tanımlanan ilişkilerden oluşurken, ilişkisel bilginin varlığı sosyal ağın kritik ve belirleyici özelliği haline gelmektedir.

İşte, toplumsal ağ tanımlamasıyla, ağ olmayan tanımlama süreçleri arasındaki temel farklılıklar da, çalışmadaki birimler arası ilişkideki kavram ve bilginin analize dahil edilip edilmemesine dayanmaktadır. Yani toplumsal ağ analizi, temel kavramları ve basamakları itibarıyla da geleneksel istatistik ve veri analizi yöntemlerinden farklılık göstermektedir. Bununla birlikte ağ analisti grup içindeki bu yapıyı tasvir etmek için bir model de kullanmak zorundadır. Ancak bu şekilde bu yapının grup üzerindeki etkisi çalışılabilir.

Bu çerçevede ilişki bağlarını analiz etmek için toplumsal ağ analistleri tarafından birçok teori ve matematiksel ağ metodu geliştirilmiştir. Bu metotlardan en önemlileri “grafik teori” (graph theory), “istatistiksel olasılık teorisi” (statistical and probability theory) ve “sayısal modeller” (algebraic model) lerdir. Özellikle **denge teorisi**, grafik teorik kavramlar kullanılarak matematikçiler tarafından sayısal hale getirilmiştir. Bununla birlikte “**sosyal konum**” ve “**sosyal rol**”, kavramları toplumsal ağ metotlarında oldukça geniş yer bulmuş ve kullanılmıştır. Toplumsal ağ terimlerinde bunlar çok ilişkili ağlarda aktörlerin yapısal benzerlikleri ile ilişkilerin dokuları şeklinde tanımlanır.

“**Konum**” aktör alt grupları arasındaki bağlarda bulunan benzerlikler üzerine oturur. Onların bitişik olma, yakın olma veya erişilebilir olmalarından ziyade benzerlikleri üzerine temellenir. Ancak aynı pozisyonu işgal eden aktörler mutlaka birbirleriyle direkt ya da dolaylı (*indirect*) ilişki içinde olmak zorunda değildir.

“**Rol**” ise aktörler veya konumlar arasında elde edilen ilişki dokularını ifade etmektedir ve kavramsal, teorik ve tanımsal olarak sosyal konum kavramına

bağımlıdır. Çünkü ağ rolü sosyal konumları birbirine bağlayan ilişkilerin bir araya gelmesidir. Bunun yanında rol, ilişkilerin toplamı ve ilişkiler etrafındaki birliktelikler olarak tanımlanır. Roller sadece iki konum arasındaki bağları tanımlamayı değil, fakat aynı zamanda ağ içerisindeki aktörler ve konumlar toplamı ile ilişkilerin nasıl bağlandığının da altını çizer. Nitekim Lorrain ve White (1971)'in çalışmalarında da sosyal sistem içerisindeki bir bireyin toplam rolü, diğerleriyle kurduğu çeşitli türdeki ilişkiler bütünü olarak tanımlanmıştır.

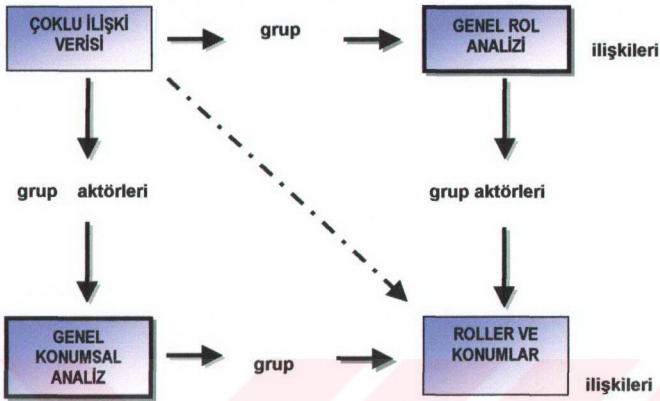
Toplumsal ağda, konumsal ve rol analizi kapsamında iki temel görüş vardır. Bu iki temel görüş;

- aktörlerin diğer aktörlerle olan bağlarındaki benzerlikler aracılığı ile konumlarının tanımlanması ve
- aktörlerin ve aktörlerin konumları arasındaki bağ sistemiyle modellenmesi,

biçiminde özetlenebilir. Bir başka deyişle bu yaklaşımlardan birincisi veri setini aktörlerin ortak niteliğini ön plana çıkararak modellerken, ikincisi aktörlerin yada konumların bağlantılarıyla modellemektedir. Pek çok toplumsal ağ analizi çalışmasında aktörlerin benzerliği vurgulanmakta, konumlar arası ilişkilere oldukça az önem verilmektedir.

Şekil 3.2'de konumsal ve rol analizlerinde bir veri setinin farklı analitik yaklaşımlarla nasıl ele alındığı gösterilmektedir. Bu şemada bir veri setinden başlayarak aktörlerin konumlarına göre gruplandırılması ve grup ilişkilerin tariflenmesi hedeflenmiştir. Buna göre aktörler gruplandırıldıktan sonra birliktelikleri ilişkiler üzerinden tanımlamak “**genel konumsal analizi**“ ortaya çıkarırken, ilişkiler üzerinden birliktelikleri tanımladıktan sonra aktörleri gruplamak “**genel rol analizini**” kapsamaktadır.

Genel konumsal analiz probleminin ilk basamağı, benzerlik gösteren aktörlerin alt gruplarını (sol dikey yol) tanımlamaktır. Burada benzer aktörlerin aynı zamanda yapısal olarak “**denk**” oldukları varsayılmaktadır. Bu tanımlama işlemi bir matematik denklemiyle aktörlerin benzerliğine bağlı olarak yapılmakta ve hangi aktörlerin ağ içerisinde konumsal olarak beraber gruplanacağını tarif etmektedir.

Kaynak : Wasserman ve Faust,1994,s.352

Şekil 3.2 Toplumsal Ağda Konum ve Rol Analizi

Başka bir deyişle denklik sınıfları haritalandırılmaktadır. Aktörlerin konumsal eşleştirmeleri tanımlandıktan sonra bu konumlar arası bağlantıların yani konumlar arası sistem ilişkilerinin (alt yatay yol) belirlenmesi gerekmektedir. Burada da konumlar arası ilişkiler bütünü, aktör alt grupları veya bireysel aktörlerin perspektiflerinden yola çıkarak gerçekleştirilmektedir. İmaj matrisleri, yoğunluk tabloları ve blok modeller konumlar arası bağları modelleyen en önemli yöntemlerdir.

Genel rol analizi ise ilişkiler etrafındaki birliktelikler olarak ele alınmakta ve ilişkiler arası bağların tarif edilmesini içermektedir. Burada ilişkiler bütünü bir grup birey veya yerel bir rol üzerinden açıklanmakta, yani ilişkiler toplanarak, bu bütünden hareketle ilişkilerin birliktelikleri açıklanmaktadır. Örneğin arkadaş ve düşman tanımlamasından hareketle “arkadaşımın arkadaşı arkadaştır” veya “arkadaşımın düşmanı düşmandır” gibi ilişkilerin tarif edilebilmesi bu tür

tanımlamalara örnek olarak verilebilir. Bir sonraki aşamada ise, ilişkiler arası bağların modellenmesi ile elde edilen rol sisteminin tanımına bağlı olarak aktörlerin gruplandırılması yapılmaktadır.

İzmir sanayi coğrafyasını oluşturan firmaların mekansal hareketliliğinin nedenlerini sorgulayan bu çalışmada da, veri setini oluşturan aktörlerin temsilinin mekandaki konumlarına bağlı olarak gerçekleştirildiği ve bu konumsalıkları gruplandırılmasının özellikle verinin temsil problemini önemli ölçüde gidereceği düşünüldüğünden, sorun **konumsal analiz** çerçevesinde ele alınmıştır.

Konumsal analizde aktörlerin gruplandırılması **“yapısal denklik”** (ya da “yapısal denge”) kavramı temelinde gerçekleştirilmektedir. “Yapısal denge” bir ağdaki aktörler grubunun matematiksel özelliği olarak tanımlanmaktadır. Bu matematiksel özellik x_{ijr} şeklinde tanımlanmaktadır. Bu ifade, i ve j aktörleri arasındaki bağın varlığını, x_r ilişkisi üzerinden ve $(i \xrightarrow{Xr} j)$ cinsinden göstermektedir. Bu matematiksel tanımlamadan hareketle;

$k=1,2,\dots,g$ ($k \neq i,j$), ve *(burada k , i ve j dışındaki tüm aktörlerdir)*
tüm ilişkiler $r=1,2,\dots,R$ koşulunda,

eğer, aktör i aktör k 'ya bir bağa sahipse ve aktör j de aynı zamanda aktör k 'ya bir bağa sahipse o zaman aktör i ve aktör j arasında bir **yapısal dengeden** söz edilebilmekte ve bu denklik $i \equiv j$ biçiminde ifade edilmektedir.

Yapısal olarak denk aktörlerin, R ilişkisi üzerinde belirgin aktörlere olan belirgin bağlara sahip olduğu kabul edilir. Bu bağ ilişkisinde **“denk sınıfı”** veya **“denk konum”** kavramları denk aktörlerin toplanmasıyla oluşturulmaktadır. Bu çerçevede konumu B_k , ağdaki konum sayısını B ve B_k konumdaki aktör i 'nin konumunu da

$\emptyset_{(i)} = B_k$ ifade edecek olursak ;

$i \equiv j$ ise $\emptyset_{(i)} = \emptyset_{(j)} = B_k$ ifadesi,

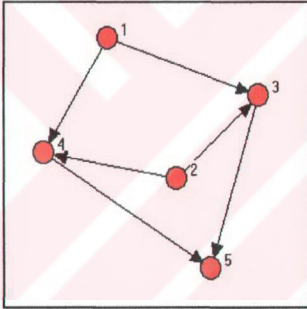
birbirine denk olan i ve j aktörlerinin aynı konumda olduklarını göstermektedir.

Bu kavramları, yapısal dengeyi şekillendiren “sosyo-matris” (*sociomatrix*) ve “directed graph” ile daha anlaşılır biçimde ifadelendirmek mümkündür. Sosyo-matris’deki satırlar aktörlerin kendi seçimlerini, sütunlar ise aktörlerin diğer aktörler tarafından seçimlendiğini göstermekte ve seçimler “1” ve “0” rakamlarıyla ifade

	1	2	3	4	5
1	-	0	1	1	0
2	0	-	1	1	0
3	0	0	-	0	1
4	0	0	0	-	1
5	0	0	0	0	-

edilmektedir. Burada “1” iki aktör arasında bir seçim olduğunu, “0” ise iki aktör arasında bir seçim olmadığını ortaya koymaktadır. Bunu, yandaki örnek sosyo-matris üzerinden de takip edebiliriz. Bu sosyo-matris de 5 aktör arasındaki ilişkiler tarif edilmektedir. Buna göre aktör 3 ve 4’ün aktör 5 ile bağı olmasından ve her ikisinin de aktör 1 ve 2 den bağının olmasından dolayı yapısal olarak denk oldukları

görülmektedir. Aynı şekilde aktör 1 ve 2’de benzer satır ve sütunlara sahiptir. Dolayısıyla aynı kaynaktan beslenmekte yada aynı kaynağı beslemektedir. Sosyo-matrisde tanımlanan bu ilişkiler grafik olarak da yanda görüldüğü gibi uzaysal bir düzlemde ifadelendirilebilmektedir. Sonuç olarak bu örnek sosyo-matris’de 3 farklı yapısal denk aktör grubu tanımlanabilir. Bu gruplar;

$B=3 \rightarrow B_1 = \{1,2\}, B_2 = \{3,4\}, B_3 = \{5\}$ şeklinde tanımlanmaktadır.

Yapısal dengede olan 2 aktörün tüm ilişki içinde diğer aktörlere ve diğer aktörlerden benzer ilişkilere sahip oldukları kabul edilmektedir. Yapısal denkliği olan aktörlerin birbirlerinin yerine geçebilecek özelliklerde olduğu varsayılmaktadır. Dolayısıyla birden fazla yapısal denk aktörü birleştirir ve birlikte takdim edersek bir yapısal bilgi kaybı olmayacak, üstelik elde edilen veri daha basit bir yapısal veri ve yapısal bütünlük haline gelecektir. Özellikle konumsal analizde bu yapısal denklik tanımından hareketle konumların ağ içerisindeki sunumu ve ağ veri grubundaki bilgilerin sadeleştirilerek anlaşılabilir ve yorumlanabilir bir yapısal bütünlük

oluşturulması oldukça önemlidir. Zira çoklu ilişki verilerinde sosyo-matrisin anlaşılması neredeyse imkansızlaşmaktadır.

İşte bu noktada konum analizinde çoklu ağ verisinden oluşan sosyo-matrisin satırlarını benzer konumdaki aktörlere göre değiştirerek yeni bir matris elde etmek mümkündür. “**imge matris**” olarak adlandırılan bu yeni matris her alt gruptaki aktörlerin denk olduğu varsayımından hareketle satır ve sütunları değiştirerek aynı denk sınıfta yer alan aktörlerin konumları içinde veya arasındaki bağlara karşılık gelen alt matrisler oluşturmakta ve bu matrisler “0” yada “1” ifadeleri şeklinde doldurularak sadeleştirilmektedir.

Dolayısıyla imgesel matris konumlar içinde ve konumlar arasındaki bağların bir özetidir ve her çift konum arasında bir bağın var olup olmadığını “1” ve “0” değerleri aracılığıyla göstermektedir. Burada yer alan satırlar ve sütunlar ise bireysel aktörleri değil konumları ifade etmektedir. B ağdaki konum sayısını belirttiğinden imgesel matrisin büyüklüğü de $B \times B$ olmaktadır.

Ancak imge matris aracılığıyla orijinal ağ verisinin sadeleştirilmesinde, aynı denk sınıfları belirterek bir denklik tanımı getirmek her zaman yeterli sonuçlar vermeyecektir. Zira bilgi formuna verilen yanıtlardaki çeşitlilik ya da cevap formatlarındaki sınırlamalar gibi nedenlerden dolayı 2 aktörün tam olarak denk olabilmesi çok zordur. Bu durumda aktörlerin hangi sınırlar içinde denk olduğunu, belirlemede daha genişletilmiş bir denklik tanımına, yani “**yaklaşık yapısal denklik**” olarak adlandırılan bir ölçüme ihtiyaç vardır. Konumsal analiz ölçülmesi çalışmalarında sözkonusu yapısal denkliğin ölçülmesi çoğunlukla iki yöntemle gerçekleştirilmektedir. Bu yöntemler, öklid mesafesi (Euclidean Distance) ve korelasyon katsayısıdır, (Pearson Product-moment correlation coefficient). Sözkonusu iki yöntemden hangisinin analizde kullanılacağı ağ analizinin amacına göre değişmektedir. Yapısal denkliğin ölçülmesinde, eğer dokudaki benzerlikler üzerinde duruluyorsa korelasyon katsayısı, bağların benzerliği üzerinde duruluyorsa euclid mesafesi kullanılmaktadır. Bu çalışmada ise, konum analizi içinde bağların benzerliği üzerinde durulduğundan euclid mesafesi kullanılacaktır.

Konumsal analizde yapısal denklik üzerine kurulan benzer aktörlerin gruplaması oldukça önemli bir aşamayı oluşturmaktadır. Bu aşamada **“Hiyerarşik sıralama”** (Hierarchical Clustering) yaklaşımı aktörleri konumlarına göre gruplamada kullanılan en iyi veri analiz tekniğidir.⁷ Hiyerarşik sıralama, her aktör grubunun benzer yapısal denklikte aktör alt gruplarında yapılandırılmasını sağlar. Burada aktör i ve j çiftleri $d_{ij} \leq \alpha$ yaklaşık yapısal denk olarak kabul edilir. Bir başka deyişle hiyerarşik sıralama α düzeyinde yaklaşık yapısal denk olan aktörlerin bir araya getirilmesini amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda α düzeyinde yapısal denk olarak kabul edilen aktör grupları **“dendogram”** adı verilen şemalarla ifade edilmektedir. Bu şemalar her bir grubun kendi kimliğini hangi α soyutlama düzeyine kadar koruyabildiğini ve bu eşikten sonra hangi kümelerle birleştiğini göstermektedir.

Örnek Alan

İzmir sanayi coğrafyasının son 50 yıllık gelişimi içinde mekansal olarak yer değiştiren firmaların yer değiştirme nedenselliklerini ortaya koymaya çalışan bu çalışmada da kent mekanı üzerinde konumlanmış herhangi bir firmanın sahip olduğu konumsallık farkları altında diğer firmaların konumsallıklarıyla kurduğu ilişkinin yapısını betimleyen anlamlı ve ölçülebilir göstergelere ihtiyaç duyulmuştur. Bu bağlamda, firmaların kendi konumsallıklarına bağlı olarak diğer firmalarla kurduğu ilişkiler çerçevesinde gruplanmasında **“benzemezlik göstergelerinden”** (dissimilarity) yararlanılmıştır. Matematiksel olarak,

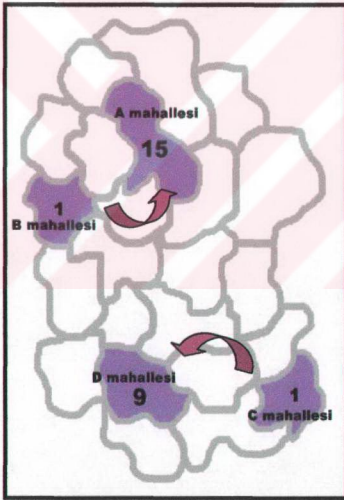
$$BG = \frac{1}{2} \sum_{i=1}^k |x_i - y_i|$$

x_i = i bölgesinde X grubunun %'si

y_i = i bölgesinde Y grubunun %'si

⁷ Konumsal analizde yapısal denklik üzerine kurulan benzer aktörlerin gruplamasında bir diğer yaklaşım biçimi de **“CONCOR”** dur. Tekrarlanan karşılıklı ilişkilerin yakınlaşması olarak tanımlayabileceğimiz bu yaklaşım, satırlar ve sütunlar arasındaki korelasyon hesaplaması tekrarının gözlemlenmesini içermektedir. Ancak aktörleri ağ yapısının özelliklerine göre değil de, yaklaşımın içerdiği prosedürün gereğine göre 2 “kesin” alt gruba ayırması, ağdaki sosyal konumları anlamada ciddi problemler oluşturmaktadır.

biçiminde ifade edilen benzemezlik göstergeleri, nesne temeline dayanan temsil şemalarının ilişkisel veri modellerine dönüştürülmesinde önemli avantajlar sağlamaktadır. Özellikle benzemezlik göstergeleri yardımıyla α düzeyinde yapısal denk olarak kabul edilen aktör gruplarının konumsallığının, diğer gruplarla olan ilişkisi çerçevesinde tanımlanmasına olanak sağlamaktadır. Bu temsil biçimi içinde firmaların konumsallıkları arasındaki benzerlikler ve farklılıklar değişmez bir mutlak mekan üzerindeki özellikler aracılığıyla temsil edilmemektedir. Aksine diğer konumsallıklarla girilen ilişkiye bağlı özellikleri aracılığıyla üretilen bir mekanda temsil edilmektedir. Bunun yanında, çözümlemenin tümüyle görgül bulgulara dayanması, verinin sınanabilirliğini artırmanın yanında firmalar arası yapı benzerlikleri ya da farklarının konumsallığa bağlı olarak betimlenmesinde elverişli bir platform sunmaktadır.

Şekil 3.3 Firmaların son üretim yerleri itibarıyla mahallelere göre yeniden dağılım öngörüsü

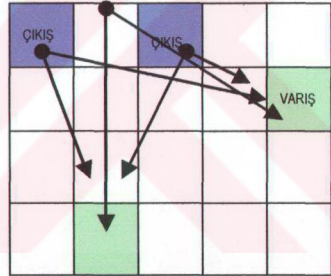
gözlemlenen mahalleler 1'den fazla firma hareketinin gözlemlendiği en yakın mahalleye atanmış ve bu firmalar atandıkları bu mahalle sınırları içerisinde temsil

Bu kapsamda çalışmada, öncelikle EBSO'ya kayıtlı firmaların mahalle, yer ve mntukalar itibarıyla dağılımlarını gösteren coğrafi tablolar hazırlanmıştır. Firmanın ilk üretim yeri (LOK1 / çıkış) ve son üretim yerinin (LOK2 / varış) satır ve sütunları oluşturacak şekilde birleştirilmesiyle elde edilen bu coğrafi matriste, farklı lokasyonlar arası ilişki yoğunluklarının daha anlamlı ve net olması için bazı sadeleştirmelere gidilmiştir. Söz konusu sadeleştirme işlemi firmanın konumlandığı idari sınırlara göre iki farklı biçimde gerçekleştirilmiştir. İBKB sınırları içerisinde, varış ve çıkış lokasyonları itibarıyla yalnızca 1 firma hareketi

İzmir il sınırları dışında kalan varış lokasyonları ise mekansal olarak komşu olan Aydın ve Manisa illeri bir grup, diğer iller ise ikinci bir grup olacak biçimde ayrıştırılmıştır. (Bkz. Harita 3.1)

Bir sonraki aşamada sadeleştirme sonucu elde edilen yeni coğrafi matriste, konumlara bağlı olarak tarif edilen varış noktalarındaki yer değiştirme sayılarının mekansal birimler itibariyle oransal frekansları alınmıştır. Daha sonra oransal frekansların alınması sonucu yeniden oluşturulan coğrafi matrisin bu kez oluşturulması olanaklı tüm mekansal birimler için benzemezlik göstergeleri hesaplanmıştır. Elde edilen benzemezlik göstergeleri ise, $B \times B$ boyutundaki bir matrise yerleştirilerek yeni bir matris elde edilmiştir. Böylece farklı mekansal birimler arasında gözlenen yer değiştirmeler ile beklenen yer değiştirmeler arasındaki farklılıklar hesaplanmıştır.

Benzer ilişkilere sahip oldukları için yapısal olarak denk oldukları kabul edilen aktörlerin gruplanması amacıyla elde edilen bu yeni matris SPSS programına aktarılmıştır. Bu programda varış noktalarını (LOK2) birbirleriyle karşılaştırarak varış noktasına yönelik akımların çıkış noktaları itibariyle birbirine ne kadar benzediği ortaya

koymak yani benzer çıkış noktalarından (LOK1) firma göçü alan mekansal birimlerin gruplanması amaçlanmıştır. Bu çerçevede çeşitli mekansal birimlerden (LOK1) firma göçü alan ve yukarıda belirtildiği biçimde sadeleştirilmiş 59 adet varış noktası (LOK2) Aşamalı Kümeleme Analizi (Hierarchical Cluster Analysis) ile gruplandırılmıştır. Her firmanın benzer yapısal denklikte aktör alt gruplarında yapılandırılmasını amaçlayan bu analizde küme metodu olarak optimizasyon özelliğine sahip Ward Metodu ve mesafe olarak da “karesel öklid uzaklığı” (Squared Euclidean Distance) seçilmiş ve Aşamalı Kümeleme Analizi sonucu elde edilen değerlerin dendogramla gösterilmesi istenmiştir.

Aşamalı kümeleme analizi sonucu elde edilen dendogramda küme (cluster) bağlantılarının hangi kritik eşikte gerçekleştiğini gösteren ve üst çerçevesini oluşturan 0-25 aralığındaki cetvelde, 5-10 aralığında belirgin bir küme oluşturan iki ana grup tanımlanmıştır. B1 ve B2 olarak adlandırılan bu iki grup daha sonra 0-25 aralığındaki cetvelde, 0-5 aralığında küme oluşturan her ana grubun altında 3'er alt grup olacak biçimde toplam 6 gruba ayrılmış ve bu gruplar B11-B12-B13-B21-B22-B23 olarak adlandırılmıştır. Böylece varış noktaları (LOK2) toplam 6 alt grupta toplanmıştır, (Bkz. Şekil 3.4).

Benzer çıkış noktalarından beslenen ve mekansal birimlerin sadeleştirilmesi sonucu toplam 59 varış noktasında gözlemlenen yer değiştirmelerin Aşamalı Kümeleme Analizi ile gruplara ve alt gruplara ayrılması sonrasında oluşan 6 grup, yön belirtmeyen chi kare uygulanarak basitleştirilmiştir. EXCEL programı kullanılarak gerçekleştirilen bu basitleştirme sonrasında mekansal birimler varış ve çıkış noktaları itibariyle yeniden gruplandırılmıştır.

Bu grupta, yön belirtmeyen chi kare aracılığıyla betimlenen 130 çıkış noktasının “pozitif” değer aldığı varış gruplarına atanması ile gerçekleştirilmiştir. Bu atamalar sonrasında yer değiştirmelerin çıkış (LOK1) ve varış (LOK2) noktaları itibariyle oluşturduğu kümeler şu şekildedir;

Küme B11	Mersinli, Kazım Dirik1, Kemalpaşa1, Çınarlı, Estim1 ⁸
Küme B12	Yeşildere,Torbalı Merkez, İnönü, Mansuroğlu, Fatih, Aydın, Osman Aksuner, Göztepe, Serintepe, Kuzey, Adalet1, Karacaoğlan, Çınar, Kula(Manisa), Ondokuz Mayıs, Yenidoğan, 9 Eylül, Aktepe1, Çiçek, Cumhuriyet

⁸ Mekansal birimlerin sonunda yer alan “1” sayısı çıkış, “2” sayısı ise varış noktası olan mekansal birimlere bir başka mekansal birimden atama yapıldığını göstermektedir.

C A S E 0 5 10 15 20 25
 Label Num +-----+-----+-----+-----+-----+
 Rescaled Distance Cluster Combine

B 1-1 GRUBU

kemalpaşa2 40
 AOSB2 59
 D1 4
 kazımdirik2 23
 mersinli2 57
 D2 5
 doğanlar 46
 K1 2
 akdeniz2 51
 halkapınar2 56
 etiler2 48
 meriç2 34
 karacaoğlan 50
 tuna(camdibi2) 49
 çınarlı2 58
 KOMŞU İLLER 8

B 1-2 GRUBU

erzene2 26
 akarcalı 37
 K2 3
 Tuna(ksk2) 18
 soğukuyu2 33
 kuçükçiğli2 43
 umurbey2 55
 çelebi2 54

B 1-3 GRUBU

emrez2 19
 estim2 41
 aşıkvaysel2 11
 egemenlik2 30
 cennetepe2 13
 yenişehir2 29
 konak2 25
 dokuzeylül 35
 GD1 6
 GD2 7

B 2-1 GRUBU

yenimahalle2 15
 korutürk2 22
 kaynaklar2 53
 yeniğün2 44
 yenidoğan2 45
 mithatpaşa2 14
 güzelyalı 16
 onur2 10

B 2-2 GRUBU

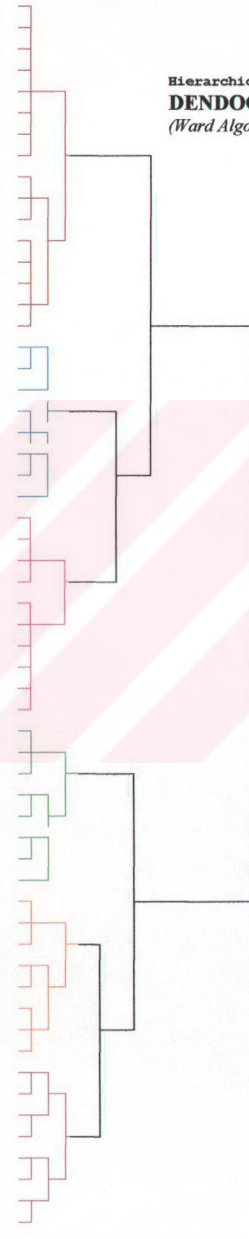
adatepe2 36
 cengiztopel2 39
 manavkuyu 52
 DİĞER İLLER 9
 yeşildere 31
 binbaşıresat2 20
 barbaros2 21
 yunusemre2 47

B 2-3 GRUBU

hürriyet2 28
 gazi2 42
 şemikler2 24
 yalıksk2 38
 üçkuyular2 27
 güzelbahçe2 32
 BGB 1
 araphasan 17

Hierarchical Cluster Analysis
DENODOGRAM

(Ward Algoritması: Euclid Mesafesinin Karesi)

- Küme B13 Aşık Veysel, Meriç, Kültür, Menemen Merkez, Yunus Emre, Çelebi1, Gazi, Güzelyurt, Bahariye, Çapak (Torbalı), Hurşidiye, Zeytinlik, Ege, Karabağlar, Onur1, Soğukkuyu1, Basın Sitesi, Ödemiş Merkez, Rafet Paşa
- Küme B21 Güneş1, İsmet Kaptan, Aksoy, Atatürk, Sarnıç1, Bostanlı, Kocakapı, Araphasan1, Kemalpaşa Asfaltı 10-25 km'ler, Tuna (Karşıyaka), Kahramanlar, Cennetoğlu1, Barbaros
- Küme B22 Akdeniz, Güneşli1, Ergene, Fevzi Çakmak , Kırovası mevki, Vezirağa, Egemenlik1, Yeni Mahalle1, Donanmacı, Yıldırım Beyazıt, Mithatpaşa1, Seyhan, Etiler
- Küme B23 Örnekköy, Lale1, Batı, Güzelyalı1, Laleli, Seferihisar, Güney1, Aydın Merkez, Dedebaşı, Oğuzlar, Zeytinlik, Binbaşı Reşat Bey, Kozağac1, Yalı (Karşıyaka), İstanbul, Vatan, Gazi Osman Paşa, Ermez, Halkapınar

Ancak, 41 çıkış noktası, varış grupları itibariyle belirgin değerler almadıkları için, yukarıdaki kümeler altında toplanamamıştır. Bu tür mekansal birimler analizde herhangi bir kümeye atanmadan ayrı olarak değerlendirilmiştir. Böylece 1950-2000 yılları arasında mekansal olarak yer değiştiren ve 1699 firmadan oluşan araştırma evreni, 59 varış noktası ve 89 çıkış noktasının oluşturduğu 6 kümede gruplanan 445 firmaya indirgenmiştir. Firmaların çıkış ve varış noktaları arasındaki harekete bağlı olarak oluşturdukları ilişkisel bağlar temelinde ele alınması ile tariflenen bu yeni evren, yer değiştirmelerin nedenselliklerinin sorgulanmasına ışık tutacak ilişkisel temsile dayalı bir platform oluşturmuştur.

445 firmadan oluşan bu araştırma evreninden yer değiştirme nedenlerinin sorgulanmasında temel teşkil edecek anket çalışmasında kümeleri oluşturan firmalardan seçilecek örneklerin gerek firmaya gerekse de mekana bağlı nedenlerin yer değiştirmedeki ağırlıklarını belirlemede temsil edici olmasının son derece önemli olduğu açıktır. Bu nedenle de belirlenen örneklemin bu iki özelliğe sahip olabilmesi için iki aşamalı bir yaklaşım benimsenmiştir. Birinci aşamada, seçilen örneklemin farklı işkollarında etkinlik gösteren firmaları içermesine, ikinci aşamada da bu

sektörlerden seçilen firmaların farklı mekansal alanlardan seçilmesine özen gösterilmiştir.

Ancak, örnekleme planının oluşturulmasında toplam firma sayısına oranlandığında az sayıda mekansal yer değişikliği gösteren sektörler, değerlendirme dışında tutulmuştur. Bu kapsamda, anket yapılacak araştırma evrenini oluşturan 18 sektör grubu 13'e, firma sayısı ise 445'den, 419'a düşürülmüştür,⁹ (Bkz Tablo 3.1).

Bu aşamayı takiben firmalara uygulanacak örnekleme planını belirlemek için, her küme grubunun toplamı, toplam firma sayısına oranlanmış ve 100 anket baz alınarak bu oranlar üzerinden kümelere ilişkin anket sayıları elde edilmiştir.

Tablo 3.1 Anket Yapılacak Firmaların Sektörler ve Kümeler İtibariyle Dağılımı

SEKTÖRLER	Mekan						Toplam
	B11	B12	B13	B21	B22	B23	
Plastik Sanayi	18		3				21
Gıda Sanayi	22	5	2	4	2	1	36
Tekstil Sanayi	33	11	5	9	3	3	64
Mobilya Sanayi	6		3	1	1	1	12
Deri Sanayi	2	9	9	1	1		22
Kimya Sanayi	24	1	2	1	1	1	30
Toprak Sanayi	6	2	4			1	13
Metal Ana Sanayi	19		1				20
Madeni Esya	30		5	3	3	2	43
Makine Sanayi	53		11		1		65
Elektrikli Makine Sanayi	21	1	2	2			26
Taşıt Sanayi	46		7			1	54
Diğer	11			1	1		13
Toplam	291	29	54	22	13	10	419

Boş Sektör Sayısı	0	7	1	5	5	6	
Lokasyon Grubuna göre oranlar	0,6945	0,0692	0,1289	0,0525	0,0310	0,0239	
Oranlara göre yapılacak anket sayısı	69	7	13	5	3	3	Toplam 100

Kaynak: *EBSO Sicil Defterleri taranarak tarafımdan düzenlenmiştir. (2001)*

⁹ Bu çerçevede analiz dışında bırakılan sektörler ve bu sektörlerde yer alan firma sayıları şöyledir; Dokuma Sanayi (8 firma), Ağaç Mamuller Sanayi (3 firma), Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sanayi (6 firma), Basım-Yayın ve Bunlara Bağlı Sanayi (1 firma), Kauçuk Sanayi (8 firma).

Sektörler bazındaki anket sayılarının tespitinde ise; her kümedeki ilgili sektörün firma sayısı, kümelerdeki toplam firma sayısına oranlanmış, daha sonra bu oran kümelerde yapılması gereken anket sayısı ile çarpılarak, o kümede yapılması gereken anket sayısı elde edilmiştir. Ancak bazı kümelerde sektör bazında sadece “1” firmanın bulunması, bu firmalarla doğrudan anket yapılmasını gerektirdiğinden, başlangıçta 100 olarak kabul edilen anket sayısı 122’ye yükseltilmiştir, (Bkz Tablo 3.2).

Analizde izlenen bu yöntem ile İzmir sanayi coğrafyasını oluşturan firmaların yer değiştirme nedenlerinin, firmaların çıkış ve varış noktalarındaki mekansal özellikler ile firma yapıları açısından ne tür belirleyicilikler taşıdıklarının betimlenmesinde önemli açılımlar sağlayacağı düşünülmektedir.

Tablo 3.2. Örnekleme Planı

SEKTÖRLER	Mekan						Toplam
	B11	B12	B13	B21	B22	B23	
Plastik Sanayi	4		1				5
Gıda Sanayi	5	2	1	1	1	1	11
Tekstil Sanayi	8	4	1	2	1	2	18
Mobilya Sanayi	1		1	1	1	1	5
Deri Sanayi	1	3	2	1	1		8
Kimya Sanayi	6	1	1	1	1	1	11
Toprak Sanayi	1	1	1			1	4
Metal Ana Sanayi	5		1				6
Madeni Esya	7		1	1	1	1	11
Makine Sanayi	13		2		1		16
Elektrikli Makine Sanayi	5	1	1	1			8
Taşıt Sanayi	11		2			1	14
Diğer	3			1	1		5
TOPLAM	70	12	15	9	8	8	122

Kaynak: *EBSO Sicil Defterleri taranarak tarafımdan düzenlenmiştir. (2001)*

BÖLÜM 4
1950-2000 DÖNEMİNDE İZMİR İMALAT
SANAYİNDE YER DEĞİŞTİREN FİRMALARIN
GENEL YAPISI

Bu bölümde EBSO'ya kayıtlı ve halen üretimine devam eden firmaların oluşturduğu araştırma evreninin kuruluş adresi ve bugünkü üretim adresinin karşılaştırılması ile yeniden derlenmesi sonucu elde edilen veri tabanından hareketle; İzmir sanayi coğrafyası içerisinde, yer değişikliği gösteren firmaların mekanda ne tür kaymalar gösterdiği ve bu kaymalara bağlı olarak firmaların ne tür farklılıklara ya da benzerliklere sahip oldukları ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın genel kurgusu içerisinde bu bölümde yapılacak değerlendirme 2 aşamalı olarak gerçekleştirilecektir. Bu aşamalardan birincisi, 1950-2000 yılları arasında yer değiştiren firmaların genel yapısını ortaya koymak amacıyla

- kuruluş yılı
- firma sayısı
- sektör,
- işgücü
- sermaye kompozisyonu,
- firma yapısı ve
- yer değiştirme hareketleri,

gibi firmaya özgü iktisadi ve mekansal bilgilerin analiz edilerek değerlendirilmesinden oluşmaktadır.

İkinci aşama ise, firmaların yer seçtikleri mekanların ölçeğine ve özelliklerine bağlı olarak geliştirilen 7 farklı grup çerçevesinde değerlendirilmesinden oluşmaktadır. Bu gruplamada firma hareketlerinin ölçeği ve özelliği 2 temel kavram aracılığıyla ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu kavramlar; “**coğrafi bağlam**” ve “**kurumsal bağlam**”dır. Coğrafi bağlam, firma hareketlerinin İzmir il sınırları içerisinde oluşturduğu coğrafyayı nasıl şekillendirdiği ile ilgilidir. Bir başka deyişle, İzmir sanayi coğrafyasının zaman içerisinde gösterdiği gelişim ve değişimde, uluslararası ya da bölgeler arası firma hareketlerin etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Kurumsal bağlam ise, firma hareketleri sonucu oluşan yeni İzmir sanayi coğrafyasının planlama aracılığıyla mı, yoksa sanayinin kendi süreçleriyle mi biçimlendiğini anlamayı amaçlamaktadır. Bir diğer deyişle bu bağlam, planlamanın sanayi aracılığıyla kentsel makroformu yönlendirme de başarılı mı olduğu, yoksa kendiliğinden oluşan yapılanmaların gerisinde kalarak, bu oluşumlara teslim mi olduğunu ortaya koymayı hedeflemektedir. Bunun yanında bir sonraki bölümde firmalara ilişkin belirli bir örneklem çerçevesinde gerçekleştirilen ve firmaların yer değiştirme nedenlerinin sorgulanacağı anket değerlendirmeleri için de genel bir çerçeve oluşturulmaya çalışılacaktır.

4.1. Yer Değiştiren Firmaların Genel Yapısı

1950 – 2000 yılları arasında kurulan ve halen üretim faaliyetlerine devam eden firmalardan zaman içerisinde yer değiştirenlerin; kuruluş yılı, firma sayısı, sektör, sermaye, işgücü, firma yapısı ve mekansal hareketleri itibarıyla değerlendirileceği bu kısımda genel bir profil elde edilmeye çalışılacaktır. Bu genel profil gerek bir önceki kısımda ele alınan İzmir imalat sanayinin genel yapısı, gerekse de sonraki kısımlarda ele alınacak olan yer değiştirme tipleri ve nedenselliklerinin ilişkilendirilmesinde bir köprü görevi görecektir. İktisadi ve mekansal ölçeklerde yapılacak bu değerlendirmeler firmaların zaman içerisinde içsel yada dışsal, zorlayıcı ya da teşvik edici ne tür

süreçlerden kaynaklanırsa kaynaklansın yaşamsal faaliyetlerini sürdürebilmek amacıyla gerçekleştirdikleri mekansal gelişim tercihlerin nedenselliklerini ortaya koymak ve bu tercihlerin hangi koşullarda planlama mekanizmaları ile ilişkilendirilebileceğinin ipuçlarını oluşturmak üzerine geliştirilmiştir. Bunun yanında, ipuçlarının elde edilmesinde uluslararası veya ulusal ölçeklerde oluşan ekonomik konjonktür değişimlerinin de İzmir özelinde oluşturduğu yapılanmaların bu ipuçları ile ilişkilendirilmesi, zaman içerisinde oluşacak benzer oluşumların yapısal özelliklerinin ve tercihlerinin kavranmasında da önemli bir birikim sağlayacaktır.

Bu kısımda da veri tabanından seçilen parametrelere ait bilgilerin istatistiksel olarak değerlendirilmesinde, sıklık dağılımları ve parametrelerin birbirleriyle oluşturdukları çapraz tablolardan yararlanılacaktır. Özellikle parametrelerin 2'li ve 3'lü ilişkilerinin değerlendirileceği çapraz tablolar, yer değiştiren firmaların iktisadi ve mekansal benzerliklerinin ya da farklılıklarının ortaya konulmasında önemli ipuçları sağlayacaktır.

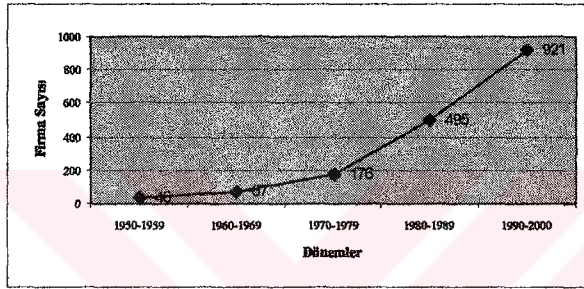
4.1.1. Firma Sayısı, Kuruluş ve Yer Değiştirme Yılları İtibariyle Değerlendirme

1950-2000 yılları arasında kurulan ve halen faal olan firmalardan 50 yıllık kesit içerisinde mekansal olarak yer değiştirenlerin, iktisadi ve mekansal anlamda genel özelliklerinin ortaya konulacağı bu bölümde, öncelikle üretim yerini değiştiren ve değiştirmeyen firmalar ele alınacak olursa, 1950-2000 yılları arasında kurulan ve hala üretim faaliyetlerine devam eden toplam 4470 firmadan 1699 tanesinin yani %36'sının 50 yıllık dönem içerisinde yer değiştirdiği görülmektedir (Bkz.Tablo 4.1). Bir başka deyişle üretim faaliyetine devam eden firmaların 1/3'ü kurulduktan sonraki süreç içerisinde üretim faaliyetlerini bir başka mekansal noktaya/noktalara taşıma gereksinimi hissetmiştir.

Tablo 4.1 1950-2000 Yılları Arasında Kurulan ve Yer Değiştiren Firmaların Dönemler İtibariyle Dağılımı

	1950-1959	1960-1969	1970-1979	1980-1989	1990-2000	TOPLAM
Yer Değiştirmeyen Firmalar	35	58	307	525	2116	3041
Yer Değiştiren Firmalar	40	67	176	495	921	1699
TOPLAM FIRMA SAYISI	75	125	483	1020	3037	4740
Dönem İçerisindeki Yer Değiştirme Oranı	0,53	0,54	0,36	0,49	0,30	0,36

Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı 2001

Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı

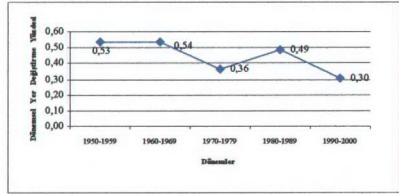
Grafik 4.1. Dönemler İtibariyle Yer Değiştiren Firma Sayılarının Dağılımı

Yer değiştiren firmaların kuruluş tarihleri 50 yıllık dönem sonuna doğru kurulan firma sayısındaki artışa paralel bir gelişim çizgisi izlemiştir. Özellikle kurulan toplam firma sayısındaki 1980 öncesi ve 1980 sonrası dönemde gözlenen değişim, yer değiştiren firmalar açısından da benzer bir eğilim göstermektedir. 50 yıllık kesitte yer değiştiren 1699 firmanın % 83'ü 1980 yılından sonra kurulan firmalardan oluşmaktadır (Bkz. Grafik 4.1). Toplam yer değiştiren firma sayısının %54'ünün ise 1990 yılından sonraki 10 yıllık dönemde kurulan firmalardan oluşması ise oldukça dikkat çekicidir. Dolayısıyla 1980 sonrası uygulanan ihracata dayalı sanayileşme modelinin, İzmir imalat sanayinde kurulan firma sayısını arttırmanın yanında yer değiştiren firma sayısında da benzer bir artış eğilimi yarattığını söylemek mümkündür. Özellikle 1990 sonrası dönemde yer değiştiren firmaların kuruluş yılları daha detaylı bir biçimde incelendiğinde, 1992 ile 1996 yılları arasındaki 4 yıllık dönemde¹ toplam yer değiştiren firma sayısının %35,9'unun kurulmuş olması bu yıllar arasında kurulan firmaların kuruluş yıllarını takip eden ilk yıllar içerisinde yer

¹ Yer değiştiren firmaların 1992-1996 yılları arasındaki kuruluş tarihleri incelenirse; 1992 yılında 120 firma yani %7,1, 1993 yılında 127 firma yani %7,5 ve 1996 yılında 160 firma yani %9,4 olmak üzere 3 yıl toplam yer değiştiren firmalar içerisinde kuruluş tarihleri itibariyle öne çıkmaktadır.

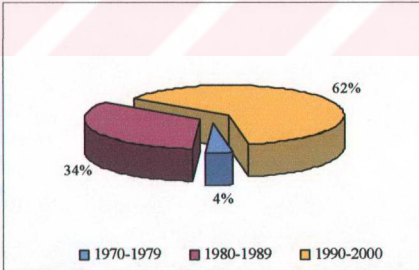
değiştirdiğini göstermektedir. İzmir imalat sanayinin genel yapısı içerisinde de kurulan firma sayıları açısından bu tarihlerin yüksek değerler taşıması, 50 yıllık tarihsel kesit içerisinde bu 4 yılı öne çıkarmaktadır.

Kuruluş tarihleri açısından yapılabilecek bir başka değerlendirme de yer değiştiren firmaların dönemler itibariyle toplam firma sayısı içerisindeki oranına ilişkin olarak yapılabilir (Bkz. Grafik 4.2). 1950-2000 yılları arasında bu oranının genelde bir azalma eğilimi içerisinde olduğu görülmekle beraber 1980-

Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı
Grafik 4.2 Yer Değiştiren Firmaların Dönemler İtibariyle Toplam Firma Sayısı İçerisindeki Yüzdesi

1990 tarihleri arasında %50 gibi değere çıkması dikkat çekicidir. Zira bu dönem bir önceki bölümde de ortaya konduğu gibi kurulan toplam firma sayısı açısından diğer dönemlere göre oldukça düşük bir değer almış ve bu düşüklük 1970'li yılların sonuyla birlikte yaşanan derin ekonomik ve siyasal bunalımın etkilerinin kısmen bu döneme taşınmasının bir sonucu olarak yorumlanmıştır.

Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

Grafik 4.3. Firmaların Yer Değiştirme Yılları İtibariyle Dağılımı

verecektir. Bu bağlamda 1950-2000 yılları arasında yer değiştiren firmaların yer

Firmaların yer değiştirme yılları itibariyle değerlendirmesi ise, İzmir'in genel fiziksel koşulları, planlama süreci, yasal ve örgütsel düzenlemeler gibi yerele bağlı oluşumlarını ve ülkesel ölçekteki ekonomik politikaların yarattığı etkileri firmaların ne tür mekansal telafi mekanizmaları ile gidermeye çalıştıklarının önemli ipuçlarını

değiştirme yılları incelendiğinde, ² toplam yer değiştirmelerin % 96'sının 1980 yılı sonrasında gerçekleştiği görülmektedir (Bkz. Grafik 4.3.). Özellikle yer değiştirmelerin %62' sinin 1990 yılı sonrasında gerçekleşmesi oldukça ilgi çekicidir. Gerek yer değiştiren firmaların kuruluş tarihleri gerekse de yer değiştirmelerin ağırlıkla 1990 sonrası dönemde gerçekleşmesi bu dönemde izlenen ekonomik ve mekansal politikaların önemli bir rolü olmuştur. Bu tarihten sonra küçük ve orta ölçekli sanayilere ilişkin olarak uygulanan destekleme politikaları ile Atatürk Organize Sanayi Bölgesi ve kent içi sanayi siteleri gibi yatırımların faaliyete geçmesinin bu dönemdeki mekansal hareketliliğe bir ivme kazandırdığı söylenebilir.

4.1.2 Sektörel Yapı İtibariyle Değerlendirme

İzmir sanayi coğrafyası içerisinde 1950-2000 yılları arasında yer değiştiren firmaların, sektörler itibariyle dağılımı, yer değiştiren firmaların genel profili hakkında fikir verecek önemli bir değişkendir. Bu değişken, İzmir'in genel sanayi yapısının ortaya konduğu bir önceki kısımda olduğu gibi iki bağlamda tartışılarak ele alınacak ve böylece önceki bölümde gerçekleştirilen değerlendirmelerle ilişki kurulması sağlanmaya çalışılacaktır.

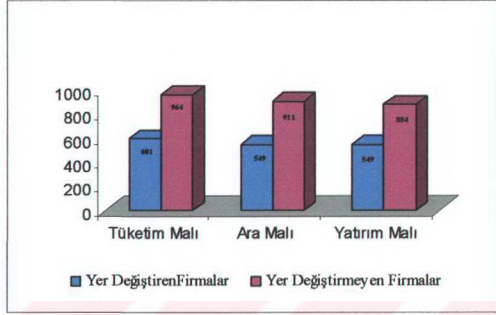
4.1.2.1 Ana Gruplar İtibariyle Değişim

1950-2000 yılları arasında yer değiştiren firmaların ana sektörel gruplar itibariyle firma sayıları açısından dağılımına bakılacak olursa, hemen hemen bütün grupların eşit bir mekansal kayma gösterdiği görülmektedir (Bkz. Grafik 4.4). Bir başka deyişle 50 yıllık kesit içerisinde oluşan ekonomik, siyasal ve mekansal koşullar herhangi bir ana sektörel grupta diğerlerine göre daha fazla firma kurulmasını ya da kurulan bu firmaların daha fazla mekansal kayma göstermesini nedenleyecek koşullar yaratmamıştır.

² Bu değerlendirme, EBSO sicil kayıtlarında her bir firma için yer değiştirme yılına ilişkin veri elde edilemediği için yer değiştirme yılı bilgisi elde edilebilen firmalar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu da toplam yer değiştirmelerin yaklaşık %60'mı içermektedir.

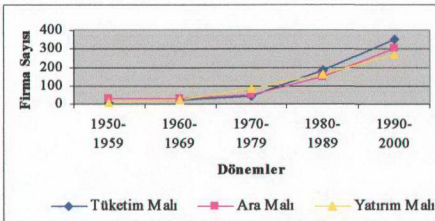
Ancak, bu ana sektörel gruplar firmaların kuruluş yıllarına göre dönemler itibariyle ele alındığında ise, 1950-1960 döneminde kurulan firmalardan ara malları grubunun %62,50'lik bir oranla öne çıktığı görülmektedir. 1960-1970 döneminde ara malları grubu %37,31'lik bir payla toplam firma sayısını içerisindeki

dönemsel ağırlığını korurken, 1970-1980 döneminde kurulan ve yer değiştiren toplam 176 firmanın %46,59'unu oluşturan yatırım malları grubu, bu dönemdeki en ağırlıklı ana sektörel grubu oluşturmuştur (Bkz. Grafik 4.5.). 1980 sonrası dönemde ise tüketim malları grubu sırasıyla 1980-1990 döneminde %36,97 ve 1990-2000 döneminde de %38,15 ile 1980 sonrası dönemde kurulan ve yer değiştiren firmalar içerisindeki en ağırlıklı ana sektörel grup halini almıştır.

Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

Grafik 4.4 Yer Değiştiren Firmaların Ana Gruplar İtibariyle Dağılımı

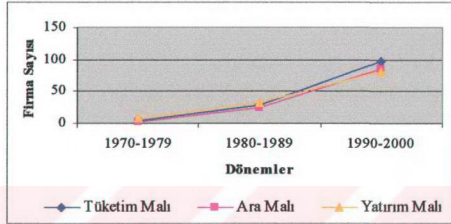
Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

Grafik 4.5 Yer Değiştiren Firmaların Ana Gruplar ve Kuruluş Yılları İtibariyle Dönemsel Dağılımı

Yer değiştiren firmaların kuruluş yılları itibariyle dönemsel dağılımına ilişkin bu değişimleri özetleyecek olursak, 1950-1970 arasında ara malları grubunda kurulan firmalar yer değiştiren firmalar içerisinde en ağırlıklı konumdayken, 1970-

1980 döneminde yatırım malları grubu ve 1980 sonrası dönemde ise tüketim malları grubu kuruluş yılları itibariyle dönemsel olarak kurulan toplam firma sayısı içerisindeki en ağırlıklı ana sektörel gruplar haline gelmişlerdir.

Benzer bir değerlendirme yer değiştirme yılları itibariyle yapılacak olursa, yer değiştirmelerin 1970-1980 dönemi içerisinde başladığı ve bu dönemde yer değiştirmelerin %53'ünün yatırım malları grubunu oluşturan sektörler tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir (Bkz. Grafik

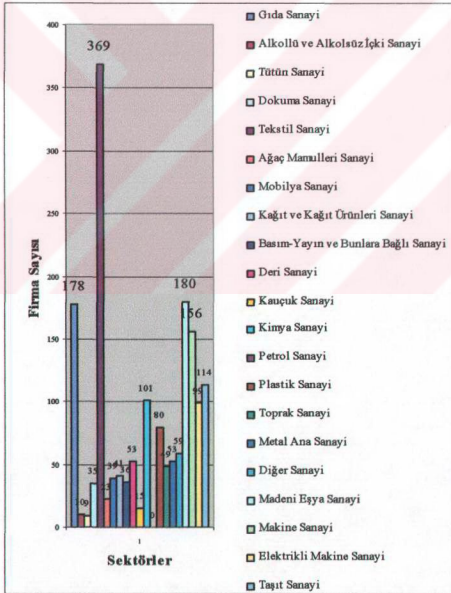
Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

Grafik 4.6 Yer Değiştiren Firmaların Ana Gruplar ve Yer Değiştirme Yılları İtibariyle Dönemsel Dağılımı

4.6). Bu dönemde yatırım malları grubunda gerçekleşen bu yer değiştirmelerin temel nedeni ise, merkezin hemen çeperinde kurulan 1. 2. ve 3. sanayi sitelerinin bu dönem içerisinde faaliyete geçmesi ve daha çok yatırım malları grubunda yer alan sektörler tarafından tercih edilmesi olarak yorumlanabilir. 1980-1990 dönemine gelindiğinde de yine benzer biçimde ana gruplar içerisinde yatırım malları grubu sektörlerinin, toplam yer değiştirmelerin %38,82'sini oluşturmuş oldukları görülmektedir. 1990-2000 döneminde ise ağırlık tüketim malları grubunu oluşturan sektörlerde ortaya çıkmakla birlikte, diğer sektörel grupların oranlarının da çok yakın değerlerle yer aldıkları izlenebilmektedir. 1990-2000 döneminde tüketim malları grubunun toplam yer değiştirmeler içerisinde ağırlıklı sektör olması ise, tekstil sektöründe gerçekleşen mekansal hareketlilik rol oynamıştır. Nitekim, İzmir imalat sanayinin genel yapısına ilişkin olarak bir önceki bölümde yapılan değerlendirmelerde de firma sayısı açısından tüketim malları grubunun 1990-2000 döneminde en fazla artış gösteren grup olduğu bulgulanmıştır.

4.1.2.2. Alt Sektörel Değişim

1950-2000 yılları arasında yer değiştiren firmaların alt sektörler itibariyle dağılımı incelendiğinde, İzmir imalat sanayinde 50 yıllık kesitte gözlemlenen mekansal kaymaların sektöre bağlı olarak bir farklılık gösterip göstermediği daha somut bir biçimde okunabilmektedir. Öncelikle yer değiştiren firmaların sektörel dağılımına bakacak olursak, toplam yer değiştiren firma sayısı içerisinde tekstil sektörünün %21,72, madeni eşya sektörünün %10,59, gıda sektörünün %10,48 ve makine sektörünün ise %9,18 ile en fazla yer değişikliği gösteren sektörler olduğu görülmektedir (Bkz. Grafik 4.7). Bu süreç içerisinde kurulan toplam firma sayısı açısından da en fazla firmaya sahip sektörlerin yine bu 4 sektör olması, yer değiştirme sayısının bu sektörlerde yüksek

Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

Grafik 4.7 Yer Değiştiren Firmaların Sektörel Dağılımı

değerler almasında önemli bir etken olabileceği düşüncesini ortaya çıkarmakta; ama aynı zamanda bu 4 sektörün toplam yer değiştirmelerin %51,97'sini oluşturması, 50 yıllık kesit içerisinde oluşan ekonomik, siyasal ve mekansal gelişme ve dönüşümlere uyum sağlama biçimi olarak en fazla bu sektörlerin mekansal kayma eğilimi içerisine girmiş olabileceklere düşüncesini de beraberinde getirmektedir.

Bunun dışında kurulan firma sayısı ile yer değiştiren firma sayısı arasındaki ilişki bağlamında, bir tek deri

sanayinin, diğer sektörlerdeki ilişki dışında bir eğilim göstermiş olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu eğilimin temel nedeni, 1990 sonrasında bir çoğu Yeşildere ve çevresinde bulunan deri firmaların yarattığı olumsuz çevresel etkiler nedeni ile zorunlu olarak Menemen'de kurulan Deri Organize Sanayi Bölgesi'ne veya kent dışındaki bölgelere çıkarılması ile Konak ve çevresinde yer alan ayakkabı imalathanelerinin kent çeperinde oluşturulan ihtisaslaşmış sanayi sitesine taşınmasıdır.

Firma sayıları açısından ana sektörel gruplar içerisindeki alt sektörel dağılımlara göre ise, tüketim malları grubunda gıda ve tekstil sanayi temel sektörleri oluştururken, ara malları grubunda kimya ve plastik sanayi, yatırım malları grubunda ise madeni eşya ve makine sanayi ağırlıklı sektörleri oluşturmaktadır (Bkz Tablo 4.2).

Tablo 4.2 1950-2000 Yılları Arasında Yer Değiştiren Firmaların Alt Sektörler İtibariyle Dağılımı

SEKTÖRLER	Firma Sayısı	Ana Sektörel Grup İçerisindeki Yüzde	Toplam Firma Sayısı İçerisindeki Yüzde
Gıda Sanayi	178	29,62	10,48
Alkollü ve Alkolstiz İçki Sanayi	10	1,66	0,59
Tütün Sanayi	9	1,50	0,53
Dokuma Sanayi	35	5,82	2,06
Tekstil Sanayi	369	61,40	21,72
TÜKETİM MALI	601	100,00	35,37
Ağaç Mamulleri Sanayi	23	4,19	1,35
Mobilya Sanayi	39	7,10	2,30
Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sanayi	41	7,47	2,41
Basım-Yayın ve Bunlara Bağlı Sanayi	36	6,56	2,12
Deri Sanayi	53	9,65	3,12
Kauçuk Sanayi	15	2,73	0,88
Kimya Sanayi	101	18,40	5,94
Petrol Sanayi	0	0,00	0,00
Plastik Sanayi	80	14,57	4,71
Toprak Sanayi	49	8,93	2,88
Metal Ana Sanayi	53	9,65	3,12
Diğer Sanayi	59	10,75	3,47
ARA MALI	549	100,00	32,31
Madeni Eşya Sanayi	180	32,79	10,59
Makine Sanayi	156	28,42	9,18
Elektrikli Makine Sanayi	99	18,03	5,83
Taşıt Sanayi	114	20,77	6,71
YATIRIM MALI	549	100,00	32,31
TOPLAM	1699	100	100,00

Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

Yine benzer biçimde ana gruplar içerisindeki alt sektörel gelişmelerinde firma sayısının ağırlığına bağlı bir dağılım göstermesi, genelde yer değiştirmelerin sektöre bağlı bir gelişim göstermediğini ortaya koymaktadır. Bir başka deyişle, sektörel yapı, tek başına yer değiştirmelerde etkin bir faktör oluşturmamaktadır. Bu yargı ilerde diğer değişkenlere yönelik olarak geliştirilecek değerlendirmelerle daha da netlik kazanacaktır. Bu değerlendirmeler, 1950-2000 yılları arasında yer değiştiren ve yer değiştirmeyen firmaların bütün olarak değerlendirildiği Tablo 4.3 incelendiğinde daha net bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu tabloda da görüleceği gibi İzmir imalat sanayinde 1950-2000 yılları arasında kurulan ve halen üretim faaliyetine devam eden firmalar açısından yer değiştirme oranının %38,11 olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle kurulan toplam firma sayısının 1/3'ü zaman içerisinde yer değiştirmiştir.

Tablo 4.3 1950-2000 Yılları Arasında Kurulan Firmaların Yer Değiştirme ve Değiştirmeme Durumuna Göre Sektörel Dağılımı

Sektörler	Yer değiştirmeyen	Toplam İçi %	Yer Değiştiren	Toplam İçi %	TOPLAM
Gıda Sanayi	413	69,88	178	30,12	591
Alkollü ve Alkolsüz İçki Sanayi	20	66,67	10	33,33	30
Tütün Sanayi	22	70,97	9	29,03	31
Dokuma Sanayi	89	71,77	35	28,23	124
Tekstil Sanayi	420	53,23	369	46,77	789
TÜKETİM MALI	964	61,6	601	38,4	1565
Ağaç Mamulleri Sanayi	44	65,67	23	34,33	67
Mobilya Sanayi	53	57,61	39	42,39	92
Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sanayi	48	53,93	41	46,07	89
Basım-Yayın ve Bunlara Bağlı Sanayi	61	62,89	36	37,11	97
Deri Sanayi	83	61,03	53	38,97	136
Kauçuk Sanayi	25	62,5	15	37,5	40
Kimya Sanayi	125	55,31	101	44,69	226
Petrol Sanayi	0	0	0	0	0
Plastik Sanayi	135	62,79	80	37,21	215
Toprak Sanayi	144	74,61	49	25,91	193
Metal Ana Sanayi	116	68,64	53	31,36	169
Diğer Sanayi	77	56,62	59	43,38	136
ARA MALI	911	62,4	549	37,67	1460
Madeni Eşya Sanayi	322	64,14	180	35,86	502
Makine Sanayi	259	62,65	156	37,35	415
Elektrikli Makine Sanayi	115	53,74	99	46,26	214
Taşıt Sanayi	188	62,25	114	37,75	302
YATIRIM MALI	884	61,76	549	38,24	1433
TOPLAM	2759	61,91	1699	38,11	4458

Kaynak: ERSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

Bu yer değiştirme oranını ve ana sektörel grup oranlarını esas alacak olursak, tüketim malları grubunda tekstil sanayi; ara malları grubunda mobilya, kağıt, deri, kimya ve diğer sanayi; yatırım malları grubunda ise elektrikli makine sanayi ortalamasının üzerinde bir yer değiştirme eğilimi göstermiştir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi bu sektörlerde yer alan firmalar kent çeperinde kurulan ihtisaslaşmış organize sitelere gitmeye zorlanmış ve yer değiştirmelerin bir kısmı bu zorunluluk nedeniyle gerçekleşmiştir.

Yer değiştiren firmalar sektörler ve dönemler itibariyle incelendiğinde ise, 2 temel nokta dikkati çekmektedir. Bunlardan birincisi, 1950-2000 yılları arasında kurulan toplam firma sayısının 1980 öncesi ve 1980 sonrası dönemler arasında gösterdiği sayısal farklılık, ikincisi ise, alt sektörel gruplar açısından yer değiştirme eğiliminin yıllarla birlikte sürekli artış eğilimi göstermesine karşın sektörlerin artış oranları arasında oluşan farklılaşmalardır. Öncelikle alt sektörler arası dönemsel farklılaşmaları inceleyecek olursak, 1950-1960 döneminde ara malları grubunda yer alan kimya sanayinin, bu dönemde kurulan ve zaman içerisinde yer değiştiren en ağırlık sektör olarak ortaya çıktığı görölmektedir (Bkz. Tablo 4.4).

Özellikle bu dönemde kurulmuş olan sabun, deterjan ve tarımsal ilaç fabrikalarının yer değiştirdiği görölrken, kimya sektörünün kurulan toplam firma sayısı içerisindeki sayısının yüksek oluşu, yer değiştirmelerin dönem içerisinde bu sektör özelinde ağırlıklı olmasında etkili olmuştur. 1960-1970 döneminde ise tüketim malları grubunda yer alan ve tuz, süt, et gibi temel yiyecek maddeleri üretimi yapan sektörlerden oluşan gıda sanayi %14,9 ile ağırlık sektör olurken, yine benzer bir biçimde bu dönemde kurulan toplam firma sayısı içerisinde gıda sektörü en fazla firmaya sahip sektör olmuştur.

Tablo 4.4. 1950-2000 Yılları Arasında Yer Değiştiren Firmaların Sektörler ve Kuruluş Tarihleri İtibarıyla Dağılımı

Sektörler	1950-1959	Dönem %	1960-1969	Dönem %	1970-1979	Dönem %	1980-1989	Dönem %	1990-2000	Dönem %	1980-2000 Toplam	Genel Toplam
Gıda Searay	4	66,67	10	52,63	18	42,86	32	40	21,86	106	30,20	178
Alkollü ve Alkolsüz İçki Searay	1	16,67	3	15,79	3	7,14	7	0	0,00	3	0,85	10
İtina Searay	0	0,00	1	5,26	3	7,14	4	4	2,19	1	0,28	5
Doküman Searay	1	16,67	2	10,53	1	2,38	4	11	6,01	20	5,70	35
Tekstil Searay	0	0,00	3	15,79	17	40,48	20	128	69,95	221	62,96	369
TUKETİM MALI	6	15,00	19	28,46	42	24,86	67	183	36,97	351	38,15	601
Ağaç Mürelleri Searay	3	12,00	0	0,00	1	1,92	4	8	5,41	11	3,68	23
Möbiilya Searay	1	4,00	0	0,00	2	3,85	3	9	6,08	27	9,03	39
Kağıt ve Kağıt Ürünleri Searay	1	4,00	2	8,00	1	1,92	4	14	9,46	23	7,69	41
Besim+Yapın ve Bunlara Bağlı Searay	4	16,00	2	8,00	4	7,69	10	13	8,78	13	4,35	36
Deri Searay	2	8,00	1	4,00	1	1,92	4	9	6,08	40	13,38	53
Konçak Searay	0	0,00	1	4,00	2	3,85	3	5	3,38	7	2,34	15
Kıyasa Searay	8	32,00	3	12,00	11	21,15	22	28	18,92	51	17,06	101
Plastik Searay	0	0,00	6	24,00	19	36,54	25	15	10,14	40	13,38	80
İtoprak Searay	3	12,00	1	4,00	2	3,85	6	9	6,08	34	11,37	43
Metali Ara Searay	2	8,00	6	24,00	6	11,54	14	20	13,51	19	6,35	53
Diğer Searay	1	4,00	3	12,00	3	5,77	7	18	12,16	34	11,37	59
ARA MALI	25	62,50	25	37,31	52	29,55	102	148	29,90	299	32,50	447
Makine Eşya Searay	3	33,33	7	30,43	22	26,83	32	46	28,05	102	37,78	148
Makine Searay	3	33,33	6	26,09	24	29,27	33	46	28,05	76	28,15	155
Elektronik Makine Searay	1	11,11	4	17,39	14	17,07	19	31	18,90	49	18,15	80
Taşıt Searay	2	22,22	6	26,09	22	26,83	30	41	25,00	43	15,93	84
YATIRIM MALI	9	22,50	23	34,33	82	46,59	114	164	33,13	270	29,35	434
TOPLAM	40	100,00	67	100,00	176	100,00	283	495	100,00	920	100,00	1699

* Maden Searay ile Toprak Searay İçerisinde yer alan İnşaat Searay tablodaki değeriyle dışı bırakılmıştır.

Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

1970-1980 dönemine gelindiğinde ise, yatırım malları sektörleri olan madeni eşya, elektrikli makineler ve taşıt sanayinin, gerek kurulan toplam firma sayısı ve gerekse de yer değiştiren firma sayısı açısından en ağırlıklı sektörler haline geldiği görülmektedir. 1980-1990 yılları arasında tekstilden konfeksiyon, deri ve kürk giyim eşyası ile yatırım mallarından madeni eşya, makine ve taşıt sektörleri 1990-2000 yılları arasında ise tekstil, gıda ve madeni eşya sektörleri benzer bir biçimde kurulan toplam firma sayısı ile yer değiştiren firma sayıları açılardan en fazla firmaya sahip sektörler halini almışlardır. Dolayısıyla kuruluş yılları itibariyle yer değişikliği gösteren firmaların sektörel ağırlıklarının, aynı dönemde kurulan firma sayısının sektörlerde yüksek olması ile ilişkili olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 4.5. Yer Değiştiren Firmaların Sektör ve Kuruluş Dönemlerine Göre Dağılımı

Sektörler	Kuruluş Dönemi		Artış Miktarı
	1950-1980	1980-2000	
Gıda Sanayi	32	146	4,56
Alkollü ve Alkolsüz İçki Sanayi	7	3	0,43
Tütün Sanayi	4	5	1,25
Dokuma Sanayi	4	31	7,75
Tekstil Sanayi	20	349	17,45
TÜKETİM MALI	67	534	7,97
Ağaç Mamulleri Sanayi	4	19	4,75
Mobilya Sanayi	3	36	12,00
Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sanayi	4	37	9,25
Basım-Yayın ve Bunlara Bağlı Sanayi	10	26	2,60
Deri Sanayi	4	49	12,25
Kauçuk Sanayi	3	12	4,00
Kimya Sanayi	22	79	3,59
Plastik Sanayi	25	55	2,20
Toprak Sanayi	6	43	7,17
Metal Ana Sanayi	14	39	2,79
Diğer Sanayi	7	52	7,43
ARA MALI	102	447	4,38
Madeni Eşya Sanayi	32	148	4,63
Makine Sanayi	33	122	3,70
Elektrikli Makine Sanayi	19	80	4,21
Taşıt Sanayi	30	84	2,80
YATIRIM MALI	114	434	3,81
TOPLAM	283	1415	5,00

Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

1980 öncesi ve 1980 sonrası dönemde kurulan ve 50 yıllık dönemde yer değiştiren firma sayıları sektörler itibariyle değerlendirecek olursak, 1980 yılının İzmir imalat sanayinin genel yapısına benzer biçimde yer değiştirmeler açısından da önemli bir kırılma noktası olduğu söylenebilir (Bkz. Tablo 4.5). 1980 öncesi ve 1980 sonrası dönemde kurulan firma sayılarının artış oranlarını dikkate alarak yapılacak bir değerlendirmede, tekstil, mobilya ve deri sanayilerinin yer değiştirme sayısı açısından önemli bir artış gösterdiği görülmektedir. Bu sektörlerde görülen bu yüksek artış tekstil sektörü açısından kurulan firma sayısındaki artışla açıklanabilirken, mobilya ve deri sektöründeki artışları ise, 1989 sonrası dönemde kent çeperinde kurulan ihtisaslaşmış OSB ve sanayi siteleri ile açıklamak mümkündür. Bunun yanında özellikle 1980 sonrası ihracata dayalı sanayileşme modeli çerçevesinde tekstil ve deri sektörlerinin ihracat potansiyeli en yüksek sektörler olması, 1980 sonrası dönemde kurulan firma sayısı açısından gösterdikleri artışın, yani bu oranın yüksek çıkmasının bir diğer önemli etkeni olarak ortaya çıkmaktadır.

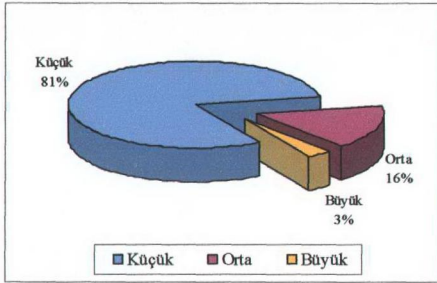
4.1.3. İşgücü Dağılımı

İzmir imalat sanayinde 1950-2000 yılları arasında kurulan ve yine bu dönem zarfında yer değiştiren firmaların istihdam yapısı, yer değiştiren firmaların ölçeği konusunda bilgi verecek en önemli değişkenlerden birisidir. Bu nedenle çalışmada firmaların işgücü sayıları öncelikle 7 grupta ölçeklendirilmiş, daha sonra bu gruplar küçük, orta ve büyük ölçekli firmalar olmak üzere 3 ana grupta toplanmıştır. Bu çerçevede 1950-2000 yılları arasında yer değiştiren firmalar 7 ölçekli gruplama itibariyle değerlendirildiğinde, yer değiştiren firmaların ağırlıkla 0-49 işçi arasında işçi istihdam eden firmalardan oluştuğu görülmektedir (Bkz. Tablo 4.6). Bu dağılım içerisinde 0-9 işçi çalıştıran firmalar

Tablo 4.6 Yer Değiştiren Firmaların Firma Sayısı ve İstihdam Grupları İtibariyle Dağılımı

İşçi Sayıları	Firma Sayısı	%
0-9 işçi	578	0,34
10-24 işçi	437	0,26
25-49 işçi	352	0,21
50-99 işçi	181	0,11
100-199 işçi	93	0,05
200-499 işçi	48	0,03
500 + işçi	10	0,01
TOPLAM	1699	100,00

Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri
tahmin - 2001

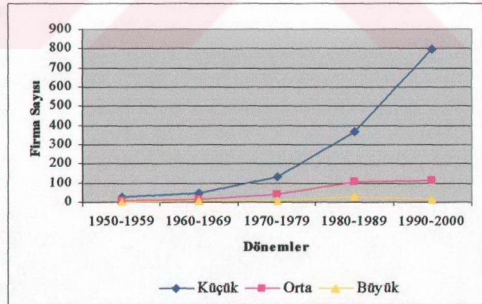

Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

Grafik 4.8 Yer Değiştiren Firmaların İşgücü Grupları İtibariyle Dağılımı

toplam yer değiştirmeler içerisinde %34 ile en ağırlıklı işgücü grubunu oluştururken, 500 işçiden fazla çalıştıran firmalar ise %1 ile en az yer değiştirmenin görüldüğü grup olmuştur. İşgücü gruplarına daha genel bir noktadan bakıldığında ise, yer değiştiren firmaların ölçeği daha net bir biçimde okunabilmektedir. Grafik 4.8'de de görüldüğü gibi, 50 yıllık kesitte yer değiştiren firmaların %81'i 0-49 işçi çalıştıran ve ölçek açısından "küçük ölçekli firmalar" olarak nitelendirdiğimiz firmalardan oluşmaktadır. Bu dağılıma KOBİ tanımı çerçevesinde baktığımızda ise, oran %97 gibi neredeyse yer değiştiren firmaların tamamını kapsayan bir değere ulaşmaktadır. Bu bağlamda gerek EBSO'ya kayıtlı ve İzmir sanayi coğrafyasının büyük bir kısmını oluşturan firmaların, gerekse de Türkiye genelindeki imalat sanayinin firma ölçeği açısından benzer bir dağılım göstermesi, yer değiştiren firmalar açısından ortaya çıkan bu durumun şartıcı olmadığını göstermektedir.

İzmir imalat sanayinde yer değiştiren firmaları dönemler ve firma ölçekleri açılarından değerlendirecek olursak, 50 yıllık kesitte yer değiştiren firmaların

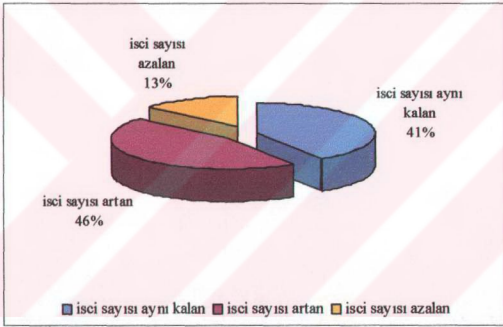

Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

Grafik 4.9 Yer Değiştiren Firmaların İşgücü Grupları ve Dönemler İtibariyle Dağılımı

1970'li yıllardan sonra küçük ölçekli firma yapısına doğru bir kayma gösterdiği ortaya çıkmaktadır (Bkz. Grafik 4.9). Bir başka deyişle İzmir sanayi coğrafyasını oluşturan firmalardan 1950-2000 yılları arasında yer değiştirenler, 1970'li yıllardan sonra ağırlıkla küçük ölçekli firmalardan oluşmaktadır. 1980 sonrası dönemde ise, bu oran daha da artmış ve toplam yer değiştirmelerin yaklaşık %85'i küçük ölçekli firmalar tarafından gerçekleştirilmiştir.

İşgücü açısından bir başka değerlendirme de firmaların kuruluş yıllarında istihdam ettiği işçi sayısı ile bugünkü işçi sayısının karşılaştırılmasına yönelik olarak yapılabilir. İzmir sanayi coğrafyasını oluşturan tüm firmaların değerlendirmesinde toplam firma sayısının %52'sinde işçi sayısının değişmediği, %33'ünde arttığı, %15'inde ise azaldığı

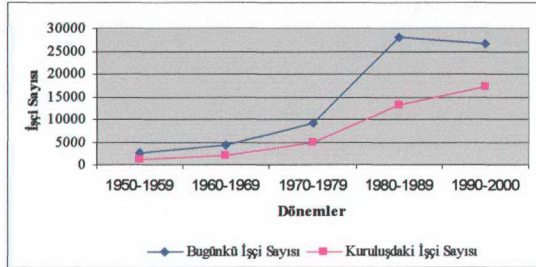
Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

Grafik 4.10 Yer Değiştiren Firmaların Kuruluş ve Bugünkü İşgücü Grupları İtibariyle Dağılımı

ortaya çıkmıştır. Yer değiştiren firmalar açısından istihdamdaki değişim incelendiğinde, dönem içerisinde işgücünü arttıran firma sayısı oranının %33'den %46'ya yükseldiği görülmektedir (Bkz. Grafik 4.10). Bu durum, özellikle yer değiştiren firmaların ölçeklerinin büyüdüğünü

göstermektedir. Bir başka deyişle firmaların ağırlıkla ölçek büyümesi nedeniyle yer değiştirdiği söylenebilir. Grafik 4.11'de de izlenebildiği gibi istihdamdaki bu değişim dönemsel olarak ele alındığında 1970'li yıllarla birlikte kurulan firmaların dönem içerisinde istihdam sayısı artmaktadır. Ancak, 1990 yılında dönem başlangıcından itibaren gözlemlenen bu artış eğilimi,

aşağıya doğru bir seyir göstermeye başlamıştır. Yine 1970 yılından itibaren kuruluşdaki işçi sayısı ile bugünkü işçi sayısı arasındaki farkın açılması bu tarihten itibaren kurulan firmaların önceki

Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

Grafik 4.11 Yer Değiştiren Firmaların Kuruluş ve Bugünkü İşgücü Gruplarının Dönemler İtibariyle Dağılımı

dönemlere göre daha fazla istihdam artışı gösterdiklerini de ortaya koymaktadır. Oysa ki İzmir sanayi coğrafyasının genel yapısına ilişkin olarak yapılan değerlendirmelerde her iki parametrenin de birbirine yakın bir eğilim gösterdiği görülmektedir. Dolayısıyla, bu grafikte de görüldüğü biçimi ile, firmaların üretim kapasitelerinin büyümesi nedeniyle yer değiştirdiğini söylemek mümkündür.

İzmir sanayi coğrafyası içerisinde yer değiştiren firmaların işgücü yapısına ilişkin bir diğer önemli inceleme de firmaların sektörler itibariyle toplam istihdam sayılarına ilişkin olarak gerçekleştirilebilir. Tablo 4.7'de görüleceği gibi, 2000 yılı itibariyle EBSO'ya kayıtlı toplam 4.458 firmada 176.529 kişi istihdam ettiği ve bu 4.458 firmanın 74.859 kişiyi istihdam eden 1.699 tanesinin üretim yerini zaman içerisinde değiştirmiş olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle 50 yıllık kesitte kurulan toplam firma sayısının yaklaşık % 35'i zaman içerisinde yer değiştirirken, toplam istihdamın %43'ü yer değiştiren bu firmalar tarafından istihdam edilmiştir. Bu sonuç, yer değiştiren firmaların sermaye yoğun firmalardan çok emek yoğun firmalar olduğunu ortaya koymaktadır. Yer değiştiren firmaların istihdam sayılarını sektörel bazda inceleyecek olursak bu durum daha net ortaya çıkacaktır. Yer değiştiren ve değiştirmeyen firmaların toplam istihdam sayılarını firma sayılarına bölerek elde edeceğimiz ortalama işçi sayılarını karşılaştırdığımızda, bir çok sektörde yer değiştiren firmaların ortalama işçi sayılarının

yer değiştirmeyenlere oranla daha yüksek olduğu görölmektedir. Örneğin gıda sektöründe yer değiştiren firmaların ortalama işçi sayısı 66 iken yer değiştirmeyenlerde bu sayı 44'e, yine benzer biçimde tekstil sanayinde 56'dan 42'ye, madeni eşya sanayinde 21'den 15'e, plastik sanayinde ise 50'den 14'e düşmektedir. Bu değerler yukarıda da ifade edildiği gibi, yer değiştirmelerin firmanın faaliyet kolu ne olursa olsun temelde emek yoğun firma tiplerinde gerçekteştiğini göstermektedir.

Tablo 4.7 Yer Değiştiren Firmaların Sektör, Firma Sayısı ve İşgücü İtibariyle Dağılımı

Sektörler	Yer Değiştiren		Yer Değiştirmeyen		Toplam	
	Firma Sayısı	İşgücü	Firma Sayısı	İşgücü	Firma Sayısı	İşgücü
Gıda Sanayi	178	11520	413	18402	591	29922
Alkollü ve Alkolsüz İçki Sanayi	10	310	20	1143	30	1453
Tütün Sanayi	9	3185	22	5658	31	8843
Dokuma Sanayi	35	1227	89	8927	124	10154
Tekstil Sanayi	369	20911	420	17856	789	38767
TÜKETİM MALI	601	37153	964	51986	1565	89139
Ağaç Mamulleri Sanayi	23	395	44	801	67	1196
Mobilya Sanayi	39	711	53	989	92	1700
Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sanayi	41	1323	48	2010	89	3333
Basım-Yayın ve Bunlara Bağlı Sanayi	36	760	61	1093	97	1853
Deri Sanayi	53	1944	83	2288	136	4232
Kauçuk Sanayi	15	426	25	607	40	1033
Kirmya Sanayi	101	2838	125	3742	226	6580
Plastik Sanayi	80	4057	135	2008	215	6065
Toprak Sanayi	49	5868	144	9249	193	15117
Metal Ana Sanayi	53	1933	116	5192	169	7125
Diğer Sanayi	59	1614	77	2219	136	3833
ARA MALI	549	21869	911	30198	1460	52067
Madeni Eşya Sanayi	180	3829	322	4945	502	8774
Makine Sanayi	156	3164	259	3636	415	6800
Elektrikli Makine Sanayi	99	3403	115	3366	214	6769
Taşıt Sanayi	114	5441	188	7539	302	12980
YATIRIM MALI	549	15837	884	19486	1433	35323
TOPLAM	1699	74859	2759	101670	4458	176529

Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

Yer değiştirmelerin firmanın faaliyet kolu ne olursa olsun temelde emek yoğun firma tiplerinde gerçekteştiği yönündeki yargıyı kuvvetlendirmek için, yer değiştiren ve yer değiştirmeyen firmaların sektör ve işgücü grupları itibariyle dağılımına bakabiliriz. Tablo 4.8'de göröldüğu gibi 25 işçiden fazla işçi çalıştıran firmaların oluşturduğu gruplarda tekstil, kimya, plastik, diğer, makine, elektrikli makine ve taşıt sektörlerinin yer değiştiren firma sayısının yerinde kalan firma sayısından yüksek olması dikkati çekmektedir.

Tablo 4.8 Yer Değiştiren ve Yer Değiştirmeyen Firmaların Sektör ve İşgücü Grupları İtibarıyla Dağılımı

Sektörler	0-9 İsci		19-24 İsci		25-49 İsci		50-99 İsci		100-199 İsci		200-499 İsci		500 + İsci		Genel Toplam
	y.kalan	y.değiştiren	y.kalan	y.değiştiren	y.kalan	y.değiştiren	y.kalan	y.değiştiren	y.kalan	y.değiştiren	y.kalan	y.değiştiren	y.kalan	y.değiştiren	
Gıda Sanayi	180	52	100	41	63	36	29	22	22	13	13	11	6	3	591
Alkolli ve Alkololuz (ışı) Sanayi	2	2	4	4	2	3	2	1	3	1	3	4	4	2	30
Tütün Sanayi	19	10	21	5	24	13	10	6	2	3	8	4	4	2	31
Doküman Sanayi	106	54	116	89	97	108	64	69	30	33	8	1	5	2	124
TÜKETİM MALI	317	118	243	140	187	161	105	98	58	47	37	29	17	8	1585
Araç Mamlurleri Sanayi	26	14	10	4	5	3	1	2	2	2	2	2	2	2	67
Möbiilya Sanayi	28	14	11	17	10	6	3	2	1	1	1	1	1	1	89
Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sanayi	29	16	7	12	4	6	1	5	5	1	1	1	1	1	89
Besim-Yöym ve Barımlar Bağlı Sanay	34	17	15	10	7	5	4	3	1	1	1	1	1	1	97
Deri Sanayi	17	11	33	20	22	12	9	5	1	4	1	1	1	1	136
Kauçuk Sanayi	14	6	4	5	4	2	2	2	1	1	1	1	1	1	40
Kimya Sanayi	69	52	30	21	15	17	5	7	5	1	3	3	1	1	226
Plasşık Sanayi	81	24	35	21	12	17	6	7	1	6	6	5	3	1	215
Torunak Sanayi	119	55	102	58	27	24	22	12	8	7	6	4	3	1	448
Metal Ana Sanayi	50	17	28	16	19	11	7	5	6	3	4	1	2	1	169
Diğer Sanayi	41	24	21	14	7	13	2	5	4	3	2	2	4	2	136
AKRA MALI	508	250	296	198	132	116	62	64	35	27	14	15	7	1	1771
Madeni Erya Sanayi	192	84	88	59	27	22	8	8	5	6	2	1	1	1	502
Makine Sanayi	166	80	70	39	11	22	9	8	3	6	1	1	1	1	415
Elektrikli Makine Sanayi	66	43	27	22	11	18	6	11	1	3	2	1	2	1	214
Taşıt Sanayi	96	38	53	26	18	25	12	10	4	9	3	5	2	1	302
YATIRIM MALI	520	245	238	146	67	87	35	37	13	24	8	7	4	2	1433
TOPLAM	1345	613	777	484	386	364	202	189	106	98	69	51	28	11	4713

Maden sektöru değerlendirme dışı bırakılmıştır.

Kaynak: EİRSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

Sektörel bazda 25 işçiden fazla işçi çalıştıran işgücü gruplarında oluşan bu yoğunlaşma eğilimi, yer değiştirmenin sermaye yoğun firma yapısına geçildikçe yer değiştirme maliyetlerinin artması nedeniyle daha zor gerçekleştiğinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

4.1.4. Firma Yapısı

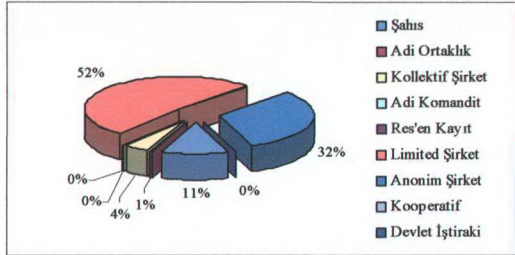
İzmir sanayi coğrafyasında yer değiştiren firmaların genel profilini tanımlamada kullandığımız bir diğer değişken de firma yapısıdır. Özellikle bugünkü işlerliğiyle Sermaye Piyasası Kurulu tarafından getirilen kıstaslar çerçevesinde limited şirketlerin, en az 5 milyar sermaye ve iki veya daha fazla gerçek veya tüzel kişiyle, anonim şirketlerin ise en az 50 milyar sermaye ve 5 ortak ile kurulma zorunluluğu imalat sanayinin sermaye yapısı hakkında önemli ipuçları elde edilmesine olanak tanımaktadır. Bu çerçevede İzmir imalat sanayini oluşturan firmaların bütününe ilişkin olarak bir değerlendirme yapıldığında toplam firma sayısının %57'sinin limited şirket statüsünde olduğu görülmektedir. Firma türünün imalat sanayi içerisinde bu derece ağırlıklı olması ise, sermaye yapısı kapitalistleşmemiş ülkelerde, limited şirketlerin kuruluş kolaylığı, ortak sayısı ve sermaye yapısı itibarıyla en çok tercih edilen şirket türü olması temellendirilmiştir. (Bkz. Tablo 4.9).

Tablo 4.9 Yer Değiştiren Firmaların Firma Türleri İtibarıyla Dağılımı

Firma Türü	Y. Değiştiren Firmalar		Y. Değiştirmeyen Firmalar		Toplam Firma Sayısı
	Firma Sayısı	Yüzde	Firma Sayısı	Yüzde	
Şahıs	193	11,5	352	11,6	545
Adi Ortaklık	10	0,6	18	0,6	28
Kollektif Şirket	71	2,8	62	2,0	133
Adi Komandit	4	0,2	5	0,2	9
Res'en Kayıt	2	0,2	7	0,2	9
Limited Şirket	878	55,3	1745	57,4	2623
Anonim Şirket	538	28,7	824	27,1	1362
Kooperatif	2	0,6	25	0,8	27
Devlet İştiraki	0	0,1	4	0,1	4
Toplam	1699	100	3041	100	4740

Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

Benzer bir inceleme bu defa, İzmir imalat sanayinde yer değiştiren firmalara ilişkin olarak gerçekleştirilecek olursa, 1950-2000 yılları arasında yer değiştiren firmaların %55'inin limited şirket statüsünde %32'sinin ise anonim şirket statüsünde olduğu

Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

Grafik 4.12 Yer Değiştiren Firmaların Firma Türleri İtibariyle Dağılımı

görülmektedir (Bkz. Grafik 4.12). Dolayısıyla 50 milyarın altında sermayeye sahip firmaları küçük ölçekli firmalar olarak nitelendirecek olursak, 1950-2000 yılları arasında yer değiştiren toplam firma sayısının % 67'sinin küçük ölçekli firmalardan oluştuğunu söylemek mümkündür. Bu yapı da yer değiştiren firmaların genelde küçük sermayeli şahıs veya limited şirketi olarak kurulduğu ve yer değiştirme potansiyelinin sermaye yoğun ve büyük firmalara göre daha kolay olduğunu göstermektedir.

Yer değiştiren firmalar, şirket türleri ve dönemler itibariyle ele alındığında ise, 1950-1980 döneminde anonim şirketlerin, 1980 sonrası dönemde ise limited şirket statüsünde kurulan firmaların yer değiştirmelerde ağırlıklı türler oldukları görülmektedir (Bkz. Tablo 4.10).

Tablo 4.10 Yer Değiştiren Firmaların, Şirket Türü ve Dönemler İtibariyle Dağılımı

Firma Türü	Dönemler					Toplam
	1950-1959	1960-1969	1970-1979	1980-1989	1990-2000	
Şahıs	17	14	39	50	73	193
Adi Ortaklık	2	0	3	3	2	10
Kollektif Şirket	3	17	30	17	4	71
Adi Komandit	0	1	1	1	1	4
Res'en Kayıt	1	1	0	0		2
Limited Şirket	4	6	27	183	659	878
Anonim Şirket	12	28	75	241	182	538
Kooperatif	1	0	1	0	0	2
Devlet İştiraki	0	0	0	0	0	0
Toplam	40	67	176	495	921	1699

Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

Bunun yanında yer değiştiren firmaları, firma türü ve işgücü grupları itibariyle inceleyecek olursak küçük ölçekli olarak adlandırdığımız 0-49 işçi çalıştıran grupta ağırlığın şahıs ve limited şirketlerde olduğu, istihdam yapısı büyüdükçe ağırlığın anonim şirkete doğru bir kayma gösterdiği, buna karşın firma sayısının azaldığı görülmektedir (Bkz. Tablo 4.11). Bu sonuç, imalat sanayinin bütününe ilişkin yapılan değerlendirmelerde de benzer sonuçlar göstermektedir. Bir başka deyişle imalat sanayinin genel yapısı içerisinde de firma büyüklüğü arttıkça şirket türü Anonim Şirket statüsüne doğru yığılma göstermektedir. Yer değiştiren firmalar açısından ise, işçi sayısı arttıkça, şirket türünün de daha fazla sermaye ve daha organize bir yönetim yapısı gerektiren anonim şirketlere doğru kaydığı, ancak anonim şirket olma koşullarının özellikle sermaye kullanımı açısından limited şirketlere göre daha yüksek olmasının firma sayısında düşüşlere neden olduğu görülmektedir.

Tablo 4.11 Firma Türlerinin İşgücü Grupları İtibariyle Dağılımı

Firma Türü	İşgücü Grupları							Toplam
	0-9	10-24	25-49	50-99	100-199	200-499	500 +	
Şahıs	122	49	18	4				193
Adi Ortaklık	6	2	2					10
Kollektif Şirket	23	34	8	2	3	1		71
Adi Komandit	2		2					4
Res'en Kayıt			1		1			2
Limited Şirket	337	246	181	86	17	9	2	878
Anonim Şirket	86	106	139	89	72	38	8	538
Kooperatif	1		1					2
Devlet İştiraki	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	577	437	352	181	93	48	10	1699

Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

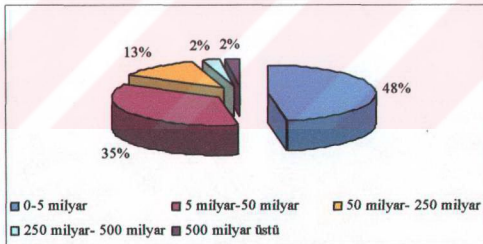
Yer değiştiren firmalar, firma türleri ve sektörler itibariyle incelendiğinde ise, gıda, içki, tütün ve metal ana sanayinde anonim şirket türünün firma sayısı açısından ağırlıklı olduğu, dokuma, kimya, plastik ve elektrikli makine sektörlerinde ise limited ve anonim şirket türlerinin firma sayısı açısından eşit değerde oldukları görülmektedir (Bkz. Tablo 4.12). Dolayısıyla bu sektörlerin sermaye yapısı olarak diğer sektörlerle oranla daha büyük firmalardan oluştuğunu söylemek mümkündür.

Tablo 4.12 Yer Değiştiren Firma Türlerinin Sektörel Dağılımı

Sektörler *	Şahıs	Ağlı Ortaklık	Kooperatif Şirket	Ağlı Kurumlar	Re'smî Kurum	Limited Şirket	Anonim Şirket	Kooperatif	Toplam
Gıda Sanayi	17		4			77	79	1	178
Alkolü ve Alkolüzsü İçki Sanayi	1		1			3	5		10
Tütün Sanayi			1				8		9
Dokuma Sanayi	5		2			14	14		35
Tekstil Sanayi	14	1	8			247	99		369
TÜKETİM MALI	37	1	16	0	0	341	205	1	601
Ağaç Mamulleri Sanayi	2		6			11	4		23
Mobilya Sanayi	7	1	2	1		24	4		39
Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sanayi	3		2			21	15		41
Basım-Yayın ve Bunlara Bağlı Sanayi	6	2	2			14	12		36
Deri Sanayi	3	2	2			40	6		53
Kaçaık Sanayi	1		2			6	6		15
Kimya Sanayi	15		4			41	41		101
Plastik Sanayi	10	1	4			33	32		80
Toprak Sanayi	8		2			24	15		49
Metal Arsa Sanayi	8	1	1	1	1	18	23		53
Diğer Sanayi	8		1			25	25		59
ARA MALI	71	7	28	2	1	257	183	0	549
Maderi Eya Sanayi	24	1	10	1		98	47		181
Makine Sanayi	29	1	8	1		91	24	1	155
Elektrikli Makine Sanayi	20		4			38	37		99
Taşıt Sanayi	13		5			53	42		114
YATIRIM MALI	86	2	27	2	1	280	150	1	549
TOPLAM	194	10	71	4	2	878	538	2	1699

Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

4.1.5. Sermaye Durumu

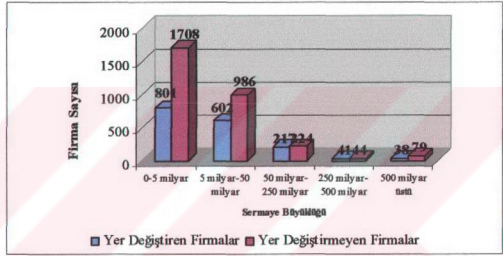
Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

Grafik 4.13 Yer Değiştiren Firmaların Sermaye Büyüklükleri İtibariyle Dağılımı

firmalardan oluştuğu bulgulanmıştır (Bkz. Grafik 4.14). Sermaye Piyasası kurulunun limited şirketler için 5 milyar, anonim şirketler için ise, 50 milyar minimum sermaye büyüklüğü getirdiği göz önüne alınacak olursa, İzmir imalat sanayinde yer değiştiren

İzmir imalat sanayinde 1950-2000 yılları arasında üretim yerini değiştiren firmalar, sermaye büyüklükleri itibariyle incelendiğinde, toplam yer değiştiren firma sayısının % 48'inin 5 milyardan az, %35'inin ise 5 milyar ile 50 milyar sermayeli

firmaların yaklaşık %82'sinin 50 milyar liranın altında sermayeye sahip firmalardan oluştuğu da ortaya çıkmaktadır. Bir başka deyişle sermayesi 50 milyarın altında olan firmaları küçük ölçekli, 50 milyar ile 250 milyar arası sermayeye sahip firmaları orta ölçekli ve 250 milyardan daha büyük firmaların da büyük ölçekli firmalar olarak kategorize edilmesi durumunda, yer değiştiren firmaların sermaye büyüklüğü açısından $\frac{1}{4}$ 'ünün küçük ölçekli firmalardan oluştuğu ortaya çıkmaktadır. Bu durum, Grafik 4.15'de de görüleceği gibi 50 yıllık kesitte üretim yerini değiştirmeyen firmalar açısından da benzer bir nitelik taşımaktadır. Yer değiştirmeyen firmalar açısından da ağırlık 0-50 milyar arası sermayeli ve firma türü olarak şahıs ve limited şirket statüsündeki firmalardan oluşmaktadır.

Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

Grafik 4.14 Yer Değiştiren ve Yer Değiştirmeyen Firmaların Sermaye Büyüklükleri Açısından Karşılaştırılması

Bu durumda, İzmir özelinde meta zincirinin her noktasındaki değeri ve değişim ilişkilerini "kontrol" edebilen holding türü büyük firma yapılanmalarının hala yeterince kurumsallaşmamış olduğu, bir başka deyişle İzmir sanayi sermayesinin gerek sanayinin gelenekselleşmemesi gerekse de yeterli sermaye birikimi oluşturamaması nedeniyle küçük ölçekli işletmelere dayanan bir gelişim gösterdiği yönünde bir önceki bölümde yapılan değerlendirmeyi, yer değiştiren firmalar açısından da söylemek yanlıtıcı olmayacaktır.

Yer değiştiren firmaların sermaye büyüklüklerinin sektörler itibarıyla farklılaşım farklılaşmadığına bakıldığında ise, tüketim malları grubunda yer alan sektörlerin sermaye olarak diğer sektörlerle oranla daha büyük olması dikkati çekmektedir (Bkz. Tablo 413).

Tablo 4.13 Yer Değiştiren Firmaların Sermaye Büyüklüğü ve Sektörler İtibariyle Dağılımı

Sektörler *	Sermaye Büyüklüğü					Toplam
	1	2	3	4	5	
Gıda Sanayi	69	74	25	3	7	178
Alkollü ve Alkolsüz İçki Sanayi	4	3	2		1	10
Tütün Sanayi	1	5	1	2		9
Dokuma Sanayi	12	19	2	1	1	35
Tekstil Sanayi	172	126	51	13	7	369
TÜKETİM MALI	259	227	81	19	16	601
Ağaç Mamulleri Sanayi	15	5	3			23
Mobilya Sanayi	19	18	2			39
Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sanayi	20	15	5		1	41
Basım-Yayın ve Bunlara Bağlı Sanayi	20	8	5	1	2	36
Deri Sanayi	26	17	7	2	1	53
Kauçuk Sanayi	5	9	1			15
Kimya Sanayi	43	36	17	4	1	101
Plastik Sanayi	30	35	7	4	4	80
Toprak Sanayi	24	18	6	1		49
Metal Ana Sanayi	24	17	8	1	3	53
Diğer Sanayi	27	20	10	2		59
ARA MALI	253	198	71	15	12	549
Madeni Eşya Sanayi	105	59	11	2	3	180
Makine Sanayi	93	38	24			155
Elektrikli Makine Sanayi	44	42	10	1	2	99
Taşıt Sanayi	48	37	20	4	5	114
YATIRIM MALI	290	176	65	7	10	549
TOPLAM	802	601	217	41	38	1699

Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

1.0-5 milyar 2..5 milyar-50 milyar 3.50 milyar-250 milyar 4.250 milyar-500 milyar 5.500 milyar üstü

Bir diğer önemli veri de, İzmir imalat sanayinin bütününde de bulgulandığı gibi sermaye büyüklüğünün sektörler itibariyle dağılımında en küçük ve en büyük sermaye gruplarının benzer sektörlerde gösterdiği yığılmalardır. Ortak faaliyet gruplarında oluşan bu yığılmalar, yer değiştiren firmalar açısından da bu gruplarda her iki kapital büyüklüğü arasında oluşan kontrol ilişkilerini gösteren bir ipucu olarak yorumlanabilecektir.

İzmir imalat sanayinin sermaye yapısına ilişkin olarak getirilen bu değerlendirmeleri sermaye büyüklüğü-firma türü ve sermaye büyüklüğü-işgücü grupları itibariyle kurulan çapraz ilişkiler çerçevesinde de test ettiğimizde benzer bulgulara erişilmektedir. Tablo 4.14 incelendiğinde yer değiştiren firmaların sermaye büyüklüğü ve şirket türü açılarından ağırlıklı küçük ölçekli olarak nitelendirdiğimiz grupta yer alan firmalardan oluştuğu görülmektedir .

Tablo 4.14 Yer Değiştiren Firmaların Sermaye Büyüklüğü ve Firma Türü İtibariyle Dağılımı

Firma Türü	Sermaye Büyüklüğü					Toplam
	1	2	3	4	5	
Şahıs	182	11				193
Adi Ortaklık	10					10
Kollektif Şirket	61	8	2			71
Adi Komandit	4					4
Res'en Kayıt	1	1				2
Limited Şirket	510	266	89	7	6	878
Anonim Şirket	31	315	126	34	32	538
Kooperatif	2					2
Devlet İştiraki	0	0	0	0	0	0
Toplam	801	601	217	41	38	1699

Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

1.0-5 milyar 2..5 milyar-50 milyar 3.50 milyar-250 milyar 4.250 milyar-500 milyar 5.500 milyar üstü

Aynı şekilde işgücü gruplarında, sermaye büyüklüğüne bağlı olarak istihdam yapıları doğru orantılı olarak değişmektedir. Bir başka deyişle, istihdam küçüldükçe sermaye

Tablo 4.15 Yer Değiştiren Firmaların Sermaye Büyüklüğü ve İşgücü Grupları İtibariyle Dağılımı

İşgücü Grubu	Sermaye Büyüklüğü					Toplam
	1	2	3	4	5	
0-9	411	139	25	1	1	577
10-24	230	167	32	3	5	437
25-49	110	150	77	9	6	352
50-99	38	89	42	7	5	181
100-199	9	34	29	11	10	93
200-499	2	17	12	8	9	48
500 +	1	5		2	2	10
TOPLAM	801	601	217	41	38	1699

Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

1.0-5 milyar 2..5 milyar-50 milyar 3.50 milyar-250 milyar 4.250 milyar-500 milyar 5.500 milyar üstü

düşmekte, istihdam arttıkça da sermaye büyüklüğü bu artışa paralel olarak artmaktadır (Bkz. Tablo 4.15). Sonuç olarak, tüm bu bulgular, yer değiştiren firmalar açısından küçük sermayeli ve düşük istihdamlı firmaların yer değiştirme yoğunluğunun büyük sermayeli ve yüksek istihdamlı firmalara oranla daha fazla olduğunu göstermektedir. İzmir imalat sanayinin genel yapısında bu tür firmaların ağırlıklı olduğu ve bu eğilimin gelecekte de bu yönde devam edeceği düşünüldüğünde, önümüzdeki dönemde de firmaların mekansal yer değiştirme eğilimlerinin süreceğini söylemek çok yanlış olmayacaktır.

İzmir imalat sanayinin sermaye durumu açısından değerlendirmesinde ele alınması gereken bir başka konu da yabancı sermayeli kuruluşlardır. İzmir imalat sanayinin

Tablo 4.16 Yer Değiştiren Yabancı Sermayeli Firmaların Sektörel Dağılımı

Sektörler *	Yer Değiştiren Yabancı Sermayeli Firma		Toplam Yabancı Sermayeli Firma	
	Firma Sayısı	%	Firma Sayısı	%
Gıda Sanayi	4	20,00	7	9,46
Alkollü ve Alkolsüz İçki Sanayi	0	0,00	3	4,05
Tütün Sanayi	0	0,00	4	5,41
Dokuma Sanayi	0	0,00	2	2,70
Tekstil Sanayi	9	45,00	22	29,73
TÜKETİM MALI	13	65,00	38	51,35
Ağaç Mamulleri Sanayi	0	0,00	0	0,00
Mobilya Sanayi	0	0,00	0	0,00
Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sanayi	0	0,00	1	1,35
Basım-Yayın ve Bunlara Bağlı Sanayi	0	0,00	1	1,35
Deri Sanayi	0	0,00	0	0,00
Kauçuk Sanayi	0	0,00	0	0,00
Kimya Sanayi	2	10,00	5	6,76
Plastik Sanayi	0	0,00	3	4,05
Toprak Sanayi	0	0,00	3	4,05
Metal Ana Sanayi	1	5,00	1	1,35
Diğer Sanayi	1	5,00	4	5,41
ARA MALI	4	20,00	18	24,32
Madeni Eşya Sanayi	0	0,00	3	4,05
Makine Sanayi	1	5,00	3	4,05
Elektrikli Makine Sanayi	1	5,00	6	8,11
Taşıt Sanayi	1	5,00	6	8,11
YATIRIM MALI	3	15,00	18	24,32
TOPLAM	20	100,00	74	100,00

Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

bütününe ilişkin olarak yapılan değerlendirmede İzmir'de yer seçen yabancı sermaye yatırımlarının geldiği ülkelere göre ağırlıklı olarak Batı Avrupa ülkelerine ait firmalardan oluştuğu ve sektörel olarak da tüketim malları grubunda tekstil, gıda; ara malları grubunda kimya; yatırım malları grubunda ise elektrikli makine ve taşıt sektörlerinde yatırım yaptıkları bulgulanmıştır. Yer değiştiren firmalar açısından ise, ağırlığın geleneksel ihraç ürünlerinin yer aldığı tüketim malları grubunda, özellikle de %45 gibi bir oranla tekstil sektöründe olduğu görülmektedir (Bkz. Tablo 4.16).

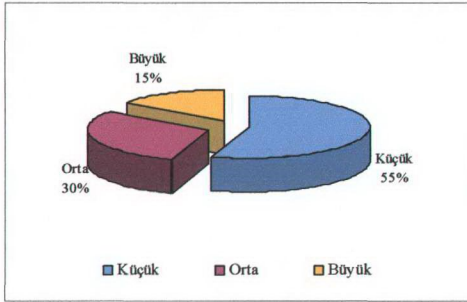
Bu sektörel yapı içerisinde yer değiştiren yabancı sermayeli firmalar sermaye büyüklükleri itibariyle incelendiğinde ise, yer değiştiren toplam 20 firmanın 16 tanesinin yani %80'inin 50 milyarın altında bir sermaye büyüklüğü ile yatırım yaptığı izlenmektedir (Bkz. Tablo 4.17). Bir başka deyişle 1950-2000 yılları arasında İzmir'de yatırım yapan yabancı sermayeli firmaların, kapital büyüklüğüne bağlı olarak belirli bir tercihte bulunduğu ve yığılmanın daha çok küçük ölçekli kategoride gerçekleştiği belirtilebilir.

Tablo 4.17 Yer Değiştiren Yabancı Sermayeli Firmaların Sermaye Büyüklükleri İtibariyle Dağılımı

Sermaye Büyüklüğü	Yer Değiştiren Firmalar		Toplam Firma	
	Firma Sayısı	Yüzde	Firma Sayısı	Yüzde
0-5 Milyar	2	10,00	12	15,79
5 Milyar-50 Milyar	14	70,00	35	46,05
50 Milyar-250 Milyar	3	15,00	13	17,11
250 Milyar-500 Milyar	0	0,00	6	7,89
500 Milyar Üstü	1	5,00	10	13,16
Toplam	20	100,00	76	100

Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

Nitekim, yabancı sermayeli firmaların işgücü grupları itibariyle yığılmasına baktığımızda da benzer bir durum ortaya çıkmaktadır. İzmir sanayi coğrafyasında 2000 yılı itibariyle yabancı sermayeli toplam 76 firmanın %55'i 0-49 işçi çalıştıran ve küçük ölçekli olarak tanımladığımız kategoride yer almaktadır (Bkz. Grafik 4.16).

Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

Grafik 4.15 Yer Değiştiren Yabancı Sermayeli Firmaların İşgücü Grupları İtibariyle Dağılımı

görel olarak artmakta, ancak buna karşın firma kapitali içindeki yabancı sermaye payı düşmektedir. Dolayısıyla firmanın içinde yer aldığı kapital büyüklüğü kategorisi yükseldikçe, yerel kapitalin yönetim ve karar erkinin elinde tutulma kaygısı da artış göstermektedir.

4.1.6. Mekansal Analiz

1950-2000 yılları arasında kurulan ve zaman içerisinde yer değiştiren 1699 firmanın mekansal yer değiştirme tercihlerinin genel nitelikleri itibariyle analiz edileceği bu bölüm, değişen koşullara uyum sağlama mekanizması olarak yer değiştirme eyleminin mekansal ve iktisadi özelliklerini ortaya koymaya çalışacaktır.

Böyle bir çerçevede harita üzerinde gerçek konumlarında ifade edilmeye çalışılan firmaların niteliksel özellikleri tematik haritaların sunumunda karşılaşılan ifade problemleri nedeniyle parçalar halinde haritalandırılırken, firmaların mekanlar arasında gösterdikleri yer değişiklikleri ise, ilçeler bazında ifade edilmeye çalışılacaktır.

4.1.6.1 Kentsel Alan Üzerindeki Genel Yer Değiştirme Eğilimleri

Tablo 4.18 1950-2000 Yılları Arasında Yer Değiştiren Firmaların İlk Kuruluş Yerleri İtibariyle Mekansal Dağılımı

İBKB içi		%
Balçova	14	1
Bornova	466	27
Buca	38	2
Çiğli	33	2
Gazimir	87	5
Güzelbahçe	4	0
Karşıyaka	99	6
Konak	856	50
Narlıdere	4	0
İBKB içi Toplam	1601	94
İBKB dışı		
Doğu Aksı	24	1
Güney Aksı	27	2
Kuzey Aksı	23	1
Güney-G.Batı Aksı	4	0
Manisa	6	0
Aydın	4	0
İstanbul	7	0
Ankara	1	0
Uşak	1	0
Balıkesir	1	0
İBKB dışı Toplamı	98	6
TOPLAM	1699	100

Kaynak: ERSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

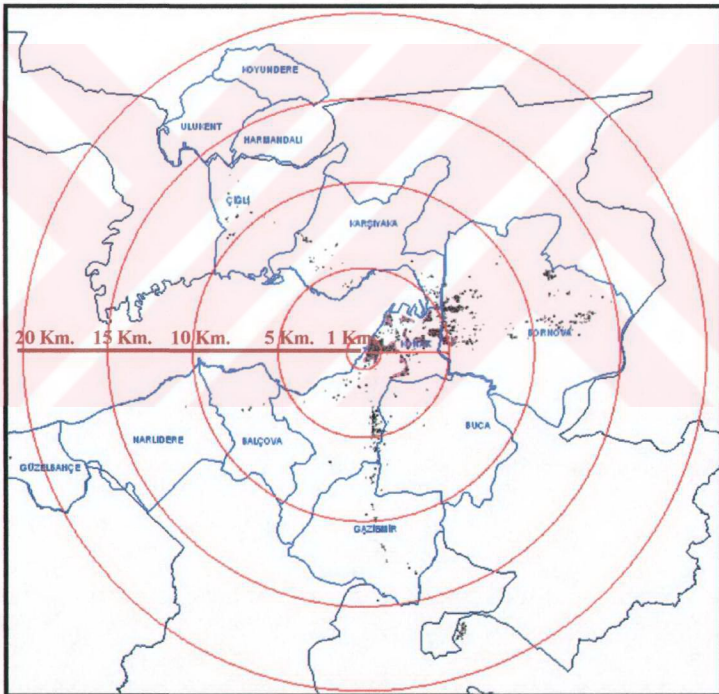
komşusu olan ve İzmir'i bu illere bağlayan karayolu üzerindeki Manisa ve Aydın il merkezleriyle ilçe merkezlerinde ya da yakınında yer seçmesi dikkati çekmektedir.

Bunun dışında İBKB sınırları dışında yer seçen sanayilerin de ağırlıklı 35 km.'lik halka içerisinde ve kuzey, doğu ve güney aksları boyunca uzanan karayolu üzerinde yer seçmesi, merkez olarak İzmir'in ne kadar önemli bir ağırlığa sahip olduğunu göstermektedir.

1950-2000 yılları arasında kurulan firmalardan zaman içerisinde yer değiştirenlerin ilk üretim adreslerine göre yer seçim eğilimlerine bakıldığında, yer değiştiren toplam firma sayısının %94'ünün İBKB sınırları içerisinde, % 6'sının İBKB sınırları dışında yer seçtiği görülmektedir (Bkz.Tablo 4.18). İBKB sınırları dışında bir başka deyişle kentsel yerleşme lekesinin yer aldığı çanağın dışında yer seçen firmaların kendi içindeki dağılımına bakıldığında ise, yer değiştiren firma sayısının %79'unun İzmir il sınırlarını oluşturan alan içerisinde ve ana yol güzergahları boyunca yer seçmiş olduğu, %10'unun ise il sınırları dışında olmakla beraber İzmir'le sınır

Yer değiştirmelerin İBKB sınırları içerisindeki dağılımlında da sanayinin genel yer seçim eğiliminde olduğu gibi Konak ilçesinin %50, Bornova ilçesinin ise %27 ile toplam yer değiştiren firma sayısının %77'sinin tercih ettiği bölgeler olduğu görölmektedir (Bkz. Harita 4.1). Bu dağılım içerisinde, yer değiştiren firmaların mekansal mesafe halkalarına göre dağılımına bakıldığında ise, yer değiştiren firmaların büyük bir

Harita 4.1 Yer Değiştiren Firmaların İlk Kuruluş yerlerine Göre İBKB sınırları İçerisindeki Mekansal Mesafe Halkalarına Göre Dağılımı

Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

bölümünün ilk 5 km.'lik mesafe içerisinde yer seçen firmalar olmaları merkezî mekansal özelliklerinin, zaman içerisinde firmaların yer değiştirmesinde önemli bir etken olduğunu ortaya koymaktadır. Bir başka deyişle bu dağılım, merkezî bulunduğ önemli avantajlara rağmen firmaların niceliksel ve niteliksel özelliklerindeki değişimleri kolayca cevap verecek mekansal esneklikler yaratamadığını göstermektedir.

Ancak bu noktada daha kesin bir yargıya varmak için yer değiştiren firmaların üretim yerlerini taşıdıkları yerlerin mekansal dağılımlarına bakmak gerekmektedir. Tablo 4.19'da da görüldüğü gibi 1950-2000 yılları arasında yer değiştiren firmaların çok genel anlamda 2 tür yer değiştirme gösterdikleri görülmektedir. Bunlardan birincisi, çanak içi yer değiştirmelerdir. İkincisi ise çanak dışına doğru gerçekleşen yer değiştirmelerdir. Çanak içi yer değiştirmelerin toplam yer değiştirmeler içerisindeki oranının %80 gibi bir ağırlığa sahip olması, sanayi sermayesinin ağırlıklı merkez içerisinde yer seçme eğiliminde olduğunu ortaya koymaktadır. Bu tür bir eğilim genel olarak şu şekilde değerlendirilebilir;

Tablo 4.19 1950-2000 Yılları Arasında Yer Değiştiren Firmaların En Son Üretim Yerleri İtibariyle Mekansal Dağılımı

İBKB içi		%
Balçova	9	1
Bornova	395	23
Buca	32	2
Çiğli	303	18
Gaziemir	134	8
Güzelbahçe	6	0
Karşıyaka	60	4
Konak	422	25
Narlıdere	2	0
İBKB içi Toplam	1363	80
İBKB dışı		
Doğu Aksı	117	7
Güney Aksı	105	6
Kuzey Aksı	79	5
Güney-G.Batı Aksı	7	0
Manisa	13	1
Aydın	5	0
Afyon	2	0
İçel	1	0
Muğla	3	0
Ankara	1	0
Bursa	1	0
Osmaniye	1	0
Alanya	1	0
İBKB dışı Toplamı	336	20
TOPLAM	1699	100

Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

özellikle 1980 sonrası dönemden itibaren gelişen koşullara bağlı olarak oluşmuş bu kadar dinamik bir ortama rağmen, İzmir sanayi coğrafyasının merkeze bağlı bu kararlı görüntüsü yeni kurulan firmaların eskilerinin yerinde kurulması ya da yer değiştiren

firmaların birbirlerinin yerine geçmesi ile gelişmekte, bu yolla geçmişten gelen izler üzerine gelişen sanayi deseni kendisini yeniden üretirken, yeni kurulan ve yer değiştiren firmaların yeni alanlara yönelmesi varolan sanayi deseninde bir değişiklik ortaya çıkarmaktadır. Ancak zaman içerisinde yer değiştirmelere bağlı olarak oluşan bu değişiklik görüntüsünün yaşanan ekonomik süreçlerdeki hızlı değişimlere göre oldukça yavaş olduğunu söylemek mümkündür.

Bu dağılım aynı zamanda her ne kadar merkezde önemli bir yoğunlaşma olduğunu gösterse de ilk kuruluş yerleri ile son üretim yerleri karşılaştırıldığında çanak dışına doğru yer seçme eğiliminin zaman içerisinde arttığını göstermektedir. Çanak dışı gelişmeler açısından doğu aksı 50 yıllık kesitte yer değiştiren firmaların en fazla tercih ettiği aks olurken, güney aksı doğu aksının ardından tercih edilen ikinci bölge durumundadır. Ancak burada en önemli nokta yer değiştirmelerin merkez ile 35 km.'lik mesafe içerisinde, ağırlıklı çanağın hemen dışında yer alan ve karayolu boyunca uzanan yerleşmeler dizisi arasında olmasıdır. Parsel ölçeğinde oluşan bu tür gelişmelerin merkezden uzaklaştıkça yoğunluğunu yitirmesi, çanak dışına çıkan firmaların büyük ölçekli olmalarına rağmen merkeze yakın olma eğiliminde olduklarını göstermektedir.

1950-2000 yılları arasında İBKB sınırları içerisinde yer değiştiren firmaların dağılımına baktığımızda ise, Çiğli ilçesinin yer seçen firma sayısı açısından ciddi bir artış gösterdiği görülmektedir. Bu artışın temel nedeni AOSB'nin bu ilçe sınırları içerisinde kurulmuş olmasıdır. İzmir sanayi coğrafyası genelinde yer değiştiren firmalardan yaklaşık 280 tanesinin yani %16.3'ünün AOSB'ni seçmesi, kent içinde yer alan bu tür bir organize sanayi alanının yer seçiminde önemli bir tercih oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

Bunun yanında Bornova ve Konak ilçelerinin İBKB içerisindeki yer değiştirmelerin %60'ını, toplam yer değiştirmelerin ise %48'ini barındırması çanak içi yer değiştirmelerin niteliği hakkında ipuçları vermektedir. 0-10 km.'lik bir alan içerisinde yer alan bu yığılma, bu bölgedeki kentsel lekenin yoğunluğu düşünüldüğünde firmaların

parsel ölçeğinde yatayda genişlemesine olanak sağlamamaktadır. Böyle olunca da bu alanda yer alan yer değiştirmelerin genellikle firmanın niteliğinde bir değişiklik içermeyen yer değiştirmeler olduğu söylenebilir. İzmir sanayi coğrafyasını oluşturan ve yeni kurulan firmaların çoğunun bu 0-10 km.'lik halka içerisinde yer seçme eğiliminde oldukları ve bu firmaların ağırlıklı küçük ölçekli firmalar olduğu düşünüldüğünde, ic halkanın firmaların yaşam döngüsü içerisindeki ilk aşamada yani kuruluş aşamasında sağladığı dışsallıklar nedeniyle yeni firmaların doğuşu için bir kuvöz işlevi gördüğü düşünülebilir.

İzmir imalat sanayini oluşturan firmaların genel yer değiştirme eğilimlerine ilişkin bir başka değerlendirme de İzmir ve/veya bölge dışındaki sermayenin tercihlerine ilişkin olarak yapılabilir. Tablo 4.18 ve 4.19 birlikte ele alındığında İzmir'e dışarıdan ne kadar sanayi firması geldiği ya da İzmir'den dışarıya ne kadar sanayi firmasının gittiği ortaya çıkmaktadır. Tablo 4.18 firmaların ilk üretim adreslerine göre oluşturulduğundan bu tabloda İzmir il sınırları dışından İzmir'e olan yatırımlar izlenirken, Tablo 4.19 ise en son üretim adreslerine göre düzenlendiğinden bu tabloda İzmir'den il sınırları dışına çıkan sanayi yatırımları görülmektedir. Bu dağılımlar temel olarak şunu göstermektedir ki 50 yıllık kesit içerisinde İzmir'den dışarıya ya da dışarıdan İzmir'e sanayi yatırımları açısından kazanç ya da kayıp olarak değerlendirilebilecek önemli bir mekansal hareket gerçekleşmemiştir. Bir başka deyişle, bu süre zarfında İzmir sanayi sermayesi, kendi büyüme dinamikleri içerisinde gelişimini sürdürmüş ve kendini yeniden üreten yine aynı bölgede yer seçme eğilimi göstermiştir.

İzmir imalat sanayini oluşturan firmaların yer değiştirme hareketlerini ilçeler bazında ele alacak olursak, 1950-2000 yılları arasında kurulan ve EBSO'ya kayıtlı firmaların en çok yer seçtiği Konak ilçesinde, İBKB sınırları içerisindeki diğer ilçelere ve İBKB sınırları dışına doğru önemli bir oranda göç olduğu görülmektedir (Bkz. Harita 4.2). Harita 4.2'de de görüleceği gibi 50 yıllık kesit içerisinde Konak

ilçe sınırları içerisinde yer seçen firmalardan 407 tanesi zaman içerisinde üretim yerlerini İBKB sınırları içerisindeki diğer ilçelere, 141 tanesi İBKB sınırları dışındaki alanlara olmak üzere toplam 548 tanesi ilk üretim yerlerini taşımıştır. 299 firma ise Konak ilçe sınırları içerisinde yer değiştirmiştir. Yine aynı dönem içerisinde İBKB sınırları içerisindeki diğer ilçelerden Konak ilçe sınırları içerisine giren firma sayısı 110 olurken, İBKB sınırları dışından gelen firma sayısı ise 12 olmuştur. Firmaların yer seçimlerini ve yerlerini zaman içinde değiştirmelerinin varlığını ve gelişmelerini sürdürme stratejisinin bir parçası olduğunu düşünürsek Konak ilçesinden dışarıya doğru görülen toplam 548 yer değiştirme hareketlerinin ağırlıkla niteliksel bir değişim olduğunu göstermektedir.

Konak ilçe sınırları dışına doğru gerçekleşen yer değiştirmeleri ayrıntılı olarak ele alacak olursak, İBKB sınırları içerisinde ki yer değiştirmelerde Çiğli ve Bornova ilçelerinin önemli oranda firma çektiği görülmektedir. Çiğli ilçesine doğru olan yer değiştirmelerde AOSB hemen hemen yer değiştirmelerin tamamına yakınına barındırırken, Bornova ilçesine doğru olan hareketlerde ise firmaların Doğanlar, Kazım Dirik, Meriç, Egemenlik ve Kemalpaşa mahallelerini tercih ettikleri görülmektedir. Konak ilçesinden Bornova ilçesine doğru gerçekleşen toplam yer değiştirme sayısının %13'ünü barındıran Kemalpaşa mahallesi öne çıkmaktadır. Güney aksında yer alan Gaziemir ilçesinde ise İzmir-Aydın karayolu boyunca uzanan mahallelerde dengeli bir yığılma görülmektedir. Konak ilçesinden İBKB sınırları dışına doğru gerçekleşen firma hareketlerinde ise 3 noktada yoğunlaşma görülmektedir. Bu noktalar, kuzey aksında Maltepe Organize Deri Sanayi Bölgesi, doğu aksında İzmir-Ankara karayolunun 20-30. km. aralığı ile güney aksında yer alan Yazıbaşı yerleşmeleri önemli yoğunlaşma alanları olmuştur.

Konak ilçesine doğru olan akımlar incelendiğinde ise, %63 ile Bornova ilçesi en fazla firmanın geldiği ilçe olurken, bu ilçe sınırları içerisindeki Kazım Dirik mahallesi bu ilçeden gerçekleşen toplam akımın 1/3'ünün gerçekleştiği mahalle olarak öne çıkmıştır. Konak ilçesine doğru gerçekleşen bu akımların yığılma alanları ise iki noktada

yoğunlaşma göstermiştir. Bu alanlar Konak ilçesinde kurulan firmaların geleneksel olarak yer seçtiği Kemeraltı çevresi ile Alsancak limanı ve gerisinde yer alan Çınarlı, Umurbey ve Mersinli mahallelerinin oluşturduğu bölge ile Cennetoğlu, Osman Aksuner, Aşık Veysel ve Karabağlar mahallelerinin oluşturduğu alan olmuştur. Mersinli mahallesindeki yoğunlaşma 1. Sanayi Sitesi'nde görülen yoğun hareketlilikten kaynaklanırken, Akdeniz ve İsmet Kaptan mahallelerindeki yığılma ise tekstil sektöründeki firmaların bu alanda yer seçmesinden kaynaklanmaktadır.

Konak ilçesinde gözlemlenen tüm bu yer değiştirme hareketleri bütün olarak değerlendirilecek olursa, ilk 5 km.'lik mekansal mesafe halkasını oluşturan Konak ilçe sınırları içerisinde dışarıya doğru gerçekleşen bu firma göçü 19. yüzyıldan beri sanayinin geleneksel olarak yer seçtiği ve daha sonraki dönemlerde de bu ağırlığını sürdüren merkezin niteliksel olarak yer değiştiren firmaların ihtiyaçlarına cevap veremediğini göstermekle beraber, ilçe dışına yönelik akımların yine İBKB sınırları içerisinde ilk 15 km.'lik alanda yer seçmesi ve ilçe sınırları içerisinde toplam 299 firmanın yer değiştirmesi, merkezin yeni kurulan küçük ve orta ölçekli firmalar için hala önemli bir alan olduğunu göstermektedir. Bunun dışında aynı bölge içerisinde yer değiştiren firmaların üretimlerinin niteliğini değiştirmediğini ya da aynı bölge içerisinde işyeri sayısını artırarak yatay bir büyüme gerçekleştirdiği konusunda önemli ipuçları vermektedir. 2004 yılı içerisinde yürütülen arazi çalışmalarında özellikle bu alanda üretim yapan firmalar arasında kiracılık oranının çok yüksek olması da, ilçe sınırları içerisindeki bu hareketliliği arttıran bir diğer etken olmaktadır.

İBKB sınırları içerisinde kurulan firma sayısı açısından ikinci olan Bornova ilçesi değerlendirildiğinde, 1950-2000 yılları arasında ilçe sınırları içerisinde kurulan firmalardan 188 tanesinin zaman içerisinde üretim yerlerini İBKB sınırları içerisindeki diğer ilçelere, 85 tanesinin İBKB sınırları dışındaki alanlara olmak üzere toplam 273 tanesinin üretim yerlerini ilçe sınırları dışına taşıdığı görülmektedir. Yine aynı dönem içerisinde İBKB sınırları içerisindeki diğer ilçelerden 200, İBKB sınırları dışından 8

olmak üzere toplam 208 firma ilçe sınırları içerisinde yer seçmiştir. 18 firma ise Bornova ilçe sınırları içerisinde yer değiştirmiştir (Bkz. Harita 4.3). Bu yapıyla Bornova ilçesi de Konak ilçesinde olduğu gibi kurulan yeni firmalar dışında ilçe sınırları dışına göç verdiği görülmektedir. Bu göçte Çiğli ilçesi içerisindeki AOSB dışarıya çıkan firmaların en fazla tercih ettiği alan olurken, Konak ilçesi 69 firma ile ikinci sırayı almaktadır. Burada önemli bir nokta ise İBKB sınırları dışına yönelik firma hareketlerinde doğu aksının bariz bir ağırlığa sahip olmasıdır. Gelişen ulaşım olanakları ve değişen talep yapısı sonrasında 1950'li yıllarla birlikte birer anonim şirket olarak kurulan büyük fabrikaların İzmir-Ankara karayolu üzerinde görece olarak kentten daha uzak ve ucuz arsalarla kurulması ile ağırlık kazanan doğu aksının zaman içerisinde bu alanlarda oluşan işlevsel yoğunlaşmalar, yükselen yer seçim maliyetleri ve kentsel lekenin yayılması nedeniyle üretimlerinde niteliksel değişiklik yaratan firmaların ya da yeni kurulan büyük ölçekli firmaların bu aks üzerinde ikinci bir sıçrama ile Kemalpaşa'ya doğru giderek, merkezden daha uzak noktalarda yer seçmesini nedenlediği yönündeki yargıyı desteklemektedir. Ayrıca özellikle parsel ölçeğinde yer değiştiren firmaların yine aynı aks üzerinde yer seçme eğilimi göstermeleri pazar ve işgücü açılarından önceki konumlarında sağladıkları ilişkileri sürdürerek yer değiştirmenin getireceği maliyetleri minimize etme eğiliminde olduklarını da göstermektedir.

Bornova dışından ilçe sınırları içerisine yönelik akımların ise ağırlıkla 2., 3., 4. ve 5. sanayi sitelerinin yer aldığı Kazım Dirik, Kemalpaşa, Doğanlar ve Meriç mahallelerine yönelik olarak gerçekleşmesi ise, ilçeye yönelik hareketin ağırlıkla küçük ve orta ölçekli sanayiler tarafından gerçekleştirildiğini göstermektedir. İlçeye dışarıdan gelen firmaların en fazla Konak ilçe sınırları içerisinde yer alan Mersinli mahallesinde yer alan 1. Sanayi Sitesi çıkışlı olması da bu yargıyı güçlendirmektedir. Bu tür bir yer değiştirme hareketi yer değiştiren firmaların birbirlerinin yerine geçtiğini, yeni alanlara yönelik parsel ölçeğindeki yer değiştirmelerin ise sanayi deseninin biçimini belirlediğini ortaya koymaktadır. Özellikle sanayi sitelerinde işyerlerinin fiziki olarak büyüme imkanı

olmaması, genişleyip kapasite artırmak ve yeni teknolojileri uygulamak isteyen firmaların yer değiştirme eğilimini güçlendirmiştir.

Çiğli ilçe sınırları içerisindeki yer değiştirme hareketi ise bu ilçe sınırları içerisinde kurulmuş olan AOSB'den kaynaklanmaktadır (Bkz. Harita 4.3). Bu ilçe sınırları içerisinde gerçekteşen firma hareketlerinin hemen hemen tamamının ilçe içerisine doğru olması İzmir sanayi coğrafyasında ortaya çıkan yer değiştirme hareketlerinde AOSB'nin önemli bir etken oluşturduğunu açıkça ortaya koymaktadır. 1950-2000 yılları arasında Çiğli ilçe sınırları içerisinde kurulan firmalardan 12 tanesi İBKB sınırları içerisindeki diğer ilçelere, 6 tanesi İBKB sınırları dışına olmak üzere toplam 18 firma üretim yerlerini ilçe sınırları dışına taşımiştır. Yine aynı dönemde 276 firmanın İBKB sınırları içerisindeki diğer ilçelerden, 7 firmanın ise İBKB sınırları dışından olmak üzere toplam 283 firmanın üretim yerlerini ilçe sınırları içerisine taşıdığı görülmektedir.

İlçe sınırları içerisinde görülen bu mekansal hareketlilikte çıkış noktası olarak ilçe sınırları içerisine yönelik firma hareketlerinin %80'inin Konak ve Bornova ilçelerinden kaynaklanması oldukça dikkat çekmektedir. Bu ilçe sınırları içerisinde kurulan firmaların ağırlıkla küçük ve orta ölçekli olduğu düşünöldüğünde, genelde Çięli ilçesine özelden de AOSB yönelik bu hareketin, üretimini niteliksel olarak değiştiren firmalar tarafından gerçekteştirildiğini göstermektedir. Bu yargıyı kanıtlayan bir diğer oluşum ise, AOSB'de faaliyet gösteren toplam firma sayısının önemli bir bölümünün yer değiştiren firmalardan oluşmasıdır. Bunun dışında bir diğer önemli nokta da AOSB'de yer sečen firmaların genellikle bölgeden elde edilen sermayeye dayalı olarak gelişmesidir. İBKB sınırları dışından AOSB'ye yönelik firma hareketlerinin çok küçük bir değer taşması bu düşünceyi doğrulayıcı niteliktedir.

İBKB sınırları içerisinde yer alan Gaziemir ilçesi incelendiğinde, diğer ilçelerden firma göçü aldığı görölmektedir (Bkz Harita 4.4). 1950-2000 yılları arasındaki 50 yıl içerisinde Gaziemir ilçe sınırları içerisinde kurulan 43 firmanın diğer ilçelere, 29

firmanın İBKB sınırları dışına olmak üzere, toplam 72 firmanın üretim yerlerini ilçe sınırları dışına taşıdığı görülürken, aynı tarihler arasında İBKB sınırları içerisindeki diğer ilçelerden 100 firma, İBKB sınırları dışından 5 firma olmak üzere toplam 105 firmanın üretimlerini Gaziemir ilçe sınırları içerisine taşıdıkları görülmektedir. Bu genel hareketlilik içerisinde ilçe sınırları içerisinde yer seçen firmaların üç bölgede yığılma gösterdikleri dikkati çekmektedir. Bu bölgelerden birincisi ilçenin kuzeyinde yer alan ve Konak ilçesine sınır oluşturan Emrez mahallesi, ikincisi İzmir-Aydın karayolu üzerinde kuzeye doğru konut lekesinin doğusunda yer alan Dokuz Eylül Mahallesi ile Adnan Menderes Havaalanı'nın hemen bitişiğindeki Sarnıç beldesi, üçüncüsü de ilçenin en güneyinde yer alan ESTİM sitesidir. Bu üç bölgeden ilk ikisi firmaların parsel ölçeğinde yer seçtikleri bölgeler olurken, ilçe sınırları içerisindeki en fazla yer değiştirmenin gözlemlendiği ESTİM sitesi ise organize bir alandır. Yer değiştiren firmalar açısından özellikle Sarnıç bölgesi hava ve karayolu ulaşım olanaklarına yakınlığı ile görece olarak daha ucuz ve büyük miktarda arsa sağlanabilmesi açısından büyük ölçekli firmaların tercih ettiği bir bölge olurken, daha çok küçük ölçekli firmaların tercih ettiği ESTİM ise pazar, ulaşım ve işgücü açısından merkeze uzak olması ve barındırdığı dezavantajlar nedeniyle çok sayıda firmanın yer seçtiği ancak daha sonra bu dezavantajlar nedeniyle üretim yerlerini tekrar merkeze yakın noktalara taşımaları nedeniyle çok sayıda yer değişikliğinin gözlemlendiği bir alan olmuştur. Dolayısıyla ESTİM'de gözlemlenen yer değişikliklerinin bu kadar yükselmesi firmaların üretimlerinde niteliksel bir değişim göstermeleri sonucu üretim yerlerini taşımalarından çok, sitenin dezavantajlarından kaynaklanmıştır.

Diğer ilçelerden gerçekleşen göçler açısından Konak ilçesinin önemli bir ağırlıkla öne çıkması ise Gaziemir ilçesinin hemen kuzeyinde yer alan ve Konak ilçe sınırları içerisindeki Karabağlar, Aşık Veysel, Cennetoğlu, Osman Aksuner gibi İzmir-Aydın karayolu boyunca Gaziemir ilçesine doğru uzanan mahallelerde yer seçen firmaların pazar ve işgücü avantajlarını kaybetmemek için üretim yerlerini ilk konumlarına göre daha güneye taşımaları sonucu olmuştur. Firma ölçeğini çok daha fazla büyüten firmalar ise yine aynı biçimde üretim yerlerini daha da güneye yani büyük ve ucuz arsa

bulabilecekleri İBKB sınırları dışına doğru taşımışlardır. İlçeden İBKB sınırları dışına doğru yönelik firma hareketlerinin neredeyse tamamının güney aksında Aydın karayolu üzerinde ve 30 km.'lik mesafe halkası içerisinde bulunan Menderes, Yazıbaşı, Ayrancılar ve Pancar'da yer seçmesi bu düşüncüyü güçlendirmektedir.

İzmir'in güney-doğusunu oluşturan Buca ilçesi, ağırlıklı olarak sanayi dışı kentsel kullanımların yer seçtiği bir ilçe görünümünde olmakla beraber, İzmir-Aydın yolu boyunca güneye uzanan mahalleleri sanayi yatırımlarının görüldüğü bölgeleri oluşturmaktadır (Bkz. Harita 4.5). Genel olarak bakıldığında Konak, Bornova, Çiğli ve Gaziemir ilçelerine oranla az sayıda firmanın kurulduğu ilçe, yer değiştirmeler açısından da az sayıda mekansal hareket göstermektedir. Harita 4.5'de de görüleceği gibi 1950-2000 yılları arasında Buca ilçe sınırları içerisinde yer seçen firmaların 22 adedi üretimlerini İBKB içerisindeki diğer ilçelere taşırken, 8 firma üretim yeri olarak İBKB sınırları dışını tercih etmiştir. Toplam 30 firma üretim yerlerini ilçe sınırları dışına taşırken, 22 firma İBKB dışındaki diğer ilçelerden üretim yerlerini ilçe sınırları içerisine taşımıştır. Bu ise, dönem içerisinde Buca ilçesinin diğer ilçelere göre yer değiştirme açısından daha stabil bir gelişim izlediğini göstermektedir. İlçe sınırları dışından ilçe sınırları içerisine yönelik yer değiştirmelerde Konak ilçesinin, ilçe sınırları dışına yönelik yer değiştirmelerde ise Gaziemir ilçesinin ilk sırada yer alması ve bu yer değiştirmelerdeki yığılmanın İzmir-Aydın Karayolu boyunca güneye doğru gerçekleşmesi, firmaların aynı aks üzerinde yer değiştirme eğiliminde olduklarını göstermektedir. Bir başka deyişle bu tür bir hareket, firmaların kuruluş ile birlikte zaman içerisinde kazandıkları pazar koşullarını ve işgücü bağlantılarını kaybetmemek için üretim yerlerini ilk konumlarına göre daha güneye taşıdıklarını göstermektedir.

İBKB sınırları içerisinde yer alan Karşıyaka ilçesi de benzer bir biçimde konut fonksiyonunun ağırlıklı olarak yer seçtiği bir bölge olması nedeniyle daha çok dışarı doğru firma göçü vermektedir. Harita 4.6'da da görüleceği gibi, 1950-2000 yılları arasında Karşıyaka ilçesinde yer seçen firmalardan 60 tanesi İBKB sınırları içerisindeki

diğer ilçelere, 18 tanesi de İBKB sınırları dışına olmak üzere toplam 78 firma üretim yerlerini dışarı taşımıştır. Yine aynı dönem zarfında 32 firma diğer ilçelerden, 4 firma da İBKB sınırları dışından olmak üzere toplam 36 firma üretim yerlerini ilçe sınırları içerisine taşımıştır. 20 firma ise ilçe sınırları içerisinde yer değiştirmiştir. Bu yer değiştirmelerde Kula Mensucat ve Piyale gibi büyük ölçekli firmaların yer seçtiği Bayraklı-Adalet mahallesi ilçe sınırları içerisine yönelik firma hareketlerinin %72'sinin yığıldığı bölge olmuştur. Ulaşım bağlantıları üzerinde olması ve merkeze olan yakınlığı ile önemli avantajları olan bu bölge 2002 yılında İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından düzenlenen yarışma sonucu, İzmir kent merkezinin gelecekteki gelişme alanı olarak yeniden düzenlenmiştir. İlçe sınırları dışına doğru gerçekleşen firma göçlerinde ise, AOSB diğer ilçelerde olduğu gibi ilk sırayı almaktadır. Üretiminde niteliksel bir değişim gerçekleştirilmeyen küçük ve orta ölçekli ve firmalar ise Karşıyaka girişi ile İzmir-Çanakkale karayolu boyunca yer seçme eğilimi göstermiştir.

İzmir sanayi coğrafyasında sanayinin yer seçmediği batı aksı üzerinde yer alan Balçova'da ise 8 firma ilçe dışına, 2 firma ilçe içerisine ve 3 firma da ilçe sınırları içerisinde olmak üzere toplam 13 firma hareketi görülmektedir (Bkz. Harita 4.7). Merkeze, pazara ve işgücüne yakınlık açılarından diğer ilçelerde görülen avantajlara sahip olmasına rağmen bu aksta sanayi yatırımlarının gelişmemesi, bölgenin konut ağırlıklı yapısından kaynaklanmaktadır. Bunun yanında geçmişten bugüne kadar uygulanan ya da uygulanma fırsatı bulamayan hiçbir planda bu aksta sanayi gelişimi önerilmemesi de önemli bir faktör olmuştur. Balçova ilçesinden batıya doğru uzanan Narlıdere ve Güzelbahçe ilçelerinde de benzer bir biçimde sanayi yoğunlaşmasından ziyade batı aksı boyunca İzmir-Çeşme karayolu boyunca ikincil konutların birincil konutlara dönüşmesi yönünde bir gelişim izlenmektedir.

İzmir sanayi coğrafyasını şekillendiren bu mekansal yer değiştirmeleri kentin özgün coğrafi yapısı ve tarihsel izlerden kaynaklanan yapısal olanaklarından bağımsız düşünmek söz konusu değildir. Etrafı dağlarla çevrili bir çanak formundaki kentin fiziki

coğrafyası bugün tamamen yapılaştığı gibi, 1980'li yıllarda uygulanan ihracata dayalı gelişme modeli çerçevesinde kentlerin üstlendiği yeni roller gereği bu tarihten itibaren giderek yamaçlara doğru gelişen bir büyüme eğilimi içine girmiştir. 18.yüzyıldan bu yana kentin merkez alanını oluşturan Kemeraltı'ndan başlayarak kenti diğer yerleşmelere bağlayan ana karayolu güzergahları boyunca çanağın izin verdiği sınırlara kadar adeta 4 kollu bir ahtapot gibi gelişen kentin bu sıkışık yapısına rağmen gerek yeni kurulan firmalar gerekse de yer değiştiren firmaların merkez oryantasyonlu yoğunlaşması dikkat çekicidir. 19.yüzyılda Osmanlı'nın dünya ekonomik sistemine eklenme sürecinden bugüne liman, merkez ve kentsel ulaşım gibi bir çok konuda taşıdığı izden kopamamanın ve yeni izler üretememenin nedenlediği sorunlara rağmen sanayi sermayesinin merkez odaklı yer seçim eğilimi İzmir sermayesinin güçsüz ve kapkaççı yapısının nedenlediği yapının bir sonucudur. Her ne kadar son dönemde sanayi sermayesinin İzmir etrafında OSB aracılığı ile bu sorunları aşmasına yönelik girişimler hızlanmış olsa da, bugün hala merkez ve merkezden 35 km'lik halka içerisinde yer alan bölge gerek yeni firmalar gerekse de yer değiştiren firmalar açısından önemini korumaktadır.

4.1.6.2 Yer Değiştiren Firmaların Kuruluş Yılları İtibariyle Mekansal Dağılımı

Yer değiştiren firmaların kuruluş yılları itibariyle mekansal dağılımına bakmadan önce 1950-2000 yılları arasında kurulan firmaların 10 yıllık dönemler itibariyle ve kurulan, kapanan, üretimine devam eden ve yer değiştiren firmalar ile yer değiştirme oranı açısından değerlendirilmesi önemli ipuçları sağlayacaktır. Bu bağlamda 50 yıllık kesit içerisinde yer değiştirme oranının ilk 10 yıllık dönemden başlayarak belirgin bir azalma gösterdiği görülmektedir (Bkz. Tablo 4.20). Bir başka deyişle firmanın yaşam süresine bağlı olarak yer değiştirme oranı da o kadar yükselmektedir. Bu, firmaların zaman içerisinde üretimlerindeki niteliksel değişimlere bağlı olarak ya da kentsel alan üzerindeki ilk üretim yerlerinin zaman içerisinde kentsel genişleme ile oluşan problemlere bağlı olarak yer değiştirme ihtiyacı hissettiklerini göstermektedir. Nitekim, 1950-1959 döneminde kurulan ve halen üretimine devam eden 75 firmanın 40 tanesinin

yer değiştirmiş olması firmaların kentte belli bir yerde doğması, yaşamının değişik aşamalarında yer değiştirmesi ve kapanma sürecinde beklenen bir gelişmedir.

Tablo 4.20 Kurulan, Kapanan, Üretimine Devam Eden ve Yer Değiştiren Firmaların Dönemler İtibariyle Dağılımı

DÖNEMLER	Kurulan	Kapanan	Üretimine Devam	Yer Değiştiren	Yerinde Kalan	Yer Değiştirme
	Firma Sayısı	Firma Sayısı	Eden Firma Sayısı	Firma Sayısı	Firma Sayısı	Oranı
1950-1959	3774	3699	75	40	35	53,33
1960-1969	2303	2178	125	67	58	53,60
1970-1979	3635	3152	483	174	309	36,02
1980-1989	2843	1823	1020	479	541	46,96
1990-1999	4816	1779	3037	939	2098	30,92
TOPLAM	17371	12631	4740	1699	3041	35,84

Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

Ancak son 10 yıl içerisinde kurulan firmaların neredeyse üçte birinin yer değiştirmiş olması ile 1980-1989 yılları arasında yer değiştirme oranında görülen yüksek değer oldukça dikkat çekicidir. Bu tür bir eğilim İzmir sanayi sermayesinin konjonktürel gelişmelere kolay uyumlanabilen yapısının nedenlediği bir gelişme olarak değerlendirilebileceği gibi, 1990'dan sonra küçük ve orta ölçekli işletmelere yönelik olarak uygulanan kredi ve destek politikaları sonucu bu tür firmaların kuruluşlarını takip eden ilk 2-3 yıl içerisinde üretim süreçlerinde niteliksel bir değişim yaratarak yer değiştirme ihtiyacı hissetmelerine bağlı olarak da açıklanabilecektir. 1980-1989 yılları arasında yer değiştirme oranında görülen yüksek değeri ise, daha öncede ifade edildiği gibi 1980 sonrası politikaların bir uzantısı olarak görmek gerekmektedir. Ancak bu değerlendirmenin hangisinin İzmir imalat sanayi için daha gerçekçi olduğu, ilerleyen bölümlerde diğer parametrelerin ele alınmasıyla daha net yanıt bulacağından, bu aşamada yer değiştirmelerin mekansal dağılımını ele almak daha doğru olacaktır.

1950-2000 yılları arasında gerçekleşen yer değiştirmeler kuruluş yıllarının 10'ar yıllık dönemler itibariyle gruplanmasına göre ele alındığında genel olarak batı aksını oluşturan Balçova, Narlıdere ve Güzelbahçe ilçelerinde kararlı bir dağılım görülürken, İBKB sınırları içerisindeki diğer 6 ilçede ise ilçe sınırları içerisinde kurulan firmaların

dönemler itibariyle sürekli artan bir yer değiştirme eğilimi gösterdiği görülmektedir (Bkz. Tablo 4.21). Özellikle 1980 sonrası dönemde 6 ilçede gözlenen artış, Konak ve Bornova ilçelerinde belirginleşmektedir.

Bu ilçelerden dışarıya yönelik yer değiştirmelerin bir kısmı, 1990'lı yıllarla birlikte Konak ilçesinde sıkışmış olan ayakkabı, deri ve tekstil gibi sektörlerin zorunlu olarak organize alanlara taşınmasından kaynaklanırken, bir kısmı da bu alanlarda yer seçen firmaların genişleme olanağı bulamamaları nedeniyle yer değiştirmesinden kaynaklanmaktadır. Yine Harita 4.2'de görüleceği gibi Konak ilçe sınırları içerisinde

Tablo 4.21 Kuruluş Yılı ve Mekansal Dağılımlar İtibariyle Yer Değiştirmelerin Dönemsel Dağılımı (En Son Üretim Adreslerine Göre)

Yerleşmeler	Kuruluş Yılları					TOPLAM
	1950-1959	1960-1969	1970-1979	1980-1989	1990-2000	
İBKB içi						
Balçova	2	1	2	2	2	9
Bornova	9	13	40	118	215	395
Buca	1	3	1	6	21	32
Çiğli	2	17	41	104	139	303
Gaziemir	3	7	16	33	75	134
Güzelbahçe	0	0	1	3	2	6
Karşıyaka	3	4	6	12	35	60
Konak	15	17	45	126	219	422
Narlıdere	0	0	1	0	1	2
İBKB içi Toplam	35	62	153	404	709	1363
İBKB dışı						
Doğu Aksı	2	1	6	29	79	117
Güney Aksı	1	2	7	24	71	105
Kuzey Aksı	1	1	4	17	56	79
Güney-G.Batı Aksı	0	0	1	0	6	7
Manisa	1	0	3	4	5	13
Aydın	0	0	0	0	5	5
Afyon	0	1	0	0	1	2
İçel	0	0	0	1	0	1
Muğla	0	0	0	0	3	3
Ankara	0	0	0	0	1	1
Bursa	0	0	0	0	1	1
Osmaniye	0	0	0	0	1	1
Alanya	0	0	0	0	1	1
İBKB dışı Toplamı	5	5	21	75	230	336
TOPLAM	40	67	174	479	939	1699

Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

gözlemlenen yer değiştirmenin büyük bir kısmının ilçe sınırları dışından gelen firma göçlerinden ziyade, zaten ilçe sınırları içerisinde kurulmuş olan firmaların yer değiştirmesiyle gerçekteşmiş olması, bu alandaki kiracılık oranının çok yüksek olmasına, firma yapısının çok küçük ölçekli olması nedeni ile merkeze zorunlu olarak bağlı olan bu firmaların çok kolay hareket edebilme yeteneğine ve ilçe sınırları içerisindeki sektörel yapının üretim sürecini dikey olarak bölümleyebilen tekstil sektörünün ağırlığına bağlıdır. Çiğli ilçesindeki artış ise, daha önceki kısımlarda da değinildiği gibi, 1980'li yılların sonuyla birlikte faaliyete geçen AOSB'ye dayanmaktadır.

4.1.6.3 Sektörel Yığılmalar İtibariyle Firmaların Mekansal Yer Seçim Eğilimleri

1950-2000 yılları arasında kurulan ve 50 yıllık kesitte yeni kurulan ve yer değiştiren firmaların genel olarak kentsel alan üzerindeki yer seçim eğilimlerini bir başka deyişle mekansal mesafe halkalarına göre İBKB sınırları içinde mi, dışında mı yer seçme eğiliminde olduklarını daha önceki bölümlerde değerlendirdik. Ancak firmaların yer seçiminde ya da yer değiştirmesinde ortaya çıkan sanayi deseninin farklı sektörlerle göre farklı yönlerde değişme eğiliminde olup olmadığı ya da değişik sektörlerin belirli alanlarda toplanma eğilimi olup olmadığı İzmir sanayi coğrafyasını oluşturan süreçlerin ve tercihlerin kavranmasında önemli bir veri oluşturacaktır.

1950-2000 yılları arasında kurulan firmalar sektörlerle ve yerleşmelere göre değerlendirildiğinde, gıda sektörünün, çanak dışına doğru en fazla çıkma eğilimi gösteren sektör olduğu, tekstil, madeni eşya, makine, taşıt gibi sektörlerin ise merkezde yığılma eğilimi içerisinde oldukları ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda aynı tarihler arasında yer değiştiren firmaları sektörler ve yerleşmeler itibariyle ele alacak olursak, yeni kurulan firmaların yer seçiminde elde edilen sonuçlara benzer bir tablonun ortaya çıktığı görülmektedir (Bkz. Tablo 4.22).

Tablo 4.22 Yer Değiştirmelerin Sektörler İtibariyle Mekansal Dağılımı

Sektörler *	İBK B İÇİ									İBK B DIŞI									GENEL TOPLAM
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	2	3	4	5	Toplam 1	Toplam 2			
Gıda Sanayi	0	29	4	18	9	1	14	29	0	104	26	23	12	2	63	8	71	175	
Alkollü ve Alkolsüz İçki San.	1	4	0	0	1	0	0	1	0	7	2	1	0	0	3	0	3	10	
Tütün Sanayi	0	4	0	0	3	0	0	2	0	9	0	0	0	0	0	0	0	9	
Dokuma Sanayi	0	5	0	6	2	0	2	11	0	26	1	4	2	0	7	2	9	35	
Tekstil Sanayi	5	82	9	58	18	2	17	144	0	335	4	9	18	2	33	2	35	370	
TÜKETİM MALI	6	124	13	85	30	3	33	187	0	481	33	37	32	4	106	12	118	599	
Ağaç Mamulleri Sanayi	0	5	0	3	3	0	0	5	0	16	1	2	1	1	5	1	6	22	
Mobilya Sanayi	1	3	3	7	10	0	1	7	0	32	1	3	0	0	4	0	4	36	
Kağıt ve Kağıt Ürünleri San.	0	13	0	5	4	0	0	10	0	32	2	7	0	0	9	0	9	41	
Basım- Yayın ve B. Bağlı San.	0	5	0	1	3	0	1	24	0	34	1	1	0	0	2	0	2	36	
Deri Sanayi	0	15	0	1	1	0	1	15	0	33	2	3	4	0	19	1	20	53	
Kauçuk Sanayi	0	1	0	7	4	0	0	0	0	12	3	0	0	0	3	0	3	15	
Kimya Sanayi	0	24	1	18	4	0	1	21	0	69	18	5	6	0	29	1	30	99	
Petrol Sanayi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Plastik Sanayi	0	18	2	24	6	0	1	12	0	63	6	8	3	0	17	1	18	81	
Toprak Sanayi	0	9	0	5	2	0	6	9	0	31	3	5	7	2	17	3	20	51	
Metal Ana Sanayi	0	19	0	11	5	0	1	6	0	42	4	1	2	0	7	2	9	51	
Diğer Sanayi	1	15	2	6	4	1	2	11	1	43	8	7	1	0	16	2	18	61	
ARA MALI	2	127	8	88	46	1	14	120	1	407	49	42	34	3	128	11	139	546	
Madeni Eşya Sanayi	1	35	2	32	19	2	7	60	1	159	10	9	3	0	22	1	23	182	
Makine Sanayi	0	50	2	41	19	1	2	19	0	134	8	9	3	0	20	1	21	155	
Elektrikli Makine Sanayi	0	24	2	29	6	2	4	25	0	92	3	3	4	0	10	1	11	103	
Taş Sanayi	0	35	5	28	11	0	0	11	0	90	14	5	3	0	22	2	24	114	
YATIRIM MALI	1	144	11	130	55	5	13	115	1	475	35	26	13	0	74	5	79	554	
TOPLAM	9	395	32	303	131	9	60	422	2	1363	117	105	79	7	308	28	336	1699	

Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

1..sektör 2..sektör 3..sektör

Toplam 1 İBK B dışında ancak il sınırları içerisinde yer seçen firma sayısını göstermektedir.

Toplam 2 İBK B dışında yer seçen toplam firma sayısını göstermektedir.

1. Balçova
2. Bornova
3. Buca
4. Çiğli
5. Gazimirmir
6. Güzelbahçe
7. Karşıyaka
8. Konak
9. Narhidere
1. Doğu Aksı
2. Güney Aksı
3. Kuzey Aksı
4. Güney-Güneybatı Aksı
5. İzmir İl Sınırları Dışı

Tablo 4.22’de de izlenebileceği gibi 50 yıllık kesit içerisinde üretim yerini değiştiren firmaların sektörel olarak farklı mekansal tercihler izlemiş oldukları, bu tercihlerde de gıda ve tekstil sektörlerinin belirgin olarak birbirlerinden ayrıldığı ortaya çıkmaktadır. Buna göre üretim yerlerini İBKB sınırları dışına taşıyan firmalar arasında gıda sektörü hemen hemen bütün akslarda ve il sınırları dışında ilk sektör durumundadır. Sadece kuzey aksında tekstil sektörünün ağırlıklı sektör olduğu görülse de bu ağırlık zorunlu olarak üretim yerini Maltepe Deri Serbest Bölgesi’ne taşıyan firmalardan kaynaklandığı için gıda sektörünün çanak dışında yer seçme eğilimi içinde olduğunu söylemek yanıltıcı olmayacaktır.

Çanak içerisinde ise, tekstil, madeni eşya, makine, taşıt sanayi gibi küçük ölçekli ve ticaret sermayesi ile fason iş ilişkisi içerisinde bulunan ve ağırlıklı iç pazara çalışan firmaların, tüketici ile sıkı ilişki içerisinde olmak istemeleri nedeniyle, merkez ve hemen merkezin çevresinde yer seçme eğiliminde oldukları görülmektedir. Ayrıca özellikle yeni kurulan küçük ölçekli firmalar için merkez ve çevresinin sağladığı dışsallıklar nedeniyle bir kuvöz görevi görmesi, bu tercihte önemli bir rol oynamaktadır.

Çanak içi yer seçiminin dağılımına bakıldığında da kent mekanında sanayi alanları arasında bir ölçüde uzmanlaşmadan söz edilebileceği ortaya çıkmaktadır. Merkez ve çevresi olarak tariflediğimiz Konak ilçesine yönelik yer değiştirmelerin %35’i tekstil, %15’i madeni eşya sektörlerinde olmak üzere ilçeyi tercih eden firmaların yarısının bu iki sektörde olması bu anlamda değerlendirilebilir.

Gaziemir ilçesinde ağırlıklı olmak üzere Bornova ve Çiğli ilçelerinde ise, yatırım malları grubunu oluşturan madeni eşya, makine, elektrikli makine ve taşıt sanayinde yer alan sektörlerin yoğunlaşma gösterdiği görülmektedir. Bu yoğunlaşmanın en temel nedeni bu sektörlerle yönelik olarak kurulan küçük sanayi sitelerinin merkez çevresinde konumlandırılması ve İzmir imalat sanayindeki bu sektörlerin ağırlıklı küçük ve orta ölçekli yapısından kaynaklanmaktadır.

Yeni kurulan ve yer değiştiren firmaların benzer biçimde hareket etmesi İzmir sanayi coğrafyasında sektörel tercihler açısından belirgin bir kararlılığın olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu tür bir yapılanma daha öncede vurgulandığı gibi mekansal olarak kentsel alan üzerinde bir uzmanlaşmanın olduğunu da ortaya koymaktadır.

4.1.6.4 İşgücü, Sermaye Büyüklüğü ve Şirket Türü İtibariyle Yer Değiştiren Firmaların Mekansal Yer Seçim Eğilimleri

İzmir sanayi coğrafyasını oluşturan ve zaman içerisinde yer değiştirmiş firmaların işgücü, sermaye büyüklüğü ve Şirket türleri itibariyle mekansal yer seçim eğilimlerinin değerlendirilmesi, yer değiştirme eyleminde mekan ile firmaya özü niteliklerin bağlantılarını anlamamızda önemli ipuçları sağlayacaktır. Öncelikle 1950-2000 yılları arasında kurulan ve zaman içerisinde üretim yerini değiştirmiş firmaların işgücü büyüklükleri itibariyle kentsel alanda nasıl konumlandıklarını ele alacak olursak, 50 yıllık kesitte yer değiştiren firmaların mekansal olarak ağırlıkla küçük ve orta ölçekli firmalardan olduğu görülmektedir (Bkz. Tablo 4.23). İzmir sanayi coğrafyasını oluşturan firmaların ağırlıkla küçük ve orta ölçekli firmalardan olduğu göz önüne alındığında, yer değiştiren firmaların işgüçleri itibariyle mekansal dağılımında yığılmanın küçük ölçekli firmalarda olması beklenen bir durumdur. Ancak Tablo 5.44 incelendiğinde 100'den fazla işçi çalıştıran toplam firma sayısının Bornova, Çiğli ve Konak'da yığılma gösterdiği görülmektedir. Her ne kadar bu yığılmalar ilçe sınırları içerisindeki toplam firma sayısının küçük bir yüzdesini oluştursa da, 100'den fazla işçi çalıştıran işgücü kategorisi baz alındığında bu ilçelerdeki yoğunlaşma belirginleşmektedir. Çiğli ilçesi ise, 100'den fazla işçi çalıştıran firmalar açısından en fazla yoğunlaşmanın görüldüğü ilçe görünümündedir. Bunun en temel nedeni AOSB'nin bu ilçe sınırları içerisinde kurulmasıdır.

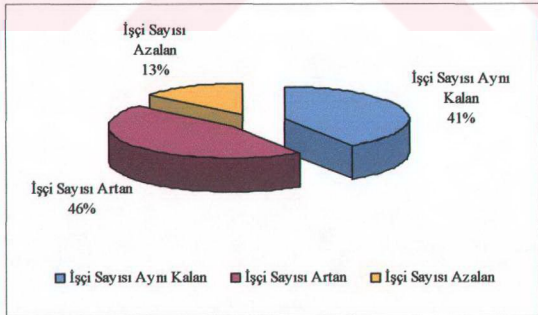
Bu noktada yer değiştirme ile işgücü arasındaki ilişkiye bakmak mekansal yığılmaları değerlendirmede önemli ipuçları sağlayacaktır. Bu ilişki kısmen yer değiştirme öncesi

Tablo 4.23 Yer Değiştiren Firmaların İşgücü Grupları İtibariyle Mekansal Dağılımı

YERLEŞMELER	İŞÇİ SAYILARI							Toplam
	0-9	10-24	25-49	50-99	100-199	200-499	500 +	
İBKB içi								
Balçova	5	4	0	0	0	0	0	9
Bornova	155	106	79	28	18	6	3	395
Buca	15	7	5	1	2	2	0	32
Çiğli	73	63	72	49	32	12	2	303
Gazienir	49	39	19	19	5	3	0	134
Güzelbahçe	1	3	0	1	1	0	0	6
Karşıyaka	25	16	7	10	1	1	0	60
Konak	163	124	77	34	14	9	1	422
Narlodere	1	1	0	0	0	0	0	2
İBKB İçi Toplam	487	363	259	142	73	33	6	1363
İBKB dışı								
Doğu Aksı	34	21	32	14	9	6	1	117
Güney Aksı	28	27	33	7	6	3	1	105
Kuzey Aksı	26	18	20	9	5	1	0	79
Güney-G.Batı Aksı	2	1	2	2	0	0	0	7
Manisa	0	3	4	3	0	3	0	13
Aydın	2	0	2	0	0	1	0	5
Afyon	1	0	0	1	0	0	0	2
İşel	0	0	0	0	0	1	0	1
Muğla	0	2	0	1	0	0	0	3
Ankara	1	0	0	0	0	0	0	1
Bursa	0	1	0	0	0	0	0	1
Osmaniye	0	0	1	0	0	0	0	1
Alanya	0	0	1	0	0	0	0	1
İBKB dışı Toplamı	94	73	95	37	20	15	2	336
TOPLAM	581	436	354	179	93	48	8	1699

Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

yani kuruluştaki işçi sayısı ile yer değiştirme sonrası yani bugünkü işçi sayılarının karşılaştırılması yoluyla elde edilebileceğinden grafik 4.17'de bu karşılaştırma yapılmıştır. Söz konusu grafikte de görüldüğü gibi 1950-2000 yılları

Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

Grafik 4.16 Yer Değiştiren Firmaların İşgücü Değişimi

arasında kurulan ve zaman içerisinde üretim yerini değiştiren firmalardan %46'sının işçi sayısında bir artış gözlenirken, %41'inin işçi sayısı aynı kalmış, %13'de işçi işçi sayısı azalmıştır. Ancak burada önemli olan bu değişimin mekansal olarak nasıl bir yığılma gösterdiği konusudur. İşçi sayısını arttıran firmaların mekansal dağılımına bakıldığında, üretim yerini İBKB sınırları dışına taşıyan firmaların %57'sinde işçi sayısının arttığı görülmektedir. İBKB sınırları içerisinde ise bu oran %43'e gerilemekte ve bu %43'lük değer %13'ünü AOSB'de yer seçen firmalar oluşturmaktadır. Geriye kalan %30'lük kısmın ağırlıklı İBKB sınırları içerisindeki Kazım Dirik, Doğanlar, Egemenlik, Meriç, Kemalpaşa, Adalet, Çınarlı ve Mersinli gibi küçük sanayi sitelerinin ve İzmir imalat sanayinin büyük ölçekli firmalarının bulunduğu mahallelerde yer seçmesi, bu alanlara yönelik yer değiştirmelerin üretimin niteliksel olarak değişmesi sonucunda gerçekleşmiş olduğunu göstermektedir.

İkinci olarak yer değiştiren firmaların sermaye büyüklükleri açısından mekansal dağılımına bakıldığında ise, sermaye açısından büyük ölçekli firmaların kentsel alan üzerinde Çiğli ilçesi hariç belirgin bir yığılma alanı oluşturmadıkları görülmektedir. Bir başka deyişle kentsel alan üzerinde firma ölçeği açısından bir ayrışmaya rastlanmamaktadır. Kent çeperinde kendiliğinden ya da planlı bir biçimde oluşmuş çok sayıda sanayi yığılmasına rağmen İzmir'de sanayinin kapsamlı bir desantralizasyonundan söz edebilmek mümkün olmadığı için kentsel alan üzerindeki herhangi bir bölgede farklı firma ölçeklerini bir arada görmek mümkün olabilmektedir. Kentin merkezinde ve hemen çeperinde büyük ölçekli fordist üretim süreçlerine sahip firmalar bulunduğu gibi, kent merkezinden uzakta, İBKB sınırları dışındaki fordist üretim süreçlerinin yer almasının beklenebileceği noktalarda da küçük firmalara rastlanabilmektedir. Firmaların sermaye ve işgücü özelliklerinin mekansal dağılımları da bunu kanıtlamaktadır. Dolayısıyla, İzmir'i her tür etkinliğin değişik yoğunluklarda da olsa her yerde ve eşzamanlı olarak bulunduğu kompleks ve karmaşık bir yapıya sahip kent olarak tanımlamak mümkündür. Bunun yanında İzmir imalat sanayinde bu yapı içerisinde oluşan bu yığılmaları, farklı kapital büyüklükleri arasındaki kontrol ve üretim ilişkilerinin bir uzantısı olarak da yorumlamak söz konusudur. Özellikle merkez ve

hemen çeperinde bu tür bir ilişkinin varlığı gerek değişik çalışmalarda gerekse de yapılan görüşmelerde değişik biçimlerde ifade edilmektedir.

Sermaye büyüklükleri açısından öne çıkan tek yerleşmenin Çiğli ilçesi olması ise, AOSB'nin bu ilçe sınırları içerisinde yer almasından kaynaklanmaktadır. Tablo 4.24'de de görüleceği gibi, 250 milyar üstünde sermayeye sahip firmaların yaklaşık yarısı Çiğli ilçe sınırları içerisinde yer alan AOSB'de yer seçmiştir. Bu yığılma büyük ölçekli kuruluşlar için AOSB gibi organize alanların önemli bir tercih olduğunu göstermektedir. Özellikle bu tür alanlarda kurulan firmalara sağlanan yatırım desteği, büyük ölçekli firmalar açısından önemli avantajlar sağlamaktadır.

Tablo 4.24 Yer Değiştiren Firmaların Sermaye Büyüklükleri İtibariyle Mekansal Dağılımı

YERLEŞMELER	Sermaye Büyüklüğü					Toplam
	0-5 milyar	5-50 milyar	50-250 milyar	250-500 milyar	500 milyar üstü	
İBKB içi						
Balçova	6	1	2	0	0	9
Bornova	218	137	27	5	8	395
Buca	22	8	2	0	0	32
Çiğli	82	129	68	12	12	303
Gazimir	65	48	18	3	0	134
Güzelbahçe	2	3	1	0	0	6
Karşıyaka	37	22	1	0	0	60
Konak	255	129	26	5	7	422
Narlıdere	2	0	0	0	0	2
İBKB içi Toplam	689	477	145	25	27	1363
İBKB dışı						
Doğu Aksı	36	44	27	6	4	117
Güney Aksı	39	44	17	3	2	105
Kuzey Aksı	26	26	21	3	3	79
Güney-G.Batı Aksı	3	4	0	0	0	7
Manisa	1	5	4	3	0	13
Aydın	4	1	0	0	0	5
Afyon	1	1	0	0	0	2
İçel	0	1	0	0	0	1
Muğla	1	1	1	0	0	3
Ankara	1	0	0	0	0	1
Bursa	0	1	0	0	0	1
Osmaniye	0	0	1	0	0	1
Alanya	0	0	0	1	0	1
İBKB dışı Toplamı	112	128	71	16	9	336
TOPLAM	801	605	216	41	36	1699

Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

1950-2000 yılları arasında kurulan ve zaman içerisinde üretim yerini taşıyan yabancı sermayeli kuruluşlar ele alındığında ise, 50 yıllık kesitte 20 firmanın yer değiştirdiği ve bunların %70'inin İBKB sınırları içerisinde konumlandığı görülmektedir (Bkz. Tablo 4.25). İBKB

Tablo 4.25 Yer Değiştiren Yabancı Sermayeli Firmaların Mekansal Dağılımı

YERLEŞMELER	Firma Sayısı	Toplam Firma Sayısı İçerisindeki Yüzdesi
İBKB içi		
Bornova	5	25
Çiğli	7	35
Konak	2	10
İBKB içi Toplam	14	70
İBKB dışı		
Doğu Aksı	1	5
Güney Aksı	3	15
Manisa	1	5
Muğla	1	5
İBKB dışı Toplamı	6	30
TOPLAM	20	100

Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

sınırları içerisindeki bu yoğunlaşmanın %35'i yine benzer bir biçimde Çiğli ilçe sınırları içerisindeki AOSB'de yer almaktadır. İBKB sınırları dışında ise, güney aksı yabancı sermaye firmalarının en çok tercih ettiği alan durumundadır.

1950-2000 yılları arasında kurulan firmalar şirket türleri açısından ele alındığında, genel olarak şahıs firmaları hariç, kentsel alan üzerinde belirgin bir tercihin olmadığı görülmektedir (Bkz. Tablo 4.26). Üretim yerini taşıyan şahıs firmalarının ise, %85 gibi bir oranla mekansal tercihlerini çanak içi alanlardan yana kullandığı görülmektedir. İBKB sınırları dışında ise, şahıs firmaları yok denecek kadar az sayıda yer almaktadır. Az sayıdaki firmalar da hemen çanağın çeperinde, ya da karayolu aksları boyunca uzanan yerleşmeler dizisinde konumlanmaktadır. Güney ve kuzey aksında değerlerin yüksek çıkması Menderes, Ulukent gibi çanak çeperinde yer alan yerleşmelerdeki yoğunlaşmadan kaynaklanmaktadır. Şahıs firmalarının merkeze bu kadar bağımlı yapısı ise, bu tür firmaların sermaye ve işgücü olarak çok küçük ölçekli olması ile açıklanabilir. Genellikle kiracılık oranlarının yüksek olduğu bu firmalar, ekonomik dalgalanmalardan ve krizlerden çok kolay etkilenebilmekte ve ağırlıklı standartlaşmamış ve sipariş üzerine mal ürettikleri için merkezle olan ilişkileri de zorunlu olarak diğer şirket türlerindeki firmalara oranla daha fazla olmaktadır.

Tablo 4.26 Yer Değiştiren Firmaların Şirket Türleri İtibariyle Mekansal Dağılımı

YERLEŞMELER	Firma Türü				Anonim Şt.	Kooperatif	Toplam
	Sahıs	Adl Ortaklık	Kollektif Şt.	Adl Komandit			
İBKB içi							
Balçova	3	0	1	0	2	0	9
Bornova	47	1	17	2	104	0	395
Buca	8	0	0	0	7	0	32
Çiğli	23	0	10	0	134	1	303
Gazimir	10	2	8	0	42	0	134
Güzelbahçe	0	0	2	0	2	0	6
Karşıyaka	8	0	1	0	14	0	60
Konak	65	6	23	1	102	1	422
Narlıdere	1	0	0	0	0	0	2
İBKB içi Toplam	165	9	62	3	407	2	1363
İBKB dışı							
Doğu Aksı	6	0	1	1	54	0	117
Güney Aksı	11	1	2	0	38	0	105
Kuzey Aksı	8	0	5	0	21	0	79
Güney-G.Batı Aksı	0	0	0	0	1	0	7
Manisa	0	0	0	0	11	0	13
Aydın	2	0	0	0	0	0	5
Afyon	0	0	1	0	1	0	2
İçel	0	0	0	0	1	0	1
Mugla	1	0	0	0	2	0	3
Ankara	0	0	0	0	0	0	1
Bursa	0	0	0	0	1	0	1
Osmaniye	0	0	0	0	1	0	1
Alanya	0	0	0	0	1	0	1
İBKB dışı Toplamı	28	1	9	1	132	0	336
TOPLAM	193	10	71	4	539	2	1699

Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

Sermaye Piyasası Kurulu'nun belirlediği sermaye büyüklüklerine göre sermayesi 50 milyara kadar olan firmalar küçük ölçekli, 50 milyar ile 250 milyar arası sermayeye sahip firmalar orta ölçekli ve 250 milyardan daha fazla sermayeye sahip firmalar da büyük ölçekli firmalar olarak kategorize edilirse, görece olarak Bornova, Konak ve Çiğli ilçelerinde orta ve büyük ölçekli olarak tanımlayabileceğimiz sermaye grubuna ait anonim şirketlerin diğer ilçelere göre daha fazla olduğu görülmektedir. Konak ve Bornova ilçelerinde görülen bu görece fazlalığın en temel nedeni daha önceki bölümlerde değindiğimiz gibi 19.yüzyıldan bugüne kadar merkez ve limanın gerisinde yer alan bölgenin büyük ölçekli ve ihracata dayalı firmaların yer seçtiği bir alan olmasıdır. Çiğli ilçesi ise, işgücü ve sermaye yapısı bakımından yapılan değerlendirmelerde olduğu gibi AOSB'nin bu ilçe sınırları içerisinde olması nedeniyle sermayesi 50 milyardan fazla olmak zorunda olan anonim şirketlerin tercih ettiği bir bölge durumunda gözükmektedir.

4.2 Yer Değiştiren Firmaların Mekansal Hareket Profilleri

Bu bölümde 1950-2000 yılları arasında kurulan ve zaman içerisinde üretim yerini değiştiren firmaların mekandaki hareket biçimlerine göre ne tür benzerlikler ve/veya farklılıklar gösterdikleri noktasından hareketle yer değiştirme eğilimleri mekansallaştırılmaya çalışılacaktır. Bu eğilimlerin ortaya konmasında kullanılacak olan ve üretim faaliyetinin yeniden konumlandırıldığı yerin planlama kavramı ile ilişkilendirilmesi sonucu oluşturulan kategoriler, firmaların yeniden konumlanmasında etkin olan iktisadi, mekansal, siyasal ve yönetsel faktörlerin etkinlik düzeyi hakkında ipuçları verecektir. Özellikle önceki bölümlerde doğrudan firmaya özgü değerlendirmeler sonucu ulaşılan sonuçların mekansal ölçekteki ilişki ve anlamlılık düzeylerini de test etme fırsatı sağlayacaktır. Tabii ki tüm bunlara ek olarak 6. bölümde firmaların yer değiştirme nedenlerinin somutlaştırılmasında ilişkisel düzeyde önemli veriler sunacaktır.

Bu bağlamda, 1950-2000 yılları arasında üretim faaliyetini taşıyan firmalar, yer seçtikleri mekanların ölçeğine ve özelliklerine bağlı olarak 7 grupta ele alınacaktır.

Firmaların mekanda hareket biçimlerine göre İzmir sanayi coğrafyasının zaman içerisinde gösterdiği gelişim ve değişimde, uluslararası ya da bölgeler arası firma hareketlerin etkisini ortaya koymayı ve planlamanın sanayi coğrafyasının şekillenmesindeki etkinlik düzeyini anlamayı amaçlayan bu tiplendirme şu şekildedir;

- **A Tipi** Organize olmayan bir alandan yine organize olmayan bir alana giden firmalar
- **B Tipi** Organize olmayan bir alandan, bir organize sanayi bölgesi / organize siteye giden firmalar
- **C Tipi** Bir organize sanayi bölgesinden / organize siteden başka bir organize sanayi bölgesine / organize siteye giden firmalar
- **D Tipi** Bir organize sanayi bölgesinden / organize siteden, organize olmayan bir alana giden firmalar
- **E Tipi** İzmir İl sınırları dışında bir başka alana / organize sanayi bölgesine/organize siteye giden firmalar
- **F Tipi** İzmir İl sınırları dışından organize olmayan bir alana/organize sanayi bölgesine / organize siteye gelen firmalar
- **G Tipi** Aynı lokasyonda yer değiştiren firmalar (aynı mahalle sınırları içinde / mıntıkada / organize sanayi bölgesinde/organize sitede)

Bu 7 tipten firma sayısı açısından toplam veri setinin yaklaşık %90'nını oluşturan A, B ve D tipleri, İBKB sınırlarının içi ve dışı olmak üzere 2 alt gruba daha ayrılmış ve böylece mekansal yer değiştirme sonrası oluşan firma yığılmalarında, belediye ve mücavir alan gibi idari sınırların ve imar planlarının etkileri ile kentteki temel istihdamın desantralizasyonuna ilişkin politikalarının ne derece etkili olduğu test edilmeye çalışılmıştır. Bunun yanında İzmir sanayi coğrafyasını oluşturan firmaların mekansal yer değiştirme ihtiyacı duymasının nedenleri ve üzerinde hareket edilen mekanların özelliklerinin bu mekansal yer değiştirme sürecindeki belirleyiciliklerine ilişkin ipuçları elde edilmesi amaçlanmıştır.

4.2.1 Firmaların, Mekansal Yer Kategorilerine ve Dönemlere Göre Dağılımı

1950-2000 yılları arasında yer değiştiren firmaları, mekansal yer değiştirme kategorileri itibariyle değerlendirecek olursak, toplam yer değiştiren 1699 firmanın %54'ünün A Tipi, yani organize olmayan bir alandan yine organize olmayan bir alana giden firmalardan oluştuğu görülmektedir (Bkz. Tablo 4.27). A tipi firmaların ortak özelliği kent mekanındaki konumlanmalarında üretim faaliyetlerine İzmir'in kentsel gelişim süreci içerisinde planlama aracılığıyla oluşturulmuş ve sanayi faaliyetleri için organize edilmiş bir alan dışında başlayıp zaman içerisinde üretim yerini yine benzer bir alana taşımış olmalarıdır. Bu mekansal yer değişikliğinde sanayinin organize olmayan alanlar arasındaki mekansal hareketliliği özellikle idari sınırlara bağlı olarak ele alındığında yığılmanın %80 gibi yüksek bir oranla İBKB sınırları içerisinde gerçekleştiği ortaya çıkmaktadır. Bir başka deyişle organize olmayan mekansal hareketlerin ancak %20'si İzmir kentsel gelişim alanının dışındaki bir noktaya kayma göstermiştir. Bu durum, mekansal yer seçiminde organize bir alanın sunduğu teknik ve sosyal altyapı olanakları ile bir arada bulunmanın getireceği ekonomilerden yararlanma gibi bir tercihte bulunmayan ya da üretim yerini taşıyacak yeterli sayıda organize alan

Tablo 4.27 1950-2000 Döneminde Yer Değiştiren Firmaların Yer Değiştirme Tipleri İtibariyle Dağılımı

1950-2000 YILLARI ARASINDA YER DEĞİŞTİREN FİRMALARIN YER DEĞİŞTİRME TİPLERİ			Firma Sayısı	%
Organize Olmayan Bir Alandan, Yine Organize Olmayan Bir Alana Giden Firmalar				
A TİPİ	A1	İBKB Sınırları İçerisinde	742	43,67
	A2	İBKB Sınırları Dışında	190	11,18
	A TİPİ TOPLAMI		932	54,85
Organize Olmayan Bir Alandan, Bir Org. San. Böl. / Org. Siteye Giden Firmalar				
B TİPİ	A1	İBKB Sınırları İçerisinde	312	18,36
	B2	İBKB Sınırları Dışında	36	2,11
	B TİPİ TOPLAMI		348	20,47
C TİPİ	Bir org. San. bölgesinden / org. siteden başka bir org. san. bölgesine / sitesine giden firmalar		93	5,47
Bir Organize Sanayi Bölgesinden / Organize Siteden, Organize Olmayan Bir Alana Giden Firmalar				
D TİPİ	D1	İBKB Sınırları İçerisinde	114	6,70
	D2	İBKB Sınırları Dışında	41	2,41
	D TİPİ TOPLAMI		155	9,11
E TİPİ	İzmir İl Sınırları Dışında Başka Alana/Organize San. Böl./Org. Siteye Giden Firmalar		26	1,53
F TİPİ	İzmir İl Sınırları Dışından Org. Olmayan Bir Alana/Org. San. Böl./Org. Siteye Gelen Firmalar		21	1,23
G TİPİ	Aynı Lokasyonda Yer Değiştiren Firmalar		123	7,23
TOPLAM YER DEĞİŞTİREN FİRMA SAYISI			1699	100,00

Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

bulamayan bu tür firmaların %80 gibi bir oranla kent içerisinde konumlanma eğilimi göstermeleri, kentin sunduğu olanakların İzmir imalat sanayinin yer seçiminde önemli bir belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır.

Yer değiştirme tipleri içerisindeki ikinci ağırlıklı grubu B tipi yani organize olmayan bir alandan, bir organize sanayi bölgesi / organize siteye giden firmalar oluşturmaktadır. Toplam firma sayısı içerisinde %20 gibi bir ağırlığa sahip bu firma grubu, yer değiştirme kararı sonucu yeni yer seçimini organize alanlardan yana kullanmıştır. Özellikle bu grubu oluşturan toplam 348 firmanın 219 tanesinin Atatürk Organize Sanayi Bölgesi (AOSB), 39 tanesinin ESTİM'e gitmiş olması ağırlığın İBKB içerisinde yığılmasını nedenlemiştir. Bunun bir başka nedeni de 1990'lı yılların ortalarına kadar oluşturulan sanayi bölgelerinin, kentin hemen çevresinde konumlandırılması ve İzmir'in bölgenin tek hakim şehri olmasına yönelik tercihlerden kaynaklanmaktadır.

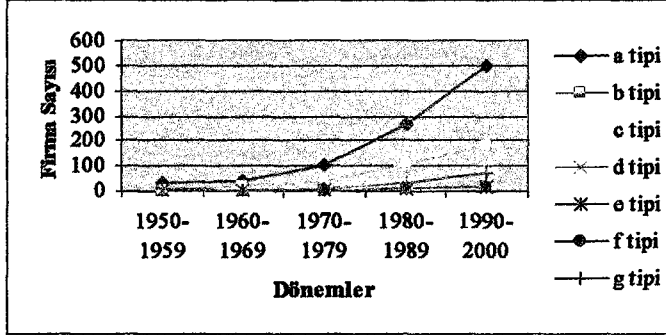
Üçüncü ağırlıklı mekansal yer değiştirme tipini ise, %9,11 ile D grubunda yer alan firmalar oluşturmaktadır. D grubunda yer alan ve bir organize sanayi bölgesinden / organize siteden, organize olmayan bir alana giden firmaların üretim alanlarını daha çok kent içerisinde konumlanmış küçük sanayi sitelerinden taşımaları dikkati çekmektedir. Dikkati çeken bir diğer nokta ise, 10 firmanın üretim alanlarını AOSB'den başka bir alana taşımalarıdır. Bu aşamada bu tür mekansal kaymaları küçük ve orta ölçekli firmalar için organize alanlarda üretim yapmanın maliyetlerinin görece olarak daha yüksek olması, üretiminde niteliksel bir değişim yapması nedeniyle daha büyük parsellere ihtiyaç duyan firmaların küçük sanayi sitelerinin geniş parsel olanaklarına sahip olmaması nedeniyle yeni üretim yeri tercihlerinde bu tür alanlar dışına yönelmesi ile firmaların büyüme sürecinde kendi mülkiyetindeki bir alana taşınma isteği olarak yorumlamak mümkündür. Ancak, altıncı bölümde bu sorunun yanıtı daha ayrıntılı bir biçimde tartışılacaktır.

Bir organize sanayi bölgesinden / organize siteden başka bir organize sanayi bölgesine / organize siteye giden firmaların oluşturduğu C tipinde ise, kent içerisinde yer alan küçük sanayi siteleri arasındaki değişiklikler ile özellikle %60 oranında bu tür sitelerden AOSB yönelik yer değişiklikleri görülmektedir. Bu tür bir yer değiştirme eğilimi, D tipinde olduğu gibi niteliksel bir değişime işaret etmekte ancak yer seçiminde bu tür firmaların ağırlıkla organize sanayi bölgesini tercih ettikleri görülmektedir.

Bölge içine olan ya da bölge dışına olan göçleri gösteren E ve F tiplerinin toplam yer değiştiren firmalar içerisinde %2,7 gibi bir ağırlığa sahip olması, İzmir sanayi coğrafyasının şekillenmesinde bu tür mekansal hareketlerin önemli bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Bir başka deyişle, bölge imalat sanayinin genel yapısı hala yerel sermayenin yatırımları ve mekansal tercihlerince belirlenmektedir. 1950-2000 yılları arasında bölge dışına kayma olmadığı gibi bölge dışından da önemli bir sermaye akışının gerçekleşmediğini bu bulgulardan hareketle söylemek mümkündür. Bölge içi ve dışı mekansal hareketlerde ise, bölge dışından gelen firmaların ağırlıkla İstanbul orijinli olduğu, bölge dışına çıkan firmaların ise özellikle Manisa Organize Sanayi Bölgesi'ne ve doğu aksını oluşturan İzmir-Ankara karayolu üzerindeki Manisa iline bağlı ilçelere doğru bir kayma göstermeleri dikkati çekmektedir.

Aynı lokasyonda yer değiştiren ve G tipi olarak adlandırdığımız firmalar ise, toplam yer değiştirmelerin %7,6'sını oluşturmaktadır. Genellikle mevcut üretim biriminin çok yakın bir noktaya taşınması biçimde gözlemlenen bu tür mekansal hareketlerin, zaman içerisinde oluşan konumsal dezavantajlardan kaynaklanmadığını söylemek mümkündür. Bu tür yer değiştirmeler daha çok kira kontratlarının bitmesi sonucu yer değiştirme ihtiyacı hisseden firmaların pazar ve işgücü avantajlarını kaybetmemek amacıyla yine aynı mahalle sınırları, aynı sokak hatta yan dükkana taşınmaları sonucu ortaya

Yer değiştiren firmaların mekansal yer değiştirme kategorilerine göre dağılımına dönemler itibarıyla bakacak olursak, A tipi firmaların gösterdiği yer değişikliklerinde

Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

Grafik 4.17 Yer Değiştiren Yabancı Sermayeli Firmaların İşgücü Grupları İtibariyle Dağılımı

önemli ölçüde etkili olmuş, bu etki yer değiştiren firmalar açısından bu dönem içerisinde küçük sanayi sitesi, ve Organize Sanayi Bölgesi gibi organize alanların henüz faaliyete geçmemiş olması nedeniyle bireysel yani organize olmayan alanlara yönelik yer değiştirmeleri etkilemiştir. Bu nedenledir ki B tipi yani üretim yerini organize olmayan alanlardan organize alanlara taşıyan firma sayısı 1980'li yıllardan itibaren önemli bir artış göstermektedir.

Ancak tüm yer değiştirme kategorilerinde 1980 sonrası dönemde önemli bir artış gözlemlenmektedir. 1980 sonrası dönem İzmir imalat sanayinde gözlemlenen mekansal yer değiştirmeler açısından iki özel anlam taşımaktadır. Bunlardan birincisi, 50 yıllık kesitte yer değiştiren firmaların yer değiştirme yıllarının 1980'lerle birlikte başlaması ve 1980'li yılların sonunda ağırlık kazanmasıdır. İkincisi ise, toplam yer değiştiren firmalar içerisinde 1980 sonrası dönemde kurulan firma sayısının yüksek olmasıdır. Özellikle, kuruluş yılları itibariyle mekansal yer değiştirme kategorileri ayrıntılı biçimde incelendiğinde, 1992 ile 1996 yılları arasındaki dönemin öne çıktığı görülmektedir. Bu tarihlerin öne çıkmasında özellikle 1992, 1995 ve 1996 yıllarında çıkarılan karar ve kararname değişiklikleri ile KOBİ'lere yönelik düzenlemelerin etkili olduğunu söylemek mümkündür.

1970'li yıllarla birlikte önemli bir artış görülmektedir (Bkz. Grafik 4.18). Özellikle 1970'li yıllarla birlikte devletin büyük ölçekli özel sanayi yatırımlarına orta vadeli sanayi kredisi vermesi ve büyük ölçekli kamu yatırımları İzmir'de sanayinin gelişiminde

4.2.2. Sektörel Yapı İtibariyle Değerlendirme

İzmir imalat sanayinde yer değiştiren firmaların mekansal yer değiştirme kategorileri itibariyle sektörel dağılımları, mekansal yer değişikliklerinin sektöre ve mekansal tiplere bağlı olarak ne tür farklılıklar ya da benzerlikler gösterdiği konusunda önemli ipuçları sağlayacaktır. Mekansal yer değiştirme tiplerine göre sektörel dağılımlar önceki bölümlerde olduğu gibi ana gruplar ve alt sektörel gruplar itibariyle ele alınacak ve değerlendirilecektir.

4.2.2.1 Ana Gruplar İtibariyle Değerlendirme

1950-2000 yılları arasında yer değiştiren firmaların mekansal yer değiştirme kategorilerine göre ana sektörel gruplar itibariyle dağılımında, önemli farklılıklar olduğu bulgulanmıştır. Tüketim malları grubunda yer alan toplam 601 firmanın %70'i, A kategorisindeki firmalardan oluşmaktadır. Bir başka deyişle A kategorisini oluşturan 932 firmanın %45'ini tüketim malları grubu oluşturmaktadır. Bu da geleneksel olarak ihracat ürünlerinden oluşan bu grubun parsel ölçeğinde bireysel yer seçim eğilimi gösterdiğini ortaya koymaktadır (Bkz. Tablo 4.28). Ayrıca tüketim malları grubunun ağırlıklı olduğu bir diğer kategori de F kategorisidir. İzmir İl sınırları dışından İzmir il sınırları içerisindeki organize olmayan bir alana / organize sanayi bölgesine / organize siteye-çarşıya gelen firmaların oluşturduğu bu grubun %67'sinin tüketim malları grubunda yer alması, İzmir imalat sanayi yapısının ağırlıklı bu gruba dayalı olmasından kaynaklanmaktadır.

Mekansal yer değiştirme kategorileri açısından bir diğer önemli yoğunlaşma kategorisi ise yatırım malları grubunda bulgulanmıştır. C tipi yani organize sanayi bölgesinden / organize siteden başka bir organize sanayi bölgesine / organize siteye giden firmaların %65,59'u ile D tipi yani bir organize sanayi bölgesinden / organize siteden, organize olmayan bir alana giden firmaların %50'si yatırım malları grubunda

Tablo 4.28 1950-2000 Döneminde Yer Değiştiren Firmaların Tipler ve Sektörler İtibarıyla Dağılımı

SEKTÖRLER	A TIPI		B TIPI		C TIPI		D TIPI		E TIPI		F TIPI		G TIPI		GENEL TOPLAM
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	
Gıda Sanayi	125	13,41	25	7,18	2	2,15	7	4,49	6	23,08	6	28,57	7	5,69	178
Alkollü ve Alkolsüz İçki Sanayi	10	1,07	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	10
Tütün Sanayi	6	0,64	2	0,57	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	1	0,81	9
Dokuma Sanayi	16	1,72	5	1,44	1	1,08	3	1,92	2	7,69	4	19,05	4	3,25	35
Tekstil Sanayi	258	27,68	67	19,25	3	3,23	9	5,77	2	7,69	4	19,05	26	21,14	369
TÜKETİM MALI	415	44,53	99	28,45	6	6,45	19	12,18	10	38,46	14	66,67	38	30,89	601
Ağaç Mamulleri Sanayi	12	1,29	4	1,15	2	2,15	2	1,28	2	7,69	0	0,00	1	0,81	23
Mobilya Sanayi	19	2,04	6	1,72	4	4,30	5	3,21	1	3,85	0	0,00	4	3,25	39
Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sanayi	24	2,58	7	2,01	1	1,08	7	4,49	0	0,00	0	0,00	2	1,63	41
Basım- Yayın ve Bunlara Bağlı Sanayi	28	3,00	4	1,15	0	0,00	1	0,64	0	0,00	0	0,00	3	2,44	36
Deri Sanayi	31	3,33	14	4,02	0	0,00	1	0,64	1	3,85	1	4,76	5	4,07	53
Kauçuk Sanayi	5	0,54	4	1,15	4	4,30	2	1,28	0	0,00	0	0,00	0	0,00	15
Kimya Sanayi	51	5,47	18	5,17	3	3,23	13	8,33	1	3,85	3	14,29	12	9,76	101
Petrol Sanayi	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0
Plastik Sanayi	41	4,40	22	6,32	3	3,23	8	5,13	1	3,85	0	0,00	5	4,07	80
Toprak Sanayi	30	3,22	7	2,01	0	0,00	5	3,21	1	3,85	1	4,76	5	4,07	49
Metal Ana Sanayi	22	2,36	13	3,74	7	7,53	5	3,21	2	7,69	0	0,00	4	3,25	53
Diğer Sanayi	32	3,43	12	3,45	2	2,15	10	6,41	2	7,69	0	0,00	1	0,81	59
ARA MALI	295	31,65	111	31,90	26	27,96	59	37,82	11	42,31	5	23,81	42	34,15	549
Madeni Eşya Sanayi	95	10,19	34	9,77	14	15,05	23	14,74	1	3,85	1	4,76	13	10,57	180
Makine Sanayi	38	4,08	50	14,37	23	24,73	25	16,03	1	3,85	1	4,76	17	13,82	155
Elektrikli Makine Sanayi	47	5,04	27	7,76	7	7,53	11	7,05	1	3,85	0	0,00	6	4,88	99
Taşıt Sanayi	42	4,51	27	7,76	17	18,28	19	12,18	2	7,69	0	0,00	7	5,69	114
YA TIRIM MALI	222	23,82	138	39,66	61	65,59	78	50,00	5	19,23	2	9,52	43	34,96	549
TOPLAM	932	54,86	348	21,01	93	5,00	156	10,24	26	1,59	21	1,24	123	6,06	1699

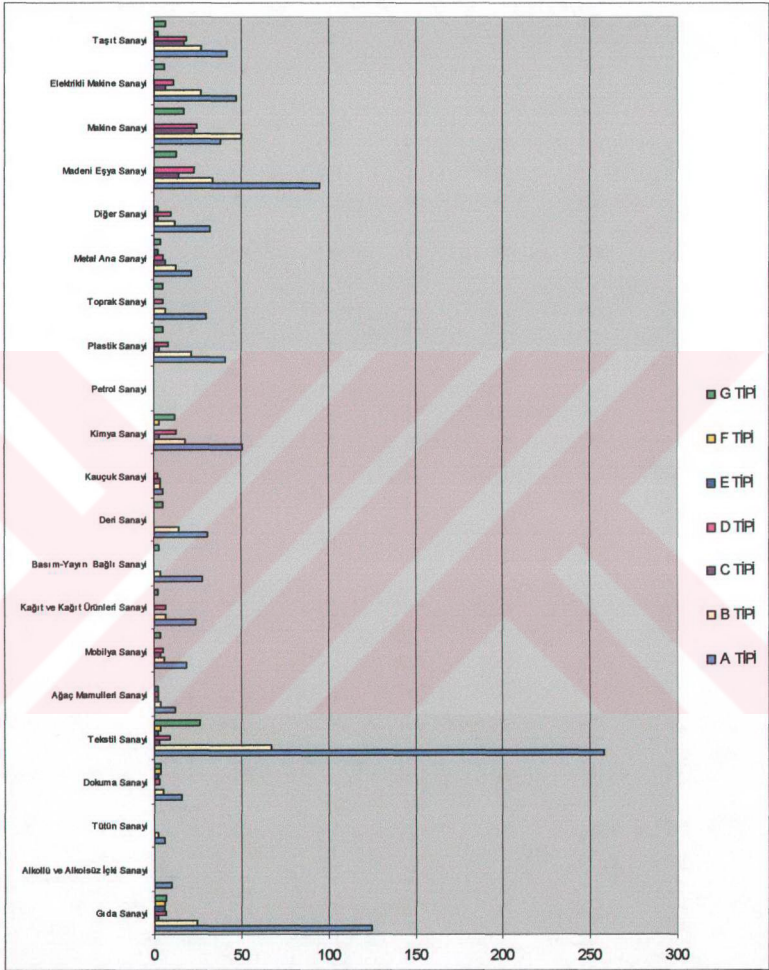
Kaynak : EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

yer almaktadır. Yatırım malları grubunda yer alan firmalar genellikle küçük sanayi sitelerinde yer seçme eğiliminde oldukları için, üretim sürecinde niteliksel bir değişimden kaynaklanmayan yer değiştirmelerin C kategorisinde, üretim sürecinde niteliksel bir değişim yaratan ve daha büyük parsel kullanma ihtiyacı hisseden firmaların da D kategorisinde ağırlık kazanması şaşırtıcı bir sonuç değildir. Bunun dışında kent içerisinde ya da çeperinde yeterli organize alan yaratılamaması da, zaman içerisinde üretim sürecinde dönüşüm geçiren firmaların bu tür alanlarda yer bulmasını zorlaştırmakta ve bu firmaları sanayi alanları içerisindeki boş parsellere yönlentmektedir. Dolayısıyla D kategorisindeki bu yığılmayı bu nedenle de şaşırtıcı bulmamak gerekmektedir.

Ara malları grubunda ise, mekansal yer seçim kategorileri içerisindeki E tipi hariç, öne çıkan bir değer görülmemektedir. E tipi yani İzmir İl sınırları dışında bir başka alana/organize sanayi bölgesine/organize siteye giden firmaları oluşturan kategoride az sayıda firma olması, bu gruba ilişkin nedensellik ilişkisi kurmayı güçleştirmektedir. Ara malları grubu kendi içerisinde ele alındığında ise, toplam 549 firmanın %54'ünün A tipinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu da İzmir imalat sanayini oluşturan firmaların kent coğrafyasını organize olmayan alanlarla yönlendirme eğiliminde olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

4.2.2.2 Alt Sektörel Gruplar İtibariyle Değerlendirme

1950-2000 yılları arasında yer değiştiren firmaların mekansal yer değiştirme kategorileri, alt sektörler itibariyle ele alındığında, İzmir imalat sanayinde 50 yıllık kesitte gözlemlenen mekansal kaymaların sektöre bağlı değişimi daha somut bir biçimde okunabilmektedir. Grafik 4.19'da görüleceği gibi, genel olarak makine sanayi hariç tüm sektörlerde A tipi yer değiştirme en fazla görülen mekansal yer değiştirme kategorisidir. Makine sanayinde ise B tipi mekansal yer değiştirme kategorisinin en fazla tercih edilen yer değiştirme biçimi olduğu bulgulanmıştır. Yatırım malları grubunu oluşturan, makine

Kaynak : EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

Grifik 4.18 Mekansal Yer Değiştirme Kategorilerine Göre Firmaların Alt Sektörel Dağılımı

taşıt, madeni eşya ve elektrikli makine sektörlerinde B ve D tiplerinin diğer sektörlere göre yüksek değerler alması da dikkati çekmektedir.

Sektör bazında değerlendirme yapacak olursak, gıda sanayinde %70, alkollü ve alkolsüz içki sanayinde %100, tütün sanayinde %67, tekstil sanayinde %70, basım sanayinde %77, toprak sanayinde %61 ile ağırlıklı yer değiştirme eğiliminin A kategorisinde olduğu görülmektedir. Bu sektörlerdeki yığılmalar, A tipinin genel yer değiştirme yüzdesi olan %54'ün üzerinde olması nedeniyle, bu sektörlerdeki yer değiştirme eğiliminin organize olmayan alanlara yönelik olduğunu söylemek mümkündür. Diğer sektörlerde ise yer değiştirme kategorileri açısından belirgin bir yoğunlaşma bulgulanmamıştır.

4.2.3. İşgücü Dağılımı

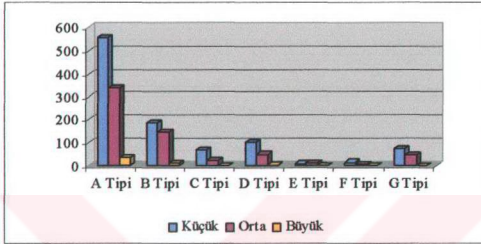
İzmir imalat sanayinde 1950-2000 yılları arasında kurulan ve yine bu dönem zarfında yer değiştiren firmaların mekansal yer değiştirme kategorilerine göre istihdam yapısı, öncelikle 7 grupta ölçeklendirilmiş işçi sayıları itibarıyla ele alınacak olursa, tüm kategorilerde 0-49 işçi istihdam eden firmaların ağırlıklı olduğu görülmektedir. 50 yıllık kesitte yer değiştiren firmaların %60'ının küçük ölçekli olarak nitelendirdiğimiz bu grupta yer aldığı düşünüldüğünde, mekansal yer değiştirme kategorilerinde de benzer bir dağılımın görülmesi şaşırtıcı olmayan bir sonuçtur (Bkz. Tablo 4.29).

Tablo 4.29 İşgücü Gruplarının Mekansal Yer Değiştirme Kategorileri İtibarıyla Dağılımı

Yer Değiştirme Kategorileri	İşgücü Grupları							Toplam
	0-9	10-24	25-49	50-99	100-199	200-499	500 +	
A Tipi	299	258	193	99	48	29	6	932
B Tipi	103	83	75	43	30	11	3	348
C Tipi	44	24	15	7	3			93
D Tipi	64	39	26	17	6	3	1	156
E Tipi	4	6	7	6		3		26
F Tipi	15	1	2	2	1			21
G Tipi	49	26	34	7	5	2		123
TOPLAM	578	437	352	181	93	48	10	1699

Kaynak : EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

Zaten büyük ölçekli firmaların ölçekleri gereği yer değiştirmesinin küçük ölçekli firmalara göre çok daha zor olması, yer değiştirmeler açısından küçük ölçekli firmaların sayıca fazla olmasını beklenen bir sonuç haline getirmektedir.

Kaynak : EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

Grafik 4.19 Mekansal Yer Değiştirme Kategorilerine Göre Firmaların İşgücü Dağılımı

firmaların oluşturduğu A tipinin ağırlıklı olduğu görülmektedir (Bkz. Grafik 4.20). Ancak bu dağılımda ilginç olan 200'den fazla işçi çalıştıran büyük ölçekli firmaların %60'ının organize olmayan alanlarda parsel ölçeğinde yer seçme eğilimi göstermiş olmalarıdır. Özellikle bu tür büyük ölçekli firmaların parsel ölçeğinde yer değiştirmesi sanayi coğrafyasını yeniden biçimlendirecek türde değişikliklere neden olduğundan, gözden kaçırılmaması gereken sonuçlara işaret etmektedir. Ayrıca A tipinde bulguların ve 200 işçiden fazla işçi çalıştıran 35 firmanın %70'inin 1980 sonrası dönemde %32'sinin ise 1990 sonrasında kurulmuş olması 1980 sonrası politikaların büyük ölçekli firmalar açısından etkilerini ortaya koymaktadır.

1950-2000 yılları arasında yer değiştiren firmalar, mekansal yer değiştirme kategorileri ve işçi sayılarındaki değişiklikler itibariyle ele alındığında F ve G tipi hariç tüm yer değiştirme kategorilerinde yer değiştirme öncesi ya da sonrasında işçi sayısını arttıran firmaların sayısal olarak daha fazla olduğu görülmektedir. Bu da yer değiştirmelerin büyük bir kısmının hangi yer değiştirme kategorisinde olursa olsun

0-49 işçi çalıştıran firmaları küçük ölçekli, 50-199 işçi çalıştıran firmaları orta ölçekli ve 200'den fazla işçi çalıştıran firmaları da büyük ölçekli olarak grupladığımızda ise, tüm işgücü grupları için kentsel alan üzerinde parsel ölçeğinde yer seçen

üretim sürecindeki niteliksel bir değişim sonucu gerçekleştiğini ortaya koymaktadır (Bkz. Tablo 4.30). İzmir il sınırları dışından gelen firmaların

Tablo 4.30 İşgücü Sayısındaki Değişimlerin Mekansal Yer Değişirme Kategorileri İtibariyle Dağılımı

Yer Değişirme Kategorileri	İşçi Sayısı Aynı Kalan	İşçi Sayısı Artan	İşçi Sayısı Azalan	Toplam
A Tipi	391	412	129	932
B Tipi	118	176	54	348
C Tipi	40	45	8	93
D Tipi	68	74	14	156
E Tipi	7	13	6	26
F Tipi	12	7	2	21
G Tipi	58	49	16	123
TOPLAM	694	776	229	1699

Kaynak : EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

oluşturduğu F tipi ile aynı lokasyonda yer değiştiren firmaların oluşturduğu G tipinde ise sayısal olarak işçi sayısı aynı kalan firmaların fazla olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle F tipini oluşturan firmaların %66'sının, G tipini oluşturan firmaların ise %60'ının işçi sayısında bir artış gözlenmemiştir.

4.2.4. Firma Yapısı

1950-2000 yılları arasında kurulan ve zaman içerisinde yer değiştiren firmaların şirket türleri, mekansal yer değiştirme kategorileri itibariyle ele alındığında, şirket türlerine göre kentsel alan üzerindeki yer seçim eğilimlerinin farklılaştığı görülmektedir. 0-5 milyar arasında bir sermaye ile kurulabilen şahıs firmalarının üretim yerlerini %54 gibi bir ağırlıkla, kentsel alan üzerindeki boş parsellere ya da yer değiştiren diğer firmaların boşalttığı alanlara taşıdıkları bulgulanmıştır (Bkz. Tablo 4.31).

Tablo 4.31 Firma Türlerinin Mekansal Yer Değişirme Kategorileri İtibariyle Dağılımı

Şirket Türleri	Mekansal Yer Değişirme Kategorileri							Toplam
	A Tipi	B Tipi	C Tipi	D Tipi	E Tipi	F Tipi	G Tipi	
Şahıs	105	26	14	18	3	5	23	194
Adi Ortaklık	8	1					1	10
Kollektif Şirket	47	11	3	3	1		6	71
Adi Komandit	2	1		1				4
Re'sen	1	1						2
Limited Şirket	478	181	47	94	6	9	63	878
Anonim Şirket	290	126	29	40	16	7	30	538
Kooperatif	2							2
TOPLAM	932	348	93	156	26	21	123	1699

Kaynak : EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

İzmir imalat sanayini oluşturan firmaların şirket türleri itibarıyla genel yapısı içerisinde çok az bir ağırlığa sahip adi ortaklık, kolektif şirket, adi komandit ve kooperatiflerden 1950-2000 yılları arasında yer değiştirenlerin hemen hemen tamamına yakınının da benzer bir biçimde üretim yerini A tipi yani organize olmayan bir alandan yine organize olmayan bir diğer alana taşıdıkları görülmektedir.

İzmir sanayi coğrafyasını oluşturan toplam firma sayısının %84'ünü oluşturan limited ve anonim şirketlerin de yer değiştirme kategorilerinden ağırlıklı A tipi yer değiştirme biçimini tercih ettikleri görülmektedir. 50 milyar sermayeye kadar kurulan limited şirketlerin %54'ünün, 50 milyardan fazla sermaye ile kurulan anonim şirketlerin de aynı şekilde %54'ünün A kategorisinde yoğunlaşması firma türleri açısından mekansal yer seçim kategorilerindeki genel eğilime uygun bir dağılımın olduğunu göstermektedir. Bu iki firma türündeki ikinci yoğunlaşma kategorisi, limited şirketlerde %20, anonim şirketlerde ise %23 ile organize olmayan bir alandan organize bir alana yönelik B tipi yer değiştirmelerdir.

Ancak, E tipi yani İzmir İl sınırları dışındaki bir başka alana / organize sanayi bölgesine / organize siteye giden firmaların oluşturduğu kategoride yer alan firmaların %62'sinin anonim şirketlerden oluşması, İzmir dışına çıkan sermayenin büyüklüğü hakkında bilgi vermektedir.

İzmir sanayi coğrafyasını biçimlendiren eğilimin planlama yoluyla elde edilen alanlar aracılığıyla değil, kentnin kendi dinamikleri, ekonomik işleyiş ve firmaların bireysel yer seçim rasyonellerince oluştuğunu ortaya koymaktadır. Bu genel yapının kentsel alan üzerindeki dağılımının kararlı görüntüsü de yeni kurulan firmaların ağırlıklı bu yapı içerisindeki boşlukları doldurması ve yer değiştiren firmaların birbirinin yerine geçmesi ya da benzer biçimde kentsel alan içerisinde gelişmeye müsait boş alanları doldurmasından kaynaklanmaktadır.

4.2.5. Sermaye Durumu

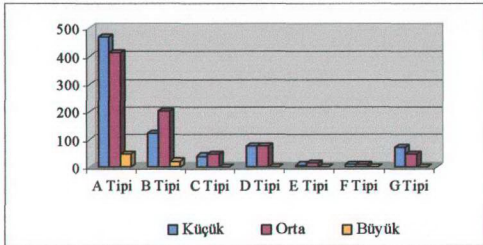
İzmir imalat sanayinde 1950-2000 yılları arasında kurulan ve üretim yerini değiştiren firmalar genel olarak ele alındığında toplam yer değiştiren firma sayısının % 48'inin 5 milyardan az, %35'inin ise 5 milyar ile 50 milyar sermayeli firmalardan oluştuğu bulgulanmıştır (Bkz. Tablo 4.32). Sermaye Piyasası kurulunun limited şirketler için 5 milyar, anonim şirketler için ise 50 milyar minimum sermaye büyüklüğü getirdiği göz önüne alınacak olursa, İzmir imalat sanayinde yer değiştiren firmaların yaklaşık %82'sinin 50 milyar liranın altında sermayeye sahip firmalardan oluştuğu görülmektedir. Bu genel yapı içerisinde yer değiştiren firmaların sermaye büyüklükleri mekansal yer seçim kategorileri itibariyle ele alındığında toplam yer değiştirmelerin %54'ünü oluşturan A tipinde ağırlığın %50 ile 0-5 milyar sermayeli firmalardan oluştuğu görülmektedir. 5-50 milyar sermayeli firmalar ise bu kategoride %34 gibi bir ağırlığa sahiptir.

B tipinde, 5-50 milyar arası sermayeli firmalar %37 ile en ağırlıklı grubu oluştururken, bu kategorideki ikinci ağırlıklı sermaye grubu ise %35 ile 5 milyara kadar sermayeye sahip firmalardır. C tipinde %44, D tipinde %49, F tipinde %45 ve G tipinde %59 ile 0-5 milyar sermayeli firmalar en ağırlıklı grubu oluşturmaktadır. E tipinde ise, %39 ile en ağırlıklı sermaye grubunun 5-50 milyar sermayeli firmalar olduğu görülmektedir.

Tablo 4.32 Yer Değiştiren Firmaların Sermaye Büyüklüklerinin Mekansal Yer Değiştirme Kategorileri İtibariyle Dağılımı

Yer Değiştirme Kategorileri	Sermaye Grupları					Toplam
	0-5 milyar	5-50 milyar	50-250 milyar	250-500 milyar	500 +	
A Tipi	472	317	96	23	24	932
B Tipi	122	131	73	10	12	348
C Tipi	41	38	11	3	0	93
D Tipi	76	53	24	2	1	156
E Tipi	8	10	5	3	0	26
F Tipi	9	8	3	0	0	20
G Tipi	73	44	5	0	1	123
TOPLAM	801	601	217	41	38	1699

Kaynak : EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

Kaynak : EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

Grafik 4.20 Meksansal Yer Değiştirme Kategorilerine Göre Firmaların Sermaye Büyüklüklerinin Dağılımı

ölçekli firmaların diğer kategorilerde orta ölçekli firmaların ağırlıklı oldukları görülmektedir (Bkz. Grafik 4.21). Özellikle organize olmayan alanlardan organize olan alanlara yönelik B tipi yer değiştirmelerin %57'sinin orta ölçekli olması, bu tip yer değiştirme hareketi gerçekleştiren firmanın sermaye yapısı hakkında ipuçları vermektedir. Buna göre bu tip bir tercihin sektörel olarak sermaye yoğun olan yatırım malları grubunda yer alan firmalarca gerçekleştirildiği dikkate alındığında, sermaye yapısının orta ölçekli olması da beklenen bir bulgu olmaktadır. Ayrıca yer değiştiren firmalardan sermaye yapısı olarak büyük ölçekli olanların %47'sinin A tipi yer değiştirme biçimi göstermesi de sanayinin mekansal dağılımı açısından bir diğer önemli bulgudur.

Yer değiştiren yabancı sermayeli firmaların mekansal yer değiştirme kategorilerine göre dağılımına bakıldığında ise, A ve B tiplerinin toplam yer değiştirmelerin %65'ine sahip oldukları görülmektedir (Bkz. Tablo 4.33). Diğer yer değiştirme kategorilerinden E, F, ve G tiplerinde de yer değiştiren yabancı

Sermayesi 50 milyarın altında olan firmalar küçük ölçekli, 50 milyar ile 250 milyar arası sermayeye sahip firmalar orta ölçekli ve 250 milyardan daha fazla sermayeye sahip firmalar da büyük ölçekli olarak kategorize edildiğinde A ve G tiplerinde küçük

Tablo 4.33 Yer Değiştiren Yabancı Sermayeli Firmaların Meksansal Yer Değiştirme Kategorileri İtibariyle Dağılımı

Yer Değiştirme Kategorisi	Firma Sayısı	Yüzde
A Tipi	6	30
B Tipi	7	35
E Tipi	2	10
F Tipi	2	10
G Tipi	3	15
TOPLAM	20	100

Kaynak : EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

sermayeli firmaya rastlanırken, C tipi yani organize alanlar arasındaki ya da D tipi yani organize bir alandan organize olmayan bir alana yönelik yer değiştirmeler bulgulanmamıştır. Bu durum yabancı sermayeli firmalar açısından yer değiştirme kategorileri itibariyle kararlı bir durum olmadığını ortaya koymaktadır.

4.2.6.Mekansal Dağılım

1950-2000 yılları arasında kurulan ve zaman içerisinde yer değiştiren 1699 firmanın mekansal yer değiştirme kategorileri itibariyle analiz edileceği bu bölüm, İzmir imalat sanayinin kentsel alan üzerindeki dağılım şemasının; firmaların yaşamları boyunca varlıklarını sürdürme ve gelişme savaşı içerisinde değişen ve gelişen kent formuna ve ekonomik politikalara uyum sağlamak üzere uyguladıkları stratejilerin bir ögesi olarak mı yoksa kentin gelişmesini yönlendirmek isteyen kent plancılarının ve yöneticilerinin stratejilerinin bir ögesi olarak mı biçimlendiğine ilişkin ipuçları sağlayacaktır.

4.2.6.1 Mekansal Yer Seçim Kategorilerine Göre Firmaların Kentsel Alan Üzerindeki Genel Yer Değiştirme Eğilimleri

1950-2000 yılları arasında kurulan ve zaman içerisinde yer değiştiren firmaların mekansal yer seçim kategorileri itibariyle kentsel alan üzerinde nasıl bir dağılım gösterdiği, üretim yerinin taşındığı adresler baz alınarak ele alınacak olursa, E tipi yani il sınırları dışına çıkan firmalar hariç tüm kategorilerde ağırlığın İBKB sınırları içerisinde yoğunlaştığı görülmektedir. Ancak kategorilerin ilçeler itibariyle gösterdikleri yığılımlarda da bazı farklılıklar göze çarpmaktadır.

Bu farklılıkları A kategorisinden başlayarak irdelenecek olursak, A kategorisinin yani üretim yerini kentsel alan üzerindeki planlanmamış alanlara taşıyan firmaların gerek İBKB sınırları içerisinde gerekse de dışında en fazla görülen yer değiştirme biçimi olduğu bulgulanmıştır (Bkz. Tablo 4.34). Özellikle Konak ve Bornova ilçe sınırları içerisindeki toplam yer değiştirmelerin Konak ilçesinde %76'sının, Bornova ilçesinde

ise %57'sinin A tipi yer değiştirmelerden oluşması, bu ilçe sınırları içerisinde görülen yoğun sanayi yatırımlarından ve bu yatırımların daha çok organize olmayan parsel ölçeğindeki sanayi alanlarından oluşmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 4.34 Yer Değiştirme Kategorilerine Göre Firmaların Mekansal Dağılımı

Yerleşmeler	Mekansal Yer Değiştirme Kategorileri							Toplam
	A Tipi	B Tipi	C Tipi	D Tipi	E Tipi	F Tipi	G Tipi	
İBKB içi								
Balçova	8	0	0	0	0	0	1	9
Bornova	225	42	29	51	0	2	46	395
Buca	24	4	0	0	0	0	4	32
iğli	28	216	56	0	0	3	0	303
Gaziemir	82	38	1	7	0	2	4	134
Gzelbae	3	0	0	2	0	0	1	6
Karşıyaka	46	0	0	6	0	1	7	60
Konak	321	15	3	32	0	4	47	422
Narlıdere	2	0	0	0	0	0	0	2
İBKB içi Toplam	739	315	89	98	0	12	110	1363
İBKB dışı								
Doğu Aksı	71	8	0	31	0	4	3	117
Güney Aksı	74	3	3	18	0	4	3	105
Kuzey Aksı	41	22	1	9	0	0	6	79
Güney-G.Batı Aksı	5	0	0	0	0	1	1	7
Manisa	2	0	0	0	11	0	0	13
Aydın	0	0	0	0	5	0	0	5
Afyon	0	0	0	0	2	0	0	2
İçel	0	0	0	0	1	0	0	1
Muğla	0	0	0	0	3	0	0	3
Ankara	0	0	0	0	1	0	0	1
Bursa	0	0	0	0	1	0	0	1
Osmaniye	0	0	0	0	1	0	0	1
Alanya	0	0	0	0	1	0	0	1
İBKB dışı Toplam	193	33	4	58	26	9	13	336
TOPLAM	932	348	93	156	26	21	123	1699

Kaynak : EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

Yine benzer biçimde İBKB sınırları dışında yer alan sanayi yatırımlarında da A tipi yer değiştirmeler en fazla görülen yer değiştirme kategorisidir. Bu genel mekansal dağılım bir kez daha göstermektedir ki, İzmir imalat sanayi içerisinde yer değiştiren firmalar, sanayiye mekansal olarak oldukça dinamik bir yapı kazandırmasına rağmen sanayi lekesinde önemli bir değişim oluşturmamaktadır. Bunun da en önemli nedeni, yer değiştirmelerin daha çok mevcut kentsel alan içerisinde ve mevcut sanayi alanları arasında gerçekleşiyor olmasıdır. Özellikle son dönemde İzmir'i kuşatan en dış halkada

kurulmuş ya da önümüzdeki yıllarda faaliyete geçecek olan organize sanayi bölgelerinin, tüm sorunlarına ve sıkışıklıklarına rağmen geçmişten bugüne kadar gelen sanayi yığılmalarını nasıl etkileyeceği önümüzdeki yıllarda incelenmesi gereken önemli bir konu olacaktır.

B tipi yer değiştirmeler incelendiğinde ise, İBKB sınırları içerisinde Çiğli ilçesi, İBKB sınırları dışında Kuzey Aksı öne çıkmaktadır. Organize olmayan alanlardan organize alanlara yönelik yer değiştirmelerin oluşturduğu bu grupta Çiğli ilçesi AOSB'nin bu ilçe sınırları içerisinde yer alması nedeniyle öne çıkarken, Kuzey aksı ise İBKB sınırları içerisindeki deri imalathanelerinin zorunlu olarak Maltepe Deri Organize Sanayi Bölgesi'ne taşınması nedeniyle B kategorisinde öne çıkan ilçeler olmuştur.

C tipi yani organize alanlar arasındaki yer değişikliklerinde Bornova ve Çiğli ilçelerinin ağırlıklı olduğu görülmektedir. Çiğli ilçesi B tipinde olduğu gibi kentin değişik bölgelerinde yer alan küçük sanayi sitelerindeki firmaların, üretim yerlerini AOSB'ye taşınmaları nedeniyle öne çıkarken, Bornova ilçesi ise, kent lekeli içerisinde kurulmuş olan sanayi sitelerinin ağırlıklı bu ilçe sınırları içerisinde yer alması nedeniyle öne çıkmaktadır. Ancak burada önemli olan nokta, AOSB'ye yönelik hareketlerin firmalara daha fazla parsel alanı sağlarken, Bornova ilçesi içerisindeki sanayi sitelerine yönelik hareketlerin üretim alanı olarak önceki üretim yerlerine göre değişiklik göstermemesidir. Bu da her iki ilçede gözlemlenen yer değiştirmelerin üretimin niteliksel değişimi açısından farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Üretim yerini organize olan bir alandan organize olmayan bir alan taşıyan firmaların oluşturduğu D kategorisinde ise, İBKB sınırları içerisinde Bornova ve Konak ilçeleri, İBKB sınırları dışında ise doğu ve güney aksları ön plana çıkmaktadır. Organize alanlar olarak tariflediğimiz sanayi sitelerinden, organize olmayan alanlara yönelik bu tür hareketlerin ağırlıklı İBKB sınırları içerisindeki Konak ve Bornova ilçelerine yönelik olması merkez ve çevresinin sanayi hala önemli bir alan olduğunu göstermektedir. Merkeze yönelik bu hareketlerin ağırlıklı üretimin niteliksel olarak değişimini ifade

etmediği ancak akslara yönelik hareketlerin, daha önceki kısımlarda da değinildiği gibi, üretiminin niteliksel değişimlerini gösterdiğini söylemek mümkündür.

İzmir il sınırları dışına çıkan sanayi yatırımlarının ise İzmir'e çok yakın olan Manisa il merkezi ile İzmir'in doğu aksında yer alan ilçe merkezleri ile Aydın ili ve ilçelerinde yoğunlaşması dikkat çekmektedir. İl sınırları dışına çıkan toplam firma sayısının %40'ının Manisa'da yığılması kentin İzmir'e çok yakın olmasının getirdiği bir sonuçtur. Özellikle Manisa Organize Sanayi Bölgesi, bu anlamda İzmir'de yatırım olanağı bulmayan ancak İzmir'in sunduğu tüm olanaklardan da yararlanmak isteyen firmalar için önemli bir yatırım alanı olmuş ve çok kısa sürede yatırımcıların yoğun ilgiyi nedeniyle hızla gelişmiştir.

İl sınırları dışından gelen firmaların oluşturduğu F kategorisi ise, İzmir kentsel alanı üzerinde yaygın bir yer seçme eğilimi göstermektedir. İstanbul ıkışlı firmalar İBKB dışında güney aksında Torbalı Organize Sanayi bölgesi ve Yazıbaşı yerleşmesi ile kuzeyde AOSB'de yer seçerken, Ankara ıkışlı firmaların Kemalpaşa Organize Sanayi Bölgesi'nde, Manisa ıkışlı firmaların Kemalpaşa Organize Sanayi Bölgesi'nde, Aydın ıkışlı firmaların yine benzer biçimde Kemalpaşa ve AOSB'yi tercih ettikleri görülmektedir. Bir başka deyişle İzmir il sınırları dışından gelen sanayi yatırımları ağırlıkla İzmir içerisinde ya da hemen çeperde yer alan OSB'lerde yer seçme eğilimi göstermiştir.

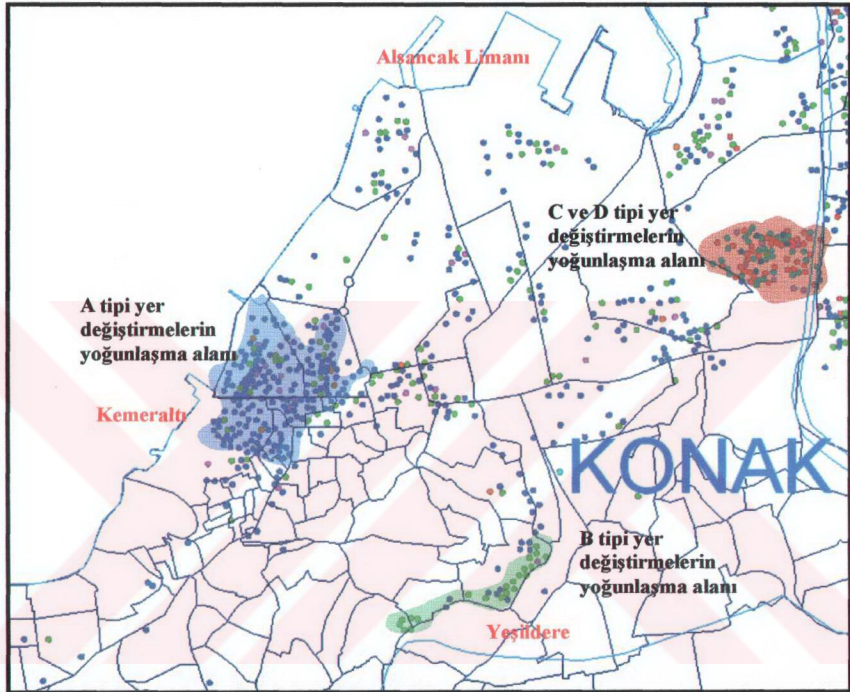
G tipi yer değiştirmelerin ise, Konak ve Bornova'da yoğunlaştığı bulgulanmıştır. İzmir imalat sanayinin firma sayısı açısından en fazla yığılma gösterdiği bu ilçeler, pazar ve işgücü olanaklarını kaybetmek istemeyen ve çoğunluğu kiracı olan kklekli ve daha çok iç pazar için üretim yapan firmalardan oluşan yapıları nedeniyle aynı lokasyonda gözlemlenen yer değiştirmelerin de en fazla görüldüğü ilçeler olmuştur. İBKB sınırları dışında aynı lokasyondaki yer değiştirmeler ise bu akslarda yer alan yerleşme merkezlerinde gözlemlenmektedir.

İBKB sınırları içerisinde yer alan firmaları mekansal yer değiştirme kategorilerine ve çıkış noktalarına göre değerlendirdiğimizde ise, Konak merkez olacak şekilde, Alsancak ve Alsancak limanının gerisinde yer alan alandaki firmaların ağırlıkla A tipi yani kentsel alan içerisindeki organize olmayan bölgeler arasında yer değiştirdikleri görülmektedir (Bkz. Harita 4.8). nceki kısımlarda da değinildiği gibi, çoğu tekstil sektöründe yer alan firmaların konumlandığı bu bölgedeki sanayi yapısı, ağırlıkla 0-9 işçi çalıştıran ve iç pazar için üretim yapan küçük ölçekli firmalardan oluşmaktadır. Kentsel gelişme eğilimlerinden ve ekonomik koşullardan çok fazla etkilenen bu tür sanayi firmaları, makine parkı ve yatırım büyüklüğü olarak çok kolay yer değiştirebilecek nitelikler taşıdıkları ve sabit bir üretim yerine bağlı olma gibi eğilim taşımadıkları için bu bölge içerisinde yüzer gezer bir yer seçim stratejisi izlemektedirler. Dolayısıyla da bireysel olarak kentsel alan içerisindeki herhangi bir noktaya yönelmekte, özellikle de merkez ve çeperinde hareket etmektedirler. Bu nedenlerle bu alanda daha çok A tipi bağımsız yer değiştirme eğiliminin ağırlıklı olduğu görünmektedir.

Bu alan dışında Harita 4.8'de görülen sınırlar içerisinde 2 farklılaşmış bölge daha göze çarpmaktadır. Bunlardan birincisi, Yeşildere yolu üzerinde B tipi yer değiştirmelerin ağırlıklı olduğu bölge ile, 1. sanayi sitesinde gözlemlenen C, D ve G tipi yer değiştirmelerin oluşturduğu bölgedir. Yeşildere boyunca gözlemlenen B tipi yer değiştirmeler bu bölgedeki deri firmalarının zorunlu olarak Menemen'de kurulan organize sanayi bölgesine taşınmalarından kaynaklanmaktadır. 1. Sanayi Sitesi'nde gözlemlenen ve ağırlıkla D tipi yer değiştirmelerin gözlemlendiği alan ise, makine ve taşıt sektörlerinin genellikle üretimlerini niteliksel olarak değiştirmeleri sonucu, yine doğu aksı üzerindeki bir sonraki mesafe halkasına ya da en dış mesafe halkasına doğru yer değiştirmeleridir.

Bu bölgeler dışında ise, belirgin bir yoğunlaşma alanı görülmemekle birlikte A ve B tipi yer değiştirmelerin ağırlıklı olduğu izlenmektedir. Özellikle Alsancak Limanı gerisinde yer alan bölgede B tipi yer değiştirmelerin göreli olarak fazla olması, ilk kuruluş aşamasında merkezin sunduğu olanaklardan yararlanan firmaların zaman

Harita 4.9 Kuruluş Yerleri İtibariyle Firmaların Mekansal Yer Değiştirme Tiplerine Göre Dağılımı (Merkez)

Kaynak: EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

- a tipi
- b tipi
- c tipi
- d tipi
- e tipi
- f tipi
- g tipi

içerisinde üretim yerlerini organize alanlara taşıma eğilimi gösterdiklerini ortaya koymaktadır. Bu tür yer değiştirmelerin daha çok üretimlerini niteliksel olarak değiştiren firmalar tarafından gerçekleştirildiğini söylemek yanıltıcı olmayacaktır. Bunun dışında G tipi yer değiştirmelere yine bu alanda özellikle de 1. Sanayi Sitesi içerisinde sıkça rastlanabilmektedir. Daha öncede vurgulandığı gibi bu tür yer değiştirmeler, üretim ve pazar koşullarını değiştirmek istemeyen ve taşıma maliyetlerini görelî olarak azaltmayı amaçlayan küçük ölçekli firmaların bir hareket biçimi olarak

kabul edilebilir.

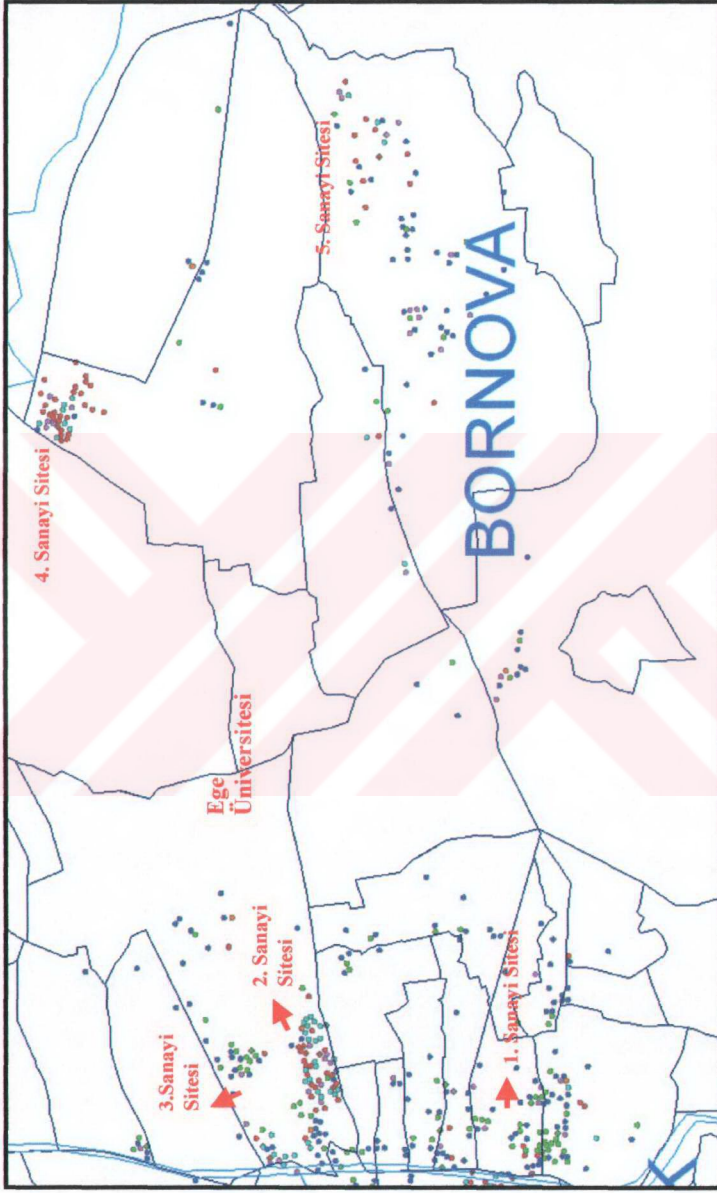
Doğu aksında yer alan yer değiştirme tipleri ele alınacak olursa, merkez çeperini oluşturan, Meriç, Çınarlı, Halkapınar, Gazi Osmanpaşa gibi mahallelerde daha çok A tipi yani organize olmayan mekansal hareketler ağırlık kazanırken, 4 bölgede belirgin yoğunlaşmalar gözlemlenmektedir. Bu bölgelerden birincisi 1. Sanayi Sitesi'nin hemen doğusunda yer alan Meriç ve Çamdibi mahallelerinin oluşturduğu bölgedir. Bu bölgede B tipi yer değiştirme eğiliminin ağırlık kazandığı görölmektedir (Bkz. Harita 4.9).

İkinci ağırlıklı bölge, 2. Sanayi Sitesi'nin bulunduğu alandır. Bu alanda ise, C ve D tiplerinin yoğunlaştığı görölmektedir. Bir başka deyişle bu alanda kurulan firmalar üretim yerlerini ya bir başka organize bölgeye ya da kent içerisindeki organize olmayan bir sanayi bölgesine taşımışlardır. 1. bölge ile aynı sektörel çeşitliliği göstermesine rağmen bu bölgedeki yer değiştirme biçiminin farklı olması, alanların bugünkü organize olup, olmamaya dayanan yapısından kaynaklanmaktadır.

Üçüncü bölgeyi, İBKB sınırları içerisindeki en dış halkada yer alan 4. Sanayi Sitesi oluşturmaktadır. Bu alanda gözlenen yer değiştirme tipi ise ağırlıkla D tipidir. Organize alanlardan, organize olmayan alanlara yönelik bu tür hareketlerin hemen hemen bütün sanayi sitelerinde gözlenmesi, bu yer değişliklerinin üretimdeki niteliksel değişimler nedeniyle gerçekteştiğini göstermektedir. Zira bu tür sanayi sitelerindeki parsel büyüklüklerinin genişlemeye olanak tanımaması, üretiminde niteliksel dönüşüm nedeniyle daha büyük parsel alanlarına ihtiyaç duyan firmaları kentin değişik bölgelerindeki organize olmayan sanayi alanlarına yöneltmektedir.

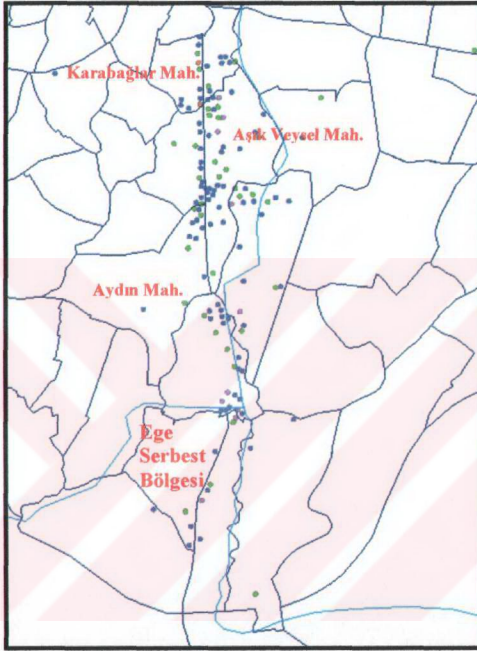
Dördüncü bölgeyi ise en doğuda yer alan 5.Sanayi Sitesi ve etrafındaki sanayi lekesi oluşturmaktadır. Sanayi sitesi dışında yer alan firmalar A tipi yer değiştirme eğilimi gösterirken sanayi sitesinde yine benzer biçimde C ve D tipi yer değiştirmelerin gözlemlenmesi sanayi sitesi çıkışlı yer değiştirmelere ilişkin yorumu desteklemektedir.

Harita 4.10 Kuruluş Yerleri İtibarıyla Firmaların Mekansal Yer Değiştirme Tiplerine Göre Dağılımı (Doğu)

Kaynak : EBSO Sicil Değerlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

Harita 4.11 Kuruluş Yerleri İtibariyle Firmaların Mekansal Yer Değiştirme Tiplerine Göre Dağılımı (Güney I)

Kaynak : EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

İzmir güney aksında yer alan bölge ise, merkez ve çevresindeki yoğunlaşmaya benzer bir biçimde A tipi mekansal yer değiştirme hareketi gösteren firmaların yoğunlaştığı bir bölge durumundadır. Bu bölgede gözlemlenen ikinci yer değiştirme türü ise B tipi yani organize olmayan bir alandan organize alanlara yönelik yer değiştirme hareketidir (Bkz. Harita 4.10). Daha önceki bölümlerde de ifade ettiğimiz gibi, bu bölgede yer alan firmalar üretim yerlerini aynı aks üzerinde kent merkezinden daha

güneye taşıma eğilimi göstermektedir. Kent merkezinden uzaklaştıkça daha büyük ve ucuz arsa temin etme olanaklarının artması bazı firmaları bu alanlara yönlendirirken, bu firmaların boşalttığı alanlar ise merkezden çıkan başka firmalar tarafından kullanılmaktadır. Böylece kentsel alan içerisindeki sanayi alanları firmaların gelişim sürecinde üretimin niteliksel ve niceliksel yapısına bağlı olarak sürekli bir atlama noktası oluşturmaktadır. B tipi yer değiştirmeler ise daha çok AOSB'ye ya da Bornova ilçe sınırları içerisinde yer alan sanayi sitelerine yönelik olarak gerçekleşmektedir.

Güney aksındaki ikinci yoğunlaşma alanını oluşturan ve Ege Serbest bölgesinin güneyinde yer alan bölge de ilk bölge ile benzer bir yapı sergilemektedir. İzmir-Aydın karayolu üzerinde üretim yapan firmalar üretim yerlerini benzer şekilde organize olmayan alanlara taşırken, güney aksının en dış halkasında yer alan ESTİM sanayi sitesinde kentin diğer sanayi sitelerinde gözlemlenen C ve D tipi yer değiştirmeler ortaya çıkmaktadır (Bkz. Harita 4.11). ESTİM sanayi

Harita 4.12 Kuruluş Yerleri İtibariyle Firmaların Mekansal Yer Değiştirme Tiplerine Göre Dağılımı (Güney II)

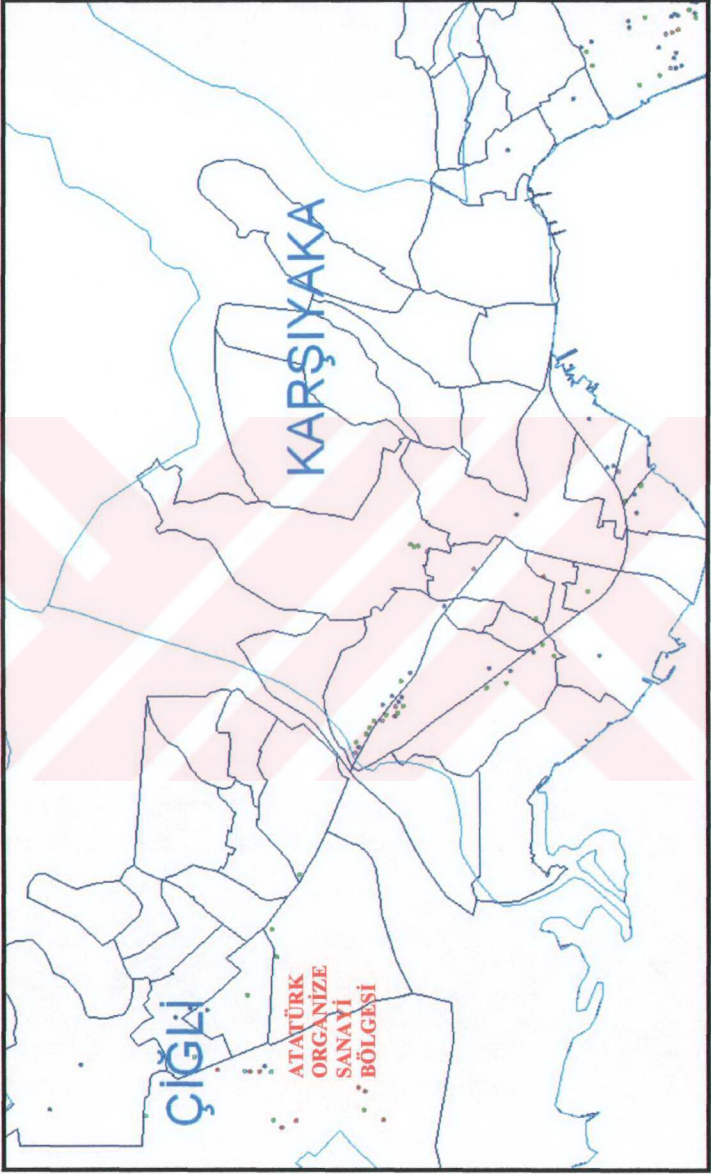

Kaynak : EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

sitesindeki yer değiştirme sürecinin sitenin kente çok uzak bir noktada yer alması nedeniyle tersine işlemesine rağmen diğer sanayi sitelerine benzer bir biçimde ağırlıklı D tipi yer değiştirme göstermesi dikkati çekmektedir.

Kuzey aksında yer alan firmaların yer değiştirme tipleri ele alındığında da diğer akslardaki yer değiştirmelere benzer bir durum bulgulanmaktadır. Bu aksta AOSB içerisinde yer alan firmalar C ve D tipi yer değiştirme eğilimi gösterirken, organize olmayan alanlarda daha çok B tipi yer değiştirmeler görülmektedir (Bkz. Harita 4.12).

Harita 4.13 Kuruluş Yerleri İtibarıyla Firmaların Mekansal Yer Değiştirme Tiplerine Göre Dağılımı (Kuzey)

Kaynak : EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

Organize alanlara yönelik bu B tipi yer değiştirmelerde de hareketteki varış noktası olarak AOSB önemli bir ağırlığa sahip görölmektedir.

Tüm bu değerlendirmeler ışığında, İzmir sanayi coğrafyasında görölen yer değiştirme eğilimleri özetlenecek olursa; 1950-2000 yılları arasında kurulan ve zaman içerisinde üretim yerini taşıyan 1699 firmanın %54'ünün üretim yerlerini organize olmayan alanlar arasında değiştirdiği görölmektedir. Organize olmayan alanlar arasında gözlemlenen bu yer değiştirmelerin toplam yer değiştirmeler içerisindeki oranının bu kadar yüksek olmasının da, sanayinin gelişme hızına paralel olarak sanayi sitesi ve çarşı benzeri düzenli sanayi alanlarının yaratılamamasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Her ne kadar İzmir'de sanayinin imar planları aracılığıyla yönlendirilmesinde özellikle 1950 Aru ve 1973 Nazım Plan kararlarının önemli işlevler üstlendiğini gözlemlemek olanaklıysa da, bu yönlendirme içerisinde sanayinin yer seçiminin ağırlıkla firmalara özgü rasyoneller çerçevesinde biçimlenmiş olması önemlidir.

Bir başka önemli nokta ise, ilk 15 km.'lik halka içerisinde yoğunlaşan organize alanlarda üretim yapan firmaların, ağırlıkla 2 tip yer değiştirme hareketi gösterdikleridir. Bunlardan birincisi yer değiştirme sonrası üretim yerlerinin yine organize bir başka alana taşınması, ikincisi ise üretim yerinin organize olmayan bir başka alana taşınmasıdır. Organize alanlarda gözlemlenen bu yer değiştirme hareketleri bütünde değerlendirildiğinde D tipi yani üretim yerinin organize olmayan bir başka alana taşınmasının ağırlıklı yer değiştirme hareketi olduğu bulgulanmaktadır. Bu hareketin temel nedeninin organize alanların firmalar için sınırlı parsel büyüklükleri sunması nedeniyle üretim sürecinde niteliksel değişim yaratan firmaların bu tür alanların dışına çıkmaya yönelmek zorunda olduğu düşünölmektedir. Bu düşünceden hareketle de kent içerisindeki bu sitelerin firmaların büyüme sürecinde önemli bir işlev üstlendiğini söylemek yanıltıcı olmayacaktır. Bir başka deyişle, kent merkezinin hemen çeperinde yer alan küçük sanayi siteleri ve çarşılar, özellikle küçük ölçekli firmalar açısından sürekli gelişen bir kentsel alan içerisinde sanayi fonksiyonu için gerekli arsa arzı kıtlığını aşmada önemli fırsatlar sunmanın yanında pazara yakınlık, ucuz emek ve üretim

sürecinin değişik aşamaları arasındaki ilişkilerin kolayca kurulabilmesi gibi dışsallıklar yaratması nedeniyle, yeni sanayilerin kurulması ve gelişmesi açısından başarılı uygulamalar olmuşlardır.

4.2.6.2 Sektörel Yığılmalar İtibariyle Firmaların Mekansal Yer Seçim Eğilimleri

1950-2000 yılları arasında kurulan ve zaman içerisinde üretim yerini değiştiren firmaların sektörel yapıları yer değiştirme kategorileri itibariyle ele alındığında, farklı sektörlerin yer seçim eğilimlerini daha net bir biçimde okumak mümkün olabilmektedir. Tablo 4.35’de görüleceği gibi, İBKB sınırları içerisinde yer alan ilçelerde sektörlerin yer değiştirme eğilimlerinde farklılıklar görülmektedir. Bu farklılıkları İzmir imalat sanayini oluşturan firmaların en fazla yer seçme eğilimi gösterdiği 4 ilçede okumak mümkündür. Bu ilçeler Bornova, Çiğli, Konak ve Gaziemir ilçeleridir.

Bornova ilçesi ele alındığında, ağırlıklı A tipi yer değiştirme eğiliminin olduğu görülmektedir. Tüketim malları grubunda yer alan tekstil ve gıda sektörleri ile yatırım malları grubunda yer alan madeni eşya ve taşıt sanayi sektörleri A kategorisinde en fazla firma sayısına sahip sektörler olarak bulgulanmaktadır. En son üretim adreslerinin ilçeler bazında toplanması sonucu oluşturulan Tablo 4.35, sektörlerin yer değiştirme sonrası yoğunlaşma alanlarını gösterdiğinden, 50 yıllık kesitte Bornova’da kurulan toplam firmaların sektörel dağılımı da göz önüne alındığında, ilçedeki organize olmayan alanlara yönelik yer değiştirme hareketlerinde, bu sektörlerdeki bir uzmanlaşmadan söz edilebilmektedir. B, C ve D tipi hareketlerde ise makine ve taşıt sanayinin öne çıkan sektörler olduğu izlenmektedir. 1950-2000 yılları arasında gerçekleşen toplam yer değiştirmeler içerisinde 395 firmanın üretim yerini Bornova ilçe sınırları içerisine taşıması ve bu sayının %65’inin bu sektörlerde toplanması ise ilçe sınırları içerisindeki sektörel uzmanlaşmanın önemli bir göstergesidir. Bu yığılmada ilçe sınırları içerisinde yer alan 8 küçük sanayi sitesi ile Kemalpaşa yolu üzerindeki sanayi yığılma bölgesi önemli bir çekim alanı oluşturmaktadır.

Tablo 4.35 Sektör ve Yer Değiştirme Kategorilerine Göre Firmaların Mekansal Dağılımı

Sektörler	Balçova								Bornova								Buca							
	A	B	C	D	E	F	G	T	A	B	C	D	E	F	G	T	A	B	C	D	E	F	G	T
Gıda Sanayi									19	3		6			1	29	4							4
Alkollü ve Alkolüstü İçki Sanayi	1							1	4							4								
Tütün Sanayi									3						1	4								
Dokuma Sanayi									3			1			1	5								
Tekstil Sanayi	4						1	5	60	8	1	6			8	83	8						1	9
TÜKETİM MALI	5	0	0	0	0	0	1	6	89	11	1	13	0	0	11	125	12	0	0	0	0	0	1	13
Ağaç Mamulleri Sanayi									2	1	2				5									
Mobilya Sanayi	1							1	1			1			1	3	2						1	3
Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sanayi									8			4			1	13								
Basım-Yayın ve Bunlara Bağlı Sanayi									3	1		1			5									
Deri Sanayi									14						1	15								
Kauçuk Sanayi												1				1								
Kimya Sanayi									13	1	4	1		1	4	24	1							1
Plastik Sanayi									11	3		1			3	18	1						1	2
Toprak Sanayi									8			1				9								
Metal Ana Sanayi									12		2	1			4	19								
Diğer Sanayi	1							1	8	1	2	1			1	13	1	2						3
ARA MALI	2	0	0	0	0	0	0	2	80	7	10	12	0	1	15	125	5	2	0	0	0	0	2	9
Madeni Esya Sanayi	1							1	18	3	3	8		1	2	35	2							2
Makine Sanayi									8	12	6	11			12	49	1						1	2
Elektrikli Makine Sanayi									13	6	2	1			2	24	2							2
Taşıt Sanayi									17	3	7	6			4	37	3	1						4
YATIRIM MALI	1	0	0	0	0	0	0	1	56	24	18	26	0	1	20	145	8	1	0	0	0	0	1	10
TOPLAM	8	0	0	0	0	0	1	9	225	42	29	51	0	2	46	395	25	3	0	0	0	0	4	32

Tablo 4.35'in devamı

Sektörler	Çiğli								Gazlemir								Güzelbahçe							
	A	B	C	D	E	F	G	T	A	B	C	D	E	F	G	T	A	B	C	D	E	F	G	T
Gıda Sanayi	4	16	1					21	6	2		1		1	10									
Alkollü ve Alkolüstü İçki Sanayi									1						1									
Tütün Sanayi	1	2						3																
Dokuma Sanayi		5	1			1		7	1						1	2								
Tekstil Sanayi	5	48	1			2		56	17						17	2								2
TÜKETİM MALI	10	71	3	0	0	3	0	87	25	2	0	1	0	1	30	2	0	0	0	0	0	0	0	2
Ağaç Mamulleri Sanayi		3						3	3						1	4								
Mobilya Sanayi	2	3	2					7	8	2					10									
Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sanayi	2	3						5	2	1		1			4									
Basım-Yayın ve Bunlara Bağlı Sanayi		1						1	2	1					3									
Deri Sanayi	1							1						1	1									
Kauçuk Sanayi		3	4					7	3	1					4									
Kimya Sanayi		16	2					18	2	1					1	4								
Plastik Sanayi	1	20	1					22	4	1		1			6									
Toprak Sanayi	1	5						6	1	1					2									
Metal Ana Sanayi		8	4					12	2	1		1			1	5								
Diğer Sanayi	1	5						6		4					4									
ARA MALI	8	67	13	0	0	0	0	88	27	13	0	3	0	1	3	47	0	0	0	0	0	0	0	0
Madeni Esya Sanayi	2	19	11					32	10	9					19	1								1
Makine Sanayi	4	24	15					43	6	12	1	1			20						1			1
Elektrikli Makine Sanayi	3	19	4					26	4	1		1			6					1			1	2
Taşıt Sanayi	1	16	10					27	7	4		1			12									
YATIRIM MALI	10	78	40	0	0	0	0	128	27	26	1	3	0	0	0	57	1	0	0	2	0	0	1	6
TOPLAM	28	216	56	0	0	3	0	303	79	41	1	7	0	2	4	134	3	0	0	2	0	0	1	6

A: Atipi, B: B tipi, C: C tipi, D: D tipi, E: E tipi, F: F tipi, G: G tipi, T: Toplam

Tablo 4.35'in devamı

Sektörler	Karıyaka								Konak								Narlıdere								
	A	B	C	D	E	F	G	T	A	B	C	D	E	F	G	T	A	B	C	D	E	F	G	T	
Gıda Sanayi	12					1	3	16						1	2	29									
Alkollü ve Alkolsüz İçki Sanayi									1							1									
Tütün Sanayi									2							2									
Dokuma Sanayi	2							2	6		1			2	1	10									
Tekstil Sanayi	15						1	16	123	3		4			14	144									
TÜKETİM MALI	29	0	0	0	0	1	4	34	157	4	0	5	0	3	17	186	0	0	0	0	0	0	0	0	
Ağaç Mamulleri Sanayi								0	3		1			1	5										
Mobilya Sanayi	1						1	2	4		3				7										
Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sanayi								0	9		1				10										
Basım-Yayın ve Bunlara Bağlı Sanayi	1							1	19	1	1			3	24										
Deri Sanayi	1							1	13					2	15										
Kauçuk Sanayi								0																	
Kimya Sanayi	1						1	2	14		3			4	21										
Plastik Sanayi	1							1	10		2			1	13										
Toprak Sanayi	2		2				1	5	7					2	9										
Metal Ana Sanayi	1							1	2	1	1	2		1	7										
Diğer Sanayi	2							2	8		3			11	1									1	
ARA MALI	10	0	0	2	0	0	3	15	89	2	1	16	0	0	14	122	1	0	0	0	0	0	0	1	
Madeni Eşya Sanayi	4			2			1	7	42	5	4			8	59	1								1	
Makine Sanayi				1				1	14		2	1		2	19										
Elektrikli Makine Sanayi	3							3	15	3	4			3	25										
Taşıt Sanayi									5	1	2			3	11										
YATIRIM MALI	7	0	0	3	0	0	1	13	76	9	2	11	0	0	16	114	1	0	0	0	0	0	0	1	

Sektörler	Doğu Aksı								Güney Aksı								Kızılay Aksı							
	A	B	C	D	E	F	G	T	A	B	C	D	E	F	G	T	A	B	C	D	E	F	G	T
Gıda Sanayi	19	4		2				25	21					1	1	23	10						1	11
Alkollü ve Alkolsüz İçki Sanayi	2							2	1															0
Tütün Sanayi																0								0
Dokuma Sanayi	1							1	3					1	4	2								2
Tekstil Sanayi	3			1				4	7					2	9	7	9	1					1	18
TÜKETİM MALI	25	4	0	3	0	0	0	32	32	0	0	0	0	4	1	37	19	9	1	0	0	0	2	31
Ağaç Mamulleri Sanayi				1				1	2						2								1	1
Mobilya Sanayi	1							1	1	1	2				3									
Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sanayi				1			1	2	2	2	2			1	7									
Basım-Yayın ve Bunlara Bağlı Sanayi	1							1	1						1									
Deri Sanayi	1			1				2	3					3	1	13								14
Kauçuk Sanayi	2			1				3						0										0
Kimya Sanayi	12			4		2		18	1		4			5	5								2	7
Plastik Sanayi	3			2			1	6	7		1			8	2			1						3
Toprak Sanayi		1		1		1		3	5					5	5			1					1	7
Metal Ana Sanayi	2	2						4	1					1	2									2
Diğer Sanayi	5			3				8	4		2	1		7	1									1
ARA MALI	27	3	0	14	0	3	2	49	26	3	2	10	0	0	1	42	16	13	0	2	0	0	4	35
Madeni Eşya Sanayi	5			4			1	10	5		1	3		9	2			1						3
Makine Sanayi	2	1		4		1		8	5		3			1	9	2			1					3
Elektrikli Makine Sanayi	2			1				3	3					3	2				2					4
Taşıt Sanayi	9			5				14	3		2			5	1				2					3
YATIRIM MALI	18	1	0	14	0	1	1	35	16	0	1	8	0	0	1	26	7	0	0	6	0	0	0	13

TOPLAM	70	8	0	31	0	4	3	116	74	3	3	18	0	4	3	105	42	22	1	8	0	0	6	79
---------------	-----------	----------	----------	-----------	----------	----------	----------	------------	-----------	----------	----------	-----------	----------	----------	----------	------------	-----------	-----------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

Sektörler	Batı-Güneybatı Aksı								İl Dışı															
	A	B	C	D	E	F	G	T	A	B	C	D	E	F	G	T								
Gıda Sanayi	1						1	2	2					7		9								
Alkollü ve Alkolsüz İçki Sanayi								0								0								
Tütün Sanayi								0								0								
Dokuma Sanayi								0						2		2								
Tekstil Sanayi	1						1	2						2		2								
TÜKETİM MALI	2	0	0	0	0	1	1	4	2	0	0	0	11	0	0	13								
Ağaç Mamulleri Sanayi															2									
Mobilya Sanayi	1							1						1		1								
Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sanayi																								
Basım-Yayın ve Bunlara Bağlı Sanayi																								
Deri Sanayi													1			1								
Kauçuk Sanayi																								
Kimya Sanayi														1		1								
Plastik Sanayi														1		1								
Toprak Sanayi	2							2						1		1								
Metal Ana Sanayi														2		2								
Diğer Sanayi														1		1								
ARA MALI	3	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	10	0	0	10								
Madeni Eşya Sanayi														1		1								
Makine Sanayi														1		1								
Elektrikli Makine Sanayi														1		1								
Taşıt Sanayi														2		2								
YATIRIM MALI	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0	0	5								

TOPLAM	5	0	0	0	0	1	1	7	2	0	0	0	26	0	0	28									
---------------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------	----------	----------	-----------	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Kaynak : EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

Konak ilçesinde ise, Bornova ilçesine benzer bir sektörel dağılım ve yer değiştirme kategorisi görülmektedir. Firma sayısı açısından tekstil sektörünün en fazla yer seçtiği ilçe olan Konak ilçesinde ikinci sektör madeni eşya sektörü ve ağırlıklı yer değiştirme kategorisi A tipi yer değiştirme kategorisidir. Gerek kurulan firma sayısı gerekse de yer değiştiren firma sayısı açılarından ilçe sınırları içerisinde aynı türden yoğunlaşmaların görülmesi, Konak ilçesi içinde tamamen sektörel bir uzmanlaşma olarak kabul edilmese de belirgin bir yoğunlaşma olduğunu söylemek mümkündür.

Çiğli ilçesi ise, yer seçim kategorileri açısından B tipi yer değiştirme kategorisinin sektörel açıdan ise tekstil, makine, madeni eşya, taşıt, elektrikli makine gibi daha çok yatırım malları grubunda yer alan sektörlerin yığıldığı bir ilçe durumundadır. AOSB'nin bu ilçe sınırları içerisinde yer seçmesi ilçe sınırları içerisindeki sektörel çeşitliliği arttırmaktadır. Bornova, Konak ve Çiğli ilçelerinde faaliyet gösteren ve organize alanlar olarak nitelendirdiğimiz alanlarda ağırlıklı yatırım mallarını oluşturan sektörlerin yoğunlaşması, İzmir imalat sanayinde bu tür yer seçme ve yer değiştirme eğilimi olduğunu ortaya koymaktadır.

Gaziemir ilçesinde de benzer bir biçimde sektörlerle ve yer değiştirme kategorilerine ilişkin dağılımda belirgin bir yoğunlaşma görülmemekle birlikte, yatırım malları grubundaki ağırlık dikkat çekmektedir. Bu ağırlığın temel nedeni ise ESTİM sanayi sitesidir. Bunun yanında özellikle son dönemde İzmir-Aydın karayolu Gaziemir Hava Eğitim Komutanlığı arasında kalan ve konut bölgesi olan alanda gözlemlenen tekstil sektörü ölçek büyüten firmaların yer seçtiği bir bölge durumuna gelmektedir. Bu alanda yine son dönemde Sarnıç bölgesinde gözlemlenen sanayi gelişmeleri de oldukça dikkat çekici boyutlara erişmiştir. Tahtalı Sulama Barajı uzun mesafe koruma kuşaklarına bu kadar yakın bir bölgede oluşan sanayi yoğunlaşması çevresel etkiler düşünüldüğünde kaygı verici bir tablo çizmektedir.

İBKB sınırları dışına yönelik yer değiştirme hareketlerinde ise, ilk üretim adresleri ile en son üretim adresleri karşılaştırıldığında yeniden konumlanma oranlarının³ başta gıda, sektörü olmak üzere metal ana, kimya, taşıt ve elektrikli makine sektörlerinde diğer sektörlerle göre ve İzmir ortalamasına oranla daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu da bu sektörlerin diğer sektörlerden daha fazla desantralize olduğunu ortaya koymaktadır.

4.2.6.3 İşgücü, Sermaye Büyüklüğü ve Şirket Türlerinin Mekansal Yer Seçim Kategorileri İtibariyle Dağılımı

1950-2000 yılları arasında kurulan ve yer değiştiren firmaların yer değiştirme kategorileri itibariyle işgücü, sermaye ve şirket türlerine göre dağılımları, Tablo 4.36'da işgücü, Tablo 4.37'de firma türleri ve Tablo 4.38'de de sermaye büyüklükleri itibariyle 3'lü çapraz tablolar aracılığıyla bir arada değerlendirildiğinde, İBKB içi ve dışı olmak üzere iki ana farklılaşmış bölge oluştuğu görülmektedir.

İşgücü büyüklükleri itibariyle İBKB sınırları içerisinde üretim yerini değiştiren firmalardan Balçova, Bornova, Buca, Karşıyaka ve Konak'da yer seçen firmaların ağırlıklı 0-9 işçi çalıştıran firmalardan oluştuğu görülmektedir. Ancak İBKB sınırları içerisinde yer alan bu ilçeler dışında Çiğli ve Gazimur ilçelerinde 24 işçiden fazla işçi çalıştıran firmaların ağırlıklı yer seçmesi de dikkat çekicidir. Her ne kadar toplam yer değiştiren firma sayısı içerisinde 24 işçiden fazla işçi çalıştıran firmaların önemli bir bölümü Bornova ve Konak ilçelerinde yer seçme eğilimi gösterse de Gazimur ve Çiğli ilçesinde bu işçi grubundaki firmaların sayı olarak en fazla değere sahip olması bu ilçeler özelinde firma yapısının ağırlıklı daha büyük ölçekli olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle Çiğli ilçesi AOSB'nin bu ilçe sınırları içinde kurulmuş olması nedeniyle firma ölçeği ve yer seçim kategorisi açısından farklılaşmaktadır.

³ Bu oran, her bir sektör için ilk üretim adresi ile son üretim adresinin İBKB içi ve dışı olmak üzere iki farklı bölgede karşılaştırılması ile elde edilmiştir.

Tablo 4.36 Firmaların İşgücü Büyüklüklerinin Yer Değiştirme Kategorilerine Göre Mekansal Dağılımı

İşgücü Kategorileri	Balçova								Bornova								Buca								
	A	B	C	D	E	F	G	T	A	B	C	D	E	F	G	T	A	B	C	D	E	F	G	T	
0-9	4						1	5	78	16	20	22		1	18	155	11	2						1	14
10-24	4							4	62	15	6	12			11	106	5	1						1	7
25-49								0	48	10	3	6			12	79	4							1	5
50-99								0	19			7		1	1	28								1	1
100-199								0	12	1		3			2	18	2								2
200-499								0	4						2	6	3								3
500+								0	2			1				3									0
TOPLAM	8	0	0	0	0	0	1	9	225	42	29	51	0	2	46	395	25	3	0	0	0	0	0	4	32

İşgücü Kategorileri	Çiğli							Gaziemir							Güzelbahçe										
	A	B	C	D	E	F	G	T	A	B	C	D	E	F	G	T	A	B	C	D	E	F	G	T	
0-9	8	47	18					73	14	25	1	5		1	1	47								1	1
10-24	6	40	17					63	27	11		2			40	1									1
25-49	5	54	11			2		72	13	2				2	17	1				1					2
50-99	5	37	7					49	18				1	1	20	1									1
100-199	3	25	3			1		32	4	1					5					1					1
200-499	1	11						12	3						3										
500+		2						2	2						2										
TOPLAM	28	216	56	0	0	3	0	303	81	39	1	7	0	2	4	134	3	0	0	2	0	0	1	6	

İşgücü Kategorileri	Karşıyaka							Konak							Narlıdere									
	A	B	C	D	E	F	G	T	A	B	C	D	E	F	G	T	A	B	C	D	E	F	G	T
0-9	19			4		1	1	25	112	5	3	18		3	22	163	1							1
10-24	10			2			3	15	99	6		9			10	124	1							1
25-49	6					1	7	58	4			2			13	77								
50-99	9						2	11	31			3			34									
100-199	1							1	12					2	14									
200-499	1							1	9						9									
500+								0	1						1									
TOPLAM	46	0	0	6	0	1	7	60	322	15	3	32	0	3	47	422	2	0	0	0	0	0	0	2

İşgücü Kategorileri	Doğu Aksı							Güney Aksı							Kuzey Aksı										
	A	B	C	D	E	F	G	T	A	B	C	D	E	F	G	T	A	B	C	D	E	F	G	T	
0-9	19	2		8		4	1	34	17	2	2	3		3	1	28	15	4		4				2	25
10-24	13	3		5				21	18	1	1	6		1	27	9	6		2				1	18	
25-49	19	1		10			1	31	26			6			1	33	11	4	1	2				3	21
50-99	8	1		5				14	4			2			7	4	5								9
100-199	7			1			1	9	5			1			6	2	3								5
200-499	4			2				6	3						3					1					1
500+		1						1	1						1										0
TOPLAM	70	8	0	31	0	4	3	116	74	3	3	18	0	4	3	105	41	22	1	9	0	0	6	79	

İşgücü Kategorileri	Batı-Güneybatı Aksı							İl Dışı								
	A	B	C	D	E	F	G	T	A	B	C	D	E	F	G	T
0-9	1					1		2						4		4
10-24	1							1						6		6
25-49	2							2	1					7		8
50-99	1				1			2						6		6
100-199								0								0
200-499								0								0
500+								0	1					3		4
TOPLAM	5	0	0	0	0	2	0	7	2	0	0	0	0	26	0	28

Kaynak : EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

Tablo 4.37 Firmaların Şirket Türleri İtibariyle Yer Değiştirme Kategorilerine Göre Mekansal Dağılımı

Şirket Türleri	Balçova								Bornova								Buca								
	A	B	C	D	E	F	G	T	A	B	C	D	E	F	G	T	A	B	C	D	E	F	G	T	
Şahıs	3							3	19	5	8	9			6	47	6	1						1	8
Adi Ortaklık								0	1							1									
Kollektif Şirket	1							1	13	3					1	17									
Adi Komandit								0	1			1				2									
Re'sen								0	1							1									
Limited Şirket	3							3	115	26	17	33		1	31	223	12	2					3	17	
Anonim Şirket	1						1	2	75	8	4	8		1	8	104	7							6	
Kooperatif																									
TOPLAM	8	0	0	0	0	0	1	9	225	42	29	51	0	2	46	395	25	3	0	0	0	0	4	32	

Şirket Türleri	Çiğli								Gazimür								Güzelbahçe							
	A	B	C	D	E	F	G	T	A	B	C	D	E	F	G	T	A	B	C	D	E	F	G	T
Şahıs	4	15	4					23	5	4				1		10								
Adi Ortaklık									2							2								
Kollektif Şirket	2	6	2					10	6	1	1				6				2					2
Adi Komandit																								
Re'sen		1																						
Limited Şirket	11	94	28	1				134	34	31		4		1	2	72	2							2
Anonim Şirket	10	100	22	2				6	34	3		3			2	42	1						1	2
Kooperatif	1																							
TOPLAM	28	216	56	3	0	0	0	303	81	39	1	7	0	2	4	134	3	0	0	2	0	0	1	6

Şirket Türleri	Karşıyaka								Konak								Narlıdere								
	A	B	C	D	E	F	G	T	A	B	C	D	E	F	G	T	A	B	C	D	E	F	G	T	
Şahıs	6					1	1	8	49		1	3			12	65	1								1
Adi Ortaklık									4	1						5									
Kollektif Şirket							1	1	19	1					3	23									
Adi Komandit									1							1									
Re'sen																									
Limited Şirket	27			6			4	37	176	6	1	22		1	18	224	1							1	
Anonim Şirket	13						1	14	72	7	1	7		2	13	102									
Kooperatif									1							1									
TOPLAM	46	0	0	6	0	1	7	60	322	15	3	32	0	3	46	421	2	0	0	0	0	0	0	2	

Şirket Türleri	Doğu Aksı								Güney Aksı								Kuzey Aksı							
	A	B	C	D	E	F	G	T	A	B	C	D	E	F	G	T	A	B	C	D	E	F	G	T
Şahıs	1	1		1		2	1	6	6		1	4				11	5	1		1			1	8
Adi Ortaklık									1							1								
Kollektif Şirket	1							1	2						2	3				1			1	5
Adi Komandit		1						1																
Re'sen																								
Limited Şirket	33	5		16		1		55	38	2		8		3	2	53	22	16	1	4			2	45
Anonim Şirket	37	1		13			3	54	27	1	2	6		1	1	38	12	5		3			1	21
Kooperatif																								
TOPLAM	72	8	0	30	0	3	4	117	74	3	3	18	0	4	3	105	42	22	1	9	0	0	5	79

Şirket Türleri	Batı-Güneybatı Aksı								İl Dışı							
	A	B	C	D	E	F	G	T	A	B	C	D	E	F	G	T
Şahıs													3			3
Adi Ortaklık																
Kollektif Şirket													1			1
Adi Komandit																
Re'sen																
Limited Şirket	4					1	1	6						6		6
Anonim Şirket	1							1	2					16		18
Kooperatif																
TOPLAM	5	0	0	0	0	1	1	7	2	0	0	0	26	0	0	28

Kaynak : EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

Tablo 4.38 Firmaların Şirket Türleri İtibariyle Yer Değiştirme Kategorilerine Göre Mekansal Dağılımı

Sermaye Büyüküğü	Balçova								Bornova								Buca								
	A	B	C	D	E	F	G	T	A	B	C	D	E	F	G	T	A	B	C	D	E	F	G	T	
0-5 Milyar	6							6	118	27	20	26			27	218	14	3						4	21
5-50 Milyar							1	1	74	15	8	21		2	17	137	7	1							8
50-250 Milyar	2								22			1	3		1	27	2								2
250-500 Milyar									5						5										
500 Milyar Üstü							2	6				1			1	8	1								
TOPLAM	8	0	0	0	0	0	1	9	225	42	29	51	0	2	46	395	24	4	0	0	0	0	0	4	32

Sermaye Büyüküğü	Çiğli								Gaztemir								Güzelbahçe							
	A	B	C	D	E	F	G	T	A	B	C	D	E	F	G	T	A	B	C	D	E	F	G	T
0-5 Milyar	14	49	18			1		82	33	27		3		1	2	66	1			1				
5-50 Milyar	7	93	27			2		129	29	8	1	4		1	1	44	2							1
50-250 Milyar	4	55	9					68	16	3					1	20				1				
250-500 Milyar	1	9	2					12	3						3									
500 Milyar Üstü	2	10						12	1						1									
TOPLAM	28	216	86	0	0	3	0	303	82	38	1	7	0	2	4	134	3	0	0	2	0	0	1	6

Sermaye Büyüküğü	Karsiyaka								Konak								Narlıdere							
	A	B	C	D	E	F	G	T	A	B	C	D	E	F	G	T	A	B	C	D	E	F	G	T
0-5 Milyar	26			5		1	5	37	191	10	2	19		2	31	255	2							2
5-50 Milyar	19			1			2	22	101	3		10		1	14	129								
50-250 Milyar	1							1	17	2	1	3		1	2	26								
250-500 Milyar									5						5									
500 Milyar Üstü									7						7									
TOPLAM	46	0	0	6	0	1	7	60	321	15	3	32	0	4	47	422	2	0	0	0	0	0	0	2

Sermaye Büyüküğü	Doğu Aksı								Güney Aksı								Kuzey Aksı								
	A	B	C	D	E	F	G	T	A	B	C	D	E	F	G	T	A	B	C	D	E	F	G	T	
0-5 Milyar	18	4		10		3	1	36	28		1	8		1	1	39	18	2		4				2	26
5-50 Milyar	31	2		10		1	2	46	32	2	2	5		1	2	44	13	7		3				3	26
50-250 Milyar	14	1		10				25	9	1		5		2	17	8	11		1				1	21	
250-500 Milyar	5			1				6	3						3			1	1	1				3	
500 Milyar Üstü	3	1						4	2						2	1	2	2	1					3	
TOPLAM	71	8	0	31	0	4	3	117	74	3	3	18	0	4	3	105	41	22	1	9	0	0	6	79	

Sermaye Büyüküğü	Batı - Güneybatı Aksı								İl Dışı							
	A	B	C	D	E	F	G	T	A	B	C	D	E	F	G	T
0-5 Milyar	1					1	1	3						8		8
5-50 Milyar	4							4						10		10
50-250 Milyar												1	6			7
250-500 Milyar									1				3			1
500 Milyar Üstü																
TOPLAM	5	0	0	0	0	1	1	7	1	0	0	1	27	0	0	29

Kaynak : EBSO Sicil Defterlerinden elde edilen veri tabanı - 2001

Üretim yerini İBKB sınırları dışına taşıyan firmaların, doğu aksında %53, güney aksında %48 ve kuzey aksında da %56 oranında 24 işçiden fazla işçi çalıştırması kısmen desantralize olan firmaların merkezde kalanlara göre daha büyük ölçekli olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun dışında yer değiştirme kategorilerinde doğu ve güney aksında A ve D tiplerinin sayıca fazla olması, yer değiştirme hareketinin organize olmadığı göstermektedir.

İşgücü açısından ortaya çıkan bu yer değiştirme eğilimi firma türleri açısından da benzer bir sonuç vermektedir. Nitekim İBKB sınırları içerisinde genel olarak şahıs firmaları ile limited şirket ve anonim şirketlerin ağırlıklı olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu genel dağılım içerisinde sanayinin en yoğun olduğu ilçelerden birisi olan Bornova'da gerek limited gerekse de anonim şirketlerin ağırlıklı A tipi yer değiştirme eğilimi gösterdiği, ilçe bütününde ise limited şirketlerin %57 gibi oranla yer değiştirmelerde en fazla görülen firma türü olduğu bulgulanmıştır. Konak ilçesi de benzer bir biçimde yer değiştirmelerde limited şirket ve anonim şirketlerin en fazla görüldüğü ilçelerden birisi olmuştur. Her iki ilçede de B ve C tipi yer değiştirmelerin toplam içerisindeki ağırlığının çok az olması, bu ilçe sınırları içerisinde yeni organize alanların faaliyete geçmemesine bağlıdır. Ancak Çiğli ilçesi AOSB'nin etkisiyle İBKB sınırları içerisinde anonim firmaların ve B tipi yer değiştirme kategorisinin gözlemlendiği tek ilçe olarak öne çıkmaktadır.

İBKB sınırları dışında ise yerleşme merkezlerinde şahıs türü firmalar gözlemlenirken, İBKB sınırları dışında ve karayolu üzerinde yer seçen firmaların limited şirketlerden oluştuğu görülmüştür. Yer değiştirme kategorisi olarak da A ve D tiplerinin ağırlıklı yer değiştirme tipi olması ise, üretim sürecindeki niteliksel değişimin nedenlediği bir mekansal hareketi düşündürmektedir.

Sermaye büyüklükleri de işgücü ve firma türleri açısından ortaya çıkan bu durumu destekleyici niteliktedir. İBKB sınırları içerisinde yer değiştirme kategorisi olarak A tipi firmalar ile sermayesi 5 milyara kadar olan firmalar ağırlıklı firma yapısı olurken, Çiğli

ilçesi B tipi ve sermayesi 5-50 milyar arasında olan firmaların ağırlıklı olduğu ilçe durumundadır. Yine aynı şekilde İBKB sınırları dışında da sermaye büyüklüğü 5 milyarın üzerine çıkmaktadır.

4.2.6.4 Yer Değiştirme Kategorilerinin Mekansal Dağılımına İlişkin Genel Değerlendirmeler

1950-2000 yılları arasında kurulan ve zaman içerisinde üretim yerini taşıyan firmaların gösterdiği yer değiştirme eğilimleri yukarıda yapılan değerlendirmeler ışığında göstermektedir ki, firmaların kentsel alan üzerinde konumlanmalarında ve yer değiştirmelerinde İBKB sınırları içi ile dışı arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Kuramsal olarak bu farklılıkların üretilen ürünün niteliğinde ve/veya niceliğinde meydana gelen **firmaya özgü içsel değişimler** ile kentsel lekenin yayılma hızı, yönü ve idari yapılanma gibi **kentsel alandan kaynaklanan dışsal değişimlere** bağlı olarak farklılaşması beklenmektedir. Bu beklenti çerçevesinde küçük ölçekli firmalar merkezde yer seçme eğilimi gösterirken, firmanın ölçeğine bağlı olarak merkezden uzaklaştıkça firma ölçeğinde farklılaşması düşünülmektedir.

Bu noktada gelişmeleri, 19. yüzyıldan itibaren sanayinin İzmir'e özgü yer seçim eğilimlerinin bugüne taşıdığı izler ve bu izlerin İzmir sanayi coğrafyasında kentsel alan üzerinde firma ölçeği açısından çok belirgin bir ayrışmaya rastlanmayacak biçimde ortaya çıkmış olan etkileri çerçevesinde yorumlamak gerekecektir. Nitekim kentsel alan üzerindeki herhangi bir bölgede farklı firma ölçeklerini bir arada görmek mümkün olabilmekte, kentin merkezinde ve hemen çevresinde büyük ölçekli Fordist üretim süreçlerine sahip firmalar bulunduğu gibi, kent merkezinden uzakta, İBKB sınırları dışındaki Fordist üretim süreçlerinin yer almasının beklenebileceği noktalarda da küçük firmalara rastlanabilmektedir. Firmaların sermaye, işgücü ve firma türleri itibariyle mekansal dağılımları da bunu kanıtlamaktadır. Bu yapı da İzmir'i her tür etkinliğin değişik yoğunluklarda da olsa her yerde ve eşzamanlı olarak bulunduğu kompleks ve karmaşık bir kent durumuna getirmektedir. Ancak bu durum firma ölçeği açısından

yukarıda aktarılan beklentinin İzmir özelinde hiç olmadığı anlamına gelmemektedir. Yapılan tüm değerlendirmeler göstermektedir ki, üretimini talebe göre çeşitlilik gösteren ve gerçek anlamda standartlaşmamış üretim yapan ve pazar ile günlük ilişki içerisinde bulunmak zorunda olan bu tür sanayiler merkezde yer alan ilk 5 km'lik halka içerisinde yoğunlaşmaktadır. Özellikle tekstil sektörünün ağırlıklı yer seçtiği bu bölge firmalar için yarattığı dışsallıklar nedeniyle de firmaların ilk kuruluş aşamasında önemli bir işlev üstlenmektedir. Her ne kadar son dönemde merkezi otoritenin baskısı ve zorlayıcı tedbirleri ile kent dışında ya da çeperinde kurulan sanayi sitelerine taşınmaya zorlanmışlarsa da, sisteme özgü rasyoneller bu kararların başarısını azaltmıştır. Nitekim MTK tekstil sitesinin merkezde yer alan tekstil firmalarının merkez dışına çıkarılması amacıyla kurulmuş olmasına rağmen bugün tam kapasite ile çalışmamakta olduğu ve bir çok firmanın da halen Mimar Kemalettin Caddesi ve etrafındaki iş merkezlerinde kaçak olarak üretimlerine devam etmekte oldukları görülmektedir. Nispeten daha büyük ölçekli firmalar ise üretim ve satış işlevlerini ayırmak yoluyla aynı bölgede kalma yolunu seçmiştir. Yine aynı şekilde kentin en dış halkasında kurulan ESTİM sitesi de kente olan uzaklığı nedeniyle yeterli kapasiteye ulaşamamıştır.

Bu örnekler dikkate alındığında, ilk 5 km'lik halkanın hemen çeperinde yer seçen ve daha çok yatırım mallarında yer alan sektörlerin yer seçtiği sanayi siteleri ve çarşıların firmaların büyüme sürecinde önemli bir işlev üstlendiğini söylemek yanıltıcı olmayacaktır. Bir başka deyişle, İzmir özelinde, kent merkezinin hemen çeperinde yer alan küçük sanayi siteleri ve çarşılarının, özellikle küçük ölçekli firmalar açısından pazara yakınlık, ucuz emek ve üretim sürecinin değişik aşamaları arasındaki ilişkilerin kolayca kurulabilmesi gibi dışsallıklar yaratması nedeniyle ve aynı zamanda da yeni sanayilerin kurulması ve gelişmesine sağladıkları olanaklardan dolayı başarılı uygulamalar olduklarını ve bir kuvöz görevi gördüklerini söylemek mümkündür.

Yine İzmir özelinde firmaların yer seçim ve değiştirmeleri mekansal mesafe halkalarına göre değerlendirildiğinde yer değiştirme uzaklığının henüz bir desantralizasyondan söz edilebilecek düzeye ulaşmadığı görülmektedir. Yer

değiştirmelerin merkezden uzaklığa bağlı olarak firmaya yükleyeceği maliyetler ve ortaya çıkan yeni koşullara uyum sağlama zorunluluğu ile firmanın merkeze olan bağımlılığı arasındaki ilişkide kentsel lekenin yayıldığı ilk 20 km'lik halka içerisinde kalan alanın hala önemli oranda yoğunlaşma göstermesi bu yargıyı doğrulamaktadır.

İzmir imalat sanayinde gözlenen yer değiştirme tiplerinden %54'ünün organize olmayan alanlar arasındaki yer değiştirmelerden oluşması, sanayinin yer değiştirmesinde firmaya özgü rasyonellerin etkili olduğunu göstermektedir. Bunun en temel nedeni özellikle 1980 sonrası dönemde gözlemlenen yoğun firma kuruluşlarına paralel organize alanların planlanmaması ile İzmir'in hala bölgenin tek hakim kenti olmasıdır.

Bunun yanında, kentsel lekenin 1980'li yıllardan sonra gösterdiği hızlı değişim sonucu piyasa koşullarına ve talebe bağlı olarak gelişen arsa piyasasının da özellikle Pınarbaşı, Sarnıç ve Çiğli gibi kentsel alanın saaklandığı noktalarda belirleyici olmasının da bu biçimlenmede etkili olduğu düşünölmektedir. Bu noktada firmalar, firma dışı oluşan bu tür süreçlere kendi yapısal niteliklerinden kaynaklanan firma içi süreçlerle uyum sağlamaya çalışmakta ve uyumlandığı noktada da yer seçme eğilimi göstermektedirler. Özellikle son dönemlerde gözlemlenen çanak dışı sıçramaları bu uyumlanmanın bir sonucu olarak yorumlamak mümkündür.

Bunun yanında yer değiştirmelerde ulaşım olanaklarına yakın olma eğiliminin İzmir özelinde yer seçim ve yer değiştirmelerde önemli bir faktör olduğu görölmektedir. Hammadde ve pazar açısından kente bağlı olsun olmasın sanayinin yer seçiminde kentsel alan içerisindeki konumsalılıkların liman, Adnan Menderes Hava Alanı ve İstanbul, Ankara ve Aydın gibi kentlerarası karayolu çıkışlarında yoğunlaşması da bu yargıyı doğrulamaktadır.

BÖLÜM 5

1950-2000 YILLARI ARASINDA YER DEĞİŞTİREN FİRMALARIN MEKANSAL HAREKETLİLİK NEDENLERİ

Bu bölümde, 1950-2000 yılları arasında kurulan ve 50 yıllık kesitte üretim yerini değiştiren firmaların mekansal hareketlilik nedenleri ortaya konulmaya çalışılacaktır. Dördüncü bölümde EBSO sicil defterlerinin taranması sonucu elde edilen veri tabanına dayanılarak yer değiştirmelere ilişkin olarak yapılan genel değerlendirmelerin ardından, bu kez firmalarla yapılan anketlerden elde edilen bilgiler doğrultusunda yer değiştirme nedensellikleri üzerine odaklanılacaktır. Böylece, dördüncü bölümde EBSO'dan elde edilen veri tabanını oluşturan iktisadi ve mekansal parametrelerin firma odaklı olarak yeniden okunması ve değerlendirilmesi sağlanmış olacaktır.

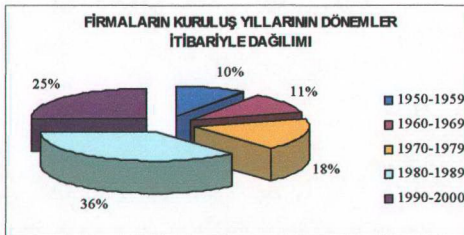
Firma odaklı bu yeniden okumayı sağlamak amacıyla uygulanan ve ekte sunulan anket formunun yedi ana bölümden oluşan içeriği ise, aynı zamanda bu bölümün alt başlıklarını oluşturmaktadır. Bu çerçevede, öncelikle ilk kısımda firmaların iktisadi ve mekansal özellikleri değerlendirilirken, daha sonraki iki kısımda ise firmaların doğrudan yer değiştirme nedenleri analiz edilmeye çalışılacak ve bu sonuçlar firmaların mekansal ve iktisadi özellikleri ile karşılaştırılacaktır. Böylece yer değiştirme nedenselliklerini oluşturan içsel, konumsal ve dışsal faktörlere ilişkin parametrelerin firma yapısına bağlı olarak değişiklik gösterip göstermediği ve ikinci bölümde sözü edilen farklı kuramsal olgulara daha derinlemesine bir bakış açısı sağlayarak bu kuramların ampirik olarak değerlendirilmesinde yararlı bir örnek

oluşturulmaya çalışılacaktır. Bir başka deyişle, firmaların yer değiştirmelerine ilişkin içsel ve dışsal faktörlere ait değişkenler ile firma yapılarının açıklanabilirliğinin sağlanmasına çalışılacaktır.

5.1. Anket Kapsamındaki Firmaların Genel Yapısal Özellikleri

Anket uygulanan firmanın genel iktisadi ve mekansal özelliklerinin değerlendirileceği bu bölüm, firmaların genel yapısını ortaya koyacaktır. Bir önceki bölümde, 1950-2000 yılları arasında kurulan ve zaman içerisinde yer değiştiren firmalar kuruluş yılı, yer değiştirme yılı, işçi sayısı, sermaye büyüklüğü, firma türü vb gibi parametreler bağlamında detaylı bir biçimde değerlendirildiği ve birbirleriyle çapraz ilişkileri kurulduğu için, bu kısımda sadece anket uygulanan firmaların çok genel anlamdaki yapısal özellikleri üzerinde durulacaktır. Böylece firmaların yer değiştirme nedenselliklerinin değerlendirileceği bir sonraki bölümde yapılacak tartışmalara ışık tutacak firma odaklı çıktılar elde edilmiş olacaktır. Bir başka deyişle, bu bölümde yer değiştirme nedensellikleri firmaların bu genel yapısı ile ilişkilendirilerek, yer değiştirme nedenlerinin firmanın iktisadi ve mekansal özelliklerine bağlı değişiklikler gösterip göstermediği ortaya konulmaya çalışılacaktır.

5.1.1. Kuruluş ve Yer Değiştirme Yılları

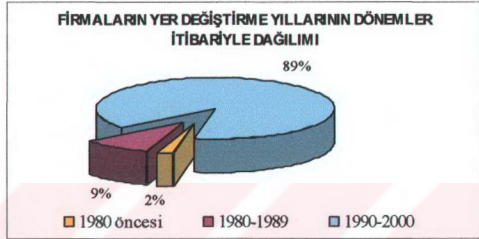
Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları –2003

Grafik 5.1 Firmaların Kuruluş Yıllarının Dönemler İtibariyle Dağılımı

Öncelikle, firmaların kuruluş yılları dönemler itibariyle ele alınacak olursa, anket yapılan firmaların %61'inin 1980 sonrası dönemde kurulan firmalardan oluştuğu görülmektedir. (Bkz Grafik 5.1). Bir önceki bölümde de vurgulandığı gibi, 1950-

2000 yılları arasında kurulan ve zaman içerisinde yer değiştiren firmalardan %83'ünün 1980 sonrası dönemde kurulmuş olması, İzmir imalat sanayi açısından bu dönemde uygulanan ihracata dayalı ekonomik politikaların ve özellikle küçük ve orta ölçekli sanayi firmalarına yönelik finansal destek mekanizmalarının sanayiye önemli bir dinamizm kazandırdığını göstermektedir.

Anket yapılan firmaların yer değiştirme yıllarına bakıldığında ise, yer değiştirmelerin %98'inin 1980 sonrası, %89'unun da 1990 sonrası 10 yıl içerisinde gerçekleşmiş olması oldukça dikkat çekicidir (Bkz. Grafik 5.2). Her ne

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları –2003

Grafik 5.2 Firmaların Yer Değiştirme Yıllarının Dönemler İtibariyle Dağılımı

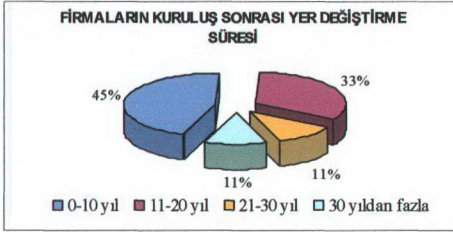
kadar 1980 sonrası dönemde ihracata dayalı ekonomik model çerçevesinde uygulanan politikaların firma sayısı açısından İzmir imalat sanayinde önemli bir ivme kazandırdığını görüldüğü de, özellikle Hollanda, İngiltere, İtalya gibi ülkelere firma göçü üzerine yapılan bir çok araştırmada mekansal hareketlilik, firmanın büyümesine bağlı bir olgu olarak görülmekte ve ekonomik politikalarındaki değişimlere ve özellikle ekonomik krizlere son derece duyarlı bir olay olarak kabul edilmektedir. Yine yapılan araştırmalarda mekansal hareketliliğin geleceğe endeksli ekonomik ortamdan emin olunmadığı dönemlerde gerçekleşme olasılığının son derece düştüğünün bulgulanmış ifade edilmektedir (Pellnberg, Van Wissen, 2000)

Bu bağlamda 1980 sonrası politikaların uygulandığı 20 yıllık süreçte özellikle de 1990 sonrası dönemde önemli ekonomik krizlerin yaşanmasına rağmen firma yer değiştirmelerinin 1980 sonrası dönemde zirve noktaya ulaşması, bu bulgunun İzmir imalat sanayi özelinde farklı nedenselliklerin belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. 1980 sonrası dönemde yaşanan ekonomik dalgalanmalara rağmen İzmir'de kurulan firma sayısında ve yer değiştirmelerde gözlemlenen bu artışı

ülkesel ve bölgesel düzlemdeki gelişmelerle açıklamak mümkündür. Ülkesel düzlemde, 1989 sonrası finansal serbestleşme dönemi çerçevesinde KOBİ'lere yönelik olarak uygulanan modernizasyon, yenileme, kalite düzeltme vb. başlıklar altında toplanabilecek teşvik politikaları, 1992, 1995 ve 1996 yıllarında çıkarılan karar ve kararname değişiklikleri ile yabancı sermayenin önündeki engellerin kaldırılması, 1996 yılında Avrupa Gümrük Birliği'ne girilmesinin getirdiği ivmelenme ile 1996 yılının KOBİ yılı olarak ilan edilmesi sonrasında KOBİ'lerin sorunlarına yönelik değişik önlemlerin alınması ve kurumsal yapılanmalara gidilmesi gibi makro düzlemdeki düzenlemeler İzmir imalat sanayinde 1980 sonrası dönemde gözlemlenen hareketliliğin ve uyumlanmanın nedenleri olarak gösterilebilir.

İzmir özelinde ise, yaşanan ekonomik krizlere rağmen 1980 sonrası dönemde gözlemlenen bu mekansal hareketlilik, **İzmir imalat sanayinin geleneksel ihrac ürünlerine dayalı sektörel yapısı** ile **İzmir imalat sanayinin kendine özgü ikili sermaye yapısına** bağlanabilir. Nitekim dördüncü bölümde İzmir imalat sanayinin sektörel ve mekansal dağılım özelliklerinin yanında, verimli Batı Anadolu topraklarının tarıma dayalı imalat sanayinin oluşturduğu güçlü altyapı ve bu toprakların hızla katıldığı kapitalistleşme süreci nedeniyle sermaye birikiminin temel niteliklerinin tarıma ve sanayiye basan ikili bir yapısal kimlik kazandığı vurgulanmış ve bu ikili sermaye yapısının merkezi bürokrasi karşısında görece bir özerklik sağladığı gibi özellikle 1980 sonrasında yaşanan gelişimde etkileyici olduğu ifade edilmiştir. Yine İzmir'in bu sektörel ve sermaye yapısı yanında sermayesinin yeniden üretimine yönelik 1990 sonrası dönemde görülen çok ortaklı yapılanmalar da, 1980 sonrası dönemde faaliyete geçen çok sayıdaki sanayi sitesi, çarşı ve organize sanayi bölgesi de bu dönemdeki mekansal hareketlilikte gözlemlenen yığılmanın diğer nedenleyicileri arasında sayılabilir.

Sonuç olarak, firmaların yaşam döngüsü içerisinde önemli bir aşama olan mekansal hareketlerin ekonomik ve siyasal politikalar ile doğrudan ilişkili olduğunu göz önüne aldığımızda ihracata dayalı ekonomik büyüme modelinin ve KOBİ'lere yönelik destekletici politikaların İzmir imalat sanayine önemli bir dinamizm kazandırdığını söylemek, yanıltıcı olmayacaktır.

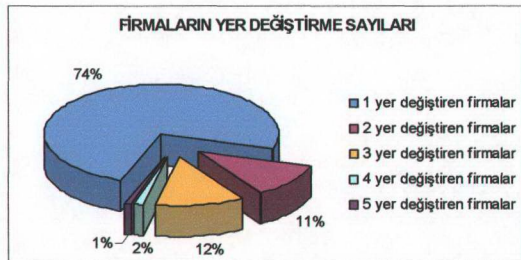

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları –2003

Grafik 5.3 Firmaların Kuruluş Sonrası Yer Değişirme Süresi

Firmaların kuruluş tarihleri ile yer değiştirme tarihleri karşılaştırıldığında ise, firmaların %45 gibi bir oranla kurulduktan sonraki ilk 10 yıl içerisinde yer değiştirdikleri görülmektedir (Bkz. Grafik 5.3). Bir başka deyişle firma yaşı arttıkça yer değiştirme oranı azalmaktadır. Firmaların mekansal hareketleri üzerine yapılan bir çok çalışmada firma yaşı, büyüme ve yer değiştirme arasında bir ilişki olduğu üzerine önemli bulgular elde edilmiştir. Bu araştırmalarda yaş ve büyüme eylemi arasında olumsuz bir ilişkiden söz edilmekte, bir başka deyişle eski firmalar yeni firmalara göre, büyük firmaların da küçük firmalara göre daha düşük büyüme oranlarına sahip oldukları ampirik olarak ortaya konulmaktadır (Carrol ve Hannan,2000). Örneğin 1991 yılında Ankara’da sanayinin yer seçimi ve mekansal hareketliliği üzerine yapılan çalışmada da firmaların ilk yer değiştirmelerini genellikle 2-6 yıl arasında gerçekleştirdiği bulgulanmıştır (Tekeli ve arkadaşları, 1991, s.91).

1950-2000 yılları arasında kurulan ve 50 yıllık kesitte yer değiştiren firmaların yer değiştirme sayıları ele alındığında ise, firmaların bu süre içerisinde ağırlıklı bir yer değişikliği

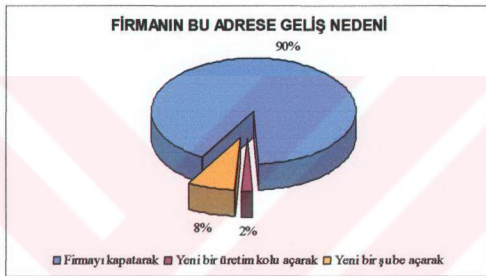

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları –2003

Grafik 5.4 Firmaların Yer Değişirme Sayıları

gerçekleştirdikleri görülmektedir. Pellenbarg, Van Wissen ve Van Dijk'in Hollanda'da sanayinin yer değiştirmesi üzerine yaptıkları bir çalışmada¹, firmaların geçmişte yaptığı taşınma eyleminin bir kez daha taşınma olasılığını düşürebileceği, ancak özellikle hızlı büyüyen firmaların konumunu tekrar tekrar yer değiştirme gereksiniminde olabileceği yönünde ampirik sonuçlarla da destekledikleri bulgular ile İzmir özelindeki bu eğilim benzerlik göstermektedir.

5.1.2. Firmaların Faaliyet Konusu ve Yer Değiştirme Biçimi

Kaynak : *Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları –2003*

Grafik 5.5 Firmanın Yer Değiştirme Biçimi

bölümde de ifade edildiği gibi “**tam yeniden konumlanma**” olarak adlandırılan bu yer değiştirme hareketi, İzmir imalat sanayini oluşturan firmaların yatay bir büyüme eğilimi göstermediğini ortaya koymaktadır. Bir başka deyişle, firmaların hemen hemen tamamının üretim yerini kapatarak yer değiştirmesi, yer değiştirmenin üretimdeki niteliksel bir değişmeden kaynaklanması sonucu gerçekleşmiş olabileceğini gösteren önemli bir bulgudur.

Firmaların mekansal yer değiştirmede üretim birimleriyle birlikte, yönetim birimlerini de taşıyıp taşımadıklarına bakıldığında ise, yer değiştiren firmaların %94'ünün üretim birimleri ile birlikte yönetim birimlerini de taşıdıkları ortaya

Anket uygulanan firmaların mekansal hareket biçimleri ele alındığında, firmaların %90'ının yer değiştirme hareketi sırasında üretim yerini kapatarak bir başka konuma taşıdığı görülmektedir (Bkz. Grafik 5.5). Üçüncü

¹ P.H.Pellenbarg, L.J.G.van Wissen, J.van Dijk, “Firm Relocation: State Of Art And Research Prospects”, *Regional Studies*, 2000, s.30

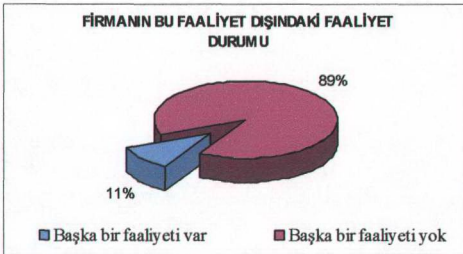
çıkılmaktadır (Bkz. Grafik 5.6). Gerek Grafik 5.4, gerekse de Grafik 5.5'deki sonuçlar, yer değiştirme kararı alan firmaların ilk üretim yerinin konumsal avantajlarını koruma kaygısı ile hareket etmediklerine işaret edebilir.

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları –2003

Grafik 5.6 Firmanın Yer Değiştirmede Yönetim Birimlerini Taşıma Durumu

Yapılan ankette firmanın mekansal yer değiştirme biçimiyle ilgili olarak sorulan bir soruda, firmanın şu anda yürütmekte olduğu faaliyetinin dışında bir başka faaliyet alanının olup olmadığıdır (Bkz Grafik 5.7.). Özellikle firmanın sermaye yapısı hakkında ipucu verecek bu soruya, firmaların %89'u bir başka faaliyet alanı olmadığı yönünde yanıt verirken, %11'i ise bir başka faaliyet alanı olduğunu belirtmiştir. Bu faaliyet alanlarının %65'ini hizmet ve ticaret sektörleri oluştururken, geri kalan %35'ini ise üretim yapılan sektörden farklı bir başka sanayi kolu oluşturmaktadır. Bu yapı önceki bölümlerde sanayi sermayesinin tarım ve sanayiye basan ikili yapısının

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları –2003

Grafik 5.7 Firmanın Bu Faaliyet Dışındaki Faaliyet Durumu

son dönemde hizmet ve ticari fonksiyonlara kayma gösterdiğini ortaya koymaktadır. Özellikle 1980'den sonra kent yöneticilerinin İzmir'e ilişkin gelecek vizyonunu ticaret ve hizmet sektörlerine referansla tariflemeleri ile sermayenin genel ekonomik

sistem içerisinde özellikle hizmet sektörüne doğru kaymasının, sermaye yapısındaki bu değişimde en temel etkenler olduğunu söylemek yanıltıcı olmayacaktır.

Firmanın faaliyet konusu ile ilgili olarak firmalardan elde edilen bir diğer bilgi de, firmanın yabancı sermaye ortaklığı olup olmadığı konusundadır. Yürütülen anket çalışmalarında sadece bir firmanın yabancı ortaklığı olduğu

tespit edilmiştir. Bunun dışındaki firmaların tamamı yerli sermaye ile kurulmuş ve halen üretimine devam eden firmalardan oluşmaktadır. Yabancı sermaye ortaklığı bulunan firmaların, yabancı sermaye kaynaklarının Batı Avrupa ülkeleri olduğu tespit edilmiştir (Bkz. Grafik 5.8).

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları –2003

Grafik 5.8 Firmaların Bir Başka Yabancı Firma İle Ortaklık Durumu

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları –2003

Grafik 5.9 Firmaların Bu Adresteki İş Tanımı

tanımlamaları istenmiştir (Bkz. Grafik 5.9). Firmaların bu soruya verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde, firmaların %84'ü başka hiçbir yerde üretim birimi olmadığını

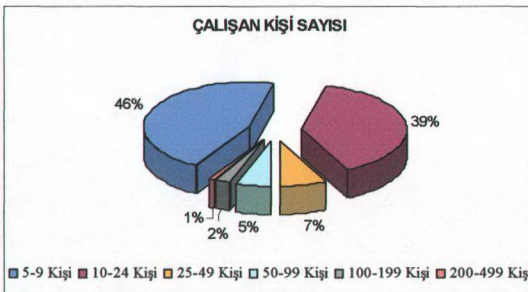
Firmalara yöneltilen bir başka soru, bu üretim adresindeki firma yapısını nasıl tanımlayabilecekleri konusunda olmuştur. Bu konuda firmalara beş seçenek sunulmuş ve bugünkü firma yapılarını bu seçeneklerden birisi ile

belirtirken, %14'ü ise, anket yapılan adresteki firmayı başka yerde üretim kolları olan ana birim ya da bölge birimi şeklinde tanımlamıştır

Bu sonuç İzmir sanayi coğrafyası içerisinde gözlemlenen yer değiştirmelerin ağırlıkla işin tamamının bir başka lokasyona nakli şeklinde gerçekleştiğini ve yatay bir büyüme sonucu oluşmadığını göstermektedir. Aynı zamanda elde edilen bu bulgu dördüncü bölümde ifade edilen İzmir özelinde meta zincirinin her noktasındaki değeri ve değişim ilişkilerini "kontrol" edebilen holding türü büyük firma yapılanmalarının hala yeterince kurumsallaşmamış olduğu, bir başka deyişle İzmir sanayi sermayesinin gerek sanayinin gelenekselleşmemesi gerekse de yeterli sermaye birikimi oluşturamaması nedeniyle küçük ölçekli işletmelere dayanan bir gelişim gösterdiği yönündeki yargıyı da destekleyici niteliktedir.

5.1.3. İşgücü Özellikleri

Anket yapılan firmaların genel yapısal özelliklerini belirlemede kullanılan bir diğer parametre firmaların çalışan sayılarıdır. Firmalar çalışan işçi sayılarına göre gruplandırıldığında, anket uygulanan firmaların %46'sının 5-9 işçi çalıştıran firmalardan oluştuğu görülürken, %39'u 10-24 işçi, %7 si 25-49 işçi, %7 sinin ise 50 işçiden fazla işçi çalıştırdığı görülmektedir (Bkz. Grafik 5.10).

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları –2003

Grafik 5.10 Firmaların Çalışan Kişi Sayısı İtibariyle Dağılımı

5-49 işçi çalıştıran firmaları küçük ölçekli, 50-199 işçi çalıştıran firmaları orta ölçekli ve 200'den fazla işçi çalıştıran firmaları da büyük ölçekli firmalar olarak tanımlarsak, anket uygulanan

firmaların %85'inin küçük ölçekli olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu yapı İzmir imalat sanayi içerisinde yeni kurulan ve yer değiştiren firmaların işgücü kategorileri itibariyle çizdiği genel dağılıma uygun bir çerçeve oluşturmaktadır. Gerek dördüncü bölümde elde edilen bulgular gerekse de anket sonuçları ile ulaşılan veri tabanı, İzmir sanayi coğrafyası içerisindeki yer değiştirmelerde küçük ölçekli firmaların daha fazla mekansal hareketlilik gösterdiğini ortaya koymaktadır.

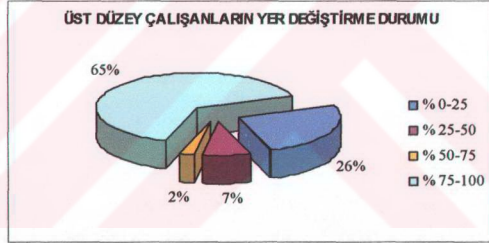
Bu durum firmaların mekansal hareketliliği üzerine geliştirilen kuramsal yaklaşımlara ve yapılan çalışmalarda elde edilen bulgulara benzer bir sonuçtur. Hollanda ve İngiltere'de sanayinin mekansal hareketliliği üzerine yapılan çalışmalarda küçük firmaların büyük firmalara kıyasla bir başka konuma daha kolaylıkla taşındıkları bulgulanmıştır (Pellanbarg, Van Wissen, 2000). Zira mekansal hareketlilik sonucu oluşacak özel organizasyonel sorunlar ve taşınma maliyetleri büyük firmalara kıyasla küçük firmalarda çok daha az olacaktır. Sanayinin mekansal hareketliliğine firma demografisi temelli bir bakış açısından yaklaşan söz konusu çalışmada, mevcut konumda çözüm üretme konusunda daha esneklik sahibi olan büyük firmalara kıyasla küçük firmaların, mevcut konumlarındaki sorunların daha erken aşamalarda ortaya çıkmasına yol açtığı belirtilmekte ve bunun temel nedeninin firma yer değiştirmesindeki en önemli belirleyici olan firma büyümesinin küçük firmalarda büyük firmalardan daha yüksek olmasına bağlanmaktadır. Çalışmada elde edilen ampirik sonuçların gösterdiğine göre istihdamın 10 kişinin altında olduğu firmaların daha yüksek bir taşınma eğilimine sahip olduğu, ancak tüm diğer kategoriler için hiçbir belirleyici farklılığın bulunmadığı vurgulanmaktadır. (Pellanbarg, Van Wissen, Van Dijk, 2000).

Ancak burada firmaların işçi sayılarından daha önemli olan konu mekansal hareket sonucu işgücünün bu hareketten ne kadar etkilendiğidir. Zira yapılan göç çalışmalarında firmaların yer değiştirme kararlarını etkileyen en önemli faktörün işgücü olduğu bulgulanmıştır. Firma demografisi temelli bakış açısından kuramsal olarak firmaların mekansal hareketini üç temel faktörün yönlendirdiği kabul edilmektedir. Bu faktörlerden yer değiştirme sonucu ortaya çıkan sabit ve değişken maliyetlerle ilgili tutunma faktörü (*keep factor*) özellikle işgücü piyasası bağlamında

önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Buna göre özellikle uzmanlaşmış bir işgücüne yatırım yapmış ve yüksek işe alma, işten çıkarma ve eğitime maliyetlerine sahip firmalar için bölgeler arası taşınma maliyetleri, bölge içi taşınma maliyetlerine göre aşırı yüksek çıkabilmektedir. Bu nedenle de firmalar genellikle göç mesafesini minimize etmeye çalışmaktadır. Böylece çalışanların yaşama mekanlarını terk etme zorunda olmadan çalışmaya devam etmesi sağlanmaktadır (Bkz. Pellenbarg 1985-1995, Beernink ve arkadaşları 1998, Hanemaayer ve Rekkers 1998).

Bu bağlamda İzmir sanayi coğrafyasında gözlemlenen yer değiştirmelerde işgücünün ne kadar etkilendiğinin tespit edilmesi amacıyla anket yapılan firmalara üst düzey (yönetici, mühendis), orta düzey (teknisyen, idari personel) ve alt düzey (düz işçi ve ustabaşı) olmak üzere üç düzeyde tanımlanan işgücünün yer değiştirme eğilimi sorulmuş ve çalışanlarının yer değiştirme eğilimini dört farklı yüzdelik kategorisine göre cevaplanmaları istenmiştir.

Buna göre, bu soruya ayrıntılı olarak yanıt veren firmaların, üst düzey çalışanlarına yönelik olarak verdikleri yanıtlar firmanın yer değiştirmesine bağlı olarak üst düzey çalışanların %65'inin

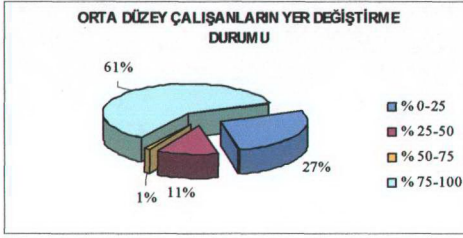

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları –2003

Grafik 5.11 Üst Düzey Çalışanların Yer Değiştirme Durumu

barınma yerini değiştirdiğini göstermiştir (Bkz. Grafik 5.11).

Orta düzey çalışanlar değerlendirildiğinde, bu düzeyde çalışanların benzer biçimde %61'inin firmanın mekansal hareketine bağlı olarak yer değiştirdiği görülmektedir. Orta düzeyde çalışanların %27'si ise, barınma yerini değiştirmemiştir. (Bkz. Grafik 5.12).

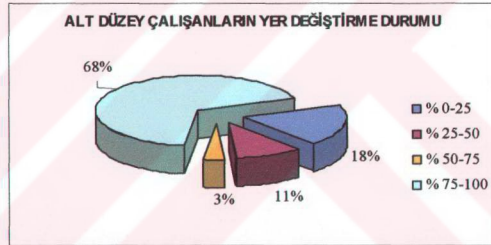
Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları –2003

Grafik 5.12 Orta Düzey Çalışanların Yer Değişirme Durumu

2/3'ünün firmaya bağlı olarak yer değiştirmesi, firma hareketlerinin konut alanları üzerinde önemli etkileri olduğunu ve bu alanlar üzerinde bir hareketlilik yaratığını ortaya koymaktadır.

Bunun dışında işgücünün yer değiştirmesiyle ilgili olarak İzmir özelinde elde edilen bir başka bulgu ise, yer değiştirme hareketinin merkezden uzaklığına bağlı olarak mevcut işgücünün yenilenme

oranının artmasıdır. Yapılan değerlendirmelerde firmanın önceki konumuna olan uzaklığı arttıkça firmada çalışan mevcut işgücünün bazı durumlarda hemen hemen tamamının değiştiğini ortaya koymuştur. Örneğin Maltepe Serbest Deri Organize Sanayi Bölgesinde yapılan anketlerde firmalar üretim yerinin değişimine bağlı olarak mevcut işgücünün tamamının değiştiğini ifade etmişlerdir. Burada talep edilen işgücünün niteliğinin düz işçi konumunda olması bu sonuçta etkili bir faktör olduğu unutulmamalıdır. Daha çok taşınılan bölgedeki yerel işgücünü kullanma eğiliminde olan bu tür uzak mesafe yer değiştirme gösteren firmaların yeni üretim yerinde

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları –2003

Grafik 5.13 Alt Düzey Çalışanların Yer Değişirme Durumu

Alt düzey çalışanlar ele alındığında ise, bu düzeyde çalışanların %68'inin barınma yerini değiştirdiği görülmektedir (Bkz. Grafik 5.13). Özellikle toplam çalışan kişi sayısı içerisinde önemli bir ağırlığa sahip olan alt düzey çalışanların

işgücü piyasası açısından önemli bir arz oluşturduğu görülmektedir. Bu nedenledir ki özellikle metropoliten kentin yayılma alanın dışında yer alan çevre belediyeler, sanayi tesislerini önemli bir gelir aracı olarak görmenin yanında belde yaşayanlarına iş olanakları sunmaları nedeniyle politik bir yatırım olarak da görmekte ve gelen sanayi yatırımlarını çevrede yaratacakları etkileri hesaba katmadan desteklemektedir.

İşgücü açısından bu sonuçlar İzmir imalat sanayinde faaliyet gösteren firmaların yer değiştirmesine bağlı olarak işgücünün de kent içerisinde mekansal bir kayma gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bunun dışında firmaların yer değiştirmede işgücünü önemli bir bağlayıcı unsur olarak görmedikleri de ortaya çıkmaktadır. Bundaki en önemli faktör yukarıda değinildiği gibi; nitelikli işgücü talebinin düşük olmasının yansısı ülkede işsizlik oranının yüksekliği de sayılmalıdır .

5.1.4. Üretim ve Pazar Koşulları

Yürütülen anket çalışmalarında, firmaların genel yapısal özelliklerine ilişkin bir başka değerlendirme de üretim ve pazar koşullarına ilişkin olarak yapılmıştır. Bu kısımda anket uygulanan firmalardan üretimde kullandıkları hammaddeyi nereden sağladıkları ve ürettikleri malları nereye sattıklarını belirtmeleri istenmiştir. Dört temel kategoride değerlendirilmesi istenen yanıtlardan hammaddenin temin edildiği yerler ele alındığında, firmaların üretimde kullandıkları hammaddenin %40'ını yerel pazardan, %36'sının bölge dışından, % 20'sini ise yurt dışından temin ettiği

görülmüştür (Bkz.

Grafik 5.14). Aynı bölgedeki diğer firmalardan

hammadde temin eden firmalar ise sadece %4 gibi bir oran almıştır.

Bulgular firmaların yer seçiminde

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları –2003

Grafik 5.14 Firmanın Üretimde Kullandığı Malı Sağladığı Yer

hammadde temini açısından diğer firmalara yakın olma faktörünü göz önüne aldıklarını ortaya koymaktadır.

Üretim ve pazar koşulları açısından bir diğer değerlendirme konusu üretilen ürünlerin satıldığı yerlerdir. Anket yapılan firmalardan bu başlık altında ürettikleri ürünleri hammaddenin teminine ilişkin yaptıkları değerlendirmeye benzer bir biçimde kategorize etmeleri istenmiştir. Firmaların bu soruya verdiği yanıtlar değerlendirildiğinde, üretilen ürünlerin %45'inin Türkiye pazarına, %30'unun yurt dışına, %4'ünün AB pazarına satıldığı görülmektedir, üretilen ürünlerin %18' inin ise yerel pazara satıldığı bulgulanmıştır. (Bkz. Grafik 5.15).

Bu sonuçlar, önceki bölümlerde EBSO sicil kayıtlarının taranması sonucu elde edilen veri tabanına dayanılarak yapılan İzmir imalat sanayinin ağırlıklı küçük

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları –2003

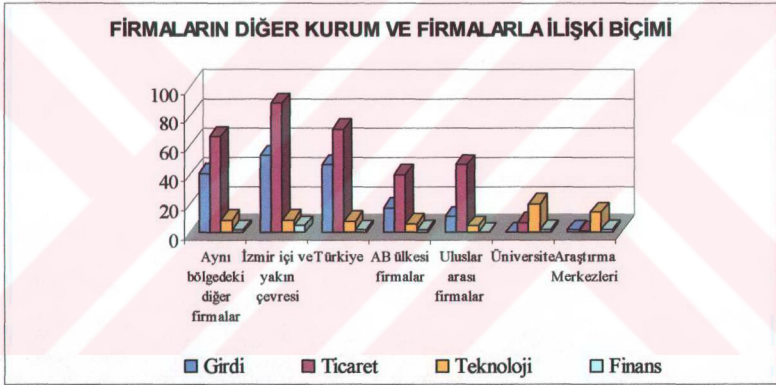
Grafik 5.15 Firmanın Ürettiği Malı Sattığı Bölgeler

ölçekli ve iç pazara yönelik üretim yapan bir yapısı olduğu yönündeki yargıyı desteklemektedir. Bunun yanı sıra, yurt dışına mal satan firmaların %34 gibi ağırlığa sahip olması, 19. yüzyıldan bu yana dünya ekonomik sistemine eklemlenme sürecinde önemli bir işlev üstlenen İzmir sanayisi için bir başarı olarak değerlendirilmelidir.

Bu bölüm altında firmalara yöneltilen bir başka soru da, firmaların diğer kurum ve kuruluşlarla ne tür bir ilişki içerisinde olduğuna yönelik olmuştur. Bu soru kapsamında, anket yapılan firmaların verdiği yanıtlar değerlendirildiğinde, kurulan

ilişkinin ağırlıklı ticarete yönelik olduğu görülmüştür (Bkz. Grafik 5.16). Girdi ilişkisi kurulan kurum ve kuruluşların genel olarak İzmir ve yakın çevresinde ağırlık kazanması, sanayinin iç pazara yönelik yapısından kaynaklanmaktadır. Finans açısından ilişki kurulan firmaların daha çok bölge ağırlıklı olması ise, küresel bir nitelik kazanan sermaye yapısına rağmen İzmir sanayisinin henüz kendi kabuğunun dışına çıkmadığını ortaya koymaktadır.

İlişki kurulan kurum ve kuruluşların anket yapılan firmaların sektörel yapısına bağlı olarak nasıl değiştiğine bakıldığında ise, gerek hammadde temini, gerek mal satışı, gerekse de kurulan ilişkiler açısından sektöre bağlı belirgin bir farklılaşma olmadığı görülmektedir.

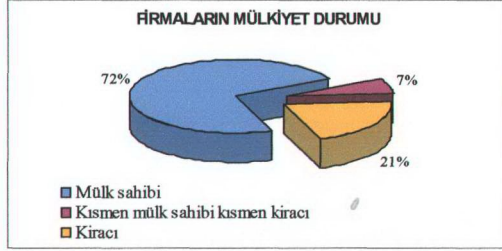
Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları –2003

Grafik 5.16 Firmaların Diğer Kurum ve Firmalarla İlişki Biçimi

Firmaların işgücü büyüklükleri ile hammadde temin edilen bölgelerle, üretilen ürünlerin satıldığı bölgeler arasındaki ilişkiye bakıldığında ise, aynı bölgedeki firmalardan hammadde temin eden ya da aynı bölgedeki firmalara ürün satan firma kategorisinde yer alanların tamamının 5-24 işçi çalıştıran küçük ölçekli firmalar olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle, bu sonuç kuramsal olarak firma ölçeğinin büyüdükçe, pazara ve hammaddeye olan bağımlılığın azaldığı yönündeki hipotezi ampirik olarak doğrulamaktadır.

5.1.5. Arazi ve Mülkiyet Özellikleri

Anket yapılan firmalara ilişkin olarak elde edilen bir başka veri, firmanın bugünkü üretim yerinin arazi ve bina özellikleri ile mülkiyet yapısına ilişkindir. Özellikle arazi büyüklüğü,

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları –2003

Grafik 5.17 Firmaların Mülk Sahipliği

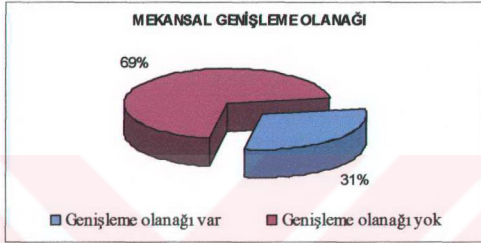
firmanın bu konumdaki genişleme olanağı ve mülkiyet yapısı firmaların mekansal hareketliliğinde rol oynayan en önemli faktörlerin başında gelmektedir. Bu bağlamda anket yapılan firmaların mülkiyet durumu üç ana kategoride değerlendirilmeye çalışılmıştır. Buna göre anket uygulanan firmalardan %72'sinin, en son üretim yapılan adreste mülk sahibi olduğu, %7'sinin kısmen mülk sahibi kısmen de kiracı olduğu², %21'inin ise kiracı firmalardan oluştuğu bulgulanmıştır (Bkz. Grafik 5.17).³ Gerek yurt içerisinde gerekse de yurt dışında yapılan çalışmalarda elde edilen ampirik sonuçlar, mülk sahiplerinin kiracılara oranla bir başka mekana taşınma olasılığının daha düşük olması beklentisini desteklemektedir. Zira, mevcut yapıdan kurtulma maliyeti mülk sahipleri için kiracılara oranla çok daha yüksektir. Bu noktadan hareketle, mekansal olarak yer değiştiren ve mülk sahibi olan firmaların gelecekteki mekansal yer değiştirme olasılıklarının kiracı firmalara oranla çok daha düşük olduğunu söylemek mümkündür.

Ancak yer değiştirmeler açısından firmanın mülkiyet yapısının yanında bu mülkiyet içerisinde gelişme olanağının olup olmadığı da firmaların gelecekteki yer

² Bu kategori üretim yerinin bir bölümünün firmanın kendi mülkiyetinde bir bölümünün ise bir başka mülkiyet üzerinde bulunduğu durumlar için kategorize edilmiştir.

³ Firmaların yer değiştirme sonrası mülkiyet durumundaki değişimleri, yer değiştirmenin nedenselliklerinin ele alınacağı bir sonraki kısımda değerlendirilecektir.

değiştirme eğilimi açısından önemli bir faktör oluşturmaktadır. Bu nedenle anket yapılan firmalara, ister mülk sahibi isterse de kiracı olsun üzerinde üretim yaptıkları parselde mekansal bir büyüme olanağının olup olmadığı sorulmuştur. Zira, firmaların üretimlerinde niteliksel ve/veya niceliksel bir değişim yaratmaları bir başka deyişle kapasitelerini büyütme, buldukları alanda mekansal genişlemeye ihtiyaç duyacakları anlamına gelmektedir.

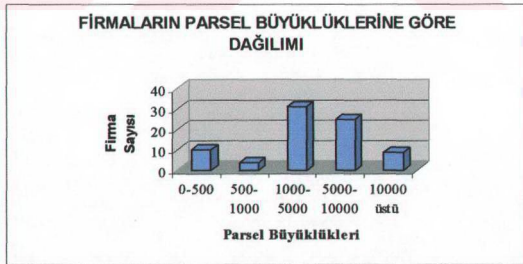
Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları –2003

Grafik 5.18 Mekansal Genişleme Olanağı

firmaların büyük bir çoğunluğu mülk sahibi olsa da, zaman içerisinde büyüme nedeniyle mekansal alana ihtiyaç duyan firmaların bir kez daha yer değiştirme eğilimi gösterebileceğini ortaya koymaktadır.

Yer değiştiren firmalardan anket yapılanların parsel büyüklükleri ise, beş kategoride toplanmıştır. Bu dağılım içerisinde en ağırlıklı kategoriyi büyüklüğü 1000-

Bu bağlamda, firmaların bu soruya verdikleri yanıtlara bakıldığında, yanıt veren firmaların %69'u parselde mekansal bir büyüme olanağının olmadığını ifade etmiştir (Bkz. Grafik 5.18). Bu durum, her ne kadar

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları –2003

Grafik 5.19 Firmaların Parsel Büyüklüklerine Göre Dağılımı

5000 m2 arasında olan firmaların oluşturduğu görülmektedir (Bkz. Grafik 5.19). Parsel büyüklükleri açısından ikinci ağırlıklı grup ise, 5000-10.000 m2 aralığında bulgulanmıştır.

Bu sonuç, 1950-2000 yılları arasında yer değiştiren firmaların ağırlıkla 1000 m2'nin üzerindeki parsellerde yer seçme eğiliminde olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle İzmir sanayi coğrafyası içerisinde A tipi yani organize olmayan alanlar arasında görülen yer değiştirmelerin ağırlıklı olduğu düşünüldüğünde, kentsel yerleşik alan içerisinde kalan sanayi alanlarının bu büyüklükteki parselleri yaratmada zorlanacağı ve zaman içerisinde firma ölçeğini büyüten sanayilerin daha uzak mesafeli mekansal hareketler göstermesine neden olacağı açıktır. Dolayısıyla özellikle bölgesel gelişim planları açısından firmaların mekansal hareketi metropoliten alanın değişen rekabet ortamına işaret etmekte ve yer değiştirme tercihlerini belirleyen bu tür faktörler sanayi alanların planlanması ve kontrolünün sağlanmasında önem kazanmaktadır.

5.2. Firmaların Mekansal Hareketlilik Nedenleri ve Yeniden Konumlanma Eğilimleri

Firmaların yer değiştirme nedenlerine ilişkin analizlerin yapılacağı bu kısım temelde 2 ana bölümden oluşmaktadır. Piyasalardaki değişimlere, müşterilerin tercihlerine, çevresel düzenlemelere ve teknolojik ilerlemeye uyum sağlamanın olası yollarından birisi olan mekansal yer değiştirme bir anlamda firmanın değişen ekonomik koşullara bir çeşit mekansal uyum gösterme biçimidir. Bu uyum gösterme süreci mekansal olarak en basit biçimiyle bir lokasyonun diğeri tarafından ikame edilmesini içermektedir. Dolayısıyla da çıkılan ve varılan yer açısından farklı mekansal çıktılar oluşturmaktadır.

Bu farklı mekansal çıktılar yer değiştirme kuramı açısından çıkılan mekanın itici varılan mekanın ise çekici faktörlerine göre tanımlanmaktadır. Yer seçim kuramları firmaların konumlanmasında bir yerin çekiciliğini belirleyen mekansal faktörlerle yani çekici faktörlerle ilgili optimal mekansal seçim üzerine odaklanmaktadır. Ancak yer değiştirme hareketi sadece bir yer seçim problemi olarak tanımlanamaz.

Dolayısıyla, hareketin her iki ucunda yer alan mekanlarla da ilgilenmek durumundadır. Bu nedenledir ki yapılan anket çalışmasında firmaların yer değiştirme nedensellikleri çıkılan yerin istenmeyen ve gidilen yerin ise tercih edilen özelliklerinin ayrı ayrı değerlendirilmesine olanak sağlayacak biçimde tasarlanmıştır.

Bu bağlamda yer değiştirme hareketinin nedenlerini anlamaya yönelik olarak firmalara 9 ana başlık altında toplanan çıkış noktası için toplam 32, varış noktası içinde toplam 31 soru yöneltilmiş ve firmalardan her soruda ifade edilen farklı nedensellikleri firmanın bu bölgeyi terk etmesinde oynadığı roldeki önem sırasına göre yanıtlaması istenmiştir. Temel olarak yer değiştirmeye özgü içsel, konumsal ve dışsal faktörleri içerecek biçimde detaylandırılmış bu sorulara firmaların 3'lü likert ölçeğine göre verdiği yanıtlar frekans dağılımları ve çapraz ilişkiler yardımıyla değerlendirilmiştir. Böylece firmaların yer değiştirme nedenselliklerinin firma yapısına ve yer değiştirme faktörlerine göre ne tür farklılıklar ya da benzerlikler gösterdiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

5.2.1 Üretim Yerinden Taşınma Nedenleri

Bu bölümde, firmaların üretim yaptıkları yeri terk etme nedenleri sorgulanacaktır. Firmalara yönelik olarak uygulanan anket formunda, 9 ana başlık altında detaylandırılan üretim yerinden taşınma nedenleri, bu bölümün alt başlıklarını oluşturacaktır.

5.2.1.1. Arazi ve Bina Koşullarına İlişkin Nedensellikler

1950-2000 yılları arasında kurulan ve zaman içerisinde yer değiştiren firmaların yer değiştirme nedenlerine yönelik olarak firmalara yöneltilen ilk grup soru, firmanın bir önceki üretim yerinden taşınmasında ne tür arazi ve bina koşullarının etkili olduğunu anlamayı sağlayacak biçimde tasarlanmıştır.

Bu bağlamda, firmalara yöneltilen 8 sorudan öncelikle üretim yapılan binaların küçüklüğünün taşınmada ne kadar etkili olduğu ele alındığında, anket yapılan 122 firmanın %72'si üretim yapılan birimlerin küçüklüğünü önemli bir neden olarak tanımlarken %6,9'u kısmen önemli ve %20,6'sı ise önemsiz olarak tanımlamıştır (Bkz. Tablo 5.1). Yine benzer biçimde üretim yapılan parsel büyüklüğü de yer

Tablo 5.1 Üretim Yapılan Birimlerin Küçüklüğü

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	95	72,5
Kısmen Önemli	6	6,9
Önemsiz	21	20,6
TOPLAM	122	100

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

değiştiren firmaların %63,1'i tarafından üretim yerinin terk edilmesinde önemli bir neden olarak tanımlanırken, %10,7'si kısmen önemli, %26,2'si ise önemsiz bir neden olarak tanımlamıştır (Bkz. Tablo 5.2).

Bu durum firmaların yapısal özelliklerine göre değerlendirildiğinde ise üretim yerini terk etme nedeni olarak bina ve arazi küçüklüğünü önemli olarak tanımlayan firmaların sektörel açıdan farklılaşmaması dikkati

çekmektedir. Bir başka deyişle, üretim yapılan bina ve arazi küçüklüğünü önemli ya da önemsiz olarak tanımlayan firmalar arasında sektörel bir farklılaşmanın olmadığı görülmektedir. Ancak bu iki neden işçi sayısı açısından ele alındığında önemsiz yanıtı veren firmaların 5-9 işçi çalıştıran firmalardan oluştuğu bulunmuştur. Dolayısıyla, üretim yapılan yerin gerek bina gerekse de parsel büyüklüğü belirli bir sektörel gruba göre önem kazanmazken, işçi sayısı açısından küçük ölçekli firmaların bu nedeni önemsiz olarak tanımlamış oldukları izlenmektedir.

Tablo 5.2 Üretim Yapılan Arazinin Küçüklüğü

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	77	63,1
Kısmen Önemli	13	10,7
Önemsiz	32	26,2
TOPLAM	122	100

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

Üretim yapılan alanın yetersizliği firmanın üretimini niteliksel olarak değiştirdiği ya da niceliksel olarak artırdığı bir noktada gerçekleşmektedir. Ürünün nicelik olarak artması, teknolojik gelişmelerin bir sonucu olabileceği gibi, aynı teknolojik düzeyde kapasitenin büyütülmesiyle de gerçekleşebilmektedir. Bu nedenle bu tür artışlar sağlayan firmalar daha fazla üretim alanı, depolama alanı vb. ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla bir önceki üretim yerinde arsa ve bina büyüklüğünü bu yeri terk etmede önemli bir faktör olarak gören firmaların üretimlerinde niceliksel bir artış sağladığını söylemek bu aşama için yanıltıcı olmayacaktır. Bu tür firmaların üretim yerini taşıdıkları bölgeler ele alındığında bu yargıyı daha net bir biçimde ifade etmek mümkün olabilecektir. Ancak böyle bir değerlendirmeyi bir sonraki bölümde gidilen yerin özelliklerinin değerlendirileceği kısımda yapmanın daha açıklayıcı olacağı düşünülmüş ve söz konusu analiz bir sonraki bölüme bırakılmıştır.

Bu noktada alternatif alan ve binaların yokluğunu bir önceki üretim yerini terk etme nedeni olarak 57 firmanın önemli görmesi, üretim yapılan alanın büyüklüğünün yer değiştirmede ne kadar belirleyici olduğunu açıkça ortaya koymaktadır (Bkz. Tablo 5.3).

Tablo 5.3 Alternatif Alan ve Binaların Yokluğu

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	57	46,7
Kısmen Önemli	11	9,0
Önemsiz	54	44,3
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

Tablo 5.4 Üretim Yerinin Maliyeti

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	35	28,7
Kısmen Önemli	22	18,0
Önemsiz	65	53,3
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

Arazi ve bina koşullarının bir önceki üretim yerinin terk etmedeki nedensellikleri üzerine yapılan sorgulamada firmalara yöneltilen bir başka soru ise üretim yerinin maliyeti olmuştur. Firmaların %28,7'si maliyetin bir önceki üretim yerini terk etmede önemli bir neden olarak gösterirken, %18'i kısmen önemli, %53,3'ü ise

önemsiz bir neden olarak tanımlamışlardır (Bkz. Tablo 5.4). Dolayısıyla üretim yerinin maliyetini önemli ya da kısmen önemli olarak tanımlayan firmalar birlikte değerlendirildiğinde, bu soruya yanıt veren firmaların yarısının bu faktörü önemli olarak tanımlamış olması, bir önceki üretim yerini terk etmede arsa ve bina büyüklüğü kadar olmasa da, üretim yerinin maliyetinin de etkileyici bir faktör olduğunu göstermektedir.

İmar planı ve yönetmeliklere aykırılık firmaların %67,2'since önceki üretim yerini terk etmede önemsiz bir neden olarak ifade edilirken, ancak %15,3'ü bu nedeni önemli olarak belirtmiştir (Bkz Tablo 5.5). Yapılan anket çalışmaları sırasında firmalarla yapılan görüşmelerde bu faktörü önemsiz bulan firmalar açısından iki farklı gözlemlerde bulunulmuştur. Bunlardan birincisi, firmaların üretim yerini terk etmesinde yönetmelik ve imar planı kararlarına aykırı bir durumun söz konusu

Tablo 5.5 İmar Planı ve Yönetmeliklere Aykırılık

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	15	15,3
Kısmen Önemli	19	16
Önemsiz	88	67,2
TOPLAM	122	100

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

olmadığıdır. İkincisi ise, plan kararları ve yönetmelik hükümlerinin firmalar açısından üretim yerini değiştirmeyi nedenleyecek kadar önemli bir faktör olarak görülmemiş olmasıdır.

Arsa ve bina koşullarına ilişkin olarak firmalara yöneltilen bir diğer soru da, önceki üretim yerini terk etmede arsa ve arazi fiyatlarının yüksekliğinin ne kadar etkili olduğudur. Anket yapılan firmaların %66,4'ü bu faktörün önemsiz olduğunu belirtirken, %12,2'si ise bu faktörü önemli olarak ifadelendirmiştir (Bkz. Tablo 5.6). Bu faktörü önemli bulan firmaların üretimdeki

Tablo 5.6 Arsa ve Arazi Fiyatları

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	14	12,2
Kısmen Önemli	26	19,8
Önemsiz	82	66,4
TOPLAM	122	100

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

büyüme sürecinde diğer sektörlere oranla çok daha fazla alana ihtiyacı olan gıda sektöründe yoğunlaşması, bu faktörün sektöre bağlı olarak önem kazandığını ortaya koymaktadır.

Bu başlık altında firmalara yöneltilen bir diğer soru kira kontratının bitmesinin önceki üretim yerini terk etmedeki önemi üzerinedir. Bu soruya yanıt veren firmaların % 83,6 gibi bir çoğunluğu, bu faktörün üretim yerinden ayrılmada önemsiz olduğunu vurgularken, ancak %9'u bu faktörü önemli olarak tanımlamıştır (Bkz. Tablo 5.7). Bu faktörü önemli gören firmaların yapısal profiline bakıldığında ise, bu soruya yanıt veren firmaların yarısından daha fazlasının mülk sahibi olmayan

Tablo 5.7 Kira Kontratı

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	11	9,0
Kısmen Önemli	9	7,4
Önemsiz	102	83,6
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

firmalar oldukları görülmektedir. Ancak kiracı olan firmaların sektörel dağılımı göz önüne alındığında, yatırım malları grubunda yer alan makine, taşıt ve madeni eşya sektörlerinin bu faktörü önemli gördüğü izlenirken, tekstil firmalarının ise önemsiz gördüğü bulgulanmıştır. Bu sonuç yatırım malları grubunda taşınma maliyetlerinin üretimde kullanılan makine parkının büyüklüğü ve niteliği nedeniyle tekstil firmalarına oranla çok daha fazla olmasından kaynaklanmaktadır.

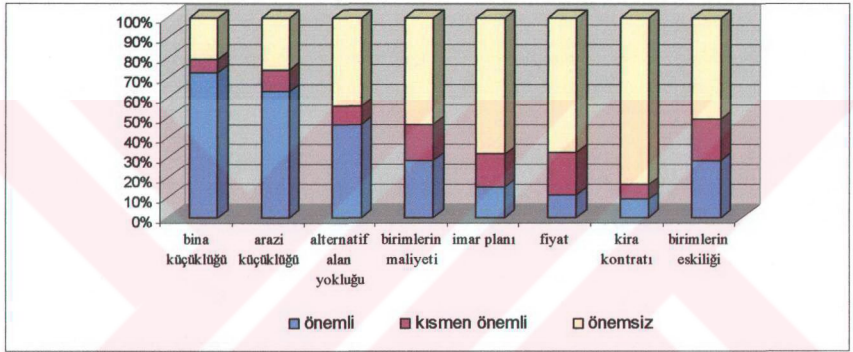
Arazi ve bina koşullarına ilişkin olarak firmalara yöneltilen son soru ise üretim yapılan birimlerin eskiliği, güncel olmayışı ve ekonomik ömrünü yitirmesinin bir önceki üretim yerinden taşınmadaki etkisi üzerine olmuştur (Bkz. Tablo 5.8). Bu soruya firmaların %28,7'si önemli olduğu yanıtını verirken, %50,8'i önemsiz yanıtını vermiştir. Dolayısıyla bu faktörü önemli bulan firmalar sektör ve işgücü açısından belirgin bir yığılma göstermemektedir.

Tablo 5.8 Birimlerin Eskiliği ve Güncel Olmayışı

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	35	28,7
Kısmen Önemli	25	20,5
Önemsiz	62	50,8
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

Bir önceki üretim yerini terk etmede arazi ve bina koşullarına ilişkin olarak tanımlanan 9 faktör bütün olarak değerlendirildiğinde grafik 5.20'de de görüleceği gibi bina küçüklüğü, arazi küçüklüğü ve alternatif alanların yokluğu gibi mekana bağlı faktörlerin firmalar tarafından önemli görüldüğü ortaya çıkmaktadır. Bir başka deyişle konumsal faktörlerin önceki üretim yerini terk etmede önem kazanması temelde, firmaların gerçekleştirdiği üretim faaliyetlerinde ortaya çıkan niceliksel ya da niteliksel değişimler nedeniyle gerçekleşmektedir.

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları –2003

Grafik 5.20. Arazi ve Bina Koşullarına İlişkin Nedensellikler

Bu veri tabanı kuramsal olarak zaman içerisinde gerek kendisinin gerekse de ürettiği ürünün olgunlaşması nedeniyle büyüyen firmaların, ölçek ekonomilerinden ve/veya diğer birikim ekonomilerinden yararlanma yoluyla maliyetlerini azaltmak amacıyla başka girdi karışımları ile birlikte ve başka bir üretim tekniğine geçtiklerini ifade etmektedir. Bir diğer anlatımla söz konusu süreçte firma açısından daha büyük mekana sahip başka bir lokasyon en optimal lokasyon anlamına gelebilmektedir. Bu durumda firma yaşam döngüsü lokasyona bağlı olarak değişen gereksinimleri beraberinde getirmekte ve firma bu üretim yerini terk etmeyi tercih etmektedir. Nitekim, uygulanan ankette elde edilen bulgular da, bunu doğrulamaktadır.

Bunun yanında bu sonuçlar, tıpkı firmaya içsel olan faktörlerde olduğu gibi konumsal özelliklerin ve firmaya dışsal olan faktörlerin de zaman içerisindeki değişimlerine bağlı olarak firmanın mevcut konumlarının daha az optimal hale gelmesine neden olduğu yönündeki hipotezi de doğrulamaktadır. Nitekim deri işleme ve ayakkabı sektörlerinin imar planı ve yönetmeliklere aykırılığı önemli bir faktör olarak görmeleri de, bu firmaların yer değiştirmesinin zaman içerisinde değişen konumsal faktörler nedeniyle gerçekleşmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Tüm bu bulguların, kent planlama açısından üzerinde durulması gereken sonucu ise, firma hareketlerinin mekansal dokusu ve büyüklüğünün planlama süreci içerisinde mutlaka belirli şekillerde öngörülmesi gerektiğidir. Özellikle sanayi alanlarının planlanmasının bu bağlamda son derece kritik olduğunu söylemek yanıltıcı olmayacaktır. Zira kentsel lekenin içinde ya da dışında mutlaka firmaya odaklı bu tür değişimlerin gerçekleşebileceğini öngören bir yaklaşımın geliştirilmesi gerekmektedir.

5.2.1.2. Pazar Olanaklarına İlişkin Nedensellikler

Firmaların önceki üretim yerinden taşınmasında etkili olan faktörlerin belirlenmesinde firmalara yöneltilen ikinci grup soru pazar ve üretim olanaklarına ilişkindir. Bu soru grubunda öncelikle firmalara farklı coğrafi pazarlara girmek amacıyla önceki üretim yerini terk edip etmediklerini değerlendirmeleri istenmiştir.

Tablo 5.9 Farklı Coğrafi Pazarlara Girme

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	27	22,1
Kısmen Önemli	15	12,3
Önemsiz	80	65,6
TOPLAM	122	100,0

Ankete yanıt veren firmaların %65'i bu faktörü önemsiz bulmuş, ancak % 22,1'i farklı coğrafi pazarlara girmeyi önemli bir faktör olarak tanımlamıştır (Bkz. Tablo 5.9).

Kaynak : *Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003*

Yine benzer bir biçimde firmalara yeni bir ürün pazarına girmenin bir faktör olarak üretim yerini terk etmedeki önemi sorulmuştur. Firmaların %64,8'i bu faktörü önemsiz olarak tanımlarken, %24,6'sı ise bu faktörü önemli olarak

tanımlamıştır (Bkz. Tablo 5.10). Bu sonuç firmaların önceki üretim yerini yeni pazarlara girmede bir engel olarak görmediklerini göstermektedir. Ayrıca pazara ilişkin olarak yöneltilen her iki soruyu yanıtlayan firmaların sektör ve işçi sayısı açısından da belirgin bir grupta yığılma göstermemesi, bu tür bir faktörün firma yapısına bağlı olarak değişiklik göstermediği ortaya koymaktadır.

Tablo 5.11 Alıcılara Uzaklık

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	20	16,4
Kısmen Önemli	10	8,2
Önemsiz	92	75,4
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

ilki alıcılara olan uzaklığın üretim yerini terk etmedeki önemi üzerinedir. Bu faktörü firmaların %75'i önemsiz olarak tanımlarken, %16,4'ü önemli, %8,2'si ise önemsiz olarak tanımlamıştır (Bkz. Tablo 5.11).

Yine benzer biçimde hammadde sağlayıcılarına olan uzaklık da firmaların %80'i tarafından önemsiz, %9,8'i tarafından ise önemli bir faktör

Tablo 5.10 Yeni Bir Ürün Pazarına Girme

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	30	24,6
Kısmen Önemli	13	10,7
Önemsiz	79	64,8
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

Bu başlık altında firmaların pazara ve hammaddeye ne kadar bağımlı olduğunu ve bunun üretim yerini terk etmeyi nedenleyecek kadar önemli bir faktör olup olmadığını anlamak amacıyla birbiriyle ilişkili dört soru yöneltilmiştir. Bunlardan

Tablo 5.12 Hammadde Sağlayıcılarına Uzaklık

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	12	9,8
Kısmen Önemli	12	9,8
Önemsiz	98	80,3
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

olarak ifade edilmiştir (Bkz. Tablo 5.12).

Aynı faaliyet kolundaki diğer firmalara uzaklık da, ankete yanıt veren firmaların sadece %9'u tarafından önceki üretim yerini terk etmede önemli faktörlerden birisi olarak tanımlanırken, firmaların %79,5'i bu faktörün üretim yerini terk etmede bir önem taşımadığını ifade etmiştir (Bkz. Tablo 5.13).

Tablo 5.13 Aynı Faaliyet Kolundaki Diğer Firmalara Uzaklık

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	11	9,0
Kısmen Önemli	14	11,5
Önemsiz	97	79,5
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

tanımlamıştır (Bkz. Tablo 5.14).

Bu dört soruya çok genel anlamda bakıldığında, hammaddeye, pazara, aynı faaliyet kolundaki diğer firmalar ile fason iş ilişkisi içerisinde bulunulan firmaya uzak olmanın önemli bir engel oluşturmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu sonuç,

kuramsal beklentilerle çatışmaktadır. Firma yer seçimleri ve yer değiştirmeleri ile İzmir coğrafyasının fiziksel özellikleri üst üste konulduğunda bu tür bir sonucun İzmir imalat sanayinin yapısından ziyade İzmir kent coğrafyasından kaynaklandığı söylenebilir. Nitekim beşinci bölümde sanayinin yer seçimi ve yeniden konumlanmasına ilişkin olarak mekansal mesafe halkaları bağlamında yapılan

Firmaların pazar, hammadde ve üretim koşulları ile ilgili olarak birbiriyle bağlantılı sorulan son faktör bağımlı çalışılacak olan firmaya uzaklık olmuştur. Bu soruyu ankete yanıt veren firmaların % 7,4'ü önemli, %80,3'ü ise önemsiz olarak

Tablo 5.14 Bağımlı Çalışılacak Firmaya Olan Uzaklık

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	9	7,4
Kısmen Önemli	15	12,3
Önemsiz	98	80,3
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

değerlendirmelerde de görüldüğü gibi; toplam firma sayısının çanak olarak tanımladığımız kentsel alan içerisindeki ilk 10 km. içerisinde yığıldığı ve İzmir'de sanayinin kapsamlı bir desantralizasyondan söz etmenin mümkün olmadığı ifade edilmiştir. Zira firmalar zaten çok sınırlı bir alan içerisinde -10km- üretimlerini yapmakta, bu nedenle de pazar ve hammaddeye olan uzaklık açısından önceki üretim yerini terk edecek düzeyde bir güçlük zaten yaşamamaktadır.

Bu sorulara önemli ya da kısmen önemli yanıtını veren firmaların müşteri ile yakın ilişki içerisinde olma zorunluluğu olan ya da üretim sürecinin parçalanabildiği deri konfeksiyon, ayakkabı, tekstilden konfeksiyon, mobilya ve madeni eşya sektörlerinde yoğunlaşması, İzmir imalat sanayinin genel mekansal dağılımı içerisinde ilk 5 km.'lik mesafe halkası içerisinde yığılan bu sektörlerin bu bölgede yoğunlaşma nedenlerini de açıklamaktadır.

Tablo 5.15 Üretim Maliyetlerinin Yüksek Olması

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	21	17,2
Kısmen Önemli	19	15,6
Önemsiz	82	67,2
TOPLAM	122	100,0

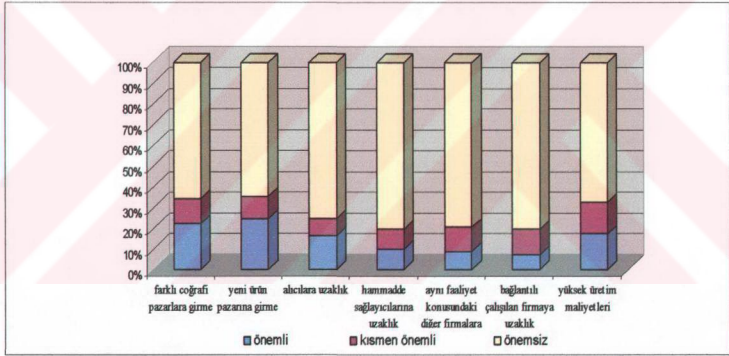
Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

Bu başlık altında firmalara yöneltilen son faktör ise, üretim maliyetlerinin yüksek olmasının önceki üretim yerini terk etmedeki ağırlığı üzerine olmuştur. Buna göre firmaların %17,2'si üretim maliyetlerinin yüksek olmasını önemli bir

faktör olarak tanımlarken, %67,2'si ise bu faktörü önemsiz olarak tanımlamıştır. Bu faktörü önemli olarak tanımlayan firmaların ağırlıkla merkez bölgede yer seçme eğilimi gösteren tekstilden konfeksiyon, deri konfeksiyon, mobilya gibi sektörlerde yığılma göstermesi; bir önceki üretim yerlerinin bugünkü üretim yerlerine göre merkeze daha yakın bir bölgede yer alması; merkez bölgede üretim maliyetlerinin görece olarak yüksek olmasına rağmen merkezin özellikle yeni kurulan firmalar açısından bir kuvöz görevi gördüğü; yüksek üretim maliyetlerine rağmen pazar ve işgücü olanakları nedeniyle merkeze bağlı küçük ölçekli firmaların belirli bir olgunluğa gelinceye kadar bu bölgede üretim yapmayı tercih ettikleri yönünde bir

önceki bölümde ifade edilen yargıyı desteklemektedir. Ancak bu destek nispi olarak imalat sanayinin bir bölümünü içermekte ve genelini de yansıtmamaktadır.

Pazar olanakları ve hammadde sağlamaya ilişkin nedensellikler genel olarak değerlendirildiğinde ise, firmaların bu başlık altında ifade edilen faktörleri bir önceki üretim yerini terk etmede önemli görmediği ortaya çıkmaktadır (Bkz. Grafik 5.21). Ancak bu başlık altındaki nedensellikleri kendi içerisinde ele aldığımızda görece olarak firmaların farklı coğrafi pazarlara ve yeni ürün pazarlarına girmeyi daha önemli gördüğü görülmektedir. Yine bu başlık altında firmaların yüksek üretim maliyetleri ile alıcılara yani pazara olan uzaklığı ikinci düzeyde önemli gördüğü de bulgulanmıştır.

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları –2003

Grafik 5.21. Pazar Olanakları ve Hammaddede Sağlamaya İlişkin Nedensellikler

Özellikle firmaların bu sorulara verdiği yanıtlar ile üretim yerleri karşılaştırıldığında kent çeperinde yer seçen firmaların bu soruda yüksek üretim maliyetleri ile alıcılara uzaklığı diğer firmalara oranla daha fazla önemli görmeleri, merkezin firma ölçeğine bağlı olarak değişen önemini bir kez daha ortaya koymuştur.

5.2.1.3.İşgücüne İlişkin Nedensellikler

Firmaların önceki üretim yerlerini terk etmesinde rol oynayan faktörlerin ortaya çıkarılmasına yönelik olarak firmalara yöneltilen soruların bir bölümünü işgücüne ilişkin nedensellikler oluşturmaktadır. Bu başlık altında öncelikle firmaların üretim yerlerini terk etmelerinde işgücü azlığının önemli bir faktör oluşturup oluşturmadığı sorulmuştur. Firmaların % 73'ü bu faktörü önemsiz, %16,4'ü önemli, %10,7'si ise kısmen önemli olarak tanımlamıştır (Bkz. Tablo 5.16). Bu sonuç genel olarak İzmir imalat sanayinin işgücünün üretim yerinden ayrılmayı nedenleyecek kadar önemli bir faktör olarak görmediğini ortaya koymaktadır.

Tablo 5.16 İşgücü Azlığı

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	20	16,4
Kısmen Önemli	13	10,7
Önemsiz	89	73,0
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

Ancak işgücü azlığını önemli gören firmaların sektörel dağılımı ele alındığında bu firmaların %60'ının tekstilden konfeksiyon, deri işleme, deri konfeksiyon ve ayakkabı sanayinde üretim yapması dikkati çekmektedir. Zira anket sırasında yapılan görüşmelerde özellikle konfeksiyon sanayinin niteliksiz yani ucuz işgücüne olan bağımlılığı firma sahiplerince açıkça dile getirilmiş ve yer seçiminde en önemli faktörlerden birisi olarak gösterilmiştir.

Tablo 5.17 Uygun Eğitimli ve Nitelikli İşgücününün Azlığı

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	21	17,2
Kısmen Önemli	17	13,9
Önemsiz	84	68,9
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

ve nitelikli işgücününün azlığını önceki üretim yerini terk etmede önemli bir faktör olarak gören firmaların sektörel olarak yine benzer biçimde tekstilden konfeksiyon,

Bu başlık altında ele alınan bir diğer faktör uygun eğitimli ve nitelikli işgücününün azlığıdır. Bu faktöre ilişkin olarak da firmaların %17,2'si bu faktörü önemli görmüş, %68,9'u ise bu faktörü önemsiz olarak nitelendirmiştir (Bkz. Tablo 5.17). Uygun eğitimli

deri işleme, deri konfeksiyon ve ayakkabı sanayinde gözlemlenmesi bu sektörlerin ucuz işgücüne bağımlılığından kaynaklanmaktadır. Ayrıca özellikle tekstilden konfeksiyon sektöründe işgücünün ağırlıklı kadın olması ve bu işgücünün çalışma alanı olarak daha çok merkez bölgesini tercih etmesi, İzmir imalat sanayinin mekansal dağılımı içerisinde bu sektörün merkezde yoğunlaşmasını arttıran önemli bir faktörlerden biri olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu başlık altındaki bir diğer soru ise, işgücü maliyetlerinin fazlalığıdır. Ankete katılan firmaların %18'i işgücü maliyetlerindeki fazlalığı bir önceki üretim yerini terk etmede rol oynayan önemli faktörlerden birisi olarak tanımlamıştır (Bkz. Tablo 5.18). Ankete katılan firmalardan %68,9'luk bir kesim de bu faktörü önemsiz olarak nitelendirmiştir. Yine benzer biçimde bu faktörü önemli gören ve %18'lik dilim içerisinde yer alan firmaların da tekstilden konfeksiyon, deri işleme, deri konfeksiyon ve ayakkabı sanayinde yer alması bu ana başlık altında değerlendirilen faktörlerin sektöre bağlı olarak değiştiğini ortaya koymaktadır.

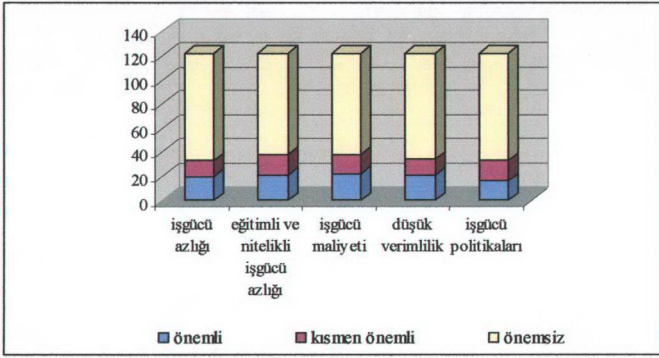
Tablo 5.18 İşgücü Maliyetlerinin Fazlalığı

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	22	18,0
Kısmen Önemli	16	13,1
Önemsiz	84	68,9
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : *Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003*

İzmir imalat sanayinin mekansal dağılımında kapsamlı bir desantralizasyondan söz edilememesi, kentsel alan üzerinde konut ile sanayi alanlarının çoğunlukla iç içe ya da bitişik olmasını getirmiş, bu da işgücünün belirli sektörler hariç-tekstil gibi, yer değiştirmede etkili bir faktör olmasını önlemektedir.

İşgücüne ilişkin nedensellikler genel olarak ele alındığında, firmaların bu başlık altında yer alan faktörleri yer değiştirmede önemli bir etken olarak görmediklerini göstermektedir. Her ne kadar işgücü maliyeti ve nitelikli işgücü azlığı diğer faktörlere göre daha önemli olarak görülse de, önceki ana başlıklar altında değerlendirilen faktörlere oranla bu faktörlerin firmalarca daha az önemli olduğu izlenmektedir. (Bkz. Grafik 5.22).

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları –2003

Grafik 5.22. İşgücüne İlişkin Nedensellikler

5.2.1.4. Ulaşım ve Altyapı Olanaklarına İlişkin Nedensellikler

1950-2000 yılları arasında kurulan ve zaman içerisinde yer değiştiren firmaların yer değiştirme nedenlerine yönelik olarak firmalara yöneltilen dördüncü grup soru, firmanın bir önceki üretim yerinden taşınmasında ulaşım ve altyapı olanaklarının ne kadar etkili olduğunu anlamaya yönelik olarak tasarlanmıştır. Bu kapsamda firmalara yöneltilen ilk soru ulaşım ve trafik yoğunluğuna ilişkin olmuştur. Firmaların % 29,5'i

Tablo 5.19 Ulaşım ve Trafik Yoğunluğu

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	36	29,5
Kısmen Önemli	17	13,9
Önemsiz	69	56,6
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

ulaşım ve trafik yoğunluğunu bir önceki üretim yerini terk etmede önemli bir faktör olarak tanımlarken, %13,9'u kısmen önemli, % 56,6'sı ise önemsiz bir faktör olarak tanımlamıştır (Bkz.

Tablo 5.19).

Yine benzer biçimde otopark olanaklarının olmayışı da bir önceki üretim yerinden taşınmada firmaların %25,4'ü tarafından önemli, %14,8'i tarafından kısmen önemli ve %59,8'i tarafından da önemsiz bir faktör olarak tanımlanmıştır (Bkz. Tablo 5.20).

Firmaların bu iki soruya verdiği yanıtlar göstermektedir ki, önceki üretim yerinden taşınmada erişilebilirliği etkileyen ulaşım ve otopark olanaklarına ilişkin faktörler sektörlere bağlı olarak bir ağırlık taşımaktadır. Özellikle bir önceki

Tablo 5.20 Otopark Olanaklarının Olmayışı

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	31	25,4
Kısmen Önemli	18	14,8
Önemsiz	73	59,8
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : *Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003*

bölümde de görüldüğü gibi, merkez alanda ve organize olmayan bölgelerde üretim yapan tekstil, konfeksiyon, ayakkabı ve deri işleme gibi sektörlerde yer alan firmaların ağırlıkla bu sorulara önemli ya da kısmen önemli yanıtını vermesi, üretim yapılan yerin merkeze olan uzaklığına bağlı olarak ulaşım ve trafik problemlerinin yer değiştirmedeki öneminin de değiştiğini ortaya koymaktadır. Esasen imalat sanayinin faaliyeti nihai tüketiciye yakın olma sorunu taşımamaktadır. Oysa İzmir imalat sanayinde anket kapsamındaki firmalar düzeyinde erişilebilirlik sorunu ifade edilmemiştir. Bu daha önce de tartıştığımız gibi imalat sanayinin 10 km'lik alanda yığılmasının doğal bir görüntüstünü vermektedir.

Bu başlık altında, firmalara yöneltilen diğer sorular altyapı ve hizmet maliyetleri ile ilgili olmuştur. Bu sorular kapsamında firmalar altyapı servis maliyetlerini %21,3 yerel hizmet maliyetlerini ise %9,8 oranında önemli olarak tanımlarken, ankete katılan firmaların %63,9'u altyapı servis maliyetlerini %72,1'i de yerel servis maliyetlerini önemsiz görmüştür. (Bkz. Tablo 5.21 ve Tablo 5.22).

Tablo 5.21 Altyapı Servis Maliyetleri

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	26	21,3
Kısmen Önemli	18	14,8
Önemsiz	78	63,9
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

içerisindeki kentsel alanda yer seçmekte ve kentin sunduğu tüm altyapı ve yerel hizmetlerden minimum maliyetle yararlanmaktadır.

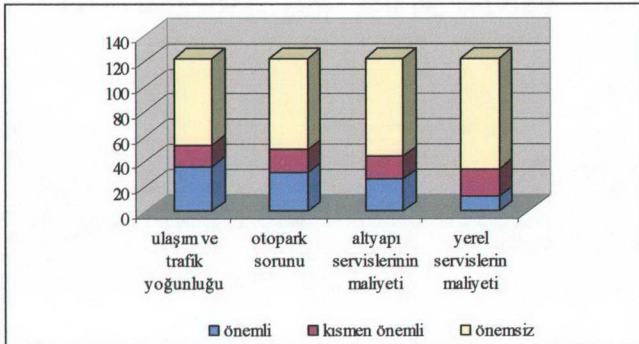
Ulaşım ve altyapı başlığı altında firmalara yöneltilen sorular bütün olarak değerlendirildiğinde, firmaların erişilebilirlik olanakları ile ilgili faktörleri oransal olarak arsa ve bina olanaklarına ilişkin faktörlerden hemen sonra

gördüğünü ortaya koymaktadır (Bkz. Grafik 5.23). Firmaların bir önceki üretim adresleri karşılaştırıldığında, merkezde bulunan firmaların ulaşım ve trafik yoğunluğu ile otopark olanaklarının olmayışını diğer firmalara oranla daha fazla önemli gördüğü izlenmektedir.

Tablo 5.22 Yerel Hizmetlerin Maliyeti

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	12	9,8
Kısmen Önemli	22	18,0
Önemsiz	88	72,1
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

Grafik 5.23. Ulaşım ve Altyapı Olanaklarına İlişkin Nedensellikler

Firma göçüne ilişkin olarak yurt dışında yapılan bir çok çalışmada da erişilebilirlikle ilgili faktörlerin arazi ve binaya ilişkin faktörlerden sonra gelmesi, İzmir imalat sanayinde gözlemlenen yer değiştirme nedenselliklerinde de benzer bir durum oluştuğunu göstermektedir.

5.2.1.5. Yerel ve Merkezi Otoritenin Kararlarına İlişkin Nedensellikler

Firmaların yer değiştirmesinde bir önceki üretim yerini terk etme nedenlerinin tespitine yönelik olarak uygulanan ankette beşinci bölümü dışsal faktörlerden olan yerel ve merkezi otorite kararlarının etkilerine ilişkin soru grubu oluşturmuştur.

Tablo 5.23 Yerel ve Merkezi Otoritenin Zorlayıcı Kararları

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	21	17,2
Kısmen Önemli	6	4,9
Önemsiz	95	77,9
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

Bu grupta yer alan ilk soru yerel ve merkezi otoritenin zorlayıcı kararları olmuştur. Bu soruya firmaların %17,2'si zorlayıcı kararların bir önceki üretim yerini terk etmede önemli bir faktör oluşturduğunu belirtirken, %77,9'u ise bu aktörün önemsiz olduğunu belirtmiştir (Bkz. Tablo 5.23). Bu soruya yanıt veren firmaların sektörel dağılımına bakıldığında firmaların hemen hemen tümünün tekstilden ve deriden, konfeksiyon, ayakkabı ve deri işleme sanayilerinden oluşması dikkati çekmektedir. Zira Kemeraltı ve çevresinde yer seçmiş olan konfeksiyon imalatçıları ile Yeşildere'de yer alan deri işleme sanayilerinin 1990 sonrasında yerel yönetimin zorlayıcı kararları nedeniyle üretim yerlerinden taşınmak zorunda kalması, doğal olarak bu sektördeki firmaların yerel ve merkezi otoritenin zorlayıcı kararlarını bir önceki üretim yerini değiştirmede önemli bir neden olarak ifade etmesine neden olmuştur.

Bu ana başlık altında firmalar yöneltilen bir diğer soru da vergi sisteminin getirdiği yüklerin önceki üretim yerini terk etmedeki rolü üzerine olmuştur. Bu

soruya yanıt veren firmaların %11,5'i vergi sistemindeki yüklerin bir önceki üretim yerinden taşınmada önemli bir faktör olduğunu ifade ederken, %82'si ise bu faktörün önemsiz olduğunu ifade etmiştir (Bkz. Tablo 5.24).

Tablo 5.24 Vergi Sistemi

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	14	11,5
Kısmen Önemli	8	6,6
Önemsiz	100	82,0
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

Yine bu başlık altında firmalara yöneltilen bir diğer soruda kamu yönetimindeki yetersizliklerin üretim yerini terk etmede oynadığı role ilişkin olmuştur. Ankete katılan firmalar bu soruya da benzer biçimde %78,7 oranında önemsiz yanıtını vermiştir (Bkz. Tablo 5.25).

Yine bu başlık altında firmalara yöneltilen bir diğer soruda kamu yönetimindeki yetersizliklerin üretim yerini terk etmede oynadığı role ilişkin olmuştur. Ankete katılan firmalar bu soruya da benzer biçimde %78,7 oranında önemsiz yanıtını vermiştir (Bkz. Tablo 5.25).

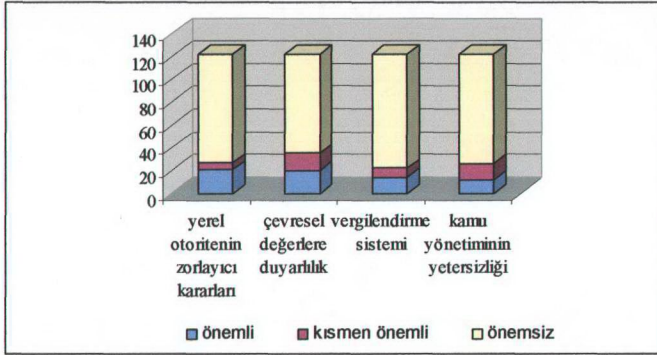
Tablo 5.25 Kamu Yönetiminin Yetersizliği

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	12	9,8
Kısmen Önemli	14	11,5
Önemsiz	96	78,7
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

Yerel ve merkezi otorite kararlarının bir önceki üretim yerini değiştirmedeki rolüne ilişkin olarak firmalara yöneltilen faktörler bütünde ele alındığında ise, firmaların büyük bir bölümünün bu faktörleri önemsiz gördüğü izlenmektedir (Bkz. Grafik 5.24). Ancak bu faktörler incelendiğinde İzmir imalat sanayi açısından sadece belirli sektörler özelinde bağlayıcı olduğu görülmektedir.

Vergi sisteminin firmaya getirdiği yükler yer değiştirme açısından ancak firmanın bulunduğu bölgenin idari sınırlara göre konumuyla ilgili olabilir. Dolayısıyla, firmaların büyük bir bölümünün çanak olarak nitelendirdiğimiz İBKB

Kaynak : *Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları –2003*

Grafik 5.24. Yerel ve Merkezi Otoritenin Kararlarına İlişkin Nedensellikler

Özellikle Kemeraltı'nın arka sokaklarında gerçekleştirilen ayakkabı imalatı ile bu bölgenin kuzeyinde yer alan ve Mimar Kemalettin caddesi etrafında yoğunlaşan konfeksiyon firmalarının üretim faaliyetlerini bu bölgeden taşımaya yönelik kararlar ile Yeşildere'de Melez Çayı boyunca üretim yapan deri işleme sanayilerinin benzer bir kararla bu bölgeden tahliye edilmesi yerel yönetimin zorlayıcı kararları olmuştur. Dolayısıyla anket yapılan firmalar içerisinde bu ana başlık altında yer alan faktörler ağırlıkla önemsiz olarak değerlendirilmiş olsa da, İzmir özelindeki bazı sektörlerde yer alan firmalar için tek bağlayıcı faktör olmuştur. Bu sonuç bazı durumlarda dışsal faktörlerin de en az işsel ve konumsal faktörler kadar firmaların yer değiştirme sürecinde etkili bir rol oynayabileceğini ortaya koymaktadır.

5.2.1.6. Finansal Destek ve Teşviklere İlişkin Nedensellikler

Ankete katılan firmalara önceki üretim yerini terk etme nedenlerine ilişkin olarak sorulan bir başka soru grubu finansal destek ve teşviklere ilişkin nedenselliklerden oluşmaktadır. Bu başlık altında firmalar yöneltilecek ilk soru banka finans

mekanizmalarının yüksek maliyetlerinin önceki üretim yerini terk etmede oynadığı

Tablo 5.26 Banka Finans Mekanizmasının Yüksek Maliyeti

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	13	10,7
Kısmen Önemli	19	15,6
Önemsiz	90	73,8
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

Bu rolle yönelik olmuştur. Bu bağlamda ankete katılan firmaların %10,7'si bu faktörü önemli görürken, %73,8'i ise önemsiz olarak tanımlamıştır (Bkz. Tablo 5.26).

Bu başlık altında firmalara yöneltilen bir diğer soru da teşvik olanaklarına ilişkindir. Bu bağlamda ankete katılan firmaların %19,7'si bir önceki üretim yerini terk etmelerinde bu alandaki teşvik olanaklarının yetersiz olmasını önemli bir faktör olarak tanımlarken, %10,7'si kısmen önemli, %69,7'si ise önemsiz olarak tanımlamıştır (Bkz. Tablo 5.27). Bu faktörü önemli gören firmaların ağırlıkla AOSB ile küçük sanayi sitelerinde yer seçen firmalardan oluşması, bu tür alanlara yönelik olarak uygulanan teşvik sistemlerinin yer değiştirmede önemli bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak OSB'ler firmalar açısından teşvik sistemlerinden yararlanmak için önemli yer seçim avantajları sunmalarına rağmen İzmir imalat sanayinin merkeze bağımlı yapısı çanak dışında konumlandırılan OSB'lerin gelişme şansını zayıflatmaktadır. Nitekim Tire'de kurulan OSB gerek yerel yönetimin gerekse de diğer kurum ve kuruluşların çabalarına rağmen hala optimal doluluk oranını yakalayamamıştır.

Tablo 5.27 Teşvik Olanaklarının Yetersizliği

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	24	19,7
Kısmen Önemli	13	10,7
Önemsiz	85	69,7
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları –2003

5.2.1.7. Yaşam Kalitesine İlişkin Nedensellikler

Yer değiştiren firmaların bir önceki üretim yerini terk etmelerinde rol oynayan nedenleri belirlemek amacıyla ankete katılan firmalara yöneltilen son soru grubunu ise yaşama maliyetlerine yönelik sorular oluşturmuştur. Daha çok firmada

çalışanların yaşama maliyetlerinin yüksekliğinin firmanın üretim yerini terk etmesindeki rolünü belirlemek amacıyla yöneltilen bu sorulardan ilki yaşama maliyetlerinin yüksekliği olmuştur. Bu soruya yanıt veren firmaların %11,5'i yüksek yaşama maliyetlerinin firmanın üretim yerini değiştirmesinde önemli bir faktör olduğunu belirtirken, %75,4'ü bu yüksek maliyetlerin üretim yerini değiştirmede bir etken olmadığını belirtmiştir (Bkz. Tablo 5.28).

Tablo 5.28 Yaşama Maliyetlerinin Yüksekliği

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	14	11,5
Kısmen Önemli	16	13,1
Önemsiz	92	75,4
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları -2003

bizzat üretimde bulunduğu bu tür çok küçük ölçekli firmaların yer seçiminde yaşama maliyetlerinin oldukça önemli olduğu yapılan arazi çalışmalarında da net bir biçimde gözlemlenmiştir.

Bu başlık altında firmalara yöneltilen ikinci soru ise, çalışanlar için yüksek konut maliyetlerinin üretim yerini terk etmedeki rolü üzerinedir. Bu soruya firmaların %86,9 gibi bir oranda önemsiz yanıtını vermesi, firmanın üretim yerini değiştirmesinde çalışanlara ilişkin maliyetleri hemen hemen hiç dikkate almadığını

Tablo 5.29 Çalışanlar İçin Yüksek Yaşama Maliyetleri

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	5	4,1
Kısmen Önemli	11	9,0
Önemsiz	106	86,9
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları -2003

Bu faktörü önemli bulan firmaların işgücü kategorileri itibarıyla ağırlıkla 5-24 işçi çalıştıran firmalardan oluşması, bu tür maliyetlerden küçük ölçekli firmaların daha çok etkilendiğini ortaya koymaktadır.

Özellikle firma sahiplerinin de bizzat üretimde bulunduğu bu tür çok küçük ölçekli firmaların yer seçiminde yaşama maliyetlerinin oldukça önemli olduğu yapılan arazi çalışmalarında da net bir biçimde gözlemlenmiştir. Bu başlık altında firmalara yöneltilen ikinci soru ise, çalışanlar için yüksek konut maliyetlerinin üretim yerini terk etmedeki rolü üzerinedir. Bu soruya firmaların %86,9 gibi bir oranda önemsiz yanıtını vermesi, firmanın üretim yerini değiştirmesinde çalışanlara ilişkin maliyetleri hemen hemen hiç dikkate almadığını ortaya koymuştur (Bkz. Tablo 5.29). Bu faktörü önemli gören %4,1 oranındaki firmanın ise, bir önceki soruda olduğu gibi 5-9 işçi çalıştıran mobilya ve konfeksiyon gibi çok küçük ölçekli firmalardan oluşması dikkati çekmektedir.

İzmir kentsel alanının yer aldığı coğrafyanın getirdiği sınırlayıcılıklar nedeniyle kentsel fonksiyonların 0-15 km.'lik bir halka içerisinde yoğunlaşması, kentsel arazi kullanımını da önemli oranda etkilemiştir. Dördüncü bölümde de aktarıldığı gibi bu coğrafya içerisinde sanayinin yer seçtiği alanların hemen etrafında daha çok düşük gelir gruplarının yer seçtiği nispeten düzensiz konut alanlarının bulunması, sanayinin bu alanlar arasında yer değiştirme eğiliminde olduğu düşünüldüğünde yaşama maliyetlerini önemli bir faktör olmaktan çıkarmaktadır.

5.2.2. Yeni Üretim Yerini Tercih Nedenleri

Bu bölümde, firmaların üretim yerlerini bugünkü konumlarına taşımalarında rol oynayan faktörler sorgulanacaktır. Bir önceki bölümde olduğu gibi bu bölümde de firmalara yönelik olarak uygulanan anket formunda 9 ana başlık altında detaylandırılan yeni üretim yerini tercih nedenleri, bu bölümün alt başlıklarını oluşturacaktır. Kuramsal olarak firma için optimal üretim yeri olduğu varsayılan varış noktasının firmaları çeken özellikleri aynı zamanda firmayı bir önceki üretim yerinden iten nedenler konusunda da daha ayrıntılı bir değerlendirme yapmayı olanaklı kılacaktır.

5.2.2.1. Arazi ve Bina Koşullarına İlişkin Nedensellikler

1950-2000 yılları arasından mekansal hareketlilik gösteren firmaların üretim yerini taşıdıkları lokasyonları seçme nedenlerine ilişkin ilk soru grubu konumsal faktörleri oluşturan arazi ve bina koşullarına ilişkin olmuştur. Bu amaçla firmalara öncelikle bugünkü üretim yerlerini tercih etmelerinde arazi ve/veya binaya erişilebilirlik olanaklarının ne kadar önemli olduğu sorulmuştur. Firmaların %58,2'si bu faktörü yeni yer seçiminde önemli bir etken olarak tanımlarken, %16,4'ü kısmen önemli, %25,4'ü ise önemsiz olarak tanımlamıştır (Bkz. Tablo 5.30). Bir başka deyişle, firmaların yaklaşık 2/3'ü yeni üretim yerini seçerken, üretim yapılacak alanın erişilebilirlik olanaklarının bir önceki yere oranla daha iyi olmasını tercih etmiştir.

İzmir imalat sanayinin mekansal dağılımı beşinci bölümde verilen haritalar aracılığıyla incelenecek olursa, firmaların erişilebilirlik olanaklarını maksimize edecek biçimde yer seçtiğini açıkça görmek mümkün olabilmektedir.

Genellikle kent merkezinden başlayarak diğer yerleşme ve illerle olan ulaşım bağlantısının sağlandığı karayolu güzergahları boyunca konumlanmış olan sanayi kuruluşları, bir anlamda firmaların yer seçiminde konumsal faktörler altında tanımlanan erişilebilirlik olanaklarına verdiği önemi ortaya koymaktadır. Bunun yanında erişilebilirlik olanaklarını yer seçiminde önemsiz bulan firmaların sektöre, işgücüne ve mekana bağlı bir yığılma göstermemesi, İzmir imalat sanayinin özel koşulları çerçevesinde ve özel nedenlere dayandığını düşündürmektedir.

Bu başlık altında firmalara yöneltilen ikinci soru üretim yerinin taşındığı alanın tercih edilme nedeninin düşük arazi ve/veya bina maliyetlerine dayanıp dayanmadığı konusundadır. Bu soru kapsamında firmaların %41,8'i düşük arazi ve bina maliyetlerini yer seçiminde önemli bir faktör olarak tanımlarken, %24,6'sı kısmen önemli, %33,6'sı ise önemsiz olarak tanımlamıştır (Bkz. Tablo 5.31). Özellikle yer değiştirme eyleminin firmalar açısından önemli bir maliyet teşkil etmesi nedeniyle firmalar bu maliyetleri düşürecek tüm olanakları dikkate almaktadır. Nitekim bu soruya önemli yanıtı veren firmaların arazi fiyatlarının merkeze oranla çok daha

Tablo 5.31 Düşük Arazi ve Bina Maliyetleri

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	51	41,8
Kısmen Önemli	30	24,6
Önemsiz	41	33,6
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : *Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003*

Tablo 5.30 Arazi ve Binaya Erişilebilirlik Olanakları

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	71	58,2
Kısmen Önemli	20	16,4
Önemsiz	31	25,4
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : *Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003*

düşük olduğu Kemalpaşa Mahallesi (Pınarbaşı) ve Sarnık gibi kentsel lekenin çeperindeki alanlarda ya da İBKB sınırları dışında yer seçtiği görülmektedir. Önemsiz yanıtı veren firmaların ise ağırlıklı

AOSB ile kent merkezinde yer alan küçük sanayi siteleri ve çarşı alanlarında konumlandıkları bulgulanmıştır.

Bu faktörü önemli bulan firmaların %60'ının kapalı alan kullanımının 2500 m²'nin üzerinde olması, söz konusu faktörün firma büyüklüğü ile orantılı olarak değiştiğini ortaya koymaktadır. Bir başka deyişle, firmanın üretimde gereksinim duyduğu alan miktarı arttıkça doğal olarak taşınma maliyetinin önemli bir bölümünü oluşturan arsa ve/veya bina maliyetinin yer seçimdeki önemi de artmaktadır. Bu sonuç, üretimde niceliksel bir değişim sağlayan yani kapasitesi büyüyen firmaların daha geniş alana ihtiyaç duyması nedeniyle desantralize olduğu yönündeki hipotezi de doğrulamaktadır.

Firmalara bu başlık altında yöneltilen bir diğer soru mülkiyet durumuna ilişkin olmuştur. Bir başka deyişle taşınılan yerdeki mülkiyet sahipliğinin bu alanın seçilmesindeki önemi belirlenmeye çalışılmıştır. Ankete katılan firmaların %69,7'si bu faktörün üretim yapılan alanın seçilmesinde önemli olduğunu belirtirken, %8,2'si kısmen önemli ve %22,1'i ise önemsiz olduğunu belirtmiştir (Bkz. Tablo 5.32). Bu faktör ankete katılan firmaların yer değiştirmelerde üretim yerine ilişkin tercihlerini en fazla etkileyen faktör olmuştur. Firmaların genel yapısal özelliklerinin değerlendirildiği bir önceki kısımda mülk sahipliğine ilişkin olarak elde edilen bulgulardan da hatırlanacağı gibi (Bkz. Grafik 5.16), ankete katılan firmaların %72'sinin mülk sahibi olması, yer değiştirme sürecinde bu faktörün önemli bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 5.32 Mülkiyet Durumu-Sahipliği

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	85	69,7
Kısmen Önemli	10	8,2
Önemsiz	27	22,1
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

Bu noktada yer değiştirmeler açısından bu kadar önemli bir faktör olan mülk sahipliğinin firma yapısına ve diğer faktörlere bağlı olarak bir farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi, çapraz ilişkiler açısından açıklayıcı sonuçlar verecektir. Bu bağlamda, yer seçim sürecinde mülk sahipliğini önemli ve önemsiz

gören firmaların sektörel yapıları karşılaştırıldığında, önemli farklılıkların olduğu izlenmektedir. Yeni yer seçiminde mülk sahipliğini önemsiz bulan firmaların hemen hemen tamamına yakınının tekstilden konfeksiyon, ayakkabı, deri ve kürk giyim eşyası, mobilya gibi sektörlerde faaliyet gösteren firmalardan oluştuğu izlenmektedir. Burada ilginç olan konu bu firmaların kentsel alan içerisinde daha çok ilk 5 km.'lik halkada yer seçmiş sektörlerden oluşmasıdır. Bir diğer önemli özellik ise, bu sektörlerin İzmir imalat sanayinin genel yapısı içerisinde daha çok küçük ölçekli firmalardan oluşan bir yapı sergilemeleri ve kiracılık oranının bu sektörlerde son derece yüksek olmasıdır.

Yapılan arazi çalışmaları sırasında görüşülen firma sahipleri genellikle üretim yapılan alanın mülkiyetine sahip olmayı “*ölü yatırım*” olarak tanımlamakta ve bunun hareket kabiliyetlerini sınırladığını düşünmektedirler. Özellikle tekstil sektöründeki firmaların sermaye ve işgücü büyüklüğü açısından çok küçük ve güçsüz olmasının yanında sektörün ekonomik dalgalanmalara karşı duyarlılığı da göz önüne alındığında firmaların genellikle bu tür yatırımlardan kaçması İzmir sanayi coğrafyasının kendine has bir özelliğini oluşturmaktadır. Bu nedenle de bu sektörlerin yığıldığı merkez ve çevresinde firmaların üzerinde adeta yüzdüğü son derece hareketli ve dinamik dar bir mekansal yapı ortaya çıkmaktadır.

Bunun yanında, araştırma sürecinde elde edilen bulgular özellikle mülk sahipliğini önemli bir faktör olarak tanımlayan firmaların mekansal faktörleri de son derece önemli olarak nitelendirmesi, kiracı firmaların ise bu faktörleri görece olarak daha az öneme sahip olarak ifadelendirmesi, yer değiştirme süreçleri açısından önemli bir saptama oluşturmaktadır.

Arsa ve binanın genişleme olanaklarının olması ise, bu başlık altında firmalara yöneltilen son soru olmuştur. Bu faktörü ankete katılan firmaların %60,7'si önemli, %11,5'i kısmen önemli bulurken %27,9'u ise genişleme olanaklarının önemsiz olduğunu ifade etmiştir (Bkz. Tablo 5.33).

Tablo 5.33 Arsanın – Binanın Genişleme Olanakları

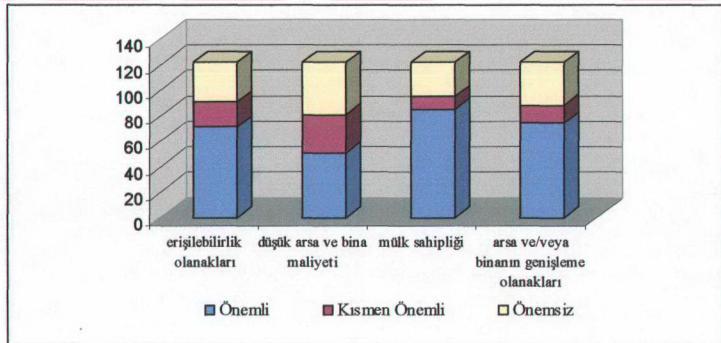
Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	74	60,7
Kısmen Önemli	14	11,5
Önemsiz	34	27,9
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

değerlendirmelerde de ifade edildiği gibi, firmaların %69'unun genişleme olanaklarına sahip olmadığı, dolayısıyla da yeni üretim yerinin seçiminde gelecekte doğacak olası alansal ihtiyaçları hesaba katarak hareket etmedikleri görülmektedir. Dolayısıyla bu sonuçlara bakarak önümüzdeki zaman zarfında yer değiştirmesi muhtemel firma sayısı hakkında kaba bir tahminde bulunmak mümkün olamamaktadır.

Arazi ve bina koşullarına ilişkin nedensellikler bütün olarak ele alındığında mülk sahipliğinin firmalar tarafından bu başlık altında ifade edilen en önemli faktör olduğu görülmektedir (Bkz. Grafik 5.25).

Bu faktör, mülkiyet sahipliği ile birlikte değerlendirildiğinde firmaların geleceğe ilişkin mekansal hareketlilik olasılığının tahmin edilmesi açısından son derece önemli ipuçları verecektir. Bir önceki kısımda firmaların genel yapısına ilişkin

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

Grafik 5.25 Arazi ve Bina Koşullarına İlişkin Nedensellikler

Zira mevcut üretim yerinden kurtulma maliyetleri mülk sahibi firmalar için kiracı firmalara göre çok daha yüksek olmaktadır. Mülk sahipliğine ilişkin olarak firmalara yapılan görüşmelerde firmanın üretim yerini bir başka yere taşımaya rağmen eski üretim yaptığı alanları satmayıp genellikle kiraya verdikleri izlenmiştir. Bu da firma yaşam döngüsü içinde yeni kurulan ve/ veya gelişme sürecinde olan firmalar açısından önemli bir potansiyel oluşturmaktadır.

5.2.2.2. Pazar Olanakları ve Hammadde Teminine İlişkin Nedensellikler

Firmaların üretim yerini taşıdıkları alana gitme nedenleri açısından pazar olanakları ile hammadde teminine ilişkin faktörlerin ne kadar etkili olduğunun tespit edilmesi amacıyla, öncelikle firmalara gidilen yerin yeni ve daha geniş pazarlara açılma olanağı yaratmadaki önemi sorulmuştur. Bu soruya firmaların %39,3'ü yeni pazar olanağı yaratmada gidilen yerin önemli rolü olduğunu belirtirken, bu faktörü firmaların %15,6'sı kısmen önemli, %45,1'i ise önemsiz olarak değerlendirmiştir (Bkz. Tablo 5.34).

Tablo 5.34 Yeni ve Daha Geniş Pazarlara Açılma Olanakları

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	48	39,3
Kısmen Önemli	19	15,6
Önemsiz	55	45,1
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : *Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003*

Burada özellikle dikkati çeken nokta yeni ve daha geniş pazarlara açılma faktörünü yer seçiminde önemli bulan firmaların hemen hemen tamamına yakınının AOSB, Kemalpaşa I-II ve Torbalı OSB'lerinde yer seçen firmalardan oluşmasıdır. Bu sonuç, İzmir

sanayi coğrafyasını oluşturan bu tür OSB'lerin yeni pazarlara girmede firmalara önemli dışsallıklar sağladığını göstermektedir. Nitekim, özellikle 1990'lı yıllardan itibaren yoğun bir biçimde tartışılan bu tipteki kümeler-cluster oluşumlarının firmalara pazar alanında önemli avantajlar sağladığı belirtilmektedir.

“İlgili sanayilerde birbirine bağlı şirketlerin, firmaların, uzmanlaşmış tedarikçilerin, servis sağlayıcılarının ve rekabet eden, fakat işbirliği yapan belirli

alanlardaki ortak kuruluşların (örneğin üniversiteler, kalkınma ajansları, ticari kuruluşlar) coğrafi olarak toplanması” biçiminde tanımlanan cluster oluşumlarının, küreselleşmeyle birlikte artan pazar güçlükleri ve rekabetin üstesinden gelmede firmalara önemli avantaj sağladığı vurgulanmaktadır (Martin & Sunley 2002). Bunun yanında clusterların özellikle yeni ve küçük firmalar açısından **pazar alanında daha büyük oranda yer alma, pazar bilgisinin ve fikirlerinin paylaşımı** ile daha sağlam sözleşmeler kazanma ve daha büyük organizasyonlara karlı geçişler sağlamada yardımcı olduğu belirtilmektedir.

Bu faktörü önemli gören firmaların yer seçtiği OSB’ler dışındaki çok az sayıda firma ise, ilçe merkezlerinden üretim yerlerini İzmir içerisine taşıyan firmalardan oluşmaktadır. Bu tür firmalarla yapılan görüşmelerde yer değiştirmelerindeki en önemli faktörün mekansal faktörlerden ziyade İzmir’deki daha büyük pazar olanakları olduğunu ifade etmişlerdir.

Bu başlık altında firmalara gidilen yerin tercih edilmesinde hammaddeye yakın olmanın önemli bir rol oynayıp oynamadığı sorulduğunda ise, firmaların %14,8’si hammaddeye yakın olmanın yeni üretim yerinin seçiminde önemli bir faktör olduğunu belirtirken, firmaların %75,4’ü bu faktörü önemsiz olarak tanımlamıştır (Bkz. Tablo 5.35).

Tablo 5.35 Hammaddeye Yakınlık

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	18	14,8
Kısmen Önemli	12	9,8
Önemsiz	92	75,4
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

Tablo 5.36 Alıcılara Yakınlık

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	28	23,0
Kısmen Önemli	16	13,1
Önemsiz	78	63,9
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

Yine benzer bir biçimde alıcılara yakınlığın bugünkü üretim yerinin seçimindeki önemi sorulduğunda firmaların %75,4’ü bu faktörün önemsiz bir etken olduğunu ifade etmiş, ancak

%14,8'i bu faktörü önemli olarak tanımlamıştır (Bkz. Tablo 5.36).

Bu başlık altında önemli görülen bir diğer faktör ise üretilen ürünün alıcılara pazarlanması sırasında geçen zamanın görece olarak daha iyi olmasının yer seçimindeki rolü üzerine olmuştur. Firmaların %27'si bu faktörü gidilen yerin seçilmesinde önemli bir etken olarak tanımlarken, %12,3'ü kısmen önemli, %60,7'si ise önemsiz olarak tanımlamıştır (Bkz. Tablo 5.37).

Firmalara üretim yerlerini taşıdıkları alanları seçmelerinde firmalar arası ilişkilerin ne kadar önemli olduğunu anlamaya yönelik olarak birbirleriyle bağlantılı 2 tip soru yöneltilmiştir. Bu sorulardan ilki

gidilen yerin aynı faaliyet kolunda yer alan firmalara yakın olması nedeniyle tercih edilip edilmediğidir. Bu faktörü firmaların %13,9'u önemli bir tercih nedeni olarak tanımlarken, %69,7'si ise önemsiz olarak tanımlamıştır.(Bkz. Tablo 5.38).

Tablo 5.38 Aynı Faaliyet Kolundaki Diğer Firmalara Yakınlık

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	17	13,9
Kısmen Önemli	20	16,4
Önemsiz	85	69,7
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

etmeni yer seçiminde önemsiz olarak tanımlamıştır. (Bkz Tablo 5.39). Bu faktörü önemli gören firmaların ağırlıkla konfeksiyon, tekstil ve ayakkabı sektörlerinde yoğunlaşması, sektörün ağırlıkla küçük ölçekli olmasından ve üretim sürecini dikey düzenleyebilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu sonuç aynı zamanda İzmir imalat sanayini oluşturan bu sektörlerde firmalar arası girdi-çıkı ilişkilerinin çok

Tablo 5.37 Malın Sevk Süresindeki Kısıtlık

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	33	27,0
Kısmen Önemli	15	12,3
Önemsiz	74	60,7
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

Benzer biçimde firmaların yeni üretim yerlerini belirlerken bağlantılı çalışılacak firmaya bir başla deyişle fason iş ilişkisi içerisinde bulunan firmaya yakın bir alanı seçmesi yönündeki ikinci soruda ise firmalar, %69,7 oranında bu

yoğun olduğunu ve aynı zamanda da bu sektörlerdeki farklı ölçekli firmalar arasında fason iş ilişkisinin bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Taşınılan yerin tercih edilmesinde düşük üretim maliyetlerinin ne kadar etkili olduğu konusunda firmalara yöneltilen soruyu ise, firmaların %22,1'i önemli görürken, %64,8'i yeni üretim yerinin seçilmesinde böyle bir faktörün

etkisinin olmadığını belirtmiştir (Bkz. Tablo 5.40). Bu soruya yanıt veren firmaların sektörel ve mekansal açıdan belirgin bir yığılma göstermemesi ise, sanayinin çok sınırlı ve dar bir alan üzerinde yer seçmesi ve bu alan içerisinde üretim maliyetlerini etkileyen faktörlerin, maliyetleri etkileyecek oranda farklılık göstermediğini ortaya koymaktadır.

Tablo 5.40 Düşük Üretim Maliyetleri

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	27	22,1
Kısmen Önemli	16	13,1
Önemsiz	79	64,8
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

görülmektedir (Bkz. Grafik 5.26).

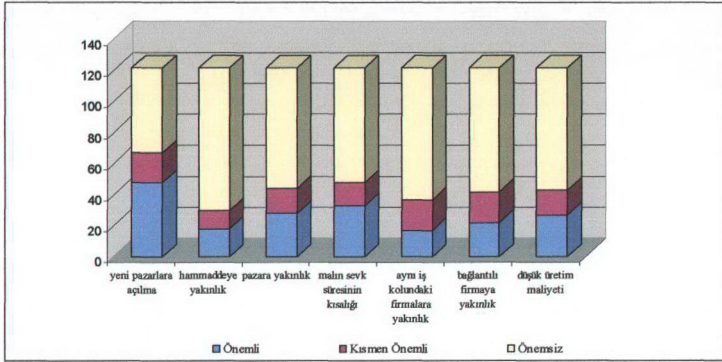
Bunun dışında aynı başlık altında firmalara yöneltilen hammadde sağlayıcılarına ve alıcılara yakın olmanın ise üretim yerinin seçiminde önemli olmadığı ortaya çıkmıştır.

Tablo 5.39 Bağlantılı Çalışılacak Firmaya Yakınlık

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	22	18,0
Kısmen Önemli	20	16,4
Önemsiz	80	65,6
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

Pazar olanaklarına ilişkin faktörlerin yer değiştirmede üretim yerinin belirlenmesini ne derecede etkilediği bütünde ele alındığında özellikle yeni pazarlara açılmanın önemli bir etken olarak öne çıktığı

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları –2003

Grafik 5.26 Pazar Olanaklarına İlişkin Nedensellikler

Bundaki en önemli etken, üretimin çok sınırlı bir alan üzerinde gerçekleştirilmesi nedeniyle mekansal bir uzaklıktan zaten söz edilememesi ile özellikle son dönemde gelişen ve yaygınlaşan iletişim olanakları ve kargo taşımacılığında zaman kayıplarının nispi olarak azaltılmasıdır.

5.2.2.3. İşgücüne İlişkin Nedensellikler

Firmaların mekansal hareketinde işgücüne ilişkin nedenselliklerin gidilen yerin tercih edilmesinde ne kadar önemli olduğunu ortaya koymak amacıyla ankete katılan firmalara dört soru yöneltilmiştir. Bu sorulardan ilki firmanın üretim yerini taşırken işgücü olanaklarının varlığını ne kadar önemli gördüğüyle ilgilidir. Bu soruya firmaların %26,2'si önemli, %16,4'ü kısmen önemli yanıtı verirken, %57,4'ü ise bu faktörü önemli bulmamıştır (Bkz. Tablo 5.41).

Tablo 5.41 İşgücü Olanaklarının Varlığı

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	32	26,2
Kısmen Önemli	20	16,4
Önemsiz	70	57,4
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

Bu faktörü önemli bulan firmaların ağırlıkla daha nitelikli işgücü kullanan sektörlerden oluşması dikkati çekmektedir.

Bu başlık altında sorgulanan bir başka faktör ise işgücünün niteliği olmuştur. Firmaların nitelikli ve uygun işgücünün varlığını üretim yerini belirlerken ne derecede önemsedikleri konusuna ilişkin olarak da işgücü olanaklarının varlığında elde edilen bulgulara benzer bir sonuç elde edilmiştir. Ankete katılan firmaların sadece %19,7'si gidilen yerin tercih edilmesinde işgücünün niteliğinin önemli olduğunu belirtirken, %65,6'sı yeniden konumlanmada işgücünün niteliğinin önemsiz bir faktör olduğunu belirtmiştir (Bkz. Tablo 5.42).

Tablo 5.42 İşgücünün Niteliği

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	24	19,7
Kısmen Önemli	18	14,8
Önemsiz	80	65,6
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

belirlenmesinde etkili olduğunu belirtirken, bu faktörü firmaların %13,9'u kısmen önemli, %60'7'si ise önemsiz bulunduğunu ifade etmiştir (Bkz Tablo 5.43).

Firmaların üretim yeri seçiminde işgücü kültürü ve davranışlarına ilişkin faktörü ise %72,1 gibi bir oranda önemsiz bulmaktadırlar ortaya koymaktadır (Bkz. Tablo 5.44).

Tablo 5.43 İşgücü Maliyetleri

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	31	25,4
Kısmen Önemli	17	13,9
Önemsiz	74	60,7
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

Firmaların bu başlık altında belirlenen faktörlerin yeni yer seçimindeki etkinliği üzerine verdiği yanıtlar bütün olarak ele alındığında, genelde firmaların bu faktörü yeni yer seçiminde önemli görmediğini ortaya koymaktadır (Bkz. Grafik 5.27). Bunun en temel nedeni, daha önce pek çok kez ifade ettiğimiz gibi, İzmir imalat

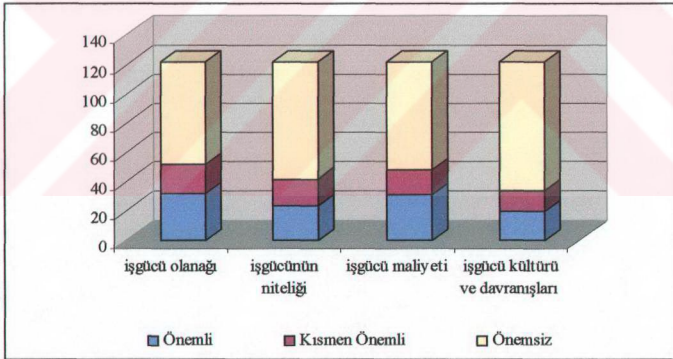
sanayinin mekansal dağılımının ağırlıkla çanak içindeki kentsel alanda yoğunlaşmasıdır.

Tablo 5.44 İşgücü Kültürü ve Davranışları

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	20	16,4
Kısmen Önemli	14	11,5
Önemsiz	88	72,1
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

Bu yoğunlaşma İzmir'e özgü coğrafi yapı ile 19.yüzyıldan bu yana gelen mekansal izlerin bugün de hala büyük ölçüde aynı biçimde devam ettirilmesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu yoğunlaşmanın, bir başka deyişle çanak içi olarak adlandırdığımız kentsel alanda tüm fonksiyonların iç içe olması ve ülkenin işgücüne yönelik politikaları da firmaların işgücüne bağlı etkenleri önemsiz görmesine neden olduğu düşünülmektedir

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları –2003

Grafik 5.27 İşgücüne İlişkin Nedensellikler

Ancak, sanayinin çanak içindeki mekansal dağılımına bağlı olarak firmaların bu faktörü değerlendirmesi analiz edildiğinde, özellikle nitelikli ve kadın işgücüne bağlı sektörlerin güvenlik ve erişilebilirliğin en fazla olduğu merkez bölgelerini tercih

ettikleri görülmektedir. Bu bağımlılıkta firmanın ölçeği de önemli bir rol oynamaktadır. Daha çok küçük ölçekli firmalar işgücü açısından merkeze bağımlı bir yapı sergilerken, aynı sektörde yer alan daha büyük ölçekli firmalar ise, kent merkezinden servis araçları ile taşıdıkları işçiler ile daha uzak mesafelerde yer seçebilmekte ya da gittikleri bölgede yakın çevrede mevcut işgücünü istihdam edebilmektedirler.

5.2.2.4. Ulaşım ve Altyapı Olanaklarına İlişkin Nedensellikler

1950-2000 yılları arasında kurulan ve zaman içerisinde yer değiştiren firmaların üretim yerini taşıdıkları alanı seçme nedenlerinde ulaşım ve altyapı olanaklarına ilişkin faktörlerin etkilerini tespit etmek amacıyla firmalara toplam yedi soru yöneltilmiştir. Bu sorulardan ilk dördü seçilen yerin belirlenmesinde firmaların erişilebilirlik olanaklarının ne derece etkili olduğunu tespit etmeye yöneliktir. Erişilebilirlik olanakları açısından firmaya yöneltilen ilk soru güçlü karayolu bağlantısının etkisi üzerine olmuştur. Firmaların %46,7'si bu faktörü seçilen yerin belirlenmesinde önemli bir etken olarak tanımlarken, %8,2'si kısmen önemli, %45,1'i ise önemsiz olarak tanımlamıştır (Bkz. Tablo 5.45).

Tablo 5.45 Güçlü Karayolu Bağlantısı

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	57	46,7
Kısmen Önemli	10	8,2
Önemsiz	55	45,1
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

Firmaların %55'inin güçlü karayolu bağlantısını yer seçiminde önemli bir faktör olarak görmesinin etkisini İzmir imalat sanayinin mekansal dağılımından da okumak mümkündür. Harita 5.1'de de görüleceği gibi sanayinin kentsel alan üzerindeki dağılımının karayollarına bağlı bir gelişim izlediği anlaşılmaktadır.

Bu bağlamda ikinci soru güçlü demiryolu bağlantısının önemi üzerine olmuştur. Firmaların %88,5'i seçilen alanda güçlü bir demiryolu bağlantısının olmasını o alanın seçilmesinde önemsenecek bir faktör olarak değerlendirmemiştir (Bkz. Tablo

5.46). Bu sonuç firmaların yer değiştirme sürecinde demiryolu bağlantısını önemli bir faktör olarak değerlendirmeye almadıklarını göstermektedir. Aslında bu,

Tablo 5.46 Güçlü Demiryolu Bağlantısı

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	4	3,3
Kısmen Önemli	10	8,2
Önemsiz	108	88,5
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

firmaların bireysel tercihlerinden ziyade ülkenin özellikle 1950’li yıllardan itibaren ulaşım alanındaki politikalarını tamamen karayolu taşımacılığı üzerine kurması ve demiryolu ulaşım olanaklarının kısıtlı kalmasının getirdiği bir sonuçtur.

Üçüncü olarak firmalara havayolu bağlantısının yer seçimindeki rolü sorulmuştur. Bu soruya da firmaların %79,5’i seçilen alanda güçlü bir havayolu bağlantısının olmasının yer seçimini etkilemediğini ifade etmiştir. Bu soruya verilen yanıtların sadece %12,3’ünün bu faktörü önemli görmesi benzer biçimde karayolu dışındaki diğer ulaşım olanaklarının sanayinin yer seçimi açısından önemli bir faktör oluşturmadığını göstermektedir (Bkz. Tablo 5.47). İhracata yönelik sektörler olan tekstil, konfeksiyon ve deri sanayinin bu soruya önemli yanıtını vermesi ise, havayolu taşımacılığı ile daha çok bu sektörün dış pazara yönelme gereksinimi olduğunu ortaya koymaktadır.

Erişilebilirlik ile ilgili dördüncü soru ise, İzmir açısından oldukça önemli bir ulaşım bağlantısı olan limanın firmaların üretim yerlerini belirlemedeki etkisi üzerine olmuştur. Özellikle 1980 sonrası

Tablo 5.47 Güçlü Havayolu Bağlantısı

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	15	12,3
Kısmen Önemli	10	8,2
Önemsiz	97	79,5
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

ihracata dayalı model çerçevesinde önemli bir bağlantısı noktası haline gelen İzmir limanının firmaların yer seçimini belirlemedeki etkinliğinin ise aynı düzeyde öneme sahip olmadığı görülmüştür. Bu soruya yanıt veren firmaların sadece %9,8’i limana

yakınlığı önemli bir etken olarak tanımlarken geriye kalan firmaların %81,1'i ise bu faktörün firma yer seçiminde önemli bir belirleyici olmadığını ifade etmiştir (Bkz. Tablo 5.48). Ancak yapılan görüşmelerde liman bağlantısının firmalar açısından önemsiz bir faktör olarak değerlendirilmediği bulgulanmıştır. Burada firmalara yöneltilen soru liman bağlantısının önemli olup olmadığı değil, firmanın yer seçimini limanın hemen yakınındaki bir noktada yapmayı tercih edip etmediğidir. Firmaların

Tablo 5.48 Limana Yakınlık

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	12	9,8
Kısmen Önemli	11	9,0
Önemsiz	99	81,1
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

Bu başlık altında firmaların, erişilebilirlik olanaklarını etkileyen iki soru daha yöneltilmiştir. Bunlar, gidilen yerde trafik yoğunluğunun düşük olmasının ve otopark olanaklarının firmaların yer seçimini etkileyip etkilemediğidir.

Trafik yoğunluğunun düşük olmasının yer seçiminde etkili olup olmadığını belirlemeye yönelik ilk soruya firmaların %27'si önemli yanıtı verirken, %18'i kısmen önemli, %54,9'u ise önemsiz yanıtı vermiştir (Bkz. Tablo 5.49). Bu soruya önemli yanıtı veren firmaların merkez ve merkezin hemen çevresinde yer seçmiş firmalar olduğu gözlemlenirken, merkezden uzaklaştıkça firmaların bu faktörü önemsiz bulduğu görülmektedir. Dolayısıyla İzmir imalat sanayinin sektörel olarak mekansal yer seçiminde tekstil, konfeksiyon, taşıt, madeni eşya gibi ağırlıklı merkez ve çevresinde yer seçtiği için bu faktörü önemli bulan firmalarda doğal olarak bu sektörlerde yığılma göstermektedir.

böyle bir tercihte bulunmamasının en temel nedeni İzmir Alsancak Limanı'nı ve çevresinin bugün kentin merkezinde kalmış olması nedeniyle sanayi gelişimi için uygun koşulları barındırmamasıdır.

Tablo 6.49 Trafik Yoğunluğunun Düşüklüğü

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	33	27,0
Kısmen Önemli	22	18,0
Önemsiz	67	54,9
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

Firmaların yeni üretim yerinin seçilmesinde otopark olanaklarının varlığının ne ölçüde etkili olduğuna ilişkin soruya ise firmaların %27'si önemli, %18'i kısmen önemli, %45,9'u ise önemsiz yanıtını vermiştir. Bu yanıtı veren firmaların yine benzer biçimde görece olarak merkeze daha yakın firmalar olmaları dikkati çekmektedir (Bkz. 5.50).

Tablo 5.50 Otopark Olanakları

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	37	30,3
Kısmen Önemli	13	10,7
Önemsiz	72	59,0
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

Belirtirken, %11,5'i kısmen önemli, %56,6'sı ise önemsiz olduğunu belirtmiştir (Bkz. Tablo 5.51). Bu soruya verilen yanıtlar firmaların üretim adresleri itibariyle değerlendirildiğinde, Basmaçhan, Çamdibi, Mersinli, Yenişehir, Karabağlar gibi merkez ve merkez çeperinde yer alan firmaların altyapı maliyetlerini yer seçiminde önemli bir etken olarak görmedikleri görülmektedir. Buna mukabil, merkezden görece olarak daha uzakta yer seçen firmalar ile İBKB dışındaki firmaların ise altyapı maliyetlerini yer seçiminde önemli bir faktör olarak gördükleri izlenmektedir. Bu sonuç merkezde yer alan firmaların zaten kentsel

Tablo 5.51 Altyapı Maliyetleri

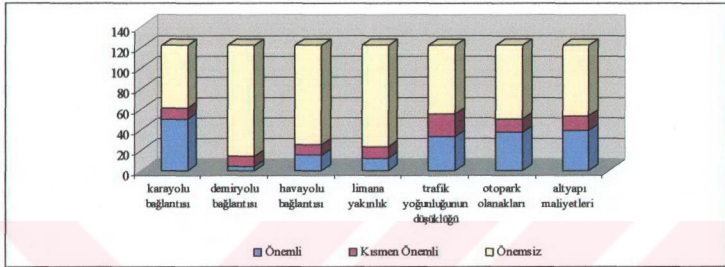
Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	39	32,0
Kısmen Önemli	14	11,5
Önemsiz	69	56,6
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

alanının sunduğu teknik ve sosyal altyapı olanaklarından yararlandıkları için bu faktörü önemsiz gördüğünü göstermektedir. Özellikle İBKB sınırları dışında yer seçen firmalar ise, mevcut altyapıdan yararlanma olanağı bulamadıkları için bu faktörü yer seçiminde önemli bir faktör olarak tanımlamışlardır.

Bu başlık altında firmalara yöneltilen son soru altyapı maliyetlerinin yeni üretim yerinin seçiminde etkili olup olmadığıdır. Ankete katılan firmalardan %32'si bu faktörün yeni üretim yerinin seçilmesinde önemli bir faktör olduğunu

Ulaşım ve altyapı olanaklarına ilişkin firmaların verdiği cevaplar bütün olarak değerlendirildiğinde ise, firmaların karayolu bağlantısı, trafik yoğunluğunun düşüklüğü, otopark olanakları ve altyapı maliyetlerini bu başlık altındaki diğer faktörlere oranla daha önemli bulduğu görülmektedir (Bkz. Grafik 5.28).

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları –2003

Grafik 5.28 Ulaşım ve Altyapı Olanaklarına İlişkin Nedensellikler

Ancak bütün faktörler dikkate alındığında firmaların yer seçiminde ulaşım ve altyapı olanaklarını önemli görme düzeylerinin sektöre ve seçilen yerin merkeze olan uzaklığına bağlı olarak değişiklik gösterdiği izlenmektedir. Örneğin, trafik ve otoparkla ilgili faktörler merkezde yer seçen firmalarca daha önemli bulunurken, altyapı maliyetleri çeperde ve İBKB sınırları dışında yer seçen firmalarca doğal olarak daha önemli bulunmaktadır. Çünkü bu alanlarda alt yapı kurma maliyetleri yüksektir. Merkezde ise firmalar alt yapı olanaklarına önceden kuruldukları için kolayca sahip olmaktadır.

5.2.2.5. Yerel ve Merkezi Otoritenin Kararlarına İlişkin Nedensellikler

Bu bölüm firmaların üretim yerlerini taşıma sürecinde yerel ve merkezi otoritenin yeni yer seçimini belirlemedeki rolünü anlamayı amaçlamıştır. Bu kapsamda firmalara yeni yer seçiminde yerel ve merkezi otorite kararlarının etkisi sorulmuş ve firmaların %26,2'si bu kararların yer seçiminde etkili olduğunu belirtmiştir. Bu

kararların etkisi olmadığını belirten firmalar ise toplam firma sayısının %64,8'ini oluşturmuştur (Bkz. Tablo 5.52).

Tablo 5.52 Yerel Otoritenin Zorlayıcı Kararları

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	32	26,2
Kısmen Önemli	11	9,0
Önemsiz	79	64,8
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : *Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003*

Yerel ve merkezi otoritenin zorlayıcı kararları genellikle çevresel etkileri nedeniyle kentsel alan içerisinde sıkışmış sektörlerin bu alanlardan tasfiye edilmesi biçiminde gerçekleşmiştir. Daha önceki kısımlarda da belirtildiği

gibi merkez çeperinde yer alan tekstilden konfeksiyon ve deri konfeksiyon firmaları ile Melez Çayı boyunca uzanan deri işleme fabrikalarının bu alanlardan taşınması İzmir özelinde bu anlamda görülen en önemli uygulamalar olmuşlardır. Zaten de ankette bu soruya önemli yanıtını veren firmaların hemen hemen hepsi bu sektörlerde üretim yapan firmalardan oluşmaktadır.

Bu uygulamaların İzmir imalat sanayinin mekansal dağılımında iki tür yer değiştirme eğilimine neden olduğu gözlemlenmektedir. Bunlardan birincisi, bu alanlardan taşınan firmaların bir bölümünün organize sanayi bölgelerine taşınma, ikincisi ise, bazı firmaların üretimlerini organize olmayan bir başka alana taşınmaları biçimindedir. Firmaları kentsel alan içerisindeki üretim yerlerinden idari kararlar nedeniyle zorunlu olarak tasfiye edilmesi sonucu oluşan bu iki mekansal yer seçimi eğilimden özellikle organize olanların tümünün uygulamada başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir. Anket çalışmaları sırasında firmalarla yapılan görüşmelerde, planlama ile elde edilmiş yeni sanayi alanlarının firmalar açısından ciddi sorunları da beraberinde getirdiği ve bu sorunlar nedeniyle uygulamanın istenilen başarıya tam olarak ulaşmadığı gözlemlenmiştir. Bu tespiti en iyi okunabildiği iki uygulamadan birisi olan ve Kemeraltı ile Mimar Kemalettin Caddesi boyunca yer seçmiş olan tekstil firmalarının taşındığı MTK sitesi, seçilen alanın çok eğimli olması ile kadın işgücünün uzak ve güvenli olmadığı gerekçesiyle bu alanda çalışmak istememesi nedenleriyle henüz yeterli doluluğa ve pazar olanağına erişememiştir. Bir diğer uygulama olan ayakkabıcılar sitesi ise, yerel otoritenin

zorlayıcı kararları nedeniyle oluşmuş olmasına rağmen ilgili belediyenin sitenin gereksinim duyduğu altyapı ve servis hizmetlerini yeterince sağlamaması nedeniyle üretim faaliyetlerinin sürdürülmesinde ciddi sorunlar yaşamaktadır.

Bu örnekler göstermektedir ki yerel ya da merkezi otoritenin zorlayıcı kararları sonucu kentsel alan içerisinde oluşacak mekansal hareketlilik planlama aracılığıyla kontrol edilmek isteniyorsa, bunun sanayinin sektöre özgü özelliklerini ve ilişkilerini dışlamadan ve bu ilişkileri maksimize edecek biçimde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

5.2.2.6. Kamusal Teşviklere İlişkin Nedensellikler

Bu bölüm kapsamında firmalara yöneltilen bir diğer grup soru ise kamusal teşviklerin yeni yer seçiminde ne kadar önemli bir etken olduğuna ilişkin olmuştur. Bu kapsamda firmalara öncelikle teşvik olanaklarının yeni yer seçimindeki önemi sorulmuştur. Firmaların %31,1'i seçilen alanda teşvik olanaklarının var olmasını yer seçiminde önemli bir faktör olarak tanımlarken, %54,9'u ise bu tür olanakların yer seçiminde önem teşkil etmediğini ifade etmiştir (Bzk. Tablo 5.53).

Bu soruya önemli yanıtını veren firmalara sektörel olarak bakıldığında, İBKB sınırları dışına yönelik yeniden konumlanma oranının yüksek olduğu gıda sektörü ve makine sektörü ile metal ana sanayinin

Tablo 5.53 Teşvik Olanakları

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	38	31,1
Kısmen Önemli	17	13,9
Önemsiz	67	54,9
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

ağırlıklı oldukları görülmektedir. Mekansal olarak firmaların halen üretimlerine devam ettikleri lokasyonlar ele alındığında ise, teşvikleri önemli gören firmaların AOSB, Kemalpaşa OSB, Torbalı OSB ve Menemen Deri OSB'de oldukları izlenmektedir. Aynı zamanda bu firmaların ankete katılan diğer firmalara oranla daha büyük ölçekli olmaları da bu noktada vurgulanması gereken bir diğer özelliktir. Bu sonuçlar göstermektedir ki kentin hemen çeperinde konumlanmış olan OSB'ler,

özellikle kamusal teşviklerden yararlanmak isteyen firmalar açısından önemli avantajlar sunmaktadır.

Bu başlık altında firmalara yöneltilen bir diğer soruda üretim yerinin taşındığı alanda vergi ve harç muafiyeti olmasının yer seçiminde ne kadar etkili olduğudur. Firmaların %17,2'si harç ve vergi muafiyetlerinin firmanın yer seçimini etkilediğini belirtirken, %69,7'si ise bu faktörün yeni yer seçiminde etkili olmadığını belirtmiştir (Bkz. Tablo 5.54).

Tablo 5.54 Vergi ve Harç Muafiyeti

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	21	17,2
Kısmen Önemli	16	13,1
Önemsiz	85	69,7
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : *Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003*

Vergi ve harç muafiyetinin yer seçiminde önemli bir faktör olduğunu belirten firmaların bugünkü üretim adresleri incelendiğinde, bu firmaların OSB'ler ile İBKB sınırları dışında karayolu güzergahları boyunca yer seçen firmalardan oluştuğu görülmektedir. Firmaların yer seçimleri göz önüne alındığında, bu faktörü önemli gören firmaların yanıtları daha anlamlı olmaktadır. Zira, OSB'lerinde yer seçen firmalar, uygulama gereği bazı vergi ve harçlardan muaf tutulmaktadır. İBKB ve belediye sınırları dışında ise firmaların bazı vergi ve harçları ödemedikleri ve bu nedenle de bu tür sınır dışı alanları tercih ettikleri bilinen bir gerçektir. Nitekim, dördüncü bölümde doğu aksı üzerindeki yapılanmalara ilişkin yorumlarda da bu olgu vurgulanmıştır. Dolayısıyla, bu tür alanlarda yer seçme potansiyeli olan firmalar açısından üretim yapılan yerin vergi ve harç muafiyetleri konusunda bazı avantajlar sağladığı, bu nedenle de bu tür firmaların bu faktörü önemli gördüğü izlenmektedir.

Yerel yönetimin işbirliği tutumu, firmaların %13,9'u tarafından yeni yer seçiminde önemli bir etken olarak tanımlanmıştır. Firmaların %16,4'ü ise üretim yerinin seçiminde bu faktörü kısmen önemli olarak tarif ederken, %69,7'si bu faktörü önemsiz olarak nitelendirmiştir (Bkz. Tablo 5.55). Yine benzer biçimde bu faktörü önemli ya da kısmen önemli bulan firmaların yapısal özelliklerine bakıldığında,

firmaların yer seçtiği lokasyonların kent lekesinin çeperlerinde ya da ağırlıkla İBKB sınırları dışında kaldıkları görülmektedir. Özellikle Sarnıç ve Pınarbaşı gibi kent çeperinde yer alan bölgeler ile, Kemalpaşa ve Menemen gibi kent ile yakın mesafede olan yerleşmelerde yer seçen firmaların bu faktörü önemli bulması, önceki bölümde de ifade edildiği gibi belediyelerin sanayi kuruluşlarını önemli bir gelir kaynağı ve beldeye yaratacağı istihdam olanakları nedeniyle politik bir yatırım olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 5.55 Yerel Yönetimin İşbirliği

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	17	13,9
Kısmen Önemli	20	16,4
Önemsiz	85	69,7
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

Bu başlık altında firmalara yöneltilen son soru, yeni üretim yerinin seçiminde kamu yönetimindeki etkinliğinin önemi olmuştur. Ankete katılan firmaların ancak %9'u kamu yönetimindeki etkinliğin yer seçiminde önemli bir faktör oluşturduğunu belirtirken, firmaların %77'si bu faktörün yer seçiminde önemli olmadığını ifade

Tablo 5.56 Kamu Yönetiminin Etkinliği

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	11	9,0
Kısmen Önemli	17	13,9
Önemsiz	94	77,0
TOPLAM	122	100,0

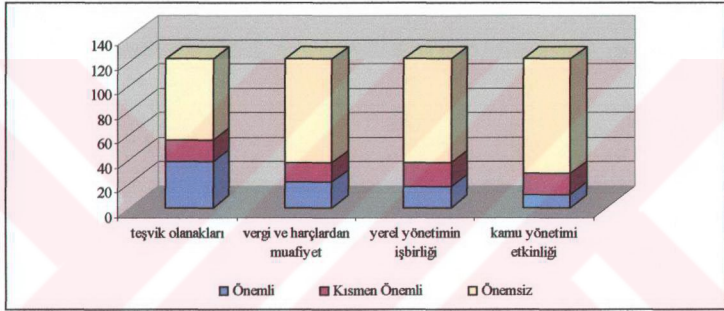
Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

Bu başlık altında ele alınan faktörler çerçevesinde Türkiye'deki yerel ve kamu politikalarının sanayinin mekansal yer seçimi konusunda kısmen etkili olduğunu söylemek mümkündür. Yerel ve/veya merkezi hükümet politikalarının sanayinin yer seçimine ilişkin etkisinin ise iki biçimde ortaya çıktığı izlenmektedir. Bunlardan birincisi, yerel yönetim ve/veya merkezi otoritenin mekansal planlama konusunda (örneğin kirlilik ve gürültüye yönelik çevresel sınırlamalara ilişkin olarak) getirdiği oldukça kesin sınırlamalar ve kurallardır. Bu tip kural ve sınırlamalar bazı sanayi kollarının zorunlu olarak mekansal bir hareketlilik göstermesini nedenlemektedir.

etmiştir (Bkz. Tablo 5.56). Bu sonuç firmaya dışsal faktörlerden olan kamu yönetiminin üretim yerinin taşınacağı alanının tercih edilmesini etkileyecek düzeyde bir öneme sahip olmadığını ortaya koymaktadır.

İkinci tip etki ise, yerel ve/veya merkezi hükümet politikalarının özendirici (*çoğunlukla finansal destekli*) koşullar aracılığıyla firmaların mekansal hareketliliğini teşvik etmesidir.

İzmir imalat sanayinde bu mekansal hareketlilik biçimlerini ağırlıkla finansal destekli olmak üzere her iki biçimde de gözlemlemek mümkündür (Bkz. Grafik 5.29). Ancak bu politikaların sonuçlarını yer değiştirmelerin bütününe ilişkin bir saptama haline getirmek mümkün değildir. Yerel ve/veya merkezi hükümetin gerek sınırlayıcı ve zorlayıcı gerekse de özendirici kararları olsun sanayi coğrafyası

Kaynak : *Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları –2003*

Grafik 5.29 Kamusal Teşviklere İlişkin Nedensellikler

üzerinde bir mekansal hareketlilik yarattığı okunabilmektedir. Buna karşın bu hareketlilik yalnızca bu kararlardan etkilenen ya da özendirici politikaları değerlendiren firmalarda gözlenmektedir. Bu nedenle de firmaya dışsal olan faktörlere ilişkin olarak, yerel ve/veya kamu politikalarının etkilerini anlamak amacıyla operasyonelleştirme için kullandığımız değişkenlerin, yer değiştirme için aynı biçimde genellenebilir ve çok önemli olmadığı sonucuna varabiliriz.

5.2.2.7. Yaşam Kalitesine İlişkin Nedensellikler

1950-2000 yılları arasında kurulan ve zaman içerisinde mekansal hareketlilik gösteren firmaların üretim yerini taşıdıkları alanı seçmelerinde etkili olan faktörleri

belirlemek amacıyla uygulanan anketin son bölümünde firmalara yaşam kalitesine ilişkin olanakların yer seçimindeki belirleyiciliği sorulmuştur. Bu sorulardan ilki gidilen yerdeki konut fiyatlarının yer seçimini etkileyip etkilemediği olmuştur.

Firmaların 11,5'i konut fiyatlarının yer seçiminde belirleyici olduğunu vurgularken, %75,4'ü ise bu faktörün yer seçiminde etkili olmadığını belirtmiştir (Bkz Tablo 5.57).

Tablo 5.57 Konut Fiyatları

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	14	11,5
Kısmen Önemli	16	13,1
Önemsiz	92	75,4
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları

Tablo 5.58 Güvenlik

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	14	11,5
Kısmen Önemli	12	9,8
Önemsiz	96	78,7
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

(Bkz. Tablo 5.58).

Anket uygulanan firmalara yöneltilen son soru üretim yerinin taşındığı alandaki suç oranlarının düşük olmasının firmanın yer seçiminde göz önüne alınıp alınmadığı konusunda olmuştur. Ankete katılan firmaların % 26,2'si bu faktörün yer seçiminde önemli olduğunu ifade ederken, % 55,7'si ise suç oranlarının düşük olmasının yer seçiminde etkili olmadığını belirtmiştir (Bkz. Tablo 5.59).

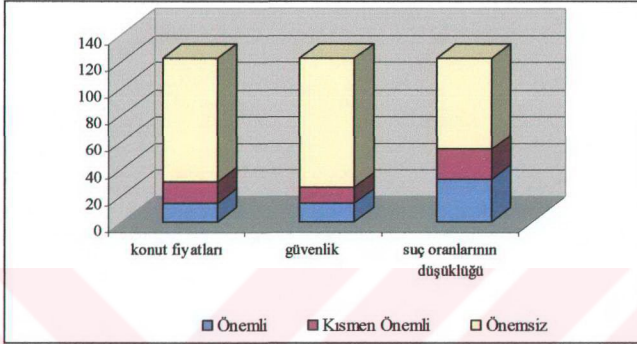
Bu başlık altında firmalara yöneltilen diğer bir soru güvenlik olmuştur. Firmaların %11,5'i yer seçiminde güvenliğin önemli bir faktör oluşturduğunu belirirken, %75,4'ü ise güvenliği yer seçimini etkileyen önemli faktörler arasında görmediklerini ifade etmişlerdir

Tablo 5.59 Suç Oranlarının Düşüklüğü

Yer Değiştirmedeki Önemi	Firma Sayısı	Yüzde %
Önemli	32	26,2
Kısmen Önemli	22	18,0
Önemsiz	68	55,7
TOPLAM	122	100,0

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları – 2003

Bu sonuçlar bütün olarak değerlendirildiğinde, firmaların yer seçiminde dışsal faktörlerden biri olan yaşam kalitesini etkin bir faktör olarak görmediği bulgulanmıştır (Bkz. Grafik 5.30).

Kaynak : Kişisel olarak yapılmış anket çalışmaları –2003

Grafik 5.30 Yaşam Kalitesine İlişkin Nedenlilikler

Bir başka deyişle, firmalar doğrudan üretime yönelik faktörler dışındaki faktörleri yeni üretim yerinin seçiminde belirleyici bir etken olarak görmemektedir.

5.3. Genel Değerlendirme

1950-2000 yılları arasında kurulan ve dönem içerisinde yer değiştiren firmaların “yer değiştirme nedenliliklerinin” analiz edildiği bu bölümde İzmir özelinde seçilmiş firmalara uygulanan anket sonuçları firmaların varlıklarını ve gelişimlerini sürdürme stratejisinin bir parçası olarak bir tür mekansal uyum gösterme yollarından birisi olan yer değiştirme stratejisinin ne tür etkenlere bağlı olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu bağlamda firmaların geliştirdiği mekansal stratejide firmanın yeniden konumlanmasını bir önceki üretim yerinden ayrılma yani “**itici faktörler**” ile yeni

üretim yerini seçme yani “çekici faktörler” çerçevesindeki analiz temel olarak şu noktalarda belirginleşmektedir;

- Firmalar yer değiştirme sürecinde bir önceki üretim yerini terk etme ve yeni üretim yerini tercih etmede etkili olan faktörleri büyük oranda **mekansal olanaklar** üzerine temellendirmişlerdir. Mekansal olanaklar, firmaların üretim yerini terk etmede üretim yapılan arazinin ve/veya binanın küçük olması ile yeterli genişleme olanaklarının olmayışı üzerine odaklanırken, gidilen yerin tercih edilmesinde ise arazi ve/veya binanın genişleme olanaklarının varlığı ağırlık kazanmaktadır. Gerek itici gerekse de çekici faktörlerin tüm yer değiştirme faktörleri içerisinde mekansal olanaklar üzerine yoğunlaşması **yer değiştirme eyleminin ağırlıkla kapasite büyümesinden kaynaklanan bir eylem** olduğunu ortaya koymaktadır. Üretim yapılan alanın fiziki olarak yetersizliği firmanın üretimini **niceliksel olarak değiştirdiği** ve/veya **niteliksel olarak arttırdığı** bir noktada gerçekleşmektedir. Ürünün nicelik olarak artması, teknolojik gelişmelerin bir sonucu olabileceği gibi, aynı teknolojik düzeyde iş kapasitesinin büyütülmesiyle de gerçekleşebilmektedir. Bu nedenle bu tür artışlar sağlayan firmalar daha geniş üretim alanı, depolama alanı vb. ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla bir önceki üretim yerinde arsa ve bina büyüklüğünü bu yeri terk etmede önemli bir faktör olarak gören **firmaların genel olarak kapasitelerinin büyüdüğünü** söylemek yanıltıcı olmayacaktır.

- İzmir imalat sanayini oluşturan toplam firma sayısının %85'inin küçük ölçekli olması, İzmir özelinde merkez odaklı olarak gözlemlenen iktisadi yapının en önemli nedenlerinden birisini oluşturmaktadır. Zira yapılan çalışmalarda mekansal hareketlilik sonucu oluşacak özel organizasyonel sorunlar ve taşınma maliyetlerinin büyük firmalara kıyasla küçük firmalarda çok daha

az görüldüğünden küçük ölçekli firmaların büyük ölçekli firmalara oranla daha fazla yer değiştirme eğilimi gösterdiği bulgulanmıştır.

- İzmir imalat sanayini oluşturan firmaların yer değiştirme sürecinde ilk üretim yerini tek etmede en önemli itici faktör olarak gösterdiği **mekansal yetersizlikler**, Avrupa'da yapılan hemen hemen tüm araştırmalarda elde sonuçlarla benzerlik göstermektedir. Avrupa'da firmaların mekansal hareketliliği üzerine yapılan tüm ampirik araştırmalar, firmaların yeniden yer seçim sürecinin arkasında yatan itici güçlerin **mekan yetersizliği, ulaşım-taşıma ile ilgili sorunlar ve işgücü temini problemleri** olduğu konusunda birleşmektedir. Bu çalışmalarda elde edilen bulgulara göre mekan yetersizliği ve taşıma sorunları kent merkezi içinde ve çevresindeki kısa mesafeli hareketliliği nedenlerken, işgücü azlığı ulusal ölçekte gelişme bölgelerine doğru olan uzun mesafeli bir mekansal hareketliliği açığa çıkarmaktadır (Pellenbarg & Van Wissen & Van Dijk, 2000, s. 11). **İzmir imalat sanayinde gözlemlenen mekansal hareketlilik bu çerçevede daha çok kısa mesafeli bir yer değiştirmevi içermektedir.** Nitekim, beşinci bölümde yer değiştirme tipleri itibariyle yapılan değerlendirmelerde İzmir il sınırları dışına çıkan ya da İzmir il sınırları dışından gözlemlenen mekansal hareketlerin çok sınırlı olması henüz iller arası ya da bölgeler arası bir hareketliliğin İzmir özelinde gerçekleşmediğini ortaya koymaktadır. Zaten firmaların işgücüne ilişkin nedensellikleri yer değiştirmede itici ya da çekici faktörler açısından önemli bulmamaları da bu tür faktörün yer değiştirmede etkili olmadığını göstermektedir. Bunun yanında işgücü azlığı gibi bir neden de bugünkü ülke koşulları içerisinde anlamlı bir faktör oluşturmamaktadır.
- İzmir sanayi coğrafyasında, 1950-2000 yılları arasında kurulan firmaların yer değiştirmesinde kapasitenin büyümesi faktörü ile

birlikte en etkili faktörün **mülk sahipliği** olduğu bulgulanmıştır. Yer değiştiren firmaların yer değiştirme süreci sonunda ağırlıklı mülk sahibi olmaları ve mülk sahipliğini çekici faktörler içerisinde en önemli etken olarak tanımlamaları bu yargıyı desteklemektedir.

- İzmir imalat sanayini oluşturan firmaların yaklaşık yarısının, kurulduktan sonraki ilk 10 yıl içerisinde yer değiştirdiği bulgulanmıştır. Bir başka deyişle İzmir imalat sanayini oluşturan firmaların firma yaşı arttıkça yer değiştirme oranının azaldığı izlenmektedir. Bu bulgu, yurt içinde ve yurt dışında firmaların mekansal hareketleri üzerine yapılan bir çok ampirik çalışmada elde edilen bulgularla büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Nitekim, 1991 yılında Ankara'da sanayinin yer seçimi ve mekansal hareketliliği üzerine yapılan çalışmada da firmaların ilk yer değiştirmelerini genellikle 2-6 yıl arasında gerçekleştirdiğinin bulgulanması, İzmir özelinde elde edilen sonuçların sanayinin yer değiştirmesi açısından genellenebilir bulgular olduğunu ortaya koymaktadır.
- İzmir imalat sanayinde gözlemlenen yer değiştirmelerin ağırlıklı mekansal olanaksızlıklar üzerine temellenen yapısı ile sanayinin ilk 15 km'lik mesafe içerisinde yoğunlaşan yer seçim ve yer değiştirme eğilimi üst üste çakıştırıldığında, firmaların halen bu dar alan içerisinde taleplerini hala karşılayabildikleri sonucu ortaya çıkmaktadır. Bir başka deyişle kentteki sanayi lekesinin özellikle 1980 sonrası dönemde firma sayısında gözlemlenen yüksek artışa rağmen çok fazla değişikliğe uğramaması, yeni kurulan ya da yer değiştiren sanayilerin birbirlerinin yerine geçmesi ile boşluklu bir biçimde genişleyen organize olmamış sanayi alanlarının hala yeni kurulan sanayilerin bir kısmını emmesinden kaynaklanmaktadır.

- İzmir imalat sanayi içerisinde yer değiştiren firmaların yer değiştirmesinde firmaya dışsal olan faktörlere ilişkin olarak analizimizde kullandığımız değişkenlerin, yer değiştirmede çok önemli bir etkisi olmadığı gözlemlenmiştir. Her ne kadar bu tür bir analizle kesin sonuçlara varmak mümkün olmasa da bir firmanın yer değiştirme kararının temelde firmaya içsel olan faktörler ve daha az oranda da konumsal yani araziye özel faktörler tarafından belirlendiğini söylemek mümkündür.
- Dışsal faktörlerden firma yer değiştirmelerinde gözlemlenen en önemli etken, yerel ve merkezi otoritenin kararları olmuştur. İtici faktörler içerisinde değerlendirdiğimiz yerel yönetimin ve/veya merkezi otoritenin mekansal planlamaya ilişkin zorlayıcı kararları belirli sektörleri ve kentsel alan içerisindeki bazı lokasyonları etkilediği için yer değiştirmede etkin ancak sınırlı bir ağırlığa sahiptir. Nitekim, imar planı ve yönetmeliklere aykırılığın firmaların %67'since önemsiz görülmesi bu bir eğilimin göstergesidir. Teşvik edici politikalar ise özellikle çekici faktörler açısından yer seçiminde etkin bir role sahipken, İzmir imalat sanayinin merkeze bağımlı yapısı nedeniyle mesafeye bağılı sınırlı bir çekicilik alanı oluşturmaktadır.
- İzmir imalat sanayinde gözlemlenen yer değiştirmeler üzerinde hammaddeye ve pazara yakın olma gibi bir faktörün belirleyici bir etkisi olmadığı bulgulanmıştır. Bu İzmir sanayi coğrafyasının özelliğinden kaynaklanmaktadır. Bir başka deyişle, firma yer seçimleri ve yer değiştirmeleri ile İzmir coğrafyasının fiziksel özellikleri üst üste konulduğunda bu tür bir sonucun ortaya çıktığı görülmektedir. Sanayinin yerseçimi ve yeniden konumlanmasının ağırlıkla çanak olarak tanımladığımız kentsel alan içerisindeki ilk 15 km. içerisinde gerçekleştiği ve İzmir'de sanayinin kapsamlı bir desantralizasyonundan söz etmenin mümkün olmadığı

düşünüldüğünde, bu tür bir sonucunda şaşırtıcı olmadığı görülecektir. Zira firmalar zaten çok sınırlı bir alan içerisinde üretimlerini yapmakta, bu nedenle de pazar ve hammaddeye olan uzaklık açısından önceki üretim yerini terk edecek düzeyde bir güçlük yaşamamaktadır.

- Anket çalışmasında, İzmir imalat sanayinde yer değiştirme nedenlerinin sektöre, mekana ve işgücüne bağlı olarak bazı farklılıklar ya da benzerlikler gösterdiği bulgulanmıştır. Yer değiştirme nedenlerinin sektöre, mekana ve işgücüne bağlı olarak gösterdiği benzerlikler ve farklılıklar temelde şu başlıklar altında belirginleşmektedir;

- üretim yapılan yerin gerek bina gerekse de parsel büyüklüğü belirli bir sektörel gruba göre önem kazanmazken, işçi sayısı açısından küçük ölçekli firmaların bu nedeni önemsiz olarak tanımlamış oldukları izlenmektedir.

- Yer değiştirme nedenselliklerinde tekstilden konfeksiyon, deri konfeksiyon ve ayakkabı sektörleri belirgin bir biçimde işgücüne bağlı faktörleri yer değiştirmede önemli etkenler olarak görmüştür. Bunun en temel nedeni özellikle konfeksiyon sektörünün kadın işgücüne bağımlı olmasıdır. Bu nedenle erişilebilirlik ve güvenlik problemleri nedeniyle merkez ve çevresinde çalışma eğilimi gösteren kadın işgücü nedeniyle bu sektördeki küçük ölçekli firmalar ağırlıkla merkez ve çevresinde yer seçme eğilimi göstermektedir.

- Aynı faaliyet kolundaki diğer firmalarla bir arada olmayı yer değiştirmede önemli gören firmaların ağırlıkla

konfeksiyon, tekstil ve ayakkabı sektörlerinde yoğunlaşması, sektörün ağırlıkla küçük ölçekli olmasından ve üretim sürecini dikey düzenleyebilmesinden kaynaklanırken, aynı zamanda İzmir imalat sanayini oluşturan bu sektörlerde firmalar arası girdi-çıktı ilişkilerinin çok yoğun olduğunu ve bu sektörlerdeki farklı ölçekli firmalar arasında fason iş ilişkisinin bulunduğunu ortaya koymaktadır.

➤ Çekici faktörlerden yeni ve daha geniş pazarlara açılma faktörünü yer seçiminde önemli bulan firmaların hemen hemen tamamına yakınının AOSB, Kemalpaşa I-II ve Torbalı OSB'lerinde yer seçen firmalardan oluşması özellikle 1990'lı yıllardan itibaren yoğun bir biçimde tartışılan bu tipteki cluster oluşumlarının firmalara pazar alanında önemli avantajlar sağladığını göstermektedir.

➤ Ulaşım ve altyapı olanaklarını yer seçiminde önemli görme düzeyleri sektöre ve seçilen yerin merkeze olan uzaklığına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Örneğin, trafik ve otoparkla ilgili faktörler merkezde yer seçen firmalarca daha önemli bulunurken, altyapı maliyetleri çeperde ve İBKB sınırları dışında yer seçen firmalarca daha önemli bulunmaktadır.

BÖLÜM 6

SONUÇ

Sanayinin yer seçim problemine odaklı bu çalışma, sanayi coğrafyası alanında geliştirilmiş çeşitli yaklaşımlar ve İzmir sanayi yapısına ilişkin analitik veri tabanı ile çalışarak, İzmir metropolünde yer seçmiş üretim birimlerinin yer değiştirme mekanizmalarını, nedenselliklerini çözümlenmeye çalışmıştır. Gerek kuramsal bölümde gerekse ampirik verilerin ele alındığı bölümlerde ayrıntılı değerlendirmeler çerçevesinde ortaya konmuş olan söz konusu çözümlenmeler, ayrıntılı olandan hareketle gerçekleştirilecek genellemelerle bu bölümde aktarılacak ve genel sonuçların vurgulanması yoluna gidilecektir.

6.1. Kuramsal genelleme düzeyi

Mekanın örgütlenmesine yönelik paradigmanın ortaya çıkışı, dünyada son 50- 60 yıllık dönemde yaşanmış olan önemli dönüşümlerle birliktelik göstermektedir. 1945’li yıllardan başlayarak gelişen, 1970’li yıllarda yeniden irdelenen ve son yirmi yıllık periyotta ise sürekli yeni tartışmaları gündeme getiren mekana ilişkin ele alışlar etkilenmiş oldukları sosyo-ekonomik gelişmeler nedeniyle zamansal olarak farklı dönemleri ifade ettikleri gibi gruplandırılmaya da açıktırlar. Bu tür bir gruplama altında; geleneksel teori ve bundan temellenen yaklaşımlar, sanayi yer seçim meselelerini ele alırken ağırlığı bireyci bir metodoloji üzerine kurmakta ve firmalara özgü içsel dinamikler ile piyasaya ilişkin hipotetik kabulleri çarpıştırılarak belirli sonuçlara gitmeye çalışmaktadır. Geleneksel teorinin gerçekliği açıklamada yetersiz kaldığı noktalarda, onun varsayımsal temellerini şu ya da bu yönde esneten

çalışmalar ile konunun ele alınışını geliştirmeyi amaçlayan neo- klasik yaklaşımlar, sanayi coğrafyası alanındaki tartışmaları kısmen daha da zenginleştirmişlerse de, bu tür yaklaşımların da gerçeklikle olan ilişkisinde sorunlar var olmaya devam etmiştir. Meta kuramları biçiminde gelişmiş olan söz konusu mekansal paradigmlar, 1960'ların sonunda ortaya çıkan ekonomik bunalımla birlikte, bölgesel gelişme farklılıkları temelinde ele alınmaya başlarken, 1970'lerle birlikte içine düşülen krizi aşma çabalarında Marksist kuramın yardımını alma eğilimleri geçerlilik kazanmıştır. Bunalım koşullarını veri alan bu yaklaşımlar literatüre pek çok katkı yapmışsa da, dünya konjonktüründeki koşulların değişmesi ve kapitalin kendine yeni genişleme biçimleri bulmasıyla açıklamalarında çok genel kalmışlardır. 1980'lerde giderek belirginleşmeye başlayan yeni liberal süreçler, gerek toplumsal gerekse mekansal kategorilerde önemli değişimler yarattıkça, kapital hareketleri ve bunun mekansal organizasyonlar üzerindeki etkileri gibi konular öne çıkmaya başlamıştır. Bu yeni gelişmeler, paradigmalarda yeni kabuller ve kavramsallaştırmalar yapılmasını nedenlemiş ve bu yeni örgütlenme biçimleri, bilgi üretiminde yeni açılımlarla kavranmaya ve sorgulanmaya çalışılmıştır. Örneğin mikro ekonomi, planlama, gelişme, ekonomik coğrafya, bölge bilimi, kent ekonomisi, yer seçim teorileri, sanayi organizasyonu, uluslararası ticaret, doğrudan yabancı yatırımlar, ulaşım ekonomisi, yenilikçilik kapasitesi, rekabet gibi alanlardaki çalışmalarda artış sağlanmıştır.

Özellikle bu yaklaşımlar içerisinde sanayinin yer seçimi ve mekansal hareketliliğini daha geniş bir perspektiften ele alan firma demografisi yaklaşımı konuya önemli bir açılım sağlamıştır. Firma demografisi; firmayı çevresi ile - ki bu çevre bölgesel sistem veya endüstriyel yöredir - karşılıklı etkileşim içinde ele almaktadır. Bu yaklaşım temel olarak firmaların mekansal hareketlilik nedenselliklerinin açıklanmasında geleneksel olarak kullanılan konumsal faktörlerin yanı sıra, firmaya dışsal olan yerel ve merkezi otoritelerin geliştirdiği politikalar ile firmaya içsel faktörlerin de yer değiştirmede belirgin bir açıklayıcılık oluşturacağını öne sürmektedir. Yine bu bağlamda basit neo-klasik model ışığında optimal konumun belirlenmesinin firmaların mekansal hareketliliğini açıklamada yetersiz olduğu vurgulanmaktadır. Çünkü, firmaların yer değiştirme sürecinin taşınma öncesi konumsal özelliklerden de ağırlıklı etkilendikleri ifade edilmiştir. Konuyu geleneksel

yer seçim kuramları çerçevesi dışında ele alan böyle bir yaklaşımın, aynı zamanda yer değiştirmede davranışsal ve evrimsel unsurları da göz önüne alan daha dinamik bir kuramsal çerçeve oluşturacağı vurgulanmaktadır. Bu ise, yer değiştirme eylemini birkaç aşamanın ayrıştırılabileceği çok karmaşık bir süreç haline getirmektedir.

Her ne kadar bazı çalışmalarda kuruluş, yer değiştirme ve kapanmanın yanı sıra firmaların büyümesi ve küçülmesine ilişkin süreçlerin bir sonucu olarak firmaların makro düzeydeki değişikliklerine ya da Van Wissen gibi yer değiştirmenin büyüklük ve firma sayısının kompozisyonundaki değişikliğine katkısı üzerine ya da Van Dijk ve Pellanbarg gibi demografik süreçleri firma yaşı, büyüklüğü ve büyümesi, gibi firmalara ait mikro veri kümeleri üzerinden açıklayan çalışmalara rastlamak mümkünse de bu çalışma kurulma, yer değiştirme ve kapanmayı içeren demografik süreçlerden firma yer değiştirmesi üzerine odaklanmakta ve bu sürecin oluşum ve gerçekleşme nedenselliklerini İzmir imalat sanayi özelinde tanımlamaya çalışmaktadır.

Böylece bu çalışmanın, karar süreçlerindeki farklı aşamaları göz önünde bulundurmasa da, firma demografisi çalışmalarında sıkça kullanılan ve firma yer değiştirmelerini içsel, konumsal ve dışsal faktörlerden oluşan değişken kümeleri aracılığıyla çözümlenmeye çalışan bir içerikte, ikinci bölümde sözü edilen farklı kuramsal olgulara daha derinlemesine bir bakış açısı sağlayan yararlı bir örnek teşkil edeceği düşünülmektedir. Bir başka deyişle bu çalışmanın, firmaların yer değiştirmelerine ilişkin içsel ve dışsal faktörlere ait değişkenlerinin, ikinci bölümde de değinilen üç kuramdan en azından biri ile açıklanabildiğine ilişkin bir çerçeve oluşturabileceği düşünülmektedir.

6.2.İzmir Sanayi Coğrafyasına İlişkin Genelleme Düzeyi

Endüstriyel coğrafya alanındaki vurgu son dönemi de içerecek biçimde, sanayiye bağlı aktivitelerin yer seçimlerinde yer alan değişimlerin “nerede” ve “niçin” olduğunu açıklama ve neden bazı alanların endüstriyel gelişimi ve diğer alanların endüstriyel azalmayı denediğini anlama çabası üzerine gelişmektedir. Bu çaba

nedeniyle son dönemde sanayi coğrafyası üzerine geliştirilmiş pek çok araştırmada olduğu gibi, bu çalışmada da İzmir imalat sanayinde son 50 yılda yaşanan dönüşümler ve yer değiştirme süreçlerine ilişkin nedensellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda çalışma bütününde elde edilen bulguların sonuçların temel sonuçları aşağıdaki şekilde değerlendirilebilir;

6.2.1.İzmir İmalat Sanayine İlişkin Yapısal Unsurlar

İzmir imalat sanayinin genel özelliklerine bakıldığında Türkiye imalat sanayinin genel yapısal özelliklerinden farklılaşmış unsurlara rastlanmamıştır. Türkiye ölçeğinde yapılmış diğer araştırma sonuçlarından elde edilen bazı veriler İzmir imalat sanayinde de benzer biçimde kendini göstermektedir.

Firma Ölçeğinde:

- Firma yapısına bakıldığında ağırlıklı küçük ölçekli olan,
- Sermaye yapısının, küçük kapital sahipliğini temsil eden limited şirketler ve şahıs firmalarından oluştuğu,
- Ürün deseninin ağırlıklı iç pazara yönelik çeşitlendiği,
- Firma yaşı itibarıyla sanayinin ağırlıklı yeni firmalardan oluştuğu,
- Firma bazında tek tip ürüne yönelik bir ihtisaslaşmanın olduğu,
- Sektörel olarak tüketim malları grubunda yoğunlaşan,
- Oldukça az sayıda yabancı ortaklığa sahip,

Mekansal Ölçekte:

- Firmaların % 85'inin merkez ve yakın çevresinde konumlandığı,
- Firma ölçeğine bağlı net bir lokasyonel dağılım sergilemeyen ,
- Merkez ve ana ulaşım hatlarına referansla yer seçen,
- Uzun mesafe desantralizasyon özellikleri göstermeyen,

- Yatırım malları grubunun merkez çeperinde konumlandırılan küçük sanayi sitelerinde; deri-konfeksiyon alt grubunun merkezde ve organize olmayan biçimde; gıda ve dokuma gibi alt grupların ise süreç içinde uzak mesafe desantrilizasyon eğilimi göstererek merkez dışında konumlandığı,
- Sanayi yer seçiminin planlar yoluyla ağırlıkla kentin doğu ve güney akslarını öne çıkardığı,
- Göreli olarak, kentin doğu aksında kuruluş tarihi itibarıyla daha eski ve büyük; güney aksında ise daha eski ve küçük firma yapılarının yer aldığı,
- Kent merkezinden olan uzaklığa bağlı olarak sanayi yer seçim davranışında 3 bölgeden oluşan bir yapının sergilendiği; toplam firma sayısının % 71' inin birinci halkada (0-10 km) yer aldığı dolayısıyla yığılma ekonomilerinin öne çıktığı,

bir yapı sergilemekte olduğu görülmektedir.

Bu niteliklere sahip bir sanayi coğrafyasında, sanayinin olası davranışlarına yönelik bazı temel rasyonelleri anlamak olasıdır. Birinci olarak, İzmir imalat sanayini oluşturan firma yapıları kapsamında bakıldığında gerek sektörler arası gerekse mekansal hareket kabiliyeti anlamında yüksek bir mobilite hızına sahip bir firma deseni ile karşı karşıya olunduğu görülebilir. Söz konusu mobilitenin, birimlerin merkeze bağımlı yapısından ve sahip oldukları ölçekten ötürü uzun mesafe desantrilizasyon eğilimi göstermeyeceği de açıklıkla söylenebilir. Dolayısıyla bu genel veriler ışığında bakıldığında, İzmir imalat sanayinin davranışlarının bir gerekçesi olarak; yüksek risk faktörleri altında sektörel ve mekansal mobilitayı bir tür uyumlanma veya ayakta kalma stratejisi olarak geliştirdiği öngörüsü şimdiden yapılabilir. İmalat sanayine ilişkin ampirik veriler, bu temel öngörüü ve sanayinin yer değiştirme davranışının ardındaki nedensellikleri daha açıklanabilir bir çerçevede değerlendirmeyi olanaklı kılacaktır.

6.2.2 İzmir İmalat Sanayinde Yer Değiştirme Eğilimleri

- 50 yıllık kesitte yer değiştiren firmaların ağırlıkla küçük ve orta ölçekli firmalardan oluştuğu bulgulanmıştır. Bu bulgu, kuramsal olarak küçük ve orta ölçekli firmaların büyük ölçekli firmalara oranla yer değiştirme kabiliyetinin, taşınma maliyetlerinin görece olarak daha düşük olması nedeniyle fazla olduğu yönündeki yargıyı doğrulamaktadır.
- Firmaların yer değiştirmeye yönelik karar verme süreci; kiracılık oranının çok yüksek olması, firma yapısının küçük ölçekli yapısı nedeniyle merkeze zorunlu olarak bağımlı kalması, firmaların hareket edebilme yeteneği ve ilçe sınırları içerisindeki sektörel yapının üretim sürecini dikey olarak bölümleyebilme olanaklarına bağlı olarak şekillenmektedir.
- 1990 sonrası dönemde önemli ekonomik krizlerin yaşanmasına rağmen İzmir imalat sanayi açısından yer değiştirmelerin %98'inin 1980 sonrası, %89'unun da 1990 sonrası 10 yıl içerisinde gerçekleşmiş olması, bir başka deyişle sanayinin önemli bir dinamizm kazanması, temelde iki nedenden kaynaklanmaktadır. Bunlardan birincisi, 1990 sonrası dönemde yoğun bir biçimde faaliyete geçmeye başlayan küçük sanayi siteleri ve OSB'ler, ikincisi ise küçük ve orta ölçekli sanayi firmalarına yönelik olarak uygulanan finansal destek mekanizmaları ve kurumsal düzenlemelerdir.

- 50 yıllık kesit içerisinde üretim yerini değiştiren firmalara bakıldığında, sektörel olarak farklı mekansal tercihler izlenmiş oldukları, bu tercihlerde de gıda ve tekstil sektörlerinin belirgin olarak birbirlerinden ayrıldığı ortaya çıkmaktadır. Buna göre üretim yerlerini İBKB sınırları dışına taşıyan firmalar arasında gıda sektörü hemen hemen bütün akaslarda ve il sınırları dışında yer seçen ilk sektör durumundadır. Çanak içerisinde ise, tekstil, madeni eşya, makine, taşıt sanayi gibi küçük ölçekli ve ticaret sermayesi ile fason iş ilişkisi içerisinde bulunan ve ağırlıklı iç pazara çalışan firmaların tüketici ile sıkı ilişki içerisinde olmak istemeleri nedeniyle merkez ve hemen merkezin çevresinde yer seçme eğiliminde oldukları görülmektedir. Ayrıca özellikle yeni kurulan küçük ölçekli firmalar için merkez ve çevresinin sağladığı dışsallıkların bir tür kuvöz görevi görmesi, bu tercihte önemli bir rol oynamaktadır.
- Yeni kurulan ve kuruluş tarihinden bağımsız olarak bakıldığında yer değiştiren firmaların benzer biçimde hareket ediyor oluşu, İzmir sanayi coğrafyasında sektörel tercihler açısından belirgin bir kararlılığın oluştuğunu göstermektedir. Ayrıca bu tür bir yapılanma daha öncede vurgulandığı gibi mekansal olarak kentsel alan üzerinde bir tür sektör bağımlı yer seçim tercihinin giderek şekillenmekte olduğunu ortaya koymaktadır.
- Öte yandan, kentsel alan üzerinde firma ölçeği kapsamında bakıldığında ortak bir yer seçim tutumuna yada eğilimine rastlanmamaktadır. Kent çevresinde kendiliğinden ya da planlı bir biçimde oluşmuş çok sayıda sanayi yığılmasına rağmen İzmir'de sanayinin kapsamlı bir desantralizasyonundan söz edebilmek mümkün olmadığı için kentsel alan üzerindeki herhangi bir bölgede farklı firma ölçeklerini bir arada görmek mümkün olabilmektedir. Kentin merkezinde ve hemen çevresinde büyük

ölçekli fordist üretim süreçlerine sahip firmalar bulunduğu gibi, kent merkezinden uzakta, İBKB sınırları dışındaki fordist üretim süreçlerinin yer almasının beklenebileceği noktalarda da küçük firmalara rastlanabilmektedir. Firmaların sermaye ve işgücü özelliklerinin mekansal dağılımları da bunu kanıtlamaktadır. Dolayısıyla, İzmir’i her tür etkinliğin değişik yoğunluklarda da olsa her yerde ve eşzamanlı olarak bulunduğu kompleks ve karmaşık yapılı bir kent olarak tanımlamak mümkündür.

- Organize olmayan alanlara yönelik yer değiştirmelerin İzmir kentsel gelişim alanının dışındaki bir noktaya yönelme oranı % 20 gibi bir değer göstermektedir. 1950-2000 yılları arasında kurulan ve zaman içerisinde üretim yerini taşıyan 1699 firmanın %54’ünün üretim yerlerini organize olmayan alanlar arasında değiştirdiği görülmektedir. Organize olmayan alanlar arasında gözlemlenen yer değiştirmelerin toplam yer değiştirmeler içerisindeki oranının bu kadar yüksek olmasının da, sanayinin gelişme hızına paralel olarak sanayi sitesi ve çarşı benzeri düzenli sanayi alanlarının yaratılmamasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.
- Bu durum, mekansal yer seçiminde organize bir alanın sunduğu teknik ve sosyal altyapı olanakları ile bir arada bulunmanın getireceği ekonomilerden yararlanma gibi bir tercihte bulunmayan ya da üretim yerini taşıyacak yeterli sayıda organize alan bulamayan bu tür firmaların %80 gibi bir oranla kent içerisinde yer seçtikleri anlamına gelmektedir ki bu da, kentin sunduğu olanakların İzmir imalat sanayinin yer seçiminde önemli bir belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır.
- İkinci tip yer değiştirmeyi oluşturan ve kent merkezinin hemen çevresinde yer alan küçük sanayi siteleri ve çarşılar, özellikle küçük ölçekli firmalar açısından sürekli gelişen bir kentsel alan içerisinde

sanayi fonksiyonu için gerekli arsa arzı kıtlığını aşmada önemli fırsatlar sunmanın yanında pazara yakınlık, ucuz emek ve üretim sürecinin değişik aşamaları arasındaki ilişkilerin kolayca kurulabilmesi gibi dışsallıklar yaratması nedeniyle, yeni sanayilerin kurulması ve gelişmesi açılarından başarılı uygulamalar olmuşlardır.

- Üçüncü ağırlıklı mekansal yer değiştirme tipini ise D grubunda yer alan firmalar oluşturmaktadır. D grubunda yer alan ve bir organize sanayi bölgesinden / organize siteden, organize olmayan bir alana giden firmaların üretim alanlarını daha çok kent içerisinde konumlanmış küçük sanayi sitelerinden taşımaları dikkati çekmektedir. Bu sonuç, İzmir imalat sanayinin ağırlıkla mekansal genişleme olanaksızlıklarına dayalı bir yer değiştirme eğilimi gösterdiği düşünüldüğünde anlamlı bir içerik kazanmaktadır.
- Bölge içine olan ya da bölge dışına olan göçleri gösteren E ve F tiplerinin toplam yer değiştiren firmalar içerisinde %2,7 gibi bir ağırlığa sahip olması, İzmir sanayi coğrafyasının şekillenmesinde bu tür mekansal hareketlerin önemli bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Bir başka deyişle, bölge imalat sanayinin genel yapısı hala yerel sermayenin yatırımları ve mekansal tercihlerince belirlenmektedir. 1950-2000 yılları arasında bölge dışına kayma olmadığı gibi bölge dışından da önemli bir sermaye akışının gerçekleşmediğini bu bulgulardan hareketle söylemek mümkündür.
- İBKB sınırları dışına yönelik yer değiştirme hareketlerinde ise, ilk üretim adresleri ile en son üretim adresleri karşılaştırıldığında yeniden konumlanma oranlarının başta gıda, sektörü olmak üzere dokuma, metal ana, kimya, taşıt ve elektrikli makine sektörlerinde diğer sektörlerle göre ve İzmir ortalamasına oranla daha yüksek

olduğu görülmektedir. Bu da bu sektörlerin diğer sektörlerden daha fazla desantralize olduğunu ortaya koymaktadır.

- 1950-2000 yılları arasında yer değiştiren firmalar, mekansal yer değiştirme kategorileri ve işçi sayılarındaki değişiklikler itibariyle ele alındığında F ve G tipi hariç tüm yer değiştirme öncesi ya da sonrasında işçi sayısını arttıran firmaların sayısal olarak daha fazla olduğu görülmektedir. Bu da yer değiştirmelerin büyük bir kısmının hangi yer değiştirme kategorisinde olursa olsun üretim sürecindeki kapasite büyümesi sonucunda gerçekleştiğini açıkça ortaya koymaktadır
- Yine veriler İzmir sanayi coğrafyasını biçimlendiren eğilimin, planlama yoluyla elde edilen alanlar aracılığıyla değil, kentin kendi dinamiklerince, ekonomik işleyiş ve firmaların bireysel yer seçim rasyonellerince oluştuğunu ortaya koymaktadır. Bu genel yapının kentsel alan üzerindeki dağılımının kararlı görüntüsü de, yeni kurulan firmaların ağırlıklı bu yapı içerisindeki boşlukları doldurması ve yer değiştiren firmaların birbirinin yerine geçmesi ya da benzer biçimde kentsel alan içerisinde gelişmeye müsait boş alanları doldurmasından kaynaklanmaktadır.
- İzmir imalat sanayi içerisinde yer değiştiren firmalar, sanayiye mekansal olarak oldukça dinamik bir yapı kazandırmalarına rağmen sanayi lekesinde önemli bir değişim oluşturmamaktadırlar. Bunun da en önemli nedeni, yer değiştirmelerin daha çok mevcut kentsel alan içerisinde ve mevcut sanayi alanları arasında gerçekleşiyor olmasıdır.
- İzmir özelinde, kent merkezinin hemen çevresinde yer alan küçük sanayi siteleri ve çarşılarının, özellikle küçük ölçekli firmalar açısından pazara yakınlık, ucuz emek ve üretim sürecinin değişik

aşamaları arasındaki ilişkilerin kolayca kurulabilmesi gibi dışsallıklar yaratması nedeniyle ve aynı zamanda da yeni sanayilerin kurulması ve gelişmesine sağladıkları olanaklardan dolayı başarılı uygulamalar olduklarını ve bir kuvöz görevi gördüklerini söylemek mümkündür.

- Yer değiştirmelerin merkezden uzaklığa bağlı olarak firmaya yükleyeceği maliyetler ve ortaya çıkan yeni koşullara uyum sağlama zorunluluğu ile firmanın merkeze olan bağımlılığı arasındaki ilişkide kentsel lekenin yayıldığı ilk 20 km'lik halka içerisinde kalan alanın hala önemli oranda yoğunlaşma göstermesi bu yargıyı doğrulamaktadır.
- İzmir imalat sanayinde gözlenen yer değiştirme tiplerinden %54'ünün organize olmayan alanlar arasındaki yer değiştirmelerden oluşması, sanayinin yer değiştirmesinde firmaya özgü rasyonellerin etkili olduğunu göstermektedir. Bunun en temel nedeni özellikle 1980 sonrası dönemde gözlemlenen yoğun firma kuruluşlarına paralel organize alanların planlanmaması ile İzmir'in hala bölgenin tek hakim kenti olmasıdır.

6.2.3 İzmir İmalat Sanayinde Yer Değiştirme Nedensellikleri

- Ankete katılan firmaların yer değiştirme nedeni olarak konumsal faktörlerden biri olan mekansal yetersizliği en önemli faktör görmesi gerçekte içsel süreçlerin bir sonucu olarak yorumlanmalıdır. Bu veri firmaların kapasiteye dayalı büyüme nedeniyle yer değiştirme eğilimi gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bir başka deyişle firmalar içsel süreçlerden kaynaklanan uyumlanma problemlerini konumsal faktörler aracılığıyla çözümlenmeye çalışmaktadır. Yine bu değerlendirmelerde içsel

süreçlerde etkili olan faktörün kapasiteye dayalı büyüme olduğu görülmektedir.

- Firmalar, firma dışı oluşan süreçlere kendi yapısal niteliklerinden kaynaklanan firma içi süreçlerle uyum sağlamaya çalışmakta ve uyumlandıkları noktalarda da yer seçme eğilimi göstermektedirler.
- Yer değiştirmelerde ulaşım olanaklarına yakın olma eğiliminin İzmir özelinde yer seçim ve yer değiştirmelerde önemli bir faktör olduğu görülmektedir.
- İzmir kentsel alanının yer aldığı coğrafyanın getirdiği sınırlayıcılıklar nedeniyle kentsel fonksiyonların 0-15 km.'lik bir halka içerisinde yoğunlaşması, kentsel arazi kullanımını da önemli oranda etkilemiştir. Bu coğrafya içerisinde sanayinin yer seçtiği alanların hemen etrafında daha çok düşük gelir gruplarının yer seçtiği nispeten düzensiz konut alanlarının bulunması, sanayinin bu alanlar arasında yer değiştirme eğiliminde olduğu düşünüldüğünde o çevrede yaşama maliyetlerini önemli bir faktör olmaktan çıkarmaktadır.
- 0-15 km.'lik halka içerisindeki bu yoğunlaşmanın bir başka deyişle çanak içi olarak adlandırdığımız kentsel alanda tüm fonksiyonların iç içe olmasının firmaların yer değiştirmede işgücünü önemli ve bağlayıcı bir unsur olarak görmelerini engellediği düşünülmektedir. Bunun yanında işgücünün yer değiştirmede firmalar açısından önemsiz bir etken olarak görülmesinde nitelikli işgücü talebinin düşük olmasının ve ülkedeki işsizlik oranının yüksekliğinin de etkili olduğu düşünülmektedir.
- Ancak, firmaların bu faktörü yer değiştirmede değerlendirme düzeyi sanayinin çanak içindeki mekansal dağılımına, sektöre ve

firma ölçeğine bağlı olarak farklılık göstermektedir. Örneğin kent merkezinde yığılma gösteren küçük ölçekli tekstil firmaları, üretimde kadın işgücüne olan bağımlılığı nedeniyle yer seçiminde bu faktörü önemli bulurken, büyük ölçekli ancak nitelikli işgücü talebi olmayan firmalar önemsiz bulmaktadır.

- Yerel ve merkezi otoriteye ilişkin kararların İzmir sanayi coğrafyası üzerinde bir mekansal hareketlilik yarattığı okunabilmektedir. Bu kararlar yerel yönetimin zorlayıcı kararları ile merkezi otoritenin ağırlıkla finansal desteğini içeren teşvik edici politikalarıdır. Ancak bu politikaların sonuçlarını yer değiştirmelerin bütününe ilişkin bir saptama haline getirmek mümkün değildir.
- Firmaya içsel bir faktör olarak değerlendirebileceğimiz **mülk sahipliği**, İzmir sanayi coğrafyasında, 1950-2000 yılları arasında kurulan firmaların yer değiştirmesinde en önemli etkenlerden birisini oluşturmaktadır. Ancak ankete katılan firmaların $\frac{3}{4}$ 'ünün yeni üretim yerinde mekansal bir büyüme olanağının olmadığını ifade etmesi, firmaların büyük bir çoğunluğunun mülk sahibi olsalar da, zaman içerisinde büyüme nedeniyle bir kez daha yer değiştirme eğilimi gösterebileceğini ortaya koymaktadır.

İzmir imalat sanayinin yerseçim nedenselliklerine yönelik bu bulgular, birkaç önemli tespitin yapılmasını olanaklı kılmaktadır. Birinci olarak, firmalar Türkiye'deki genel işbölümü şeması içindeki pozisyonlarının farkında olarak davranmakta ve aynı zamanda merkezi yönetim mekanizmalarının bölgeye yönelik kaynak aktarma politikalarından pay almada kendini gösteren sıkıntıyı da telafi edebilecek bir strateji izlemektedirler. Sektörler arası hızlı geçişlilik ve mekandaki yüksek mobilite becerisi ise, ölçeğin küçük tutulmasının getirdiği bir uyum yeteneği olarak görülebilir. İkinci olarak, firmaların mekanda yer seçme

tercihlerine bakıldığında da metropol merkezinde yığılma ve bu yığılmanın getirdiği ekonomilerden yararlanma açısından kenti ve kent merkezini bir tür risk telafi mekanizması olarak gördüğünü göstermektedir. Firma ayakta kalma stratejisi olarak bugün için son derece akılcı görünen bu tutumun, kentsel gelişim politikaları açısından önemli açmazları da içinde barındırdığı ve uzun dönemde bölgedeki birikim ilişkilerinin önünü tıkayabilecek bir davranış biçimi olabileceğini gözden kaçırmamak gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Kitaplar:

- Armstrong, H. & Taylor, J., (1978). Regional Economic Policy and Anaysis, Oxford
- Barbaros, F., (1995). 1830-1930 Döneminde Sosyo-Ekonomik Çözüm Arayışları Çerçevesinde İzmir'de Sanayileşme, İzmir Yayıncılık ve Tanıtım Hizmetleri Ticaret AŞ., İzmir
- Barbaros, F.,Paker,G.,Sümer,B. ve Aksoy,Y., (1995). Ege Bölgesi Sanayi Odası'nın 50. Yılı, Tükemat AŞ., İzmir
- Beyru, R., (2000). 19.yy'da İzmir'de Yaşam, Literatür Yayınları, İstanbul.
- Boratav, K., ve Türkcan E., (der), (1993), İktisat Politikası Seçenekleri 1: Türkiye'de Sanayileşmenin Yeni Boyutları ve KİT'ler, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul
- Çeçen, A., Doğruel, S., ve Doğruel, F. (1996). Türkiye'de Ekonomik Büyüme, Yapısal Dönüşüm ve Kriz, 1990 Sedat Simavi Vakfı Sosyal Bilimler Ödülü, Ege Yayınları, İstanbul.
- Eraydın, A. (1992). Post-Fordizm ve Değişen Mekansal Öncelikler, ODTÜ, Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Eraydın,A. (2002). Yeni Sanayi Odakları: Yerel Kalkınmanın Yeniden Kavramlaştırılması, ODTÜ, Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Eser, U. (1993). Türkiye'de Sanayileşme, İmge Kitabevi, Ankara

- Fröbel, F., Wallerstein, I., Magdoff, H., Frank, A.,G., Itoh, M., Altvater, E., Camileri, J., Oppenheimer, M., Canning, J.,C., ve Öner, Y. (1983), Dünya Ekonomisi, Bunalım ve Siyasal Yapılar. Belge Yayınları, İstanbul
- Fujita, M. & Krugman P. & Venables A.J. (1999). The Spatial Economy: Cities, Regions And International Trade. Cambridge, MA: MIT Press.
- Gevgilili, A., (1989). Türkiye’de Kapitalizmin Gelişmesi ve Sosyal Sınıflar, Bağlam Yayınları, İstanbul
- Göksu, E. (2002). 1929 Dünya Ekonomik Buhran Yıllarında İzmir’de Yoksulluk ve Suçun Mekansal Dağılımı, DEÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, MİMF-01-DK-004, İzmir.
- Hall, S. & Jacques, M. (1995). Yeni Zamanlar, 1990’larda Politikanın Değişen Çehresi, (Çev.Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Harvey, D. (1997). Postmodernliğin Durumu, (Çev. Sungur Savran), Metis Yayınları, İstanbul. (Orijinal baskı 1989).
- Harvey, D. (2003). Sosyal Adalet ve Şehir, (Çev. Mehmet Moralı), Metis Yayınları, İstanbul. (Orijinal baskı 1973).
- Hayter, R. (1997) The Dynamics of Industrial Location. The Factory, The Firm and The Production System. New York: Wiley.
- İzmir Büyükşehir Belediyesi & Harita Genel Komutanlığı (1998). İzmir Şehir Rehberi. İzmir
- Karadağ, A. (2000). Kentsel Gelişim Süreci, Çevresel Etkileri ve Sorunları İle İzmir. Ege-Koop. Yayınları, İzmir.

- Kasaba, R. (1993). Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Ekonomisi, Belge Yayınları, İstanbul
- Kazgan, G. (1984). İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kazgan, G. (1999). Tanzimat'tan XXI.yy'a Türkiye Ekonomisi, Bilimsel Sorunlar Dizisi, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Kepenek, Y. & Yentürk, N. (2000). Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitabevi, Büyük Fikir Kitapları Dizisi : 99, İstanbul.
- Kepenek, Y., Akgül, N., Varlıer, O., Tayanç, T., Ertuna, Ö., Göymen, K., Bayülken, Y., & Ertuğ, A., (1977). Türkiye Sanayinin Yapısal Sorunları, Makine Mühendisleri Odası Sanayi Kongresi, Yayın No:106/4, Ankara
- Keyder, Ç. (1982). Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye, Yurt Yayınları, Ankara.
- Keyder, Ç. (1993). Ulusal Kalkınmacılığın İflası, Metis Yayınları, İstanbul.
- Keyder, Ç. (1999). İstanbul Küresel İle Yerel Arasında, Metis Yayınları, İstanbul.
- Kıray, M. (1972). Örgütlemeyen Kent: İzmir'de İş Hayatının Yapısı ve Yerleşme Düzeni, Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara.
- Kıray, M. (1998). Kentleşme Yazıları, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Kıray, M. (1999). Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Kumral, N., Barbaros,F.,Akgüngör,S., & Orhon,Ö. (1998). İzmir İmalat Sanayinin Üretim Potansiyeli Öğrenmeye Dayalı Bölgesel Kalkınma Stratejisi, İzmir Ticaret Odası Yayını, İzmir

- Kumral, N. (2001). Doğrudan Dış Yatırımlar ve Bölgesel Kalkınma: Ege Bölgesi İmalat Sanayi Örneği, Ege Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, Yayın No:2, İzmir.
- Kurmuş, O., (1977). Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi, Bilim Yayınları, İstanbul
- Küttükoğlu, M. S. (2000). İzmir Tarihinden Kesitler, Kent Kitaplığı Dizisi I, İzmir Yayıncılık A.Ş. , İzmir.
- Martal, A. (1999). Değişim Sürecinde İzmir'de Sanayileşme, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir.
- Massey, D. (1984). Spatial Divisions of Labour : Social Structures and the Geography of Production, Macmillan, London,
- Massey, D. (1988). Uneven Development :Social Change and Spatial Division of Labour, London
- Pınar, İ. (1994). Gezginlerin Gözüyle İzmir I, Akademi Kitabevi, İzmir.
- Piore, M. & Sabel, C. (1984). The Second Industrial Divide: Possibilities and Prosperity, New York
- Sassen, S. (1991). The Global City : New York, London, Tokyo, Princeton University Pres
- Scott,A.J., (1990). Metropolis From The Division Of Labor to Urban Form, University of California Press, Berkeley
- Sevgi, C., (1988). Kentleşme Sürecinde İzmir ve Gecekondular, İzmir Konak Belediyesi Kültür Hizmetleri, Uzman Yayıncılık, İzmir

- Sevgi, C., (1994). Sanayileşme Sürecinde Türkiye ve Sanayi Kuruluşlarının Alansal Dağılımı, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ., İstanbul
- Seyidoğlu, H., (1982). Türkiye’de Sanayileşme ve Dış Ticaret Politikası, Turhan Kitabevi, Ankara
- Silier, O., Arıkan, S., Akad, M.T., Kırçak, S., & Özkol, S. (1977). Türkiye Sanayinde Tekelleşme, Makine Mühendisleri Odası Sanayi Kongresi, Yayın No:106/2, Ankara
- Storper, M., & Walker, R., (1989). The Capitalist Imperative, Blackwell, Oxford
- Sönmez, M., (1982). Türkiye Ekonomisinde 1980 Sonbaharından 1982’ye Bunalım, Belge Yayınları, İstanbul
- Şaylan, G. (1994). Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Tekeli, İ. (1982). Türkiye’de Kentleşme Yazıları, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar: 3, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Tekeli, İ., Şenyapılı, T., & Güvenç, M., (1991). Ankara’da Sanayi Üretimine Tarihsel Gelişim Süreci ve Mekansal Örgütlenme Biçimlerine İlişkin Çözümler, MPM, Ankara
- Wallerstein, I. (1992). Tarihsel Kapitalizm, (Çev. Necmiye Alpay). Metis Yayınları, İstanbul. (Orijinal baskı 1983).
- Wasserman, S., & Faust, K. (1994). Social Network Analysis: Methods and Applications, Cambridge University Press, Cambridge
- Wellman, B., & Berkowitz, S.D., (1988). Social Structures: A Network Approach, Cambridge University Press, Cambridge

Yaranga, O., (2000). XIX. Yüzyılın ilk Yarısında Fransız Gezinlerinin Anlatımlarında İzmir, (Çev.Gürhan Tümer), İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir.

Yıldızoğlu, E. (1996). Globalleşme ve Kriz, Alan Yayıncılık, İstanbul.

Makale ve Bildiriler:

Ataay, F. (2001). Türkiye’de Kapitalizmin Mekansal Dönüşümü, Praksis- Kent ve Kapitalizm, Sayı: 2 Bahar, Üç Aylık Sosyal Bilimler Dergisi, Ankara.

Bathelt, H., & Glückler, J., (2003). Toward A Relational Economic Geography, Journal of Economic Geography 3, PP. 117-144

Bianchi, L., & Mariotti, I., (2003). Mezzogiorno and SEEC: Do They Compete in The Attraction of Italian Relocating SMEs?, RSA International Conference, Reinventing Regions in The Global Economy 12th-15th April, Pisa

Briassoulis, H., (2003). Analysis of Land Use Change: Theoretical and Modeling Approaches. The Web Book of Regional Science, Regional Research Institute, West Virginia University.

Brouwer, A.E., Mariotti, I., & Van Ommeren, J.N., (2002) The Firm Relocation Decision: A Logit Model., Department of Spatial Sciences, University of Groningen, Groningen, The Netherlands

Demir, E. (1993). İşgücü Piyasası ve Kent Emekçi Sınıfının Yeniden Kavramlaştırılması, Birikim, Sayı:53, Eylül, Birikim Yayıncılık, İstanbul.

Eraydın, A. (1988). Sermaye Birikim Sürecinde Kentler, Defter, Sayı: 5, İstanbul.

- Eraydın, A. (1999). 75 Yılda Çarklardan Chip'lere, Sanayinin Anadolu'ya Yaygınlaşması ve Son Dönemde Gelişen Yeni Sanayi Odakları, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Eraydın, A. (1994). Mekan Organizasyonuna İlişkin Değişen Paradigmalar, Toplum ve Bilim, 64-65 Güz/Kış, Birikim Yayınları, Ankara
- Güvenç, M. (1998). Beş Büyükşehirde Statü-Gelir Temelinde Mekansal Farklılaşma: İlişkisel Çözümler, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul
- Güvenç, M. (1993). İstanbul Tekstil Sanayinde Üretim Faktörleri, Toplum ve Bilim, 56-61 Bahar, Birikim Yayınları, Ankara
- Güvenç, M. & Işık, O. (1996). İstanbul'u Okumak: Statü-Konut Mülkiyeti Farklılaşmasına İlişkin Bir Çözümleme Denemesi, Toplum ve Bilim, 71 Kış,
- Güvenç, M. & Işık, O. (1997). İstanbul'u Okumak II : Mahalle Düzeyinde Konut Mülkiyeti – Statü Farklılaşmasına İlişkin Bulgular Nasıl Genellenebilir?, Toplum ve Bilim, 72 Bahar,
- Holmes, J., (1983). Industrial Reorganization, Capital Restructuring and Locational Change: An Analysis of The Canadian Automobile Industry in The 1960s. Economic Geography, K59, N.3,
- Hoover, E.M., & Giarratani, F., (2003). An Introduction to Regional Economics, The Web Book of Regional Science, Regional Research Institute, West Virginia University.
- Işık, O. (1994). Mekanın Politikleşmesi, Politikanın Mekansallaşması, Toplum ve Bilim, 64-65 Güz/Kış

- Kazgan, G. (1999). 75 Yılda Köylerden Şehirlere, 1980'lerde Türk Tarımında Yapısal Değişme, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Kepek, Y. (1999). 75 Yılda Çarklardan Chip'lere, Türkiye'nin 1980 Sonrası Sanayileşme Süreci, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Kıray, M. (1999). Seçme Yazılar, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Kıray, M. (1999). Toplumsal Yapı, Toplumsal Değişme, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Mariotti, I. (2001). Methodological Problems in Firm Migration Research, The Case of Italy, PhD Student University of Groningen, Faculty of Spatial Sciences, P.O. BOX 800 NL - 9700 AV Groningen, The Netherlands
- Nakosteen. A & Zimmer, A. (1987). Determinants Of Regional Migration by Manufacturing Firms. Economic Inquiry 50
- Peet, R., (1983) Introduction: The Global Geography of Contemporary Capitalism, Economic Geography, Vol.59, No.2
- Pellenbarg, P.H. ve N.J. Kemper (1999) Industrial Mobility in The Netherlands; Patterns, Causes and Impacts for Spatial Policy., SOM Research Report 99D34, University of Groningen
- Pellenbarg, P.H., Van Wissen, L.J.G, & Van Dijk, J (2000), Firm Relocation: State of The Art and Research Prospects., SOM-theme D: Regional Science
- Plummer, P., (2001). Theories of Local Economic Growth (part 1): Concepts, Models, and Measurement, Environment and Planning A, Vol.33, p. 219-236

- Scott, A.J. (1982) Locational Patterns and Dynamics of Industrial Activity in The Modern Metropolis. Urban Studies 2, p. 111-141
- Scott, A.J. (1983). Industrial Organization and The Logic of Intra-Metropolitan Location: I. Theoretical Considerations. Economic Geography, Vol.59, No.3
- Scott, A.J. (1984). Industrial Organization and The Logic of Intra-Metropolitan Location: III. A Case Study of The Women's Dress Industry in The Greater Los Angeles Region, Economic Geography, Vol.60, No.1
- Tekeli, İ. (1984). Türkiye'de ve Dünyada Yaşanan Ekonomik Bunalım, Sunuş, Yurt Yayınları, Sayı : 10, Ankara.
- Tekeli, İ., (1988), Kentleşmeye Kapital Birikim Süreçleri Açısından Bakmanın Sağladığı Olanaklar, Defter, Sayı: 5, İstanbul.
- Van Dijk, J. & P.H. Pellenburg (2000a) (der) Demography of Firms; Spatial Dynamics of Firm Behaviour. Netherlands Geographical Studies 262, Utrecht/Groningen: KNAG/FRW RUG
- Van Dijk, J. & P.H. Pellenburg (2000). Spatial Perspectives on Firm Demography, Regional Science, Vol.79, p. 107-110
- Van Dijk, J. & Broersma, L. (2002). Regional Labour Market Dynamics in The Netherlands, Regional Science, Vol.81, p. 343-364
- Van Dijk, J. & Pellenburg, P.H. (2000b) The Demography of Firms: Progress and Problems in Empirical Research. In: J. Van Dijk and P.H. Pellenburg (eds) Demography of Firms; Spatial Dynamics of Firm Behaviour. Netherlands Geographical Studies 262, Utrecht/Groningen: KNAG/FRW RUG, p. 325-337
- Van Dijk, J. & Pellenburg, P.H. (2000c) Firm Relocation Decisions in The Netherlands; An Ordered Logit Approach. Papers in Regional Science 79, p. 191-219

Van Wissen, L. (2000). A Micro-Simulation Model of Firms: Applications of Concepts of The Demography of Firms. Regional Science 79,

Tezler

Altınçekiç, F. (1998). Mekan Organizasyonunun Üretiminde Birikim İlişkilerinin Rolü: Kent ve Onun Düzenleyicisi Bir Aygıt Olarak Sanayi Kapitali, Yayınlanmamış Doktora Tezi, DEÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Elsaid, R. (1990). Locational Dynamics of Industrial Firms In The Case of İzmir, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara.

Selman, M., (1980). Farklı Ölçeklerdeki Sanayilerin Kentte Yer Seçme Davranışları İzmir Örneğine Morfolojik Yaklaşım, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara.

Seymen Ü., (1988). Mekan Organizasyonu Bilimlerinde Bilgi Kuramsal Açınımlar, Kuramsal Bir İrdeleme Bağlamında Tarihi Kent Merkezlerinde Küçük ve Orta Ölçekli Üretim Yapısı ve Değişim Süreçleri, İzmir Örneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, DEÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Ünverdi, H., (2002). Sosyo-ekonomik İlişkiler Bağlamında İzmir Gecekondularında Kimlik Yapılanmaları: Karşıyaka-Onur Mahallesi ve Yamanlar Mahallesi Örnekleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, DEÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Raporlar:

DEÜ, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü. (1996). Habitat II Dünya Deneyimleri Kapsamında İzmir Bağlamına Nasıl Bakılabilir?: Bir Gelişmenin Anatomisi, Yayınlanmamış Araştırma Raporu, İzmir.

İnternet Adresleri

(2004), Location-Theoretical Traditions and Significant Concepts
<http://faculty.washington.edu/krumme/450/traditions.html>, 2004

Miroslav, J., (2001). Geography of Production & Economic Integration, Florence, KY,
USA:Routledge, <http://site.ebrary.com/lib/deulibrary/Doc?id=5002670&page=2>,
2004

E K L E R

İZMİR KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ SANAYİNİN YERSEÇİM VE YENİDEN KONUMLANMA NEDENLERİNİN TESPİTİNE YÖNELİK BİLGİ FORMU

BÖLÜM 1 : FİRMA KİMLİĞİ

1. Firma ünvanı :
2. Firma adresi :
3. Faaliyet gösterdiği semt(posta kodu) :
4. Firmanın ana faaliyet kolu :
5. Tel :
6. Fax :
7. e-mail :
8. web adresi :

BÖLÜM 2 : FİRMANIN FAALİYET KONUSU

9. Firmanın kuruluş yılı :
 10. Firma daha önce başka bir yerde faaliyet gösterdi mi?
 Evet Hayır
A. Önceki faaliyet adresi :
 - B. Faaliyet gösterdiği semt :
 - C. Bu adrese taşınma yılı :
- (Yer değiştirme sayısı 1'den fazlaysa tüm adresler ve yer değiştirme yılları belirtilecek)

1.

2.

3.

11. Firma bu adrese aşağıdaki nedenlerden hangisi ile geldi?
 Firmayı kapatarak Yeni bir üretim kolu açarak Yeni bir şube açarak
12. Eğer cevap yeni bir üretim kolu açarak / yeni bir şube açarak ise
A. Ana firmanın adı :
- B. Ana firmanın faaliyet kolu :
- C. Ana firmanın adresi :
- D. Ana firmanın faaliyet gösterdiği semt :
13. Firma bu adrese taşınırken yönetim birimlerini de taşıdı mı?
 Evet Hayır
A. İdari birimlerin adresi :
- B. İdari birimlerin semti :
14. Firmanın bu faaliyet dışında başka bir faaliyet alanı var mı?
 Evet Hayır
A. Faaliyet kolu / kolları :
- B. Adresleri :
15. Firmanın bir başka yabancı firma ile ortaklığı var mı ?
 Evet Hayır
A. Yabancı firmanın sermaye yüzdesi:
- B. Yabancı firmanın ülkesi :
16. Bu adresteki işiniz aşağıdakilerden hangisi ile tanımlanabilir?
 A. Tek üretim birimi (başka bir yerde üretimi yok)
 B. Ana ofis, bölge ofisi ve başka yerde üretim kolları olan
 C. Üretim kolu, ana ofis yada bölümü ve Türkiye'nin bir başka yerinde üretim kolu olan
 D. Üretim kolu ve ana ofisi Türkiye dışında üretim kolu olan
 E. Diğer (lütfen tanımlayınız).....

BÖLÜM 3 : İSGÜCÜ ÖZELLİKLERİ

17. Bu adreste kaç kişi çalışıyor? Üst düzey (Yönetici, Mühendis) :.....
Orta düzey (Teknisyen, İdari Personel) :.....
Alt düzey (Düz işçi ve Ustabası) :.....

18. Firma ile birlikte üretim birimi personelinden kaç kişi adres değiştirmiştir.?

	<u>Bilmiyorum</u>	<u>0-%25</u>	<u>%26-%50</u>	<u>%51-%75</u>	<u>%76-%100</u>
Üst Düzey	☐	☐	☐	☐	☐
Orta Düzey	☐	☐	☐	☐	☐
Alt Düzey	☐	☐	☐	☐	☐

BÖLÜM 4 : ÜRETİM VE PAZAR KOŞULLARI

19. Firma üretimde en çok kullandığı mal / malları nerelerden sağlıyor?

- A. Aynı bölgedeki/semtteki diğer firmalardan %..... C. Şehir dışından %.....
 B. Yerel pazardan (İzmir ve hemen yakın çevresi) %..... D. Yurt dışından %.....

20. Firma en çok ürettiği mal / malları hangi bölgelere satıyor?

- A. Aynı bölgedeki/semtteki diğer firmalara %..... D. Yurt dışına %.....
 B. Yerel pazara (İzmir ve hemen yakın çevresi) %..... E. Türkiye pazarına %.....
 C. AB ülkelerine %.....

21. Firmanın aşağıdaki kurum/ kuruluşlardan hangisi ile ne tür ilişkisi vardır?

	<u>Girdi</u>	<u>Ticaret</u>	<u>Teknoloji</u>	<u>Finansal</u>	<u>Diğer</u>
A. Aynı bölgedeki diğer firmalar	☐	☐	☐	☐	☐
B. İzmir içi ve yakın çevresindeki yerel firmalar	☐	☐	☐	☐	☐
C. Türkiye'deki diğer firmalar	☐	☐	☐	☐	☐
D. AB üyesi ülkelerdeki yabancı firmalar	☐	☐	☐	☐	☐
E. Uluslararası firmalar	☐	☐	☐	☐	☐
F. Üniversiteler	☐	☐	☐	☐	☐
G. Araştırma merkezleri	☐	☐	☐	☐	☐
H. Diğer.....	☐	☐	☐	☐	☐

BÖLÜM 5 : ARAZİ VE BİNA ÖZELLİKLERİ

22. İşyerinin kapladığı alan ne kadardır?

- A. Açık alan..... m² C. Kat alanları toplamı..... m²
B. Kapalı alan..... m² D. Toplam kat adedi.....

23. Mülkiyet durumu aşağıdakilerden hangisine uygundur?

- A. Tamamına sahip
 B. Kısmen sahip – Kısmen kiracı
 C. Tamamen kiracı

24. Firmanın parselde yayılma (mekansal büyüme) olanağı mevcut mudur?

- Evet Hayır

BÖLÜM 6 : ÜRETİMİNİZİN DAHA ÖNCEKİ YERİNDEN TASINMASINDA AŞAĞIDAKİ FAKTÖRLERDEN HANGİLERİ ETKİLİ OLMUŞTUR ?

Arazi ve Bina	Önemli	Kısmen Önemli	Önemsiz
A. Birimlerin küçüklüğü (bina)	☐	☐	☐
B. Birimlerin maliyeti	☐	☐	☐
C. Kira kontratının bitmesi	☐	☐	☐
D. Birimlerin eskiliği/güncel olmayışı / ekonomik ömrünü yitirmesi	☐	☐	☐
E. İmar planı ve yönetmeliklere aykırılık	☐	☐	☐
F. Alternatif alan ve binaların yokluğu	☐	☐	☐
G. Arazinin küçüklüğü	☐	☐	☐
H. Arsa ve arazi fiyatlarının yüksekliği	☐	☐	☐
Pazar			
A. Farklı coğrafik pazarlara girme	☐	☐	☐
B. Yeni bir ürün pazarına girme	☐	☐	☐
C. Alıcılara uzaklık	☐	☐	☐
D. Hammadde sağlayıcılarına uzaklık	☐	☐	☐
E. Aynı faaliyet kolundaki diğer firmalara uzaklık	☐	☐	☐
F. Bağlantılı çalışılacak firmaya uzaklık (fason iş ilişkisi)	☐	☐	☐
G. Yüksek üretim maliyetleri	☐	☐	☐
İşgücü			
A. İşgücü azlığı	☐	☐	☐
B. Uygun eğitilmiş / nitelikli işgücünün azlığı	☐	☐	☐
C. İşgücü maliyetlerinin fazlalığı	☐	☐	☐
D. Düşük işgücü verimliliği	☐	☐	☐
E. İşgücü politikaları	☐	☐	☐
Ulaşım ve Altyapı			
A. Ulaşım ve trafik yoğunluğu problemleri	☐	☐	☐
B. Otopark olanaklarının yokluğu	☐	☐	☐
C. Altyapı servis maliyetleri	☐	☐	☐
D. Yerel iş destek servislerinin maliyeti	☐	☐	☐
Yerel ve Merkezi Otorite			
A. Yerel ve merkezi otoritenin zorlayıcı kararları	☐	☐	☐
B. Çevresel değerlere olan duyarlılık ve koruma isteği	☐	☐	☐
C. Firmanın yararına olmayan vergilendirme sistemi	☐	☐	☐
D. Kamu yönetiminin yetersizliği	☐	☐	☐
Finansal Destek			
A. Banka finans mekanizmasının yüksek maliyeti	☐	☐	☐
Teşvikler (Kamusal)			
A. Teşvik olanaklarının yetersizliği(kredi, vergi muafiyeti vb.)	☐	☐	☐
Yaşam Kalitesi			
A. Yaşama maliyetlerinin yüksekliği	☐	☐	☐
B. Çalışanlar için yüksek konut maliyetleri	☐	☐	☐
Diğer			
A.	☐	☐	☐
B.	☐	☐	☐

BÖLÜM 7 : AŞAĞIDAKİ FAKTÖRLERDEN HANGİLERİ YENİ KONUMLANMA KARARINIZI ALMANIZDA ETKİLİ OLMUŞTUR ?

Arazi ve Bina	Önemli	Kısmen Önemli	Önemsiz
A. Arazinin ve/veya binaya erişilebilirlik olanakları	☐	☐	☐
B. Düşük arazi / bina maliyetleri	☐	☐	☐
C. Mülkiyet durumu / sahipliliği (kira / leasing / sahiplilik)	☐	☐	☐
D. Arsanın ve/veya binanın genişleme olanakları	☐	☐	☐
Pazar			
A. Yeni ve daha geniş pazar alanlarına açılma	☐	☐	☐
B. Hammade sağlayıcılarına yakınlık	☐	☐	☐
C. Alıcılara yakınlık	☐	☐	☐
D. Malın sevk süresindeki kısalık	☐	☐	☐
E. Aynı faaliyet kolundaki diğer firmalara yakınlık	☐	☐	☐
F. Bağlantılı çalışılacak firmaya yakınlık (fason iş ilişkisi)	☐	☐	☐
G. Düşük üretim maliyetleri	☐	☐	☐
İşgücü			
A. İşgücü olanaklarının varlığı	☐	☐	☐
B. İşgücünün niteliği	☐	☐	☐
C. İşgücü maliyetleri	☐	☐	☐
D. İşgücü kültürü ve davranışları	☐	☐	☐
Ulaşım ve Altyapı			
A. Güçlü karayolu bağlantısı	☐	☐	☐
B. Güçlü demiryolu bağlantısı	☐	☐	☐
C. Güçlü havayolu bağlantısı	☐	☐	☐
D. Limana yakınlık	☐	☐	☐
E. Yeni bölgelerin trafik yoğunluğunun düşük olduğu	☐	☐	☐
F. Daha iyi park olanakları	☐	☐	☐
G. Altyapı maliyetleri (su, elektrik, doğal gaz)	☐	☐	☐
Yerel ve Merkezi Otorite			
A. Yerel merkezi otoritenin yer seçimini zorlayıcı kararları	☐	☐	☐
Teşvikler (Kamusal)			
A. Teşvik olanaklarının varlığı (kredi, vergi muafiyeti vb.)	☐	☐	☐
B. Vergi, harç gibi ödemelerden	☐	☐	☐
C. Yerel yönetimin işbirlikçi davranışları	☐	☐	☐
D. Kamu yönetiminin etkinliği	☐	☐	☐
Yaşam Kalitesi			
A. Konut fiyatları	☐	☐	☐
B. Kaliteli konut alanlarının varlığı	☐	☐	☐
C. Güvenlik	☐	☐	☐
D. Suç oranlarının düşük olduğu	☐	☐	☐
Diğer			
A.	☐	☐	☐
B.	☐	☐	☐

Verdiğiniz destek ve bilgi için teşekkür ederiz.

SEKTÖRLER	
98	Plastik Sanayi
	9811 Boru sanayi
	9812 Film,örtü ve hortum sanayi
	9813 Enjeksiyon Sanayi
	9814 Diğer
99	Maden Sanayi
100	Gıda Sanayi
	1001 Un Ve Yem Fabrikaları
	10011 Un Fabrikaları
	10012 Yem Fabrikaları
	1002 Unlu Maddeler Sanayi
	10021 Ekmek Fabrikaları
	10022 Makarna Fabrikaları
	10023 Diğer
	1003 Şekerli Maddeler
	10031 Şeker,Şekerleme,çiklet,çikolata fabrikası
	10032 Tahin helva
	10033 Bisküvi fabrikası
	1004 Muhtelif Yiyecek Maddeleri Sanayi
	10041 Konserve
	10042 Diğer
	1005 Et Süt Ve Su Ürünleri Sanayi
	10051 Süt Mamulleri
	10052 Et Mamulleri
	10053 Su Ürünleri
	1006 Tuz Ve Gıda Maddeleri Sanayi
	10061 Tuz İşletmeleri
	10062 Diğer
	1007 Zeytinyağı Sanayi
	1008 Salamura Zeytin Sanayi

1009 Bitkisel Yağlar Sanayi
10091 Nebati yağ fabrikası
10092 Prina Yağı Fabrikası
110 Alkollü Ve Alkolsüz İçki Sanayi
1101 Şarap fabrikaları
1102 Bira ve Malt fabrikaları
1103 Alkolsüz içkiler ve asit karbonikle muamele edilmiş maden suları
120 Tütün Sanayi
130 Dokuma Sanayi
1301 Pamuk ve Çırçır Sanayi
1302 Pamuk İpliği-Dokuma Ve Kombine Tesisler Sanayi
13021 Pamuk İpliği fabrikası
13022 Pamuklu Dokuma fabrikaları
13023 Kombine Tesisler
13024 Diğer
140 Tekstil Sanayi
1401 Tekstilden Konfeksiyon Sanayi
1402 Nakış ve Diğerleri Sanayi
14021 Nakış işletmeleri
14022 Branda,çadır,şapka ve diğerleri
1403 Yünlü ve Diğer Tekstil Sanayi
14031 Yünlü sanayi
14032 Kombine Tesisler
14033 Halı
14034 Trikotaj ve diğerleri
1404 Deri ve Kürk Giyim Eşyası
150 Ağaç Mamulleri Sanayi
1501 Kereste ve doğrama fabrikası
1502 Kereste,kutu,ambalaj,mekik fabrikası
1503 Lif ve yonga levha fabrikası

160	Mobilya Sanayi
170	Kağıt Ve Kağıt Ürünleri Sanayi
	1701 Kağıt ve kartondan ambalaj maddeleri sanayi
	1702 Kağıt ve mukavva fabrikası
180	Basım-Yayın Ve Bunlara Bağlı Sanayi
	1801 Basım sanayi
	1802 Gazete basım
	1803 Diğer
190	Deri Sanayi
	1901 Deri işleme sanayi
	1902 Ayakkabı sanayi
200	Kauçuk Sanayi
210	Kimya Sanayi
	2101 Tıbbi ve Tarımsal İlaç Sanayi
	21011 Laboratuvarlar
	21012 Gübre fabrikaları
	21013 Taneli maddeler
	21014 Diğer
	2102 Kimya Sanayi
	21021 Boya, vernik ve benzeri ürünler
	21022 Endüstriyel organik ve anorganik kimyasallar
	21023 Diğer
	2103 Sabun Temizlik Maddeleri Sanayi
	21031 Sabun fabrikası
	21032 Deterjan, temizleme maddeleri ve diğerleri
220	Petrol Sanayi
230	Toprak Sanayi
	2301 Topraktan Mamul Pişmiş İnşaat Malzemeleri Sanayi
	2302 İnşaat Yapım Sanayi
	2303 Beton Direk, Çimento ve Cam Sanayi
	23031 Beton direk, beton inşaat elemanları ve toz kireç

fabrikaları
23032 Çimento fabrikaları
23033 Şişe ve cam imalatçıları
2304 Yapı Malzemeleri Sanayi
23041 Karo plak
23042 Diğer
2305 Mermer ve Granit Sanayi
240 Metal Ana Sanayi
2401 Demir Çelik Sanayi
24011 Metalurji
24012 Sıcak hadde
24013 Demir-çelik türünleri işleme
2402 Metal Eşya Sanayi
2403 Döküm Sanayi
24031 Pik döküm sanayi
24032 Çelik ve özel döküm sanayi
24033 Metallerden döküm şekillendirme ve diğerleri
250 Madeni Eşya Sanayi
2501 Asansör ve Yürüyen Merdiven Sanayi
2502 Soğutma,Isıtma ve Klima Sanayi
25021 Soğutma,ısıtma ve klima sanayi
25022 Ticari tip buzdolabı
25023 Güneş kolektörleri
2503 Madeni Eşya Sanayi
25031 Madeni möble, büro ve ev eşyaları
25032 Emaye ve soba sanayi
25033 Metal kaplama
25034 Teneke kutu fabrikaları
25035 Diğer
2504 Çelik Konstrüksiyon ve Madeni Yapı Elemanları
25041 Çelik konstrüksiyon

25042 Madeni yapı elemanları
260 Makine Sanayi
2601 Seri Makine İmalatı
26011 Takım tezgah ve presler
26012 Motor,brülör,pompa (türbün,kompresör ve ekipmanları)
26013 İnşaat makineleri
26014 Ağaç sanayi makineleri
26015 Diğer
2602 Özel Makine İmalatı
26021 Ağır sanayi makineleri
26022 Toprak sanayi makineleri
26023 Kalıp ve özel takım imalatçıları
26024 Diğer
2603 Tarım Makineleri Sanayi
2604 Çeşitli Yedek Parça Sanayi
270 Elektrikli Makine İmalatı
2701 Elektrik Makineleri ve Aygıtları
27011 Elektrikli sanayi makineleri ve aygıtları sanayi
27012 Elektrikli ev aletleri
27013 Diğer elektrikli makine aletleri yapım sanayi
2702 Radyo, Televizyon ve Haberleşme Alet ve Aygıtları Sanayi
27021 Elektronik sanayi
27022 Diğer
280 Taşıt Sanayi
2801 Taşıt Sanayi
28011 Motorlu taşıt araçları
28012 Karoser ve römork
28013 Bisiklet ve motorsiklet
28014 Tersaneler
28015 Oto ve traktör tamirhaneleri ve diğerleri

2802 Otomotiv Yan Sanayi

290 Diğer Sanayi

İLÇE	MAHALLE KODU	MAHALLE İSMİ
BALÇOVA	1	ÇETİN EMEÇ
	2	EGİTİM
	3	FEVZİ ÇAKMAK
	4	KORUTÜRK
	5	ONUR
	6	TELEFERİK
BORNOVA	7	ATATURK
	8	DOGANLAR
	9	ERGENE
	10	ERZENE
	11	EVKA-3
	12	INONU
	13	KAZIM DİRİK
	14	KIZILAY
	15	MANAVKUYU
	16	MANSUROGLU
	17	MEVLANA
	18	NALDÖKEN
	19	OSMANGAZI
BORNOVA ALTINDAĞ	20	BIRLIK
	21	ÇAMKÜLE
	22	KOŞUKAVAK
	23	MERKEZ
	24	SERİNTEPE
	25	YEŞİLOVA
	26	ZAFER
BORNOVA ÇAMDİBİ	27	BARBOROS
	28	ÇINAR
	29	GAZİ OSMAN PAŞA
	30	MERİÇ
	31	RAFET PAŞA
	32	TUNA
	33	YILDIRIM BEYAZIT
BORNOVA İŞİKKENT	34	EGEMENLİK
	35	İŞIKLAR
	36	KARACA OGLAN
BORNOVA PINARBAŞI	37	GURPINAR
	38	KEMALPAŞA
	39	UMİT
BORNOVA	40	YEŞİLÇAM KOYU
	41	KAVAKLIDERE KOYU
BUCA	42	ADATEPE
	43	AKINCILAR
	44	ATATURK
	45	AYDOĞDU
	46	BAHÇEKAPI
	47	BARIŞ

İLÇE	MAHALLE KODU	MAHALLE İSMİ
BUCA	48	ÇAGDAŞ
	49	ÇALDIRAN
	50	ÇAMLIK
	51	ÇAMLIKULE
	52	DICLE
	53	DUMLUPINAR
	54	EFELER
	55	FIRAT
	56	GAZILER
	57	GOKSU
	58	GUVEN
	59	HURRIYET
	60	INKILAP
	61	INONU
	62	KARANFİL
	63	KOZAGAÇ
	64	KURUÇEŞME
	65	LALELİ
	66	MENDERES
	67	MURATHAN
	68	MUSTAFA KEMAL
	69	SEYHAN
	70	ŞIRINKAPI
	71	UFUK
	72	VALİ RAHMI BEY
	73	YENIGÜN
74	YEŞİLBAGLAR	
75	YILDIZ	
76	YIGITLER	
ÇİĞLİ	77	BALATÇIK
	78	ÇAGDAŞ
	79	ÇİFTEHAVIZLAR
	80	EGEKENT
	81	EVKA 2
	82	GUZELTEPE
	83	İSTASYONALTI
	84	İZKENT
	85	KÖYİÇİ
	86	KUÇUKÇİĞLİ
	87	MALTEPE
	88	ŞİRİNTEPE
	89	YENİ MAHALLE
	90	AOS BOLGESİ
ÇİĞLİ ASARLIK	91	GOLCUK
	92	IRMAK
	93	İNCİRLİPİNAR
	94	YEŞİLPİNAR

İLÇE	MAHALLE	
	KODU	MAHALLE İSMİ
ÇİĞLİ - ASARLIK	95	ZEYTINLIK
ÇİĞLİ HARMANDALI	96	ATATURK
	97	CUMHURİYET
	98	İNÖNÜ
	99	UGUR MUMCU
ÇİĞLİ KOYUNDERE	100	GAZİ
	101	ULUS
ÇİĞLİ SEYREK	102	ATATURK
	103	İNÖNÜ
	104	CUMHURİYET
ÇİĞLİ ULUKENT	105	AHMETEFENDİ
	106	CUMHURİYET
	107	9 EYLÜL
	108	EGEKENT 2
	109	30 AGUSTOS
GAZİEMİR	110	AKTEPE
	111	ATIFBEY
	112	BNB.REŞAT BEY
	113	DOKUZ EYLÜL
	114	EMREZ
	115	GAZİ
	116	GAZİKENT
	117	IRMAK
	118	SEVGİ
	119	YEŞİL
GAZİEMİR	120	GORECE
GAZİEMİR SARNIÇ	121	ATATURK
	122	FATİH
	123	HÜRRIYET
	124	MENDERES
ESTİM	125	ESTİM
GÜZELBAHÇE	126	ATATURK
	127	ÇAMLIÇAY
	128	ÇELEBİ
	129	KAHRAMANDERE
	130	MALTEPE
	131	YAKA
	132	YALI
KARŞIYAKA	133	AKSOY
	134	ALAYBEY
	135	ATAKENT
	136	BAHARİYE
	137	BOSTANLI
	138	CUMHURİYET
	139	DEDEBAŞI
	140	DEMİRKÖPRÜ
	141	DONANMACI

İLÇE	MAHALLE KODU	MAHALLE İSMİ
KARŞIYAKA	142	EMEK
	143	FİKRİ ALTAY
	144	GONCALAR
	145	GÜMÜŞPALA
	146	İMBATLI
	147	NERGİS
	148	ONUR
	149	ORG.NAFİZ GÜRMAN
	150	ÖRNEKKÖY
	151	POSTACILAR
	152	SOGUKKUYU
	153	ŞEMİKLER
	154	TERSANE
	155	TUNA
	156	YALI
	157	YAMAÇ
	158	YAMANLAR
	KARŞIYAKA BAYRAKLI	159
160		ALPARLAN
161		BAYRAKLI
162		ÇAY
163		ÇİÇEK
164		FUAT EDİP BAKSI
165		MUHİTTİN ERENER
166		REFİK ŞEVKET İNCE
167		TURAN
KONAK	168	ABDİ İPEKÇİ
	169	ADNAN SÜVARI
	170	AKARCALI
	171	AKDENİZ
	172	AKINCI
	173	AKIN SIMAV
	174	ALİ FUAT CEBESOY
	175	ALİ FUAT ERDEN
	176	ALİ REİS
	177	ALSANCAK
	178	ALTAY
	179	ALTINORDU
	180	ALTINTAŞ
	181	ANADOLU
	182	ARAP HASAN
	183	AŞIK VEYSEL
	184	ATAMER
	185	ATILLA
	186	AYDIN
	187	AZİZİYE
	188	BAHAR

İLÇE	MAHALLE	MAHALLE İSMİ
	KODU	
KONAK	189	BAHÇELERARASI
	190	BAHÇELIEVLER
	191	BAHRIYE UÇOK
	192	BALLIKUYU
	193	BARBOROS
	194	BARİŞ
	195	BASIN SİTESİ
	196	BOGAZİÇİ
	197	BOZKURT
	198	BOZYAKA
	199	CENGİZ TOPEL
	200	CENNET ÇEŞME
	201	CENNETOĞLU
	202	ÇAHABEY
	203	ÇALIKUŞU
	204	ÇANKAYA
	205	ÇINARLI
	206	ÇINARTEPE
	207	ÇİMENTEPE
	208	DAYİEMİR
	209	DEVİRİM
	210	DOĞANAY
	211	DOLAPLIKUYU
	212	DUATEPE
	213	EGE
	214	EMİRSULTAN
	215	ESENLIK
	216	ESENTEPE
	217	ESENYALI
	218	ETİLER
	219	FAİK PAŞA
	220	FAHRETTİN ALTAY
	221	FATİH
	222	FERAHLI
	223	FEVZİ PAŞA
224	GAZİ	
225	GENERAL ASİM GÜNÜZ	
226	GENERAL KAZİM ÖZALP	
227	GÖZTEPE	
228	GÜLYAKA	
229	GÜNALTAY	
230	GÜNEŞ	
231	GÜNEŞLİ	
232	GÜNEY	
233	GÜNGÖR	
234	GÜZELYALI	
235	GÜZELYURT	

İLÇE	MAHALLE	MAHALLE İSMİ
	KODU	
KONAK	236	HALKAPINAR
	237	HASAN ÖZDEMİR
	238	HILAL
	239	HURŞİDİYE
	240	HUZUR
	241	İHSAN ALYANAK
	242	İMARIYE
	243	INCIRALTI
	244	İSMET KAPTAN
	245	İSMET PAŞA
	246	KADİFEKALE
	247	1. KADRIYE
	248	2. KADRIYE
	249	KAHRAMANLAR
	250	KAHRAMAN MESCİT
	251	KARABAĞLAR
	252	KAZIM KARABEKİR
	253	KEMAL REİS
	254	KESTELİ
	255	KILIÇREİS
	256	KİBAR
	257	KOCAKAPI
	258	KOCATEPE
	259	KONAK
	260	KOSOVA
	261	KUBİLAY
	262	KURTULUŞ
	263	KUÇUKADA
	264	KÜLTÜR
	265	LALE
	266	LEVENT
	267	LİMÖNTEPE
	268	MALİYECİLER
	269	MECİDİYE
	270	MEHMET AKİF
	271	MEHMET ALİ AKMAN
	272	MEHTAP
	273	MERSİNLİ
	274	METİN OKTAY
	275	MİLLET
276	MİMAR SİNAN	
277	MİRALİ	
278	MİTHATPAŞA	
279	MUAMMER AKAR	
280	MURAT	
281	MURATREİS	
282	NAMAZGAH	

İLÇE	MAHALLE KODU	MAHALLE İSMİ
KONAK	283	NAMİK KEMAL
	284	ODUNKAPI
	285	OGUZLAR
	286	ONDOKUZ MAYIS
	287	OSMAN AKSUNER
	288	ÖZGÜR
	289	PAZARYERI
	290	PEKER
	291	PIRI REIS
	292	POLIGON
	293	REFET BELE
	294	REIS
	295	SALİH OMURTAK
	296	SAKARYA
	297	SARIYER
	298	SAYGI
	299	SELÇUK
	300	SELVİLİ
	301	SEVGİ
	302	SÜMER
	303	SUVARİ
	304	ŞEHİTLER
	305	Ş.NEDİM TUGALTAY
	306	TAHSİN YAZICI
	307	TAN
	308	TINAZTEPE
	309	TRAKYA
	310	TURGUT REİS
	311	TUZCU
	312	TURKYILMAZ
	313	UGUR
	314	UGUR MUMCU
315	ULUBATLI	
316	UMURBEY	
317	UMUT	
318	UZUNDERE	
319	UÇKUYULAR	
320	ÜLKÜ	
321	VATAN	
322	VEZİRAGA	
323	YAVUZ SELİM	
324	YENİ	
325	YENİDOĞAN	
326	YENİGÜN	
327	YENİŞEHİR	
328	YEŞİLDERE	
329	YEŞİLTEPE	

İLÇE	MAHALLE KODU	MAHALLE İSMİ
KONAK	330	YILDIZ
	331	YIRMIALTI AGUSTOS
	332	YURDOĞLU
	333	YUNUS EMRE
	334	YÜZBAŞI ŞERAFETTİN
	335	ZAFERTEPE
	336	ZEYBEK
NARLIDERE	337	ZEYTİNLİK
	338	ALTIEVLER
	339	ATATÜRK
	340	ÇAMTEPE
	341	HUZUR
	342	İLİCA
	343	2.İNONU
	344	LİMANREİS
	345	NARLI
	346	SAHİLEVLERİ
	347	YENİKALE
İBKB DIŞI	348	MANİSA ORGANİZE SANAYİ
	349	MALTEPE DERİ ORGANİZE
	350	KEMALPAŞA ULUCAK KÖYÜ
	351	MENDERES
	352	KEMALPAŞA MERKEZ
	353	ARMUTLU ORG. SANAYİ BÖL.
	354	ÇAYBAŞI (TORBALI)
	355	MENEMEN MERKEZ
	356	AFYON
	357	AYRANCILAR (TORBALI)
	358	KIRKAĞAÇ (MANİSA)
	359	ÖDEMİŞ MERKEZ
	360	ULAMIŞ
	361	KULA (MANİSA)
	362	OĞLANANASI (TORBALI)
	363	KARAKUYU KÖYÜ (TORBALI)
	364	SELÇUK MERKEZ
	365	KEMALPAŞA ASF. 10-30KM
	366	ÇAMIÇI KÖYÜ (BORNOVA)
	367	Y.KIZILCA KÖYÜ (KEMALPAŞA)
368	AYRANCILAR (TORBALI)	
369	SALİHLİ MERKEZ	
370	SÜTÇÜLER KÖYÜ (KEMALPAŞA)	
371	KAKLIÇ KÖYÜ (KEMALPAŞA)	
372	PANCAR (TORBALI)	
373	KİROVASI MEVKİİ (KEMALPAŞA)	
374	URLA MERKEZ	
375	BAGGYURDU SAN. BÖL. (KEMALPAŞA)	
376	SASALI	

İLÇE	MAHALLE KODU	MAHALLE İSMİ
İBKB DIŞI	377	TORBALI MERKEZ
	378	İÇEL
	379	YAZIBAŞI (TORBALI)
	380	BAĞARASI (MENEMEN)
	381	DEMİRCİKÖY (TORBALI)
	382	KIZILÜZÜM KÖYÜ (KEMALPAŞA)
	383	SEYDİKÖY (GAZİEMİR)
	384	GÖLCÜKLERKÖYÜ (MENDERES)
	385	TÜRKELLİ (MENEMEN)
	386	YEŐİLKÖY (TORBALI)
	387	SEFERİHİSAR MERKEZ
	388	ZAGNOS KÖYÜ (BERGAMA)
	389	AYAZKENT (BERGAMA)
	390	AKALAN KÖYÜ (KEMALPAŞA)
	391	YENİFOÇA (ALİAĞA)
	392	KOYUNDERE (MENEMEN)
	393	AYDIN MERKEZ
	394	KUŐÇUBURUN (TORBALI)
	395	YAĞCILAR (URLA)
	396	GÖKDERE KÖYÜ (IŐIKKENT)
	397	ORTAKLAR (AYDIN)
	398	MANİSA MERKEZ
	399	PAMUKYAZI KÖYÜ (TORBALI)
	400	İNCİRLİOVA (AYDIN)
	401	AŐAĐI ÇOBAN (MANİSA)
	402	DERELİKÖYÜ
	403	TURGUTLU MERKEZ (MANİSA)
	404	TUZLA
	405	ANSIZCA (KEMALPAŞA)
	406	ALAŐEHİR
	407	YENMİŐ KÖYÜ (KEMALPAŞA)
	408	TEPECİK KÖYÜ (AYDIN)
	409	İSTANBUL
	410	FETHİYE
	411	ÇAMBEL KÖYÜ (KEMALPAŞA)
	412	ALİAĞA MERKEZ
	413	BERGAMA MERKEZ
	414	KISIKKÖY
	415	DEREKÖY (MENDERES)
	416	SUSURLUK (BALIKESİR)
	417	OSMANİYE
	418	ÇINARKÖYÜ MEVKİLİ (KEMALPAŞA)
419	YENİDOĞAN (SÖKE)	
420	6. SANAYİ SİTESİ (BUCA)	
421	KÜÇÜKKAYA KÖYÜ (BERGAMA)	
422	BAYINDIR MERKEZ	
423	BURSA	

İLÇE	MAHALLE KODU	MAHALLE İSMİ
İBKB DIŞI	424	ÇEŞME MERKEZ
	425	GÜLLÜCE (MUĞLA)
	426	EMİRALEM (MENEMEN)
	427	KARAHANLI KÖYÜ (BERGAMA)
	428	ORTAKENT (BODRUM)
	429	ÇAPAK (TORBALI)
	430	SUBAŐI (TORBALI)
	431	YENİDOĞAN KÖYÜ (ŐÖKE)
	432	DİKİLİ MERKEZ
	433	ÇAMLIKÖY (GÜZELBAHÇE)
	434	BELKAHVE (KEMALPAŞA)
	435	YAHŐELLİ KÖYÜ (MENEMEN)
	436	KIRAZ MERKEZ
	437	KAYNAKLAR (BUCA)
	438	TİRE ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ
	439	POYRACIK (KINIK)
	440	DÜZCE KÖYÜ (SEFERİHİSAR)
	441	ALAÇATI (ÇEŞME)
	442	BAYRAMKUYU MEVKİİ (KEMALPAŞA)
	443	SARUHANLI (MANİSA)
	444	UNCUBAŐI MEVKİİ (KEMALPAŞA)
	445	ALANYA
	446	KARABULAK (TORBALI)
	447	KOÇARLI (AYDIN)
	448	SANCAKLI (MANİSA)
	449	HAVRAN (MANİSA)
	450	ANKARA
	451	KINIK MERKEZ
	452	AKÇAŐEHİR KÖYÜ (TİRE)
	453	MURADIYE (MANİSA)
	454	ÇINARKÖYÜ (MANİSA)
	455	ÇAMLIK KÖYÜ (SELÇUK)
	456	EGE SERBEST BÖLGESİ
	457	GÖKÇEN (TİRE)
	458	TİRE MERKEZ
	459	ALIAĞA ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ
	460	UZUNKUYU KÖYÜ (URLA)
	461	HELVACI (ALIAĞA)
	462	ÇIRPI
	463	BAYINDIR MERKEZ
	464	UŞAK ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ
	465	SASALI KÖYÜ (MENDERES)
	466	KONAKLI (ÖDEMİŞ)
	467	DUDUAĞAÇ KÖYÜ (AYDIN)
	468	TORBALI ORGANİZE SANAYİ
	469	SOĞANCI KÖYÜ (BERGAMA)
	470	KEMALPAŞA ORGANİZE SANAYİ

İLÇE	MAHALLE KODU	MAHALLE İSMİ
İBKB DIŞI	471	TURGUTLU MERKEZ (MANİSA)
	472	ÖRNEKKÖY (KEMALPAŞA)
	473	TÜRKMEN KÖYÜ (TORBALI)

